

Matej Krevs

Pasion inu smert

Metod Benedik

Kristusovo trpljenje
v kapucinski
duhovnosti

Marko Marin

Pasijonske
igre sopotnice
Škofjeloškega
pasijona

PASIJONSKI DONESKI

Rok Anders

Igra o svetu

Janez Žakelj

Vsebina
Škofjeloškega
pasijona

Ludolf Saški

Passio Christi

SKUPINA
ZA
PASIJON

PI

Doneski 33
Memorabilia Locopolitana 20

Posvečeno

Sedemdeseti obletnici
konca druge svetovne vojne
in povojnih pomorov

ter

Spominu na
velikega pasijonca in pričevalca,
zaslužnega profesorja Univerze v Ljubljani,
teatrologa prof. dr. Marka Marina (1930–2015).

KULTURNO-ZGODOVINSKO DRUŠTVO
LONKA STARA LOKA

MUZEJSKO DRUŠTVO ŠKOFJA LOKA

Loški razgledi

Doneski 33

Lonka

Memorabilia Locopolitana 20

PASIJONSKI DONESKI 2015/10

Uredil in oblikoval: Alojzij Pavel Florjančič

Risbe: Bara Remec, Matej Krevs

Fotografije: Marijan Smerke, Alojzij Pavel Florjančič, Borut Gartner, Silva Gregorec, Aleksander Igličar, Aleš Jezeršek, Zvone Pelko, Zorko Simčič, Franc Temelj, Janez Urh

Besedilo pregledala: Ana Pavlin

Recenzenta: dr. Metod Benedik, Inštitut za zgodovino cerkve
dr. Neža Zajc, ZRC SAZU

Oblikovanje naslovnice: Studio Jure Miklavc, zanj Barbara Šušteršič

Slika na naslovnici: Bara Remec, Dies irae, lesorez, 1949

Priprava za tisk: Jože Šenk, Salve

Naklada: 300 izvodov

Založila in izdala: Muzejsko društvo Škofja Loka (www.mdloka.si),
zanj predsednik, mag. Aleksander Igličar;
Kulturno-zgodovinsko društvo Lonka Stara Loka
zanj predsednik, Klemen Karlin (www.staraloka.si)

Izdajo je sofinancirala Občina Škofja Loka,
zanjo župan, mag. Miha Ješe.

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji.

ISSN 2232-2965

PASIJONSKI DONESKI

2015 | 10

Muzejsko društvo Škofja Loka
&
Kulturno-zgodovinsko društvo Lonka Stara Loka

Škofja Loka, Stara Loka 2015

KAZALO

UVODNIK: LETO ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA 2015	7
PASION INV SMERT Nashiga Gospuda Iesusa Christusa, is vseh shtirih Euangelistou v en sonetni krancel sloshil Matej Krevs	9
Vita Žerjal Pavlin PESEMSKI KRIŽEV POT SODOBNIH SLOVENSKIH PESNIKOV	26
PASIJONSKI DONESKI	33
Metod Benedik KRISTUSOVO TRPLJENJE V KAPUCINSKI DUHOVNOSTI.....	35
† Marko Marin PASIJONSKE IGRE SOPOTNICE ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA.....	43
Rok Andres IGRA O SVETU	49
Janez Žakelj	61
VSEBINA ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA LITURGIČNO-DUHOVNE DRAME.....	61
Ludolf Saški PASSIO CHRISTI.....	89
Alojzij Pavel Florjančič SREČANJE Z LUDOLFOM SAŠKIM	95
Borut Gartner PASIJONSKA KONJENICA, BISER ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA ...	105
DNEVI ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA 2014	131
ČETRTO SREČANJE SLOVENSKIH PASIJONSKIH KRAJEV	132
br. Jožko Smukavec MLADI IN PASIJON	133
Klemen Karlin ŠKOFJELOŠKI PASIJON OD STARE LOKE DO LONKE	136

Urška Florjančič PASIJONSKI VEČER 2014 V STARI LOKI.....	138
Franc Temelj ROMUALDOVA POT.....	141
Janez Urh RIBNICA PRED RIBNICO.....	149
PASIJONSKI RAZGLEDI.....	159
FOTOGRAFSKA MONOGRAFIJA ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA 2009.....	160
Tomaž Faganel GOLGOTA, PASIJONSKI ORATORIJ FRANKA MARTINA PRVIČ PRI NAS.....	177
Srečko Maček LAŠKI PASIJON 2014.....	179
Jana Mlakar ŠKOFJA LOKA, ČAS PASIJONA.....	181
Aleksander Igličar ŠKOFJELOŠKI PASIJON IN UNESCO.....	183
PASIJONSKÉ PODOBE.....	187
Stane Jarm KRIŽEV POT SLOVENCEV.....	189
Tine Debeljak VELIKA ČRNA MAŠA ZA POBITE SLOVENCE.....	189
Zorko Simčič PESNITEV O TRPLJENJU NAŠEGA NARODA.....	221
Marija Stanonik SLOVENSKI PASIJON 1941–1945 IN JEREMIJEVE ŽALOSTINKE.....	224
Jernej Antolin Oman BIBLIOGRAFSKO KAZALO ZBORNIKOV ŠKOFJELOŠKI PASIJON IN PASIJONSKI DONESKI 2006–2015.....	243

škofjeloški pasijon
PROCESSIO LOGOPOLITANA
1721-1999

tiha sobota

21. marec 2015

ob 20.00

tiha nedelja

22. marec 2015

ob 16.00

cvetni petek

27. marec 2015

ob 18.00 (za šole)

cvetna sobota

28. marec 2015

ob 20.00

cvetna nedelja

29. marec 2015

ob 16.00

velikonočni

ponedeljek

6. april 2015

ob 16.00

bela sobota

11. april 2015

ob 20.00

bela nedelja

12. april 2015

ob 16.00

Pasijonska pisarna:

Mestni trg 15

4220 Škofja Loka

T: +386 (0)51 335 543

E: matej.peternelj@pasijon.si

www.pasijon.si

Izkusite mistično doživetje Škofjeloškega pasijona

V postnem in velikonočnem času leta 2015 bo na ulicah starega mestnega jedra Škofje Loke po šestih letih ponovno uprizorjen **Škofjeloški pasijon**, ki ga je leta 1721 napisal pater Lovrenc Marušič, imenovan tudi Romuald Štandreški. Po starodavnih ulicah bo na prenosnih odrih potovala **procesija z več kot 640 igralci, statisti in konjeniki**. Na štirih izvirmih prizorišč (Mestni trg, pod gradom, Spodnji trg, Kašča) bo prikazana **svetopisemska zgodba**, katere sporočilo je močno aktualno tudi danes. Odpira namreč večno **vprašanje o smislu človekovega bivanja**, kajti v vsakodneveni naglici in pehanju za materialnimi dobrinami pogosto pozabimo na skrb za sočloveka ter na pomirjenost s samim sabo.

Škofjeloški pasijon je več kot samo največja dramska prireditev na prostem v Sloveniji. **Namen predstave je, da gledalca navduši s svojo spektakularnostjo množice in baročne kostumografije, hkrati pa ga tudi pomiri in usmeri na dobro stran življenja.** Kakovost in izvirnost predstave je na

takšnem nivoju, da je razglašena za **živo mojstrovino državnega pomena**, nominirana pa je tudi za uvrstitev na **UNESCO** Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva.

Predstava je **projekt od ljudi za ljudi**, saj v njem nastopajo izključno prostovoljni igralci iz Škofje Loke in širše okolice. Nekateri nastopajoči prihajajo tudi iz mest, ki so s Škofjo Loko na nek način povezani. Pasijon zato ni samo predstava, ampak je **gibanje, ki s svojo medijsko privlačnostjo odmeva po celotni Sloveniji ter tudi v tujini**. Sporočilo o Škofjeloškem pasijonu poleg medijev nosijo tudi **romarji**, ki v obdobju pred predstavami nosijo sporočilo od ust do ust med ljudi, tako kot so to počeli v času starih uprizoritev.

Vabljeni ste torej, da v letu 2015 obiščete Škofjo Loko in si ogledate nepozabno predstavo. Še posebej mistično doživetje ponuja ogled večerne predstave, kjer bakle in posebni učinki pričarajo čarobne trenutke ob katerih se čas ustavi.

LETO ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA 2015

Letošnji Pasijonski doneski so deseti po vrsti. Kot jubilejni imajo nekaj posebnosti. Ena od teh je za bralce še posebej pomembna, čeprav je na koncu in na videz neatraktivna. To je bibliografija vseh dosedanjih števil, da lahko bralec na enem mestu najde seznam vseh prispevkov in še seznam vseh avtorjev s temami prve dekade. Za bibliografijo, torej čisto na koncu, pa najdete skupaj še popravke pomembnejših napak iz predhodnih devetih števil.

Izbor avtorjev, tem in obseg prispevkov nudi obilo tehtnega, zanimivega in koristnega branja. O njih kakovosti boste presojali bralci sami in strokovnjaki za povrh.

Pasijonski dogodek leta 2015 je brez dvoma tretja zaporedna uprizoritev Romuald-Kokaljeve postavitve Škofjeloškega pasijona, kakor običajno imenujemo Romualdovo spokorno procesijo Velikega petka, *Processio Locopolitana 1721*. Predstave se bodo začele, ko bo ta naša publikacija že izšla. Za predstavitev, analizo in razmišljanja o letošnji uprizoritvi bo tako v naslednjih letih še obilo priložnosti. Povejmo le, da je vodja projekta letošnje uprizoritve Matej Mohorič Peternelj, režiser, *Magister processionis* Škofjeloškega pasijona 2015, pa Milan Golob.

Žal je to leto tudi leto smrti našega velikega pasijonca, zaslužnega profesorja Ljubljanske univerze, gledališčnika, priznanega mednarodnega teatrologa dr. Marka Marina, ki je z argumenti, s svojim ugledom in doslednostjo dosegel, da je Škofjeloški pasijon ostal v svojem avtentičnem, škofjeloškem prostoru.

Minulo leto 2014 je bilo kar nekaj pomembnih pasijonskih dogodkov doma in na tujem. Pomembnejše smo uvrstili v našo letno publikacijo. Naj izmed njih tu omenimo le izid fotografske monografije, Škofjeloški pasijon 2009 avtorja Zvoneča Pelka, ki je naše prvo celovito tovrstno delo. Lepa gesta škofjeloškega župana mag. Mihe Ješeta je razveselila vse ustvarjalce zadnje uprizoritve, katerim je bila podarjena za njihovo ljubiteljsko požrtvovalnost.

Posebno obravnavo, pravzaprav skrb, pa tudi ukrepanje zasluži pasijonski dogodek leta 2014, ki pa se pravzaprav niti ni zgodil. Pričakovali smo namreč, da bo skupščina Unesca, ki je bila novembra 2014 v Parizu, uvrstila naš Škofjeloški pasijon na seznam kulturne nesnovne dediščine Unesca. To se ni zgodilo! Več o tem lahko preberete v posebnem prispevku mag. Aleksandra Igličarja. Vsaka stvar je za kaj dobra. Ta zavrnitev nas nagovarja, da na novo ovrednotimo naš odnos do dragocene Romualdove mojstrovine in se mu posvetimo z vso pozornostjo na njegovo izvirnost in duhovno, versko poslanstvo. Tu ne gre več za preživelo dilemo: ali je Loška spokorna procesija verski ali gledališki dogodek. Vsekakor ni in ne sme postati še eden od številnih spektaklov, ki nas na vseh straneh prepričujejo s svojimi »presežnimi« atribute, da ne bi izgubil duhovnega naboja, kot razmišlja tudi brat Joško Smukavec v svojem prispevku *Mladi in pasijon*.

Vas pozdravlja in se od vas poslavlja vaš desetletni urednik,

Alojzij Pavel Florjančič

Matej Krevs, 3. postaja, perorisba, 2014

P A S I O N
I N V S M E R T

Nashiga Gospuda Iesusa Christusa,

is vseh shtirih Euangelistou v en

sonetni krancel sloshil

Matej Krevs

I.

Martra Kristusova

se je pričela.

Zrečena je obsodba

nevesela.

Ven bo treba stopiti, na pot,

brez apostolov in učencev,

na rame si zadati hlod,

težak sto centov.

Na to strmo goro

se povzpeti

v štirinajstih slikah.

In tam, za pokoro

vseh, trpeti in umreti.

Ah, ti bridkust velika!

II.

Ah, ti bridkust velika,
glej, že nosi Kristus
sam svoj križ, brez pomočnikov,
iz ust
nobena mu beseda
žala ne privre,
le žalost, beda
zastruplja mu srce.
In z vsakim je korakom
bolj težak ta les,
kot da vsa zemlja stala
bi mu na ramah, res
trda je ta krvava tlaka
tega nashiga krala.

III.

*Tega nashiga krala,
ki zdajci se pod križem
prvič zgrudi, ki že,
utrujen od kravala,
na ustnicah okuša
svoj krvavi pot,
nihče od Judov ne poskuša
odrešiti spon;
vsak le kriči nanj in ga psuje,
pljuva ga in zasmehuje;
a med to množico
je nekaj teh, ki vedo resnico,
da zdaj se kri preлива
*edinega Bozhiga sina.**

IU.

Edinega Bozhiga sina
na poti sreča bleda mati.
Neznosna je tišina,
ki sili jo molčati,
ker rada zakričala bi,
a ve, da sin njen zlati
se mora darovati
za vse ljudi.
Da ji usoda dana
je: prestati toliko gorja,
ker Bog jo je izbral
izmed vseh žena,
in da je sina daroval,
je narvechja Bozhja gnada.

U.

*Je narvechja Bozhja gnada
tudi ta nemilost,
to trpljenje, ta nasilnost,
ti udarci, kri in rana?
Je. Blagor njemu,
ki se muči
kakor Simon iz Cirene
z njim pod križem, ko vsi upi
zdiyo se brez teže,
ko življenja gnus prevlada
in razpase se bridkost,
saj po smrti kot nagrada
mu zasije zarje večne
*ena neizgruntana milost.**

VI.

Ena neizgruntana milost
je ta bridki križev pot,
je preizkušnja, boj je, most,
ki, ves svetal, vodi tja v svod
neba, čez brezna
brezdanja,
kjer sije pekla
bolečina trajna.
Na poti tej, kakor skrivnost,
stoji Veronika
in beli potni prt poda
mu za obličje, polno ran.
Svoj lik trpeči vtisne vanj,
v katerem kazhe se ponizhnost.

VII.

*V katerih kazhe se ponizhnost,
tiste bo Gospod povišal.
Le navidezna brezbržnost
seva zdaj z neba višav
nanj, ki je že v drugo pal
pod križem,
ki, ves zveržzen,
leži na tleh, umazan in krvav.
Tako kdaj človek obleži;
od udarcev podlih strt
in slep si na tihem zaželi,
da prišla bi ponj že Smrt,
a nad njim je luč, je gnada,
*pa lubezen, vera, nada.**

VIII.

Pa lubezen, vera, nada,
glej, to troje nam ostane.
K ženam, ki so tamkaj stale
in solzile se od jada,
Krist obrne se znenada
in spregovori takole:
»Ne nad mano, le nad sabo,
jokajte se, hčere Božje,
in nad svojimi otroki,
kajti, kakor pišejo preroki,
blagor vsem nerodovitnim,
kadar tisti čas napoči!«
Tako jim Jezus up budi,
a tudi trosht, de smerti ni.

I. X.

*A tudi trosht, de bomo vsi
odrešeni od spon trpljenja
in v luči večnega življenja
deležni rajske radosti, –
če vsak zadal si bo svoj križ,
kakor Krist, na svoje rame
in šel skoz stiske in težave
po strmi poti v Paradiž.
O človek, kadar obležiš
od viharjev zlih spodrezan,
spomni se takrat, da tudi
On je trikrat pal pod križ,
da bi s tem bil ti odvezan
*sojih grehov hudih.**

X.

Sojih grehov hudih
bo odrešen vsak kristjan,
saj se Kristus tretji dan
je od mrtvih zbudil.
A še prej je bil izdan,
mučen od vojščakov krutih,
slečen in zasramovan
od ljudi brezčutnih.
Zato slecimo tudi mi
naših grehov cunje stare,
da ne pademo v skušnjave.
Saj če bomo čistih misli,
bomo s tem pri Bogu v čislih
inu smerti resheni.

XI.

Inu smerti resheni
bodo narodi Evrope,
Azije, Amerike,
afriške celine vroče;
kar nas duš po svetu blodi,
je obsojeno na večnost,
a le kdor za Kristom hodi,
upati sme v rajsko srečo.
To besede so resnice
evangelija,
ki držijo, kot pribit je
z žeblji bil zveličar sam;
a dojeti nam jih možno
je le skozi martro Bozhjo.

XII.

*Jeno skus ta martra Bozhja
smejo duše v rajski vrt,
ker sam Bog je skusil smrt.
Tistikrat se je stemnilo,
kakor da je sončni mrk,
zemljo streslo je z vso silo,
grob premnog je bil odprt.
In pretrgalo na dvoje
se je v templju zagrinjalo,
vse, kar tam ljudi bilo je,
se je v hipu razbežalo;
le Marija, mati uboga,
s svojim sinom je ostala,
*odreshena vechniga ognja.**

XIII.

Odresheni vechniga ognja
ti pač ne bodo, ki so stali
križem rok in se smejali,
ko se je vršila groza
Kristusovega trpljenja,
čeprav usmiljenost Njegova
je brezmejna.
A nek Žid, bogat ostudno,
Jožef iz Arimateje,
ki zaprosil je pogumno,
da se sname truplo s križa
in Mariji izroči ga,
bo kljub bogatiji hudi
najdel v raji platz per Bugi.

XIV.

Najdli v raji platz per Bugi

bodo dobri in pravični,
tam v nebesih zasijali
soncu slični.

Tako vsaj piše v Svetem pismu,
pa tudi

to, da je Jezus Kristus
pokopan bil v tuji
grob, vsekani v skalo,
kamor je Pilat postavil stražo.

S tem se je končala zgodba
o trpljenju našega Gospoda,
ta prebridka, kruta in surova
martra Christusova.

Matej Krevs, 14. postaja, perorisba, 2014

Magistrale

*Martra Christusova,
ah, ti bridkust velika
tega nashiga krala,
edinega Bozhiga sina,
je narvechja Bozhja gnada,
ena neizgruntana milost,
v kateri kazhe se ponizhnost,
pa lubezen, vera, nada,
a tudi trosht, de bomo vsi
sojih grehov hudih
inu smerti resheni
jeno skus ta martra Bozhja
odresheni vechniga ognja
najdli v raji platz per Bugi.*

Vita Žerjal Pavlin

PESEMSKI KRIŽEV POT SODOBNIH SLOVENSКИH PESNIKOV

S pobožnostjo križevega pota, ki je bila izoblikovana v prvi polovici 18. stoletja in je dokončno obliko dobila 1731, ko je število in vsebino postaj določil papež Klemen XII., so še dandanes poleg likovnih križevih potov povezane številne knjižne izdaje proznih besedil, namenjenih individualnemu branju ali skupinski molitvi. Motivika štirinajstih postaj križevega pota pa je od leta 1730, ko je frančiškan Ahacij Stržinar napisal prvi slovenski pesemski križev pot, vedno znova tudi spodbuda za pesemski izraz v teh svojevrstnih cikličnih pesnitvah. Sodobni pisci pesemskih križevih potov so bolj ali manj uveljavljeni slovenski pesniki – v nadaljevanju bom primerjala dela Stanka Vuka, Vide Taufer, Ljubke Šorli, Vladimirja Kosa, Gregorja Zafošnika, Stanka Janežiča, Daneta Zajca, Berte Golob, Cirila Berglesa, Milice Sturm, Leona Oblaka in Mateja Krevsa –, ki ob povzemanju motivov posameznih postaj izražajo svojo versko, duhovno izpoved.

Pesnik in pisatelj Stanko Vuk (1912–1944) je avtor najstarejšega med obravnavanimi križevimi poti, ki pa je le delno ohranjen; z upoštevanjem dveh, v zasebnem pismu ohranjenih postaj, mu sicer manjka le deveta postaja. Leta 1936 ga je poslal *Domu in svetu* ter *Mladiki* in ga je želel izdati tudi knjižno s Černigojevimi lesorezi, vendar je bil deloma objavljen šele leta 1940 v *Pratiki* založbe Sigma v Gorici. V zagovor na očitke Franceta Vodnika o neizdelanosti oz. premajhni poduhovljenosti tega križevega pota, je Vuk razkril, da ga je po zgledu srednjeveškega pesnika Villona in Krleževih *Balad Petrice Kerempuha* napisal »za kmete in čevljarje«, zato se je v njem namenoma izražal stvarno, tudi ljudsko. *Križev pot* pesnice Vide Taufer (1903–1966) je iz leta 1941 in je pravzaprav besedilna spremljava slikam Fortunata Berganta iz Bazilike v Stični. *Križev pot prosečih* pesnika, duhovnika in misijonarja Vladimirja Kosa (r. 1924) je nastal iz sočutja do slovenskih beguncev po 2. svetovni vojni in je v Buenos Airesu izšel že leta 1955, pri nas pa šele leta 1999. *Križev pot v sonetih* duhovnika in skladatelja Gregorja Zafošnika (1902–1994) je iz leta 1972. *Križev pot* Ljubke Šorli (1910–1993) je izšel ob prvi obletnici njene smrti leta 1994 in ponovno 2008, napisan pa je bil že leta 1979 ob blagoslovitvi križevega pota slikarja Tomaža Perka za tolminsko cerkev. *Via dolorosa* pesnika in prevajalca Cirila Berglesa (1934–2013) je z risbami Mateja Metlikoviča izšla leta 1996. *Križev pot*

enega najzanimivejših sodobnih slovenskih pesnikov Daneta Zajca (1929–2005) je bil objavljen leta 2001 v *Novi reviji* z avtorjevim spremnim razmišljanjem *Ecce homo*, nato pa oboje še knjižno leta 2004 ob reprodukcijah likovnega križevega pota Alekse Ivanc Olivieri. Leta 1999 je izšel *Križev pot – pesem in jok* pesnika, duhovnika in profesorja Stanka Janežiča (1920–2010). Med novejšimi pesemskimi križevimi poti sta deli učiteljice, knjižničarke, lektorice in literarne ustvarjalke Berte Golob (r. 1932) *Z Gospodom na križevem potu* iz leta 2000 in *Via crucis* iz leta 2004 avtorice Milice Šturm (tudi Sturm, r. 1939), pravnice, ki pesmi in kratko prozo intenzivno objavlja od leta 2001. *Pasijon Mengore* pesnika in univerzitetnega profesorja Leona Oblaka (r. 1966) je nastal leta 2010 ob postavitvi novih mozaikov patra Marka Rupnika v križevem potu na Mengore (ti so v knjigi reproducirani) in je oblikovan kot sonetni venec. Pravzaprav je čudno, da ni več križevpotnih sonetnih vencev, saj imata obe obliki skupno število 14: 14 je sonetov v renesančni pesemski obliki, 14 je tudi postaj križevega pota. Obliko sonetnega venca, vendar z moderniziranimi soneti z metrično prostimi in precej krajšimi verzi od tradicionalnih jambških enajstercev, z nedoslednim rimanjem ali nekaterimi asonancami, ima tudi križev pot z arhaiziranim naslovom *Pasijon inu smert Nashiga Gospuda Iesusa Christusa* (prvič objavljen v reviji *Srp* leta 2014) Mateja Krevsa (r. 1977), ki v literarnih revijah in pesniških spletnih portalih pesmi objavlja od leta 1997. Krevs za prvi in zadnji verz posameznih sonetov (za t. i. kateno) križevega pota uporabi izbrane verze Škofjeloškega pasijona. Avtorjeva odločitev za vključitev teh verzov v starološkem narečju (ob tem pa še drugih palimpsestnih ostalin, na primer zelo opaznih, a vendar v novo besedilo všitih citatov Prešernovih verzov) nima le postmodernističnih slogovnih učinkov, temveč opozarja tudi na živo tradicijo krščanskega verskega izraza.

V obravnavanih pesemskih križevih potih je za vsako postajo zapisana ena pesem. Izjemi sta Janežičev, kjer je dogajanje strnjeno na samo osem postaj, in Berglesov, kjer nekatere postaje vključujejo dve ali celo tri pesmi. Postajam so pesniki po zgledu obrednih besedil večinoma dodali tudi uvodna besedila, katerih namen je pojasniti smisel Kristusovega trpljenja za vernike, in sklepna besedila, ki opozorijo na pomen Kristusovega posmrtnega vstajenja. Izjema je križev pot Milice Šturm, ki namesto uvodne pesmi kot moto navaja citat iz Janezovega evangelija s Kristusovo poslanico o medsebojni ljubezni (»Ljubite se med seboj! / kakor sem vas jaz ljubil«), zaključni vstajenski motiv pa vključi kar v zadnjo, štirinajsto pesem. Berglesova uvodna Molitev na vrtu je podoživljanje Kristusovega duševnega stanja ob slutnji smrti, katere odrešenjski namen izraža šele I. postaja. Brez uvodne pesmi sta Oblakov in Krevsov sonetni venec, kot sklepni pa učinkuje za to obliko značilni petnajsti sonet Magistrale, v katerem se ponovijo že prej dvakrat navedeni verzi. Pri Krevsu se vstajenski motiv pojavi že na začetku X. postaje kot

argument za odrešitev vernikovih grehov: »Sojih grehov hudih / bo odrešen vsak kristjan, / saj se Kristus tretji dan / je od mrtvih zbudil.« Prava izjema je pravzaprav le Dane Zajc, ki v štirinajstih pesmih obravnava samo predpisano motiviko brez njenega uokvirjanja in zato pri njem tudi ni krščanske interpretacije pomena Kristusove smrti.

Pomen uvodne pesmi (le pri Ljubki Šorli sta v tej vlogi kar dve pesmi) je v večini izbranih primerov tudi, da se bralec na različne načine vključi v pesemsko zgodbo oz. pobožnost. Najpogostejši način je uporaba prve osebe množine pri glagolih in zaimkih, kar vključi bralca v versko skupnost s skupnimi načeli in vrednotami. V sonetnem vencu Leona Oblaka vlogo uvoda opravi prva kitica I. postaje, ki se glasi: »Presveta pot, ki pelje v odrešenje, / pot milosti, miru in odpuščanja, / naj Kristus s svojim zgledom darovanja / navdahne tudi nas za spokorjenje.« Tako že na začetku jasno in zgoščeno pojasni namen bralske poti in vlogo Kristusa kot daritvene žrtve, ki naj vpliva na vernikovo zavest o lastni grešnosti in na njegovo moralno spreminjanje.

Prva pesem Ljubke Šorli z naslovom Zadnja večerja se konča z verzi: »O Jezus, uči nas ljubiti, / v imenu Tvojem odpustiti! // 'Oče, ako je mogoče ...'«, torej s prošnjo (v imenu krščanske skupnosti) za sposobnost nelahke odpuščajoče ljubezni, ki je glede na avtoričino življenjsko izkušnjo, saj so ji italijanski fašisti ubili moža, glasbenika Lojzeta Bratuža, mučili pa tudi njo, za avtorico nedvomno ključna vrednota. Kos v skupnem imenu (v pesmi Vstop) tako kot Šorlijeva prosi Kristusa za ljubezen, pravzaprav za čustveno odprtost, ki naj omogoči dožemanje in izražanje ljubezni: »Razruši naših src ozkost, / da skozi svet te spremljamo / v ljubezen!«.

S tem oba avtorja že na samem začetku izpostavita pozitivno vrednoto ljubezni, tisto ključno idejo krščanstva, na katero opozarja tudi biblijski citat v motu pri Milici Šturm. Drugo, na neki način zrcalno prošnjo izraža Zafošnik (v pesmi Priprava), ki prosi za spoznanje »hudobije greha«, torej za prepoznavanje in nato seveda tudi odpravljanje napačnih vrednot. Tudi Golobova v uvodni pesmi postavlja v ospredje greh, ob tem pa še njegovo dogmatično posledico, to so »zapahnjena« vrata v raj.

Drugačen način prvega stika z bralcem uporabijo Vida Taufer, Stanko Janežič in Stanko Vuk. Prva dva bralca nagovorita in ga šele vabita k pobožnosti križevega pota. Če je za Janežiča cilj poti že v uvodni pesmi (Povabilo) jasen in izven slehernega dvoma: pot vodi v »luč nebeške gloriije«, zahteva Tauferjeva v uvodni pesmi od popotnika oz. bralca, da »dejanja svoja sodi«, torej aktivno moralno samorefleksijo, ki šele lahko človeka pripelje na pravičnejšo pot. Stanko Vuk, ki ima za cilj križevpotne pobožnosti zbližanje s Kristusom, za prvi nagovor uporabi nepričakovano besedo, nagovarja namreč »pajdaše«, kar je kot celotni križev pot

potrebno brati pesniško večpomensko, z aludiranjem na okoliščine tedanjega fašističnega preganjanja Slovencev.

Kot že rečeno, zaključne pesmi v križevih potih večinoma opozarjajo na pomen vstajenja kot osmislitve Kristusovega trpljenja in smrti, kar ima za vernike dva pomena: najprej je to možnost večnega posmrtnega življenja ali »večno sonce«, kot pravi Oblak že ob zaključku 14. soneta in to na neki način ponovi še v zaključnem Magistralu: »Iz smrti se rodilo bo življenje«. Tudi Magistrale pri Mateju Krevsu, ki ga tvori montaža izbranih verzov Škofjeloškega pasijona, se zaključuje z upanjem v večno življenje in »platz per Bugi«. Ta vera pa, kot pravi Šorlijeva, opogumlja tudi za premagovanje zemeljskih tegob in žalosti, prinaša zaupanje v Kristusovo moč (Vuk), upanje (Golob). Drugo spoznanje pa je zavest o božjem klicu (Bergles) in božji ljubezni (Kos, Golob, Šturm, Krevs) oziroma neskončni dobroti (Oblak), ki prav tako prinaša mir in tolažbo človeškim »ranam« (Taufel). Nekoliko izven takega doživljanja božje ljubezni je Kosova prošnja Kristusu: »Napolni um in strast krvi«. Kristusovega vpliva torej v zaključku križevega pota ne povezuje le z blaženjem (nujnega) človeškega trpljenja, ampak predvsem z duhovno osmislitvijo človeškega razumsko-čutnega življenja.

Ker je snov križevega pota znana, pesmi pa kratke, pesemska besedila večinoma ne navajajo veliko konkretnih motivnih sestavin posameznih postaj, pač pa je več refleksivne, interpretativne vsebine, konkretno gradivo pa ima predvsem vlogo zburjanja bralskega sočutja in vživljanja v Kristusov položaj.

Skoraj vse »postaje« obravnavanih križevih potov so komponirane notranje in deloma tudi zunanje dvodelno (razen pri Milici Šturm, Danetu Zajcu, Cirilu Berglesu in Mateju Krevsu, ki se je dvodelnosti soneta izognil z ukinitvijo kitične členjenosti), s čimer avtorji ločijo začetno poročilo o križevpotnem dogajanju, ki ga sicer deloma že sproti tudi versko interpretirajo, od sklepne misli posamezne pesmi.

Med obravnavanimi križevimi poti je posebnost Kosov, ki sploh ne obnavlja prizorov posameznih postaj, ampak vse pesmi – ki so sicer haikujevsko kratke, saj jih tvorijo le po trije verzi – začena z istim vzključnim nagovorom »O, Jezus!«, nato pa Kristusa variantno označi, in sicer tako, da se z oznako naveže na osrednji motiv posamezne postaje, hkrati pa s to oznako Kristusu pripiše spodbudno vlogo za določeno, s čustvenim, bivanjskih ali verskim položajem opredeljeno skupino ljudi (obsojene, izmučene, premagane, osamljene, iščoče duše, potrte, obupane, ponižane, oropane, mučene, neminljive in verne). Tako je na primer v prvi pesmi, naslovljeni Obsodba, oznaka Jezusa: »Mir obsojenih!«.

Tudi Vukove pesmi niso namenjene nazornemu poročanju o posameznih križevpotnih motivih, saj so neposredno omenjeni in čustveno delujoči le nekateri motivi, ki postanejo osnova za zaključno poanto ali že pred tem izrečeno versko

sporočilo. Tako je npr. omenjeno Jezusovo srečanje z materjo (IV. postaja): »Srečal je lastno mater: / ves v ranah, ves bled, ves krvav«, vendar to kratko predstavljeno situacijo Vuk takoj aktualizira v metaforično izrečeno željo po srečanju s Kristusom: »da bi tudi nas na robu močvirja / z laterno nekoč poiskal«. V tem križevem potu je zanimiva tudi oznaka Kristusa, imenovan je upornik – poudarjanje nekonformističnega, izzivalnega vidika Kristusovega življenja je pri Vuku spodbujeno s časom nastanka Križevega pota, tj. čas italijanske fašistične raznarodovalne politike na Primorskem, ki je avtorje silila k prikritemu izražanju politično spornih sporočil.

Pri Vuku so križevpotni motivi navedeni večinoma v pretekliku, v sedanjiku pa tisti, ki se tičejo navidezne udeležbe nagovorjenega vernika pri tem dogajanju, npr. ko pravi: »Zbudi se, romar, vsaj zdaj / ob uri dvanajsti, / da vloviš na robec svoj / tri kaplje svete krvi!« Za druge avtorje je značilno, da posredujejo križevpotno dogajanje pretežno ali celo izključno v sedanjiku, saj želijo dogodke posredovati tako, da se med bralcem in dogajanjem vzpostavi čim večja lirski neposrednost. To seveda pomeni, da avtorji posredovanega dogajanja nimajo za samo zgodovinsko preteklo, ampak za žive in aktualne situacije, ki naj jih bralec neposredno doživlja in o njih, s tem pa tudi o sebi, razmišlja.

Druga možnost za večjo vključenost bralca v dogajanje, ki jo uporabijo nekateri avtorji, je nagovarjanje osrednje osebe posamezne postaje, večinoma Kristusa, a tudi Marije in Veronike (Bergles vse tri). Tretji postopek vključitve bralca pa so tisti sprotni verski komentarji dogajanja, ki opozarjajo, da je Kristusovo ravnanje motivirano z žrtvovanjem za človeštvo, katerega del je tudi bralec. Oblak XI. postajo začenja z verzi: »Grenkobo zna v sladkost nam spremeniti / Zveličar, ki poslušen je Očetu; / ljubezen Njemu in vsemu svetu / izkaže, ko na križ se da pribiti.« Podobno beremo tudi pri Ljubki Šorli, Vidi Taufer in Vuku. Pri Krevsu je bralec kot del verskega občestva nagovorjen v sklepu X. sonetu s pozivom: »Zato slecimo tudi mi / naših grehov cunje stare, / da ne pademo v skušnjave. / Saj če bomo čistih misli, / bomo s tem pri Bogu v čisljih / ino smrti rešeni.« Stopnjevanost takega vpisa bralca kot dela nemoralnega kolektiva, katerega odrešitvi je namenjeno Kristusovo trpljenje, je neposredna prisoditev odgovornosti za dejanja, ki povzročajo trpljenje Kristusa, samemu bralcu oziroma skupnosti, ki ji pripada. To srečamo že pri Vuku in tudi Tauferjeva zapiše: »Do smrti mučimo ga v zmoti hudi«, Bergles pa: »Ob uri norega vetra sem te križal«. Šorlijeva sporoča, da ga ni obsodil le Pilat, ampak vsa skupnost. Ta način dosledno izpelje Janežič, ki že prvo postajo začne: »S Pilatom sem te obsodil«, v začetku druge pa zapiše: »V zlobi križ smo ti nadeli«.

Drugi del posamezne postaje v obravnavanih križevih potih prinaša z izjemo križevega pota Milice Šturm, Cirila Berglesa, Daneta Zajca in Mateja Krevsa skle-

pno misel posamezne pesmi, ki je bodisi molilni nagovor (oziroma prošnja ali zahvala) bodisi pobuda verniku za moralni premislek in versko ravnanje, spodbujeno z zgledom Kristusa ali drugih oseb na posamezni postaji križevega pota.

Tako Tauferjeva v zadnjih dveh verzih vseh postaj spodbuja podoživljanje Kristusovega in Marijinega trpljenja oziroma sočutje z njima, a tudi razumevanje Kristusovega trpljenja kot zgleda na človekovi »težki poti križa«. Na materinsko bolečino Marije poleg Vide Taufer opozori tudi Ljubka Šorli in ima Marijin tolažilni zgled za »edino moč naših mater«. Ob tem pa v zaključkih postaj Šorlijeva v imenu (verske) skupnosti izreka tudi različne prošnje: za pomoč, vodstvo in zgled Jezusa na človekovi življenjski poti, za njegovo milostno presojo krivde in za poplemenjenje človeka. Pri Berti Golob je zadnji verz prošnja Kristusu, ki jo avtorica v imenu verske skupnosti izreka v vseh postajah kar z istimi besedami: »Pokaži rešitve nam pot.« Prošnja po rešitvi izvira iz zavesti o človekovem grehu, ki je večinoma imenovan kar s to splošno oznako, sicer pa se v tem križevem potu kaže predvsem kot neobčutljivost, brezčutnost, brezbržnost za trpeče in otopela vest. Tudi pri Kosu sta zadnja dva verza prošnja Jezusu, večinoma za tolažbo in pomoč ljudem v stiski ali v »boju proti zlu« (XI. postaja). Sicer pa Kos človekovo stisko in njegove napake opredeljuje večinoma nestereotipno. Tako že v I. postaji prosi za tolažbo vseh, ki jih »zakon, um in strast« krivo sodijo. Zanimivo, a z vidika nastanka križevega pota razumljivo je Kosovo opozorilo na »vrtince zgodovin« v XIV. postaji, kjer prosi, naj Jezusa »verna srca« čakajo tudi v okoliščinah »ruševin« in »temnav«. Gregor Zafošnik v drugem delu sonetov najprej predstavi Jezusovi izkušnji paralelna spoznanja (krščanske) skupnosti, nato pa prosi Jezusa za pomoč pri upoštevanju pravih vrednot (pravice, resnice, dobrote, sočutja) in pri premagovanju življenjskih težav. Zaključki Oblakovih sonetov niso nagovori Bogu oziroma Kristusu, temveč večinoma navedba različnih neprijetnih situacij (lahko bi rekli, prizori človeškega križevega pota), v katerih se znajdejo člani verske skupnosti. To so: greh, obup, težave, neuspešno duhovno iskanje, prazne obljube samemu sebi, brezvoljnost in nemoč, izgubljanja vere in strah. Tem ugotovitvam sledi pobuda vernikom k zgledu za premagovanje težav v krščanstvu. Zaključek pesmi pa prinaša različne teološke oziroma versko psihološke argumente za tako ravnanje, vse do XIII. soneta, v katerem je zapisan argument: »Kdor vanj veruje, ta goré premika«. Krevsovi modernizirani soneti niso kitično členjeni in tudi ne notranje dvodelni, zato razmerje med snovnim delom, obarvanim s sočutjem, in interpretativnim med pesmimi niha. Nekatere pesmi so predvsem sočuten prikaz dogodka, druge (V., VI., VII., IX., XI. postaja) pa pretežno analogija med položajem človeka in Jezusa ter verska spodbuda z vrednotami ljubezni, vere in upanja ter obljubljenim posmrtnim rajskim življenjem.

Tudi Dane Zajc svojega videnja križevpotnega dogajanja ne ločuje od predstavitve značilnih štirinajstih motivov, ki jih prikaže kot pripoved o posamezniku, ki se v trpljenju znajde sam sredi sovražnega sveta. Nikjer ga ne imenuje Jezus ali Kristus, ampak le »Človek božji«, »Sin človekov«, »človek obsojeni«. V proznem razmišljanju *Ecce homo*, objavljenem v knjigi ob *Križevem potu* (2004), Jezusov križev pot razume kot njegovo človeško usodo: »Božja volja je bila taka, da bo do konca ostal 'sin človekov' in da bo šel po poti človeškega rodu.« Upanja, zaupanja in iz tega izvirajoče prošnje po pomoči v teh pesmih ni, saj je pesniško spoznanje brezperspektivno: »Zasmehujejo Ljubezen. / Trgajo na kosme Njegovo Ljubezen. / Pade pod penastim sovraštvom, / kot bo zmeraj padala.« (VII. postaja). Najbolj neposredno Zajc opredeli pomen znamenja križa, in sicer (v XIV. postaji) kot znak za rojstvo, smrt, trpljenje, a tudi veselje in Ljubezen (zapisano z veliko začetnico), opredeljeno kot nedoumljivo, neskončno, nerazumljivo in večno. S tem je ljubezen opredeljena kot absolutna, skrivnostna, razumsko nespoznavna kategorija. Tako predstavi tudi Jezusovo smrt (v XII. postaji): »Odplavi v neskončnost duha vsevednega. / Ga položi v očetovsko naročje, / skrito očem in našemu umu.« Tudi Zajc enako kot večina predstavljenih piscev križevih potov zaključí pesnitev z opozorilom na človekovo nemoralo, ki jo imenuje kar »hudobija«, vendar le z negotovim vprašanjem in ne z zaupljivo prošnjo Jezusu kot pri drugih pesnikih: »Boš izkoreninil hudobijo, / v naše meso zasejano, / Duh božji?«

Tudi Milica Šturm ne ločuje prikaza križevpotnega dogajanja od svojega komentarja, saj oboje združuje vložena izpoved Kristusa, ki trpljenje občuti kot osamljenost v prenašanju bremena, ki mu ga ne more odvzeti niti mati. Občuti ga tudi kot krivico in preizkušnjo ljubezni ob ljudeh, ki ne poznajo usmiljenja. V predsmrtni prošnji izraža željo, da njegovo trpljenje ne bi bilo zaman, ampak bi bistveno etično spremenilo njegove mučitelje, zato tretji dan po smrti prosi očeta: »Naj se vrnem med ljudi / in oznanjam moč Tvoje ljubezni.«

Možnost, da pesmi križevih potov zares nagovorijo bralca, je po eni strani odvisna od avtorjeve interpretacije in komunikacije z znano motiviko, po drugi od estetskosti jezikovnega izraza. Ključna ustvarjalna pobuda za del predstavljenih avtorjev je duhovno iskanje še neodkritih verskih spodbud in spoznanj, izhajajočih iz Kristusove križevpotne zgodbe, za nekatere pesnike pa predvsem izraz čustvenega ozaveščanja verskih resnic in lastnega razmerja do Boga. Pomembno spodbudo za pesnjenje križevega pota poleg njegove verske pomembnosti nedvomno daje tema fizičnega in psihičnega trpljenja, ki je bila nekaterim obravnavanim avtorjem zaradi zgodovinske in / ali osebne usode zelo blizu.

PASIJONSKI DONESKI

Metod Benedik

KRISTUSOVO TRPLJENJE V KAPUCINSKI DUHOVNOSTI

Tomaž iz Celana v Abrucih se je Frančiškovim manjšim bratom pridružil enajst let (1215) pred svetnikovo smrtjo. Izobražen in široko razgledan mož, ki je še v času Frančiškovega življenja pomagal širiti njegov *red manjših bratov* po nemških deželah, je kmalu po svetnikovi smrti (1226) po nalogu papeža Gregorja IX. v letih 1228/29 napisal življenjepis Frančiška Asiškega. Tako je nastala *Vita Prima S. Francisci*, prvo zelo neposredno pričevanje o Frančišku. Po naročilu vrhovnega predstojnika manjših bratov je 1246/47 ta prvi življenjepis še razširil in ga obogatil s pričevanji bratov, ki so Frančiška osebno dobro poznali. Tako je nastala *Vita Secunda S. Francisci*. Tomaž, ki je vrsto let živel s svetnikom, ga spremljal, poslušal ter doživljal in tako od blizu poznal ter občudoval njegovo globoko duhovno življenje, se je lahko bolj kot marsikdo drug približal Frančiškovi duši. Oba spisa spričujeta, da je zelo neposredno zaznaval Frančiškovo religiozno čutenje ter to znal tudi s kratkimi in jasnimi besedami povzeti. Na ta dva spisa se poleg na neposredne Frančiškove spise v prvi vrsti naslanjajo vsi kasnejši poskusi opisovanja asiškega svetnika.¹

V prvem življenjepisu je Tomaž zapisal: »Neprenehoma je premišljeval o Gospodovih besedah in njegovih del nikdar ni izpustil izpred oči. Predvsem ponižnost Gospodovega učlovečenja in ljubezen njegovega trpljenja si je vtisnil tako globoko v spomin, da mu je bilo kar težko misliti na kaj drugega.«² Podobno zapiše Tomaž v drugem življenjepisu. Po srečanju s Križanim v cerkvi sv. Damijana »se je v njegovo dušo vtisnilo globoko sočutje s trpečim Kristusom, in z gotovostjo lahko mislimo, da so se Gospodove rane, ki jih sicer še ni nosil na svojem telesu, najgloblje vtisnile v njegovo srce.«³ To srečanje s Križanim pri sv. Damijanu tudi za Tomažem najbolj upoštevan Frančiškov življenjepisec sv. Bonaventura postavlja v začetke Frančiškovega spreobrnjenja in pravi: »V tem srečanju je božji člo-

¹ LThK 10, 136.

² Tommaso da Celano, *Vita Prima*, v: *Fonti francescane, Scritti e biografie di san Francesco d'Assisi, Cronache e altre testimonianze del primo secolo francescano, Scritti e biografie di santa Chiara d'Assisi, Movimento francescano Assisi 1978, Nr. 467.*

³ Tommaso, n.d. Nr. 594.

vek razumel, da mu Bog pošilja najvišje evangelijsko sporočilo: *če hoče kdo iti za menoj, naj se odpove sebi in vzame svoj križ ter hodi za menoj.*⁴

Tomaž iz Celana v življenjepisu sv. Klare Asiške piše, da je Frančišek uvedel tudi *Molitveno bogoslužje Gospodovega trpljenja*. Gre za votivni oficij, ki so ga v srednjem veku radi dodajali kanoničnim uram. Sestavljen je iz psalmov in odlomkov Sv. pisma, ki so očitno bili Frančišku posebej pri srcu in so izražali tiste misli, ki jih je ob Gospodovem trpljenju izrazil občutil. Ta oficij je z globokim sočutjem izpovedana hvalnica Kristusovemu trpljenju, obenem pa zahvala za vse Kristusovo odrešenjsko delo, v katerem Frančišek občuduje božjo ljubezen do človeka.⁵

Duhovno naravnost Frančiška in Klare so kot dediščino, ki jo je treba pozorno ohranjati in jo še bogatiti, povzeli manjši bratje in sestre klarise. Red manjših bratov se je v teku stoletij razdelil v več skupnosti (kot samostojni redovi danes obstajajo minoriti, frančiškani, kapucini in regularni tretjeredniki) vsem pa je seveda temelj in izhodišče ostala Frančiškova Regula. Znotraj nje so iskali različne poudarke, kako bi glede na nove okoliščine in izzive uresničevali »življenje po evangeliju«, kot je vsa svoja prizadevanja v Reguli opredelil sv. Frančišek. Med najvidnejšimi značilnostmi pa je v stremenju za »življenje po evangeliju« pri vseh teh skupnostih vedno bilo posebej poudarjeno češčenje in oznanjevanje Kristusovega trpljenja. V miselnosti teh redov se je ohranjalo Frančiškovo prepričanje, da se je Kristus prav v svojem trpljenju najbolj približal človeku, mu postal najbolj enak, najočitneje sestopil iz svojega božanstva in najneposredneje razumel človeka v njegovem trpljenju in nebogljenosti. Ta duhovna naravnost je našla neštetevilne odmeve v pridigah, spisih, teoloških razmišljanjih in umetnostnih izrazih v vseh redovih manjših bratov.

*****

Kapucinski red ima svoje začetke v letu 1525, ko se je pridigar iz ankonske observantske province p. Matej odločil, da bo živel bolj strogo v duhu Frančiškove Regule. Papež Klemen VII. mu je ustno dovolil, da sme živeti »kot puščavnik brez stalnega bivališča dobesedno po Frančiškovi Reguli in povsod oznanjati evangelijski.« Isti papež je 3. julija 1528 izdal dokument, s katerim je potrdil kapucinski red in dovolil sprejemati nove člane iz vrst laikov, duhovnikov in redovnikov. Že naslednje leto je red štel okoli 30 članov, do leta 1536 pa narastel na okoli 700 članov. Prvo ustavo - temeljila je seveda na Frančiškovi Reguli - je kapucinski red dobil na kapitlju v Albacini leta 1529. Vsa posamezna določila, ki so res zahtevna in stroga,

⁴ San Bonaventura da Bagnoregio, *Leggenda Maggiore*, v: Fonti francescane, n.d. Nr. 1035.

⁵ *Spisi sv. Frančiška Asiškega in sv. Klare*, Mohorjeva družba, Celje 1982, 34, 140 sl.

se stekajo v zadnje določilo, ki je naslovljeno z geslom *Hoditi za Kristusom*. Tod beremo: »Če bi se komu od bratov zdelo karkoli v teh določenih pretežko, naj se spomni našega Gospoda Jezusa Kristusa, ki je prišel na svet in se rodil ubog in ponižen, in vse njegovo življenje je za nas postalo ogledalo in zgled ponižnosti in uboštva. To je učil in pokazal našemu očetu sv. Frančišku, in poučil je vse svoje služabnike, da bi mogli razumeti, da je izhodišče, pot in cilj našega spreobrnjenja zedinjenje z Gospodom na njegovem križu. Kdor je prebiral in se poglobljal v življenje svetnikov, more razumeti, kot sv. Martin, ko se mu je bližala smrt. Učenci so mu prigovarjali, naj pusti, da mu v postelji podložijo voljnjejšo slamo, pa je odgovoril: za kristjana se spodobi, da umre v raševini in pepelu; če vam zapustim drugačen zgled, grešim. Tako, bratje, sledimo besedam in zgledom svetnikov in ne poslušajmo ljudi, ki zavračajo spokornost in Kristusov križ. Hodimo za njim!«⁶

Najstarejši kronisti v kapucinskem redu so pri predstavitvah vidnejših sobratov kar redno poudarjali njihovo molitveno in meditativno življenje, v katerem je kot stalnica veljalo soočanje s trpečim Kristusom. Bernardin iz Colpetrazza, ki je v red vstopil leta 1534 in je osebno dobro poznal prve kapucine, je po naročilu vrhovnega predstojništva pisal kroniko reda (*Chronica seu Historia Ordinis*).⁷ O prvem svetniku iz kapucinskega reda, Feliksu Kantališkem (+1587), piše, da je »pogosto ponoči v cerkvi molil psalm *Miserere*, se bičal in se poglobljal v premišljevanje Kristusovega trpljenja«⁸, o njem beremo tudi, da je »veliko nočnih ur klečal pred Odrešenikom v tabernaklju z razprostrtimi rokami, kakor bi visel na križu«⁹. Lovrenc Brindiški, ki je s svojo misijo v Prago leta 1599 položil temelje za kasnejšo Štajersko kapucinsko provinco, je v nagovoru novincem poudarjal, da je »Kristusovo trpljenje več kot zadostovalo za naše odrešenje, s premišljevanjem tega trpljenja in posnemanjem Kristusa pa storimo, da trpljenje tudi za vsakogar od nas postane učinkovito«¹⁰

Tudi med patri Štajerske province najdemo vrsto takih, ki jih je posebej odlikovalo duhovno življenje s poudarkom na premišljevanju Kristusovega trpljenja. V državnem arhivu v Milanu hranijo zanimiv dokument, ki opisuje več kapucinov Štajerske province med leti 1635 in 1722.¹¹ Vidno mesto med njimi pripada **p. Konstanciju iz Škofje Loke** iz znane plemiške rodbine Fürnpfeil, ki je med lo-

⁶ *I Cappuccini, fonti documentarie e narrative del primo secolo (1525–1619)*, a cura di Vincenzo Criscuolo, Curia generale dei frati cappuccini, Roma 1994, Nr. 232.

⁷ *Lexicon Capuccinum*, Romae 1951, 202. Njegovo kroniko je v celoti objavil Melchior a Pobladura, v: *Monumenta historica O.M.Cap.*, vol II-IV, Assisi-Roma 1939–1941.

⁸ *I Cappuccini*, n.d. 514.

⁹ Verdev Klemen, *Sveti in blaženi kapucini*, Slovenska kapucinska provinca, Ljubljana 2014, 22.

¹⁰ *I Cappuccini*, n.d. 701.

¹¹ *Vita Patris Constantii Locopolitani, et gesta. Provincia Styriae ab anno 1635 usque ad 1722. Series Capucinatorum illustrium Provinciae Styriae*. Archivio di Stato Milano, Fondo Religione, p. a. 6505.

škimi odličniki zavzemala pomembno mesto in bila že vrsto let dobro povezana s kapucinskima samostanoma v Ljubljani in Gorici ter novoustanovljenim samostanom v Vipavskem Križu. Njegov oče Korbinijan je bil protipisar in 1647–1650 loški glavar. Konstancij je stopil v red 15. julija 1637, tri leta pred tem, ko so začeli graditi samostan v Kranju. Dobrih trideset let je skoraj nepretrgano opravljal službo samostanskega predstojnika izmenično v Mariboru, Ptuju, Gradcu in Mostu na Muri, poleg tega je bil dolga leta tudi vzgojitelj novincev. Leta 1656 ga najdemo v Kranju, kjer se je nova kapucinska naselbina že uveljavljala s svojo pridigarско in spovedno dejavnostjo. Umril je v Gradcu leta 1684.¹² V krogih kapucinov samih je bil tako spoštovan, da so že kmalu po njegovi smrti napisali in potem prepisovali njegov življenjepis, da bi ga mlajšim generacijam posredovali kot vzor in zgled pobožnega kapucina. V milanskem dokumentu o njegovi pobožnosti do trpečega Kristusa med drugim piše takole: »Odlikoval se je v kontemplaciji in včasih so sobratje videli, kako ga je moč Duha ponesla v ekstazo. Nenehno si je božji mož prizadeval živeti v molitvi, podnevi in v nočnih urah je vztrajal v meditaciji, vžgan s takšnim sočutjem in gorečo ljubeznijo do trpljenja našega Odrešenika, da je vse muke, ki jih je Zveličar vzel nase za odrešenje človeškega rodu, hotel nenehno čutiti tudi na svojem telesu. Ni mu zadostovalo, da je sam ostro pokoril svoje telo. Prosil je nekatere novince, naj ga kot ubogega grešnika kaznujejo; da bi zadostili željam pobožnega moža, vsega prevzetega od Gospodovega trpljenja, so ga kot Kristusa topli, obloženega z velikim križem vlekli po vrtu, ga zasramovali, ga vlekli za lase ter ga do krvi bičali.«

Prepričanje, da mora biti premišljevanje Kristusovega trpljenja nenehni spremljevalec redovnikovega življenja ter da spada med najpomembnejše pripomočke k osebni duhovni rasti, so redovni vzgojitelji kandidatom za kapucine vsajali vse od vstopa v samostan in se temu posebej posvečali v letu noviciata, ko naj se kandidat poglobljeno uvaja v redovno življenje in neposredno seznanja s sredstvi duhovne rasti. Zgovorni so v zvezi s temi prizadevanji *Zapisi novinca v noviciatski šoli v letu Gospodovem 1752 v uporabo brata Romualda iz Gorice*,¹³ ki v strnjeni obliki povzemajo poudarke enoletnega »šolanja« v noviciatu in obenem nakazujejo smernice za nadaljevanje prizadevanj v duhovni rasti. V 17. odstavku govori o jutranjem in večernem premišljevanju Gospodovega trpljenja. Snov za premišljevanje je razdeljena po dnevih v tednu; vsak dan sta dve premišljevanji, jutranje in večerno, in za vsako so zapisane tri vsebinske točke. Začne se v nedeljo zjutraj: *1. točka, Kristus se poslavlja od svoje svete Matere in se jih zahvaljuje za vso materinsko dobroto skozi 33 let; 2. točka, Sveta Devica Mati se mu v solzah*

¹² Benedik Metod, *Kapucinski samostan s cerkvijo sv. Ane Škofja Loka*, Celje Škofja Loka 2009, 212.

¹³ Spis v latinskem jeziku, prevedel ga je p. Angel Kralj, v izvorni knjižici obsega 92 strani; hrani ga arhiv kapucinskega samostana v Vipavskem Križu.

zahvaljuje, ker jo je izbral za mater in prosi odpuščanja, če ni do takega Sina izpolnila vsega in na najbolj popoln način materinske naloge; 3. točka, Premišljuj njuno medsebojno podelitev blagoslova, njuno skupno bolečino in skupne solze. Nedeljsko večerno premišljevanje je v treh točkah posvečeno zadnji večerji in postavitvi zakramenta evharistije. Ponedeljek je posvečen dogajanjem na Oljski gori, torek razmišljanju o Judovem izdajstvu in begu apostolov, sreda zasliševanjem Jezusa pred velikimi duhovniki in Pilatom ter bičanje, četrtek zasmehovanjem Jezusa in kronanju s trnjevo krono, petek smrtni obsodbi in križevemu potu, sobota križanju na Golgoti, ki se sklene z zadnjo točko: Jezus izroči svojo mater učencu Janezu in Janeza zaupa materi. V 22. odstavku zapisi kratko povzemajo namene, ki naj bi novinca in kasneje redovnika redno spremljali pri njegovi vsakdanji molitvi. Spet se zvrste posamezni momenti iz Kristusovega življenja, pri čemer je daleč največji poudarek na njegovem trpljenju. Ponedeljek naj bi bil prežet z mislijo na Jezusovo rojstvo »in ves njegov trud v vsem življenju«. Misel za torek: Jezus moli, poti krvavi pot, v mesto ga pripeljejo kot razbojnika. Misel za sredo: Jezus pred različnimi sodišči po krivem obtožen, pretepen, opljuvan in zasmehovan. Četrtek: Jezus bičan, s trnjem kronan, obsojen. Misel petka: Jezus nosi križ, je križan, tri ure visi na križu, po sedmih besedah v največji muki umre. Sobota: Jezusa snamejo s križa, ga položijo Mariji v naročje in ga pokopljejo. Ta krog se sklene v nedeljo, ko je v središču misel na Gospodovo vstajenje, njegov vnebohod in na prihod Svetega Duha.

Drug dejavnik, ki kaže na vsebinsko izhodišče pasijonskih procesij, so pridige znanih in manj znanih kapucinov, bodisi ohranjene v rokopisih, ki jih je v nekaterih arhivih kar precej, bodisi objavljene v tisku. Številne namreč govore o Kristusovem trpljenju. Arhiv škofjeloškega samostana hrani v zajetno knjigo vezane rokopisne pridige za nedelje v letu, za nekatere praznike in petnajst pridig za postni čas **p. Ferdinanda iz Ljubljane**.¹⁴ Pri vsaki pridigi je zapisano, kdaj in kje jo je imel. Iz teh zapisov je razvidno, da je v letih 1721–1726 kot *concionator ordina-*

¹⁴ P. Ferdinand iz Ljubljane je v kapucinski red stopil leta 1700 in opravil noviciat na Ptuj, kjer mu je bil magister p. Kerubin iz Škofje Loke. Provincijski dokumenti pričujejo, da je bil 1728–1731 gvardijan v Kranju, 1731–1732 pa v Škofji Loki. Umrli je 19. marca 1744 v Škofji Loki. Arhiv škofjeloškega samostana hrani njegove v zajetno knjigo vezane rokopise pridig za nedelje v letu, za nekatere praznike in petnajst pridig za postni čas. Pri vsaki pridigi je zapisano, kdaj in kje jo je imel. Iz teh zapisov je razvidno, da je v letih 1721–1726 kot pridigar deloval v Škofji Loki, 1726–1728 in ponovno 1735 v Ljubljani, 1733–1734 ter 1741–1743 v Kranju in 1739–1740 v Trstu. Leta 1722 je kot »redni pridigar« imel postne pridige v Škofji Loki; sklenil jih je na veliki petek popoldne s pridigo, po kateri je p. Romuald izvedel pasijonsko procesijo. Med dokumenti Škofjeloškega pasijona je tudi Ferdinandovo pismo, v katerem piše, da »naš ljubljanski samostan že več kot sto let na Veliki petek pripravlja procesijo Gospodovega trpljenja«, na hrbtni strani pa je tudi seznam župnij, ki jih je treba o procesiji obvestiti. Sklepati smemo, da je pred prihodom v Škofjo Loko p. Ferdinand bil voditelj procesije v Ljubljani in kot tak lahko z nasveti občutno pomagal p. Romualdu.

rius, redni pridigar, deloval v Škofji Loki. Ta pridigar je čisto neposredno povezan s pasijonsko procesijo na Veliki petek leta 1722. Postne pridige za to leto je sklenil na Veliki petek popoldne s pridigo, po kateri je p. Romuald izvedel pasijonsko procesijo. Na začetku besedila je zapisal, da gre za pridigo *Die Veneris Sancto, Locopoli 1722*, na Veliki petek 1722 v Škofji Loki. Za temo pridige je navedel misel iz Knjige žalostink: *O vi, ki greste mimo po poti, premislite in glejte, ali je kakšna bolečina kakor je moja* (Žal 1,12).

Z zelo obširnim uvodom, kako žalostne novice prizadenejo človeka, poslušalce pripravlja na soočenje s Kristusovim trpljenjem. V izhodišču pripovedi o Gospodovem trpljenju zatrdi, da je božji Sin prišel na svet, da bi privzel človeško revščino in nase sprejel odrešilno trpljenje. Ustavi se pri zadnji večerji, pri učencih in Mariji, ki žaluje nad Jezusovo usodo in pravi: oh, če bi mi kdo dal, da bi jaz mogla zate in namesto tebe umreti. Getsemani je dramatičen: Jezus natančno vidi, kolikokrat ga bodo vlekli za brado, kolikokrat ga bodo udarili v obraz, koliko udarcev z bičem bo dobil, kolikokrat ga bodo z nogami teptali, koliko ran bo imel na telesu; povsod seveda zraven točno število (zelo značilno za pridigarje baročnega časa). V tem stilu sledijo besede o obsodbi, o bičanju, kronanju s trnjevo krono, križanje. Vrhunec je sklepni del, ko pridigar pokaže poslušalcem Križanega (na robu je zapisana pripomba *monstra Crucifixum, pokaži Križanega*) in celotno pridigo povzame z vabilom: »Poglej zdaj Gospoda na tem svetem križu, poglej tega nebeškega zmagovalca, poglej tvojega vsega ranjenega, krvavega in razmesarjenega Kristusa. Poglej na tem križu zaradi tebe in tvojih grehov, zaradi tebe in tvojega večnega zveličanja mrtvega Jezusa, poglej njegovo sveto glavo vso razbodeno, poglej njegovo sveto obličje vse krvavo in zaplujvano, njegove svete roke in noge z železnimi žebli pribite, poglej to sveto truplo, vse raztrgano, raztepeno, prebičano in razmesarjeno, poglej njegovo ljubeče srce, ranjeno in prebodeno in reci: oh jaz nesrečnež, jaz sem vzrok tvojih ran in tvoje smrti o moj usmiljeni Jezus. S skesanim srcem spoznavam, da sem jaz kriv tvoje nedolžne smrti, k tebi se obračam, Oče nebeški, in molim.«

Kapucini so sčasoma zbrali dovolj »gradiva«, ki jim je pomagalo pri poglobljanju v značilno duhovnost Kristusovega trpljenja. Katalogi starih knjižnic kažejo, da so bile glede na število knjig posebej bogate signature, ki so zajemale asketično literaturo; to potrjujejo tudi do danes ohranjene knjige. Med njimi jih je cela vrsta, ki se posvečajo izključno premišljevanjem o Kristusovem trpljenju. Avtorji izhajajo iz različnih redovnih skupnosti, od kartuzijanov do novejših redov. Od »domačih«, kapucinskih avtorjev, je bil v Štajerski provinci dolga leta najbolj upoštevan **p. Alfonz iz Zussmarshausna** na Bavarskem, ki pa je bil član Štajerske province. V red je stopil 1632, umrl je v Gradcu 1659. Večkrat je opravljal službe gvardijana, defnitorja in provincijskega vikarja, posebej pa se je uveljavil kot duhovni pisa-

telj. Njegovo najbolj znano delo *Das Leben und Leyden Oder Tugend-Spiegel Jesu Christi*, je bilo prvič natisnjeno leta 1692 v Celovcu. Namenjeno je bilo predvsem redovnikom in dejansko so ga prebirali po vseh samostanih. S poglobljenim premišljevanjem Kristusovega trpljenja je avtor želel »da bi redovnik v moči sočutja in ljubezni do trpečega Kristusa sam postal človek, ki je križan svetu ter je odložil starega človeka in si nadel novega po Bogu v pravičnosti in resnici« (prim Ef. 4,24).¹⁵

Duhovni pisatelj, ki so ga kapucini zelo pogosto jemali v roke kot osnovo za premišljevanje, je bil kapucin iz renske province **p. Martin iz Cochema**. V red je stopil 1653, umrl je 1712. Kot pridigar, pisatelj in škofijski vizitator je deloval v domači provinci, potem pa vrsto let v tirolski in zatem še v češki provinci. Napisal je celo okoli 30 knjig, ki so izšle v številnih izdajah. Najbolj znano in najbolj razširjeno njegovo delo je *Das Leben Christi* (Mainz 1677–1679), v katerem največ strani posveča premišljevanjem Kristusovega trpljenja. Kot pisatelj duhovnih knjig in svetniških biografij je postal pravi »oblikovalec ljudske pobožnosti«. Njegov stil, njegov živahen jezik, nabit s čustvi in obogaten z mnogimi prispodobami, se je izpričeval kot zelo primeren za posredovanje verskih resnic ljudem, ki so mu zelo radi prisluhnili; njegov vpliv na ljudsko pobožnost v deželah srednje Evrope je bil res izreden in enkraten. Poznavalci so mnenja, da v tem prostoru ni bilo dela, ki bi »tako učinkovito pospeševalo poznanje in ljubezen do Kristusa, in sicer med kristjani vseh slojev«, kot *Das Leben Christi* p. Martina iz Cochema.¹⁶

Eden značilnih odmevov na to literaturo in duhovno naravnost v slovenskem prostoru je *Marijin pasijon*, ki ga je objavil **Andrej Šuster Drabosnjak** (1768–1825) leta 1811. Gre za prevod spisa p. Martina iz Cochema *Das kleine Leben Jesu Christi* (Frankfurt 1676). V spisu je v povezavi s Kristusovim trpljenjem posebej poudarjeno tudi Marijino trpljenje. Drabosnjak je knjigo naslovil takole: *Pasion tu je popisvanie od terpleinia Jesusa Kristusa inu niegove shalostne Matere Marie Deviza*. V pojasnilu k naslovu je zapisal: »Pasion je venka uset iz taistih Bukov katere se jemenujejo Kristusava shiuljenja ali Christe Leben Buch inu u druk dane v tem lete od Andreja Shusterja Drabosnika eniga poredniga Paura u Koratene MDCCCXI.« V uvodnih besedah povzema vsebino in namen spisa, ki je dejansko bil dokaj razširjen med ljudmi, predvsem seveda na Koroškem: »Andoh-tlivi Kristjani, radi prameshlujajo tu terplenje Jesusa Kristusa; nashiga Gospuda inu Isvelizharja; taku se tudi spodobi, de mi tu terplenje, Matere Boshje Marie Devize pred ozhi potavimo. Berimo tudi tu radi, kir je ona tudi vélko is svojem zartanim Sinam .Jesusam shaúosti, inu strahu preterpeua; ona je otua is frej vole

¹⁵ Metodio da Nembro, *Quattrocento scrittori spirituali*, Laurentianum, Roma 1972, 320.

¹⁶ Metodio da Nembro, n.d. 339.

namest nashiga Odreshenika, sa nas greshnike nie dusho nebeshkimo Ozhetu gorej offrati.«¹⁷

V povzetku bi lahko rekli, da ima kapucinska pasijonska procesija na Veliki petek vseskozi izrazito spokoren namen: ob zelo dramatičnem predstavljanju Kristusovega trpljenja naj bi človek uvidel pogubnost greha, se kesal in se seveda poboljšal. Kot izhodišča procesije je treba upoštevati več dejavnikov. Prispevek poskuša vsaj bežno povzeti enega ključnih momentov. Premišljevanje Kristusovega trpljenja je imelo velik, če ne že osrednji pomen pri ustanovitelju reda manjših bratov, Frančišku Asiškem, kot tudi v vsej nadaljni zgodovini Frančiških redov. To tradicijo so zvesto ohranjali tudi kapucini in jo širšim množicam posredovali s prirejanjem pasijonske procesije na Veliki petek.

---

¹⁷ http://sl.wikipedia.org/wiki/Andrej_%C5%A0uster

†Marko Marin

PASIJONSKE IGRE SOPOTNICE ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA

Po prodoru pasijonskih iger iz območja Mediterana so se začele šele prav razvijati srednjeveške igre vseh vrst, ki so iz njih izhajale. Vseeno je, kako jih raziskovalci poimenujejo: duhovna drama, liturgična drama, verska igra, mirakel, moraliteta, pasijon itd. Pritrditi je treba Francetu Koblarju, ki je zapisal, da so raziskave loške pasijonske igre šele na začetku. Po nepotrebnem se je zapletel v polemično sfero o pojmu, ki izhaja bolj iz literature, kakor gledališke uprizoritve, s Filipom Kumbatovičem, kateremu je končno le uspelo premagati zgolj jezikovno gledanje na uprizoritve, ki so prej ko slej izdelek vsaj nekaj deset drugih strok: likovne, glasbene itd., da naštevanje zaključimo z igralcem in vsem, s čimer oblikuje vlogo v uprizoritvi. Novejši čas je dokazal, da gledališče ni samo literarna umetnina in da je jezik samo eden od elementov, ki določa uprizoritveno kvaliteto.

Vse problematike okrog nastanka in razvoja teh iger v kratkih referenčnih poročilih kratkomalo ni mogoče zapopasti, prav tako se s časom spreminjajo tudi možnosti in metode raziskave pri posameznih vedah. Način umetniškega izpovedovanja pa je svobodnejši, kot katerikoli predpisi znanstvene stroke, če naj se dožene resnica zgodovinskega pričevanja. V gledališču pa je to še prav posebej prisotno, ker se dognanja spreminjajo vzporedno z razvojem umetniške izpovedi, ki ima v vsakem času svoja merila z ozirom na stroko, kateri pripada. V gledališču se razvoj vedno razpenja med glavno temo, to je gledališčem, in drugimi umetnostmi in vedami, ki v gledališču sekundirajo. Tako se zgodi, da jezikovne raziskave lahko potegnejo za seboj tudi napačne zaključke zaradi moči, ki jih imajo na nacionalno identiteto in njen razvoj.

To skromno teoretiziranje nas vodi že pri nastajanju prvih pasijonskih uprizoritev do vprašanja, v katerem jeziku so bile igrane. Z ozirom na cerkvena določila in zgodovinski razvoj nacionalnih jezikov v času, ko je znana prva uprizoritev v Čedadu leta 1298, je samo po sebi razumljivo, da v latinskem. Vendar ni verjetno, da se je patriarhov dvor z okolico z njo umetniško izpovedoval. Prav gotovo so bile vsaj ponovitve igrane v jeziku, razumljivem okoliškemu prebivalstvu, ki je bilo večinsko slovansko in slovanski jezik sta v liturgijo uvajala že sveta brata Ciril in Metod, pa tudi Brižinski spomeniki niso od začetkov zelo oddaljeni.

O vizualni podobi Čedadске uprizoritve pa bi težko razpravljali, čeprav vsi raziskovalci naštevajo dramaturško skladno in prostorske okoliščine, ki naj bi izhajale iz znamenja časa, *signum temopris*. Ta znamenja naj bi bila podana v liturgičnih paramentih, ki izhajajo iz takrat že porajajočih se procesij sv. Rešnjega Telesa.

Pomembnejše uprizoritve pasijonskih iger do nastanka Škofjeloškega pasijona

Razvoj uprizoritev pasijonskih iger v Evropi ni bil tako nagel, kakor je to mogoče ugotoviti na prvi pogled. Veliko časa je poteklo že od prve uprizoritve v Čedadu do naslednje znane v Innsbrucku leta 1391. Sporočila navajajo, da je bila tedaj že uprizorjena v obliki procesije in sicer na nemškem jezиковnem področju. Velik napredek v razvoju pasijonskih iger tako po vsebini kakor po obliki sporoča uprizoritev v Kunzelsauu leta 1479, ki naj bi imela že uvodno podobo *Prvi greh v raju*. Še pred tem datumom je zanimiva uprizoritev na Dunaju leta 1431, ki je tudi razmeroma dobro dokumentirana z reliefi na absidialnem zaključku katedrale sv. Štefana. Nadrobnosti, berljive na teh prizorih, dopolnjujejo zgodovinska sporočila o besednih replikah: tako scena *Kristusovega mučenja*, *Izgon trgovcev iz templja*, *Polaganje v grob* itd. Scenski elementi in kostumi sporočajo vplive na uprizoritveni razvoj posameznih elementov v smeri renesanse in baroka, posebej prizor *Polaganje v grob*, kjer dekoracije in kostumi uvrščajo čas uprizoritve v konec 15. st. s posebnim obeležjem Burgundije pod vplivom razvoja vzhodnonemških vzorov.

Še bolj poučna so zgodovinska sporočila o uprizoritvi v Luzernu leta 1583. Dobrih sto let po uprizoritvi v Kunzelsauu je vsebina in oblika popolnoma spremenjena. Ohranjena je skica tlorisa trga mesta Luzern, pripravljene za prvi dan procesije po mestu. Analiza skice pokaže, da je trg zaključena prostorska enota, v katero se skozi južna mestna vrata pride in skozi severna odide. Na tej poti naj bi se odigravale posamezne pasijonske podobe. Mesto Luzern je imelo v času uprizarjanja že značaj srednjeveškega mesta z močno razvito tekstilno in kovinsko industrijo. Bil je sedež osrednjega kantona v Švici, kar je še danes, z večinsko nemško govorečim življem z okrog 279.000 prebivalci. Danes je to osrednje turistično mesto v Švici, v osrednjem kantonu z 74.100 prebivalci. Sledovi preteklosti so se ohranili do danes: glavni trg je ohranil vse značilnosti srednjeveškega mesta z ohranjenimi stavbnimi fasadami, prehodi, gostinskimi objekti itd. Iz tega sledi, da je zgodovinsko sporočilo zanesljivo, ko pravi, da je bil pasijon izveden v obliki procesije, da je trajal več dni. Tako ima zanesljivo sporočilo o tem, kdaj so uprizoritvi zamenjali iz mediteranskega okolja podedovano simultano sceno s procesijo in podobami, kar dokazujejo tudi sporočila o uprizoritvi leta 1585 v Villingenu.

Domnevamo lahko, da so za uprizarjanje pasijonov v tem prehodnem času uporabljali obliko procesije in obliko simultanih prizorišč. Simultani oder je bil

podedovan po Čedadskem zgledu, kar pomeni, da je prišel v srednjeevropski prostor preko mediteransko vplivnih tokov iz Italije, ki je uporabljala tak način pri svojih postavitvah, srednjeevropskemu prostoru pa je bolj ustrezala oblika procesije. Najpopolnejšo obliko simultanege odra so razvili v Valencienu leta 1547.

V času napredujoče renesanse in baroka so kapucini razvijali pastoralno prakso s pridigarstvom in slikovitimi uprizoritvami pasijonskih iger. Oblika procesije jih je zblíževala z množicami, ki so lahko v procesiji sodelovale tako kakor v procesijah sv. Rešnjega Telesa.

Jezikovni zgledi niso bili več obvezni.

S tem kratkim sprehodom po razvojni liniji evropskega pasijona na sploh, od Čedada preko Švice do srednje Evrope, smo prišli tudi do Ljubljane. Še vedno domnevno so prinesli v Ljubljano pasijonsko igro jezuiti. V Ljubljano so prišli leta 1590, kolegij so ustanovili 1597, za leto 1598 pa je znano že prvo sporočilo o jezuitski uprizoritvi petih podob pasijona. Zanesljivi podatki pa se začno z letom 1617, ko so organizacijo teh iger prevzeli očetje kapucini. Od tedaj naprej so podatki dovolj znani vse do konca uprizarjanja pasijonov na slovenskem etničnem ozemlju. Za razvoj gledališke kulture v srednji Evropi so bila uprizarjanja teh iger izrednega pomena. Po zgodovinskem naključju so imeli kapucini dovolj izobrazbe in posluha, ne samo za ideološko premagovanje protestantizma, ampak tudi za oblikovanje kulture, zaradi pridigarških dolžnosti, predvsem jezika.

Za razvoj kulture v evropskih mestih so bili pomembni centri, kjer se je kaj dogajalo. Tako danes še vedno vsi raziskovalci kulture v srednji Evropi izhajajo iz Dunaja kot centra habsburške monarhije, pa čeprav je ta že leta 1918 propadla. Jeziki pa niso bili tako enotni, da bi lahko nemško govoreči Dunaj obvladoval vse regionalne skupnosti, ki so gojile svoje jezike, tako Čehi, Slovaki, Madžari, Hrvati in mi. Pri nas se čutijo že v 2. polovici 15. st. močni vplivi hrvaškega Primorja, ki pošilja preko Istre vse spremembe dalmatinske renesanse, ki se razvija vzporedno z italijansko. Treba je torej enkrat povedati, da v tem času v naših jugozahodnih krajih takrat niso bili več veljavni srednjeevropski zgledi, predvsem severni, ampak, da so k nam že celo stoletje prej pihali vetrovi iz »Levanta«. Razpihovali so jih turški upadi, kmečki upori in notranji dinastični spori. V raziskavah zgodnjega obdobja se rado izpostavlja Prago, ki da je prva bila pod vplivom jezuitov, in je omogočala njihovo delovanje. Naša zgodovinska sporočila pa povedo, da so imeli jezuiti zvezo s Prago preko ljubljanskega kolegija, saj je znano, da si je njihov ustanovitelj Ignacij Lojolski osebno dopisoval z rektorjem ljubljanskega kolegija. Domnevno je bil to tudi razlog, da so se v korist kapucinom odpovedali množičnim procesijam.

Če bi hoteli še kaj več zapisati o vplivnih področjih enih in drugih, bi naleteli na polemične replike »ad infinitum«, to pa ni naš namen. Važno je, da so prve

poizkuse pasijonskih uprizoritev prinesli jezuiti in to potem, ko jih je Evropa že sprejela od Čedadada in jih po svoje predelala v obliko, primerno za naše kraje, po zgledu uprizoritve v Luzernu. V nadaljnjem razvoju teh iger so kapucini že imeli osrednjo vlogo s centrom v Škofji Loki, potem, ko so ljubljanski kapucini prevzeli iniciativo od jezuitov.

Tik, preden so prišli jezuiti v Ljubljano, so v severni Italiji veli že zelo topli renesančni vetrovi, ki so tudi preko Slovenskega Primorja oplajali obalo Jadranskega morja. Zgodovinska dokazila so bolj ohranjena v likovni umetnosti kot v besedi. Kalanova domneva o vplivnosti fresk v cerkvi sv. Trojice v Hrastovljah, predvsem s tremi ciklusi: *Mrtvaški ples*, *Pohod Treh kraljev* in *Kristus v pred peklu*, na očeta Romualda, ki je služboval tudi v Kopru in je malo božjepotno cerkvico dobro poznal, je povsem na mestu. Takole zapiše: »da je avtor Škofjeloškega pasijona preživel mlada leta zelo blizu znamenitega kraja v Slovenskem Primorju, kjer se je ta spomenik ohranil, vse do danes«.

Ali je o. Romuald - Lovrenc Marušič avtor Škofjeloškega pasijona?

Razprave okrog loške pasijonske igre so se tako razširile zlasti v naših dneh, da kmalu ne bomo vedeli, kako je z avtorstvom. Teoretične podmene o dramski obliki in dramaturški strukturi dela so že prešle v dvomljivo vredne oblike, ki skorajda negirajo vsako avtorsko monolitnost z raznimi ugibanji o ideološki podstati besedila, da nas uprizoritvena podoba komaj kaj zanima. Vse izhaja iz skorajda zgodovinsko neprepoznavne osebnosti očeta Romualda, o katerem tudi naša leksikografija komaj ve kaj povedati.

Tak odnos naše gledališko-zgodovinske stroke je nagnil Filipa Kumbatoviča, ki ga je predsedovanje Mednarodni zvezi gledaliških raziskovalcev opozorilo, da gledališka zgodovina kot stranska veja splošne zgodovinske vede ni v pravih rokah, ker se je poslužujejo stroke, ki audio-vizuelni niso naklonjene. Zato se je odločil objaviti razpravo z naslovom *Gledališki značaj škofjeloškega pasijona v gledaliških dokumentih slovenskega gledališkega muzeja*, 3. knj., Ljubljana 1967, str. 208–230. S to razpravo je hotel opozoriti, da avdio-vizuelni del Loškega pasijona ni literatura ampak uprizoritev, ki pa v razpravah doslej nima pravega mesta in jemlje vrednostno ceno igri kot gledališkemu dogodku in tudi njegovemu avtorju očetu Romualdu.

Filip Kalan je napisal v svoji razpravi: »... da je vsekakor nedvoumno le gledališko ali uprizoritelsko avtorstvo loškega magistra vsaj za prvi sprevod s tem besedilom v letu 1721, čeprav vemo o avtorjevi življenjski poti le malo.«

Prizor Zadnje večerje (s predstave Škofjeloški pasijon, SNG Drama 2000/2001)
Kombinacija apostolskega zbora obeh spolov pri Zadnji večerji je vprašljiva.

Anton Postl, **Angel z Veronikinim prtom**, ok. 1767, Žalostna gora nad Mokronogom. Ciklus fresk na Svetih stopnicah je nastal dve leti po prepovedi uprizarjanja Škofjeloškega pasijona, ki je po nekaterih domnevah poslikavo navdahnil. Baročne gledališke insignije z avtoportretom slikarja Antona Postla kot Kristusa.

Anton Postl, **Jezusa odvedejo izpred kralja Heroda**, ok. 1767

Jezus je oblečen v belo tuniko kot zločinec; dokaz, da je avtor poslikav Svetih stopnic bil dobro poučen o baročnih gledaliških navadah, da so se sumljive osebe označevale že z barvo kostuma; oseba v beli tuniki je bila označena kot naga; Adam in Eva, Jezus pred Herodom.

Dopolnilo¹

Narodno gledališče v Varšavi je v letu 1961 uprizorilo poljsko različico pasijonske igre avtorja Mikolaja Wilkowieckega z naslovom Zgodba slavnega vstajenja našega Gospoda. Uprizoritev je bila polna sodobnih možnosti interpretacij. Med njimi je bila najbolj domiselna scena Kristusovega sestopa v predpekel: neznatna Kristusova osebnost ni bila prav nič junaškega izgleda, ko je svojo pot nastopila v pritličje. Med spuščanjem po lestvi pa je prerasla v pravega junaka, ki lahko osvobaja duše v pekl.

¹ Avtor je to dopolnilo namenil kot podnaslov trem slikam, ki pa so nam trenutno nedosegljive (op. urednika).

Rok Andres

IGRA O SVETU

Škofjeloški pasijon kot predloga za uprizoritev

Zgodovina slovenske uprizoritvene umetnosti je sicer kratka, a vendar prelomna, konkretna in intenzivna. Pomemben del njene geneze zavzema besedilo Škofjeloškega pasijona. V množici potiskanih avtorskih pol, ki so se v zadnjih letih bolj intenzivno kot kdaj prej ukvarjale z vsemi možnimi razumevanji tega besedila, se prepozna željo raziskovalcev, da bi ga čim bolj natančno umestili v literarno-teoretski-zgodovinski kontekst, lingvistično analizirali, ga primerjali s sorodnimi pisanji tedanje srednje Evrope, spoznavali duhovno življenje slovenskih ljudi, a relativno malo zgoraj navedenega se ukvarja s samo režijsko, uprizoritveno, gledališko naravo Škofjeloškega pasijona.

I.

V začetku tega pisanja je treba ponovno razkriti dejstva o slovenski gledališki poti, četudi so (po)znana. Če se ozremo na pisanje Antona Trstenjaka in Filipa Kalana, se nepoznavalec lahko upravičeno čudi razgibanosti gledališke umetnosti od prihoda jezuitov v Ljubljano dalje. Umeščanje Škofjeloškega pasijona kot prvega v celoti ohranjenega dramskega besedila v slovenskem jeziku v zgodovinski prostor-čas ne more mimo omembe nekaj drugih prelomnih dogodkov, ki so tlakovali dediščino, iz katere je p. Romuald Marušič spisal dramsko predlogo za uprizoritev pasijona na mestnih ulicah Škofje Loke.

Ne sme biti odveč opozarjanje na pomembnost verskih (in posvetnih) iger, ki jih je na Kranjskem začela, najprej kot del pedagoškega procesa pri učenju jezikov, uporabljati Družba Jezusova. Ohranjene so zgodbe, ki opisujejo prvo znano gledališko predstavo v slovenskem jeziku in celo zelo posvetne zgage in nezgode okoli nje, saj je *Igra o paradizu* obiskovala podeželje in bila igrana (tudi) po različnih vaških gostilniških prizoriščih. Izmed vseh okoliščin gledališkega zgodovinopisja je morda malo odrinjen podatek, da se je grof Franjo Krsto Frankopan, čakajoč na obglavljenje v dunajskih ječah, lotil prevajanja Molièrove komedije *George Dandin* in to samo dve leti po njeni prvi uprizoritvi v Parizu. Ostanek tega prevoda je fragment (hrani ga Haus-Hof-und Staatsarchiv na Dunaju) v komaj štirih prizorih, a je zadosten dokaz za obstoj želje po gledališki umetnosti

v našem prostoru. Zanemarljive niso niti ruške igre in končno pojav veličastnih procesij bratov kapucinov najprej v Ljubljani, nato še v drugih krajih.

Dediščina, iz katere je p. Romuald lahko zajemal navdih in reference za svoje pisanje, je, neozirajoč se na druge gledališke tradicije širom Evrope, pomembno vplivala na kapucinskega redovnika, ki mu je bila zaupana naloga, da s pomočjo uprizoritve verno ljudstvo duhovno pripravi na največji krščanski praznik in ga mimogrede še nagovori k bolj poštenemu in zglednemu življenju. Filip Kumbatovič poudari, da se je zaradi širše dostopnosti in razumljivosti nujnost uporabe slovenščine »lahko uveljavljala v tako obsežni, množični, učinkoviti gledališki manifestaciji, kakršna je Slovenski pasijon v letu 1721, ki ni le največji dogodek te vrste v dveh stoletjih baročnega teatra na ozemlju med Jadranskim morjem, Alpami in Panonsko nižino, temveč pomeni originalen doprinos k vsej evropski kulturi« (Kumbatovič 1948, 85).

II.

Glavna lastnost verskih procesij/sprevodov je njihov množičen značaj, v 16. in 17. stoletju pa se je njihova gledališka forma močno razvijala in krepila. Največje znamenje njihovega razvoja je pravzaprav njihova ukinitve, saj so avtorji in nastopajoči v želji po čim večjem učinku padli v polje prepovedanega/amoralnega, saj naj bi se v prizorih pekla, kjer so igralci imeli precej manevrskega prostora za improvizacijo in v želji po čim večji avtentičnosti za svoje domišljijske slike, precej dejavno počelo stvari, ki jih je najprej cerkvena gosposka, kasneje pa še cesarska prepovedala. Procesije najdemo na Kranjskem (Škofja Loka, Kranj, Tržič, Novo mesto), Štajerskem (Ruše) in Koroškem (Trbiž). Brez težave lahko trdimo, da so kapucini prevzeli primat v uprizarjanju pasijonskih procesij, saj so jezuiti ostali pri prejšnji, srednjeveški, obliki uprizarjanja v cerkvah, v latinščini in deloma nemščini.

Enega prvih znanih pasijonskih sprevedov je kapucinska bratovščina *Redemptoris mundi* leta 1598 uprizorila v Ljubljani. To je bil v času kuge velik spreved s podobami križevega pota. Tudi ljubljanska procesija se je v gledališkem smislu razvijala: vedno večji obseg in s tem povezana organizacija, režijska inovativnost, vedno bolj komplicirane scenografske rešitve, priprava igralcev in nujnost improvizacije ... Zato se ljubljanski sprevedu štejejo za največje (in najdražje) prireditve baročne dobe na našem ozemlju.

Kot poroča Anton Trstenjak v svoji knjigi *Slovensko gledališče*, se je ljubljanski spreved izvajal ponoči, ob baklah in svečah. Prizori so se uprizarjali spotoma, med prizori se pomika duhovščina s kadilnicami, križi, banderami ... V različnih presledkih v procesiji sodelujejo meniški redovi, druge verske skupine, pripadniki ločin, eremiti (puščavniki) z dolgimi bradami, bičarji, nosači križev, pevci, najeti glasbeniki (godci) in deželni trobentači. Za razliko od Škofjeloškega pasi-

jona, ki že ima izrazito neliturgičen značaj, se je ljubljanska kapucinska procesija dogajala v občutju mistike in posvečenosti.

Prav neliturgična narava Škofjeloškega pasijona je tisti označevalec, ki to besedilo loči od ostalih besedil, uporabljanih pri procesijskih dogodkih. Za spokorniške procesije je bilo namreč značilno, da je bilo govorenega besedila malo, v kolikor je besedilo obstajalo, pa je služilo opisu in razlagi podob, ki so se pomikale mimo gledalcev ali gledalci mimo njih. Uprizoritvena predloga očeta Romualda pa že upošteva členitev besedila na glavno in stransko, torej na govorno besedilo in didaskalije, prehaja iz opisnega principa v dejansko dramsko akcijo, v dejavne prizore, ki so nadgrajeni z izvirnimi monološkimi replikami in dialogi. Če se naslonimo na Aristotela, tragedije ni brez posnemanja tesnobnega in zaokroženega dejanja (praxis), za *mýthos* (dogajanje, zgodbo) je potrebno prav posnemanje dejanja in tako sta sestavna dela tragedije *pragma* (zgradba dogodkov) in *mýthos* (Kralj, 13). Besedilo pasijona, za razliko od drugih procesij, tako upošteva oboje: dogajanje in dejanje. Seveda moramo to trditev sprejeti z zadržkom. Dogajanje v pasijonskem besedilu poteka horizontalno, kot tudi sama uprizoritev. Besedilo dogajanje prizemlja in usmerja pogled (v spokorniški maniri) k tлом, le posamezni prizori – dogajanja – se uspejo orientirati kvišku, vertikalno, da se lahko vzpostavi tragična premica med božanskim in človeškim. In na ta način se nam v Pasijonu odpira dogajalna in čustvena vertikala prek nebes, k zemlji in v pekel. Ta dantejevska trojnost (kot je trojnost tudi Božje osebe) sporoča, da dogajanje ni enotno, temveč razčlenjeno. A po drugi strani je vsak prizor, ki ima vse komponente dramskega prizora (lik, govor, didaskalijo), sam zase enoten v dogajanju in se v nekaterih primerih tudi smiselno navezuje na prejšnjega in naslednjega. Če besedilo razdelimo na samostojne enote (kajti vsak prizor bi lahko stal tudi sam zase), vidimo, da je zaradi enotnega dogajanja znotraj vsakega prizora posebej mogoče, da bi se besedilo ne odigralo samo v pasijonski formi, temveč tudi v strogo gledališki ali kakorkoli drugače dramaturško utemeljeni obliki. Dokaz za to je uprizoritev Škofjeloškega pasijona v SNG Drama Ljubljana, v režiji Mete Hočevar v sezoni 2000/01.

Teorijo, ki jo razvijamo, podpre tudi praktični uprizoritveni pogled na pasijonsko partituro, kjer je število likov (*dramatis personae*) tako veliko, da jih gledalec lahko spremlja samo za vsak prizor posebej, nikakor pa ne (z)more dramaturško povezovati likov, z izjemo Kristusa, iz prizora v prizor. Že tako naporno gledalčevo izkušnjo (in potrebo po logični sklenitvi celotne procesije v en sam zaokrožen moment) prekinjajo prizori, ki imajo razlagalno funkcijo, najsi bodo to monološke replike pojasnjevanja, pevski vložki za ustvarjanje vzdušja ali zgolj odvodi baročnih pridig (npr. Hieronim). Torej je epizodnost v gledanju zaradi procesijske forme nujna in neizogibna. Fragmentarnost pa določa tudi sam način uprizoritve na loških trgih.

Če so se pri (spokorniških) procesijah prizori, z več ali manj akcije, zvrstili drug za drugim, se v našem primeru zgodi, da se prizor (voz, igralci) ustavi in se ga odigra/uprizori z vsemi opombami vred. Znotraj prve podobe najdemo dovolj raznolikega dogajanja: v njej nastopijo Adam, Eva, Hudič in trije Angeli, za njimi nastopi Smrt, njej pa sledijo Adamovi otroci, ki s palicami v rokah recitirajo, in Romualdova didaskalija: »Za Adamovimi otroki naj bi takoj sledila Smrt, toda prva in druga podoba prideta preblizu, zato je tukaj mogoče vstaviti bratovščine, denimo kovaško bratovščino.« Tej opombi šele sledi skupina dvanajstih angelov, ki nosijo različne attribute, ki so povezani s Kristusovim trpljenjem in jih predstavljajo. V prvem prizoru Pasijona lahko prepoznamo razčlenjenost dogajanja, različne poudarke, primitivno mizansceno in celo praktične režijske opombe v obliki didaskalij.

Tudi dejanje, ki je po Aristotelu (in drugih predmodernih gledaliških teoretikih) pomembno, se pri Pasijonu kaže v strukturi desetih govorjenih prizorov in treh nemih. Besedilo s trinajstimi prizori lahko razčlenimo v tri različne sklope, pogojno rečeno dejanja, ki bi se v popolni dramski strukturi delili 1. *Raj in Smrt* 2. *Gospodova večerja, Samson, Krvavi pot, Bičanje, Kronanje, Hieronim, Glej človek, Kristus na križu, Mati sedem žalosti* 3. *Skrinja zaveze, Božji grob, Ljudstvo*. S tako razčlenitvijo dobimo osrednji del, ki je bistveni del Pasijona, začetek ima (kot nekakšno dejanje-uvertura) nalogo uvajanja in predstavljanja, zadnji del, ko se v Pasijon vključi še prisotno ljudstvo, pa v prenesenem pomenu kliče *Ite, missa est!*, poslani ste, da videno preišljujete in o tem govorite še drugim.

Osnovna lastnost uprizoritvenih umetnosti je disciplinarnost. Ta se še posebej kaže v praksi, na primeru Škofjeloškega pasijona pa je gotovo, da brez poglobljene in natančne priprave ter koncentracije ne moremo udejanjiti dogodka v mistični obliki. Prav mistika pa je del gledališkega ustvarjanja (in rituala), ki zahteva izvajalčevo in gledalčevo čustveno navezanost na dogodek. Mistika posameznega gledališkega dogodka ustvarja vzdušje, ki gledalca omamlja in je zaradi učinkovanja na čute, čustva, nezavedno razumsko nedojemljiva, posledično pa vpliva tudi na izvajalce same.

Zakaj je ritual bistven za uspešnost Škofjeloškega pasijona? Ritual je dogodek, akcija, delovanje, ki ga je homo sapiens prevzel že od svojih prednikov, gre za nepogrešljiv del človekove stvarnosti, ko se v točno določenem trenutku s točno določenimi gestami, besedami, zvoki, gibi itd. zgodi stik s presežnim ali se skozenj zgolj potrdi tukajšnja stvarnost. Ker gre za pojem, ki je bil že nešteto krat obravnavan, poudarimo, da gre za proces, ki je strogo predpisan in deluje po pravilih, ki veljajo za vse udeležence. Tako se kolektiv (občinstvo, občestvo, verujoči) poenoti, da lahko stopi v stik s transcenco. Torej ima enak temeljni obrazec, ki je določen »od vedno« in se ravna (poleg človeških pravil) tudi po pravilih narave, ki se ciklično ponavljajo (Andres 13).

Besedilo Škofjeloškega pasijona je zapis tovrstnega rituala oz. navodila za njegovo izvedbo. Prvi krščanski vzori, iz katerih vzniknejo pasijonske igre, so raznovrstne ljudske pobožnosti, kot na primer molitve križevega pota, v srednjeveški liturgiji pa tudi uprizarjanje svetopisemskih dogodkov v sklopu liturgije večjih praznikov.¹ In prav s kultivacijo, standardizacijo ljudskih pobožnosti, selekcijo in uvrstitvijo v kanon se zgodi dramaturška preverba in izbor, da iz preprostih ritualnih okoliščin lahko nastane vzvišena uprizoritev, ki je vsa usmerjena v presežno. Kaj je torej pionirsko delo p. Romualda, če sploh je?

Glede na dejstvo, da so nekateri predhodniki škofjeloške igre znani, njihovi zapisi (z izjemo ustnih pričevanj) niso ohranjeni, si lahko pripravimo le delno rekonstrukcijo pasijonskih dogodkov. Gotovo se Pasijon ne razlikuje dosti od svojih sodobnikov, niti od katerih drugih nemških sorodnikov, je pa treba poudarjati, da gre za slovensko (!) zgodbo, ki izhaja iz dediščine Brižinskih spomenikov in Jurija Dalmatina in v lokalizirani maniri daje slutiti odsvit časa, podob in običajev. Prava vrednost Marušičevega dela je prav jezik, da je imela uboga slovenščina, v tistih časih odrinjena s strani birokratske nemščine in religiozne latinščine, možnost potrditve v uprizoritvi – torej dejanski, javni, necenzurirani, dostopni rabi – in se na ta način (popolnoma znanstveno) uvrstila med velike evropske jezike.

Kot pravi podnaslov tega pisanja, se bomo v razmišljanju obrnili k vprašanju uprizoritvenih lastnosti in v ta namen pogledali, koliko je Pasijon dramsko besedilo in koliko režijska knjiga. Igor Lampret izpostavi pomenljivo dejstvo, ko zapiše: »Pasijoni so bili vprašanje obvladovanja zvrsti oziroma obrtno vprašanje, kdo zna najbolje. Ne umetniško, temveč rokodelsko, cehovsko vprašanje. Seveda tudi, najprej in predvsem: organizacijsko. In šele potem vprašanje dramaturške predvidljivosti. Vsi so vedeli, kako se bo zgodba začela in kako se bo končala. Kaj je bilo potem sploh zanimivo? Vse tisto, čemur, skupaj z Aristotelom, ob sporočilu uprizarjanja rečemo spektakel, sama uprizoritev.« (Lampret 10). In še kako prav ima, da celotno besedilo sili k realizaciji, k upodobitvi v dihaajočih podobah, z resničnim čustvovanjem, v živo in neposredno.

Ena glavnih lastnosti, ki naj prevladuje v dramskem besedilu, je napetost. Napetost med liki, med uprizoritvijo in gledalcem, likom in njegovo usodo, kar ustvarja možnost identifikacije in predvsem besedilo dela živo, ga spravlja v gibanje in mu polaga uprizoritveno težnjo. Andrej Inkret poudari to lastnost, ko pravi, da je bistvena morfološka značilnost dramskega besedila neposredno predstavljanje človekove dejavnosti v obliki dramatičnih napetosti, nasprotij, sporov in spopadov. In v skladu s tem je tovrstni umetniški zvrsti lastna teatralnost.² In kaj drugega vsebuje poročilo Kristusovega trpljenja v verzih p. Romualda. Zadnji tre-

¹ O tem je za to publikacijo pisal že Robert Podgoršek *O pasijonskih igrah in procesijah na Slovenskem*, Pasijonski doneski, 2010.

² Enciklopedija Slovenije.

nutki življenja Božjega sina so prepolni napetosti, nasprotij, sporov in spopadov, ki že ob tihem branju ustvarjajo tesnobo, ob interpretativnem pa ponujajo vernim in nevernim pogled, ki je usmerjen v večnost. Dramska struktura v Pasijonu (in v evangelijih) se sklada z Aristotelovim priporočilom, naj se zgodba zgosti tako, da bo čim bolj kavzalna in bo kar najbolj usmerjena h koncu. Zasnova je pripravljena, da gledalcu zgodbo stopnjuje od počasnejšega začetka, ki ima upočasnjeno dinamiko in daljše monološke replike (Smrt, Duša, Lucifer ...), k postopnemu ritmiziranju, ki se kaže v vedno hitrejših prizorih, krajših replikah, zgoščenih monologih in strnjenih dialogih (z izjemo Judeževega monologa), k vrhu, ki ga uvaja Longinusov monolog, Kristusu na križu, kjer se poklonijo vsi deli sveta, in v skoraj prehter konec žalostinke s kraljem Davidom v dve nemi, a simbolno najmočnejši podobi. Struktura, ki se jo je uprizoriteljsko treba lotiti premišljeno in neihtavo, že z zapisom p. Romualda kaže na skoraj katarzičen učinek, ki ga je mogoče doseči le s strogo ritmično in interpretativno izvedbo. Kaj to pomeni v praktičnem smislu? Odgovor je preprost: če je Pasijon oporoča, je uprizoritev njeno izvrševanje. Značilnost pasijonskih iger in duhovnih dram je, za razliko od večine dramskih besedil (morda z izjemo grške tragedije), v neposrednosti sporočila. Jasnost in s tem povezana predvidljivost imata dramaturško funkcijo v tem, da se narava spokorniške procesije, ki ima lastnosti miraklov neke druge dobe in bogato besedišče (prav kot Svetokriški), lahko v uprizoritvenem smislu v svoji polnosti razgrne le verniku ali gledalcu, ki prostovoljno (in popolnoma) vstopi v iluzijo prikazovanega. A katarzičnost s tem ni pridržana samo določenemu spektru gledalcev, saj gre pri uprizarjanju pasijona, ali vsaj nekoč je šlo, za najprej spokorniško gesto v pripravi na praznik in nato za oznanjevanje. Ena glavnih nalog, ki so jo kapucini zavzeli ob prihodu v naše kraje, je bilo pridiganje in s tem povezano oznanjevanje. Pater Romuald je karizmo svojega reda ubesedil v skoraj devetsto verzih, a morda najbolj v alegoričnih podobah štirih celin, ki se pridejo poklonit in izrečejo zahvalo za oznanjeno Besedo. Kar je pri tem nenavadno, je, da so to edine štiri alegorične figure v celotnem besedilu, vse ostalo so liki, kar daje potrditev dramski razsežnosti besedila, ki se odmika od striktnih tradicij duhovnih iger ali miraklov.

III.

Morda bi se zdelo, da je problem zvrstnosti na primeru Pasijona zanemarljiv ali celo enostavno rešljiv. Dejansko pa se ob razmišljanju o pravilni umestitvi med parametre zvrstnosti hitro najdemo v položaju, ki mu sodobna teorija drame pravi »mešane zvrsti«. Čemu? Obravnavano delo ni zgolj režijska predloga za procesijo, prav tako ne samo duhovna igra, saj se ukvarja tudi z zelo posvetnimi temi, niti ne gre za goli pasijon, kjer bi se druga za drugo zvrstile podobe križevega pota. Problem umeščanja se kaže, ko gre pri očitni zaprti formi, kjer so (oz. naj

bi bila) razmerja znotraj besedila jasna, za popolnoma odprto polje interpretacij, saj je Romualdovo besedilo v svoji fragmentarnosti zvrstno neulovljivo. Ker se v besedilu mešajo različni principi, vplivi in funkcije, je sodobna teorija o mešanih zvrsteh zelo priročna. A zaradi neulovljivosti definicije, h kateri stremimo, se je treba ozreti še bolj v konkretno.

Najbolj primerno bi bilo Pasijon zvrstno opredeliti glede na njegovo funkcijo. Po funkciji je obravnavano besedilo spokorn(išk)a moraliteta, a vsebuje elemente, ki brišejo jasne meje med različnimi konteksti v zapisani strukturi. Ne smemo se torej omejiti zgolj na srednjeveške oblike gledališke prakse, saj na primer liki Samsona, Davida, Hieronima, pa dodani nemi prizori božjega groba in skrinje zaveze, konec koncev pa tudi sam mrtvaški ples niso striktno elementi moralitet. Še posebej, če vzamemo v ozir podobo Marije Magdalene in Kupida kot lika, ki predstavljata drugi pol omnipotentne božje ljubezni – posvetno, človeško ljubezen. Zato zapiše France Koblar, da Romualdova igra »združuje vse dramske prvine od starih zborov, dramskih epizod, individualnih in alegoričnih samogovorov« (Koblar, 151).

Središče dramskega dogajanja še vedno zavzema sam pasijon, torej evangelijsko poročilo o Kristusovem trpljenju. Avtorski pristop k obravnavani temi je (po Andreu Bazinu) trenutek v procesu ustvarjanja, ko vsebina determinira formo. V primeru Pasijona pa se preliva v obe smeri. Romuald kot dramatik (ali samo zapisovalec dramske strukture po uprizoritvi) vsebino določi glede na formo in vsebina istočasno utemeljuje pasijonsko strukturo kot dramski in gledališki (uprizoritveni) format.

Če se ozremo k sodobnejšim teoretikom, prepoznamo, da so pri Volkerju Klotzu lastnosti odprte forme v drami jasne: obseg prizorov nenavadno različen (od zelo dolgega do zelo kratkega), število prizorov neekonomično visoko, grajena je od spodaj navzgor (od delov k celoti) ... (Kralj, 135). Dobro pa se zavedamo dejstva, da ima Pasijon lahko samo nekaj lastnosti odprte drame, na primer dramaturško sestavljanje prizorov, del po del, ki pripelje k celoti.³ Romuald zasnuje svoje pisanje tako fragmentarno, kot je nato fragmentaren sam končni izdelek. Prizori so napisani v različnih časovnih razmikih in pod različnimi vplivi, bistvena lastnost pa je, ko se na videz nepovezani deli na koncu procesije združijo v celoto. Torej: celoto (in veličino) besedila lahko občutimo šele, ko se nam na linearni ravnini pred očmi odvrti celotno sosledje prizorov. To pa je potrditev, da je dramsko besedilo namenjeno uprizoritvi in ne glede na asociativno branje Pasijonskih vrstic, pravo vrednost, pomen in učinek besedilo dobi, ko se zgodita igralec in besedilo naenkrat, v živo.

³ Sicer pa gre za očitno zaprto formo, saj Pasijon nosi tudi te lastnosti: logično sosledje prizorov, ki so med seboj povezani in pripeljejo do jasnega konca. Kar v našem primeru velja za osrednji del besedila – sam pasijon, ne pa tudi za vmesne avtorsko-interpretacijske dodatke.

Ko govorimo o vprašanju zvrstnosti Škofjeloškega pasijona in vplivih nanj, nam dvome o neinovativnosti ali celo banalizaciji besedila na srednjeveško-baročni standard, ki je po spletu okoliščin ostal ohranjen, ovrže Filip Kalan:

»Romualdovo besedilo nikakor ni literarno besedilo, marveč izrazito gledališki scenarij, ki bogati nekdanjo spokorniško osnovo kapucinskih procesij z raznorodnimi prvini evropskega posvetnega in cerkvenega gledališča od mrtvaških plesov, v gotiki spočetih, mimo sprevodnih zanimivosti renesančnih triumfov, z antičnimi simboli prepletenih, do mešanih alegoričnih prizorov, nasičenih z moralistiko baročne retorike.« (Kalan 1967, 228)

France Koblar poudarja, da bi šlo pri določitvi zvrstnosti lahko za spokorno moraliteto z značajem igre o svetu – Weltspiel (Koblar, 150), a je še kaj več od tega, saj tudi Kalan zapiše, da gre za bolj komplicirano definicijo. Škofjeloški pasijon je bil razumljen kot naslednik spokorniških procesij in le sinteza dvestoletnega razvoja srednjeevropskih pasijonskih iger, po drugi strani pa je že prerasel te oblike spokorniške tradicije in nosi že sporočilo (in dramske prvine) razvite igre o svetu (Kalan 1967, 229). V besedilu se resda nakazujejo prvine tako igre o svetu kot ostanki srednjeveških pobožnosti, a jih je Romuald slikovito nadgradil, lokaliziral govorico in z uprizoritvenimi napotki poskrbel, da je Škofjeloški pasijon postal tako kvalitetna dramska umetnina kot tudi odsvit časa, ki se je realiziral v uprizoritvi. Bistveni poudarek je, da je besedilo pisano z mislijo na uprizoritev in tej ideji je avtor podvrigel vse ostale izrazne potenciale, saj je očitno, da je prvi in edini namen Romualdovega večletnega pisanja realizacija v pasijonski procesiji.

Zato lahko skupaj z drugimi raziskovalci pritrldimo, da je Škofjeloški pasijon tudi prva ohranjena režijska knjiga v zgodovini slovenskega gledališča. Režijska knjiga je danes, v post-postdramskem obdobju, anahronizem, znamenje meščanskosti gledališča, saj je za fluidno naravo ustvarjanja uprizoritve v sodobnosti enostavno preveč klasična, torej zaprte forme. A vendar so režijske knjige zeitgeistovski pokazatelj videnja uprizoritvene umetnosti v nekem času, še posebej, če ni na voljo video ali fotografskih materialov. Večino gledališke zgodovine pred 20. stoletjem tako lahko rekonstruiramo na podlagi dramskih besedil in režijskih knjig, mestoma tudi spominov in zapisov v različnih zgodovinskih knjigah. Kaj lahko izvemo o sami uprizoritvi iz Romualdovih opomb in didaskalij?

IV.

Dramsko besedilo ni namenjeno tihemu branju, ampak za popolno ubesediljenje potrebuje uprizoritev, saj se šele takrat v gledalcu zgodi močna imaginacija in podobe, ki so naznačene v besedilu, dobijo svojo pravo osebnost, ton, barvo in pomen. Besedilo Škofjeloškega pasijona ni bilo za časa nastanka nikoli namenjeno tihemu branju (pustimo na strani ljudsko nepismenost), temveč zgolj in samo

dejanskemu uprizarjanju, da so se zapisane črke lahko realizirale v prostor-času in šele v trenutku samega uprizarjanja uresničile svoj namen. Vsaka uprizoritev ima v svojem ustvarjalnem genomu željo (in namen) po učinku. Učinek je lahko marsikaj in je vedno odvisen od naslovnika. V uprizoritveni umetnosti so to estetika, izvajalske bravure, režijski koncept; pri Škofjeloškem pasijonu prav tako učinki estetike in drugi elementi gledališke umetnosti, z dodatnimi željami pri učinku v utrditvi vere, edukacije ... V ta namen je p. Romuald popisal okoliščine, rekvizite, scenografske elemente, kostume, mestoma tudi glasbo, da bi se vsakokratna ponovitev izvršila s kar se da enako silovitostjo – učinkovitostjo.

Za vsak prizor so, skupaj z dogajanjem, zelo natančno popisani kostumi in rekviziti, kar se režijskemu branju zdi nepotrebna navlaka, saj v sodobnosti v ospredje stopa režiser, v začetku 18. stoletja pa so se v skladu z začetkom Janezovega evangelija »v začetku je bila Beseda« branje uprizoritvene predloge, režijski razmislek in vizija, osredinjali na besedo in kako jo vsebinsko predstaviti nepismenim množicam. Poleg uvodnih didaskalij so najbolj zanimive tiste, ki jih avtor zapisuje na rob prizorov ali kar vmes. Najpogostejše so didaskalije, ki določajo ritem procesije, saj narekujejo zaporedje in so bistvenega pomena za samo uprizoritevno strukturo. Pri interpretaciji tovrstnih napotkov v sodobnih uprizoritvah Pasijona je treba vedno znova presojati odnos do tradicije, interpretacijska stališča, pa tudi zgodovinsko relativnost in razvoj uprizoritvene umetnosti skozi čas, posebej odnosno na razvoj pasijonskih procesij in iger v času njihovega nastajanja in uprizarjanja, do rekonstrukcije le-teh v sodobnosti, kjer nam didaskalije (ki so v bistvu tehnični napotki) služijo najprej kot orodje za rekonstrukcijo, nato pa za preizpraševanje njihove umestnosti za nove uprizoritve. Če bi denimo ohranili ogrodje besedila in se odločili, da bodo didaskalije kraja in časa nepomembne, bi še vedno gledali Škofjeloški pasijon, a z možnostjo avtorske (uprizoritelske) svobode. Prav to je omogočil p. Romuald, ki je besedilo zapisal, ko se je Pasijon praktično že izvajal in so možni šibkejši deli že umanjali v zapisu, nekateri pa še ostali. S takšno prakso je dosegel, da je besedilo živo, ima stik z realnim govorom in premikanjem, daje mu tudi določeno mistično ritualnost, ki se jo (ponovno) lahko doseže le s cikličnim ponavljanjem uprizoritve.

Če še naprej premišljujemo stransko besedilo, opazimo mnogo zanimivih napotkov, ki kažejo na precejšnjo praktično usposobljenost voditelja procesije. V petem prizoru didaskalije prekinejo verz (394) z interpretativnim napotkom »Judas caguje« in nato je osem verzov nižje, ko se približa procesija s Kristusom, zapisana dolga didaskalija, ki uvaja velikega duhovnika Kajfo. Da vse ritmično ohranja v maniri spreveda, se po vsakem monologu približa nov govorec in prejšnji nadaljuje svojo pot. Na tak način spoznamo Pilata in Heroda s spremstvom, a po Herodu sledi bolj zanimiva opomba, kjer avtor pušča prostor za in-

scenacijo že v samem zapisu: »Tukaj lahko pride 6 križenoscev in 6 spokornikov, če je mogoče tako izpeljati, vendar jih je bolje izpustiti.« Narava verskih iger, misterijev je dogmatična, puščala naj ne bi nobene odprte forme, niti prostora za svobodno interpretacijo, a Romuald v svoje besedilo dodaja opombe, ki imajo informativno funkcijo, a puščajo odprte možnosti za vse naslednje voditelje procesije. To se kaže tudi v napotkih, kot na primer »Fantje, kolikor jih je mogoče dobiti«, »v sorazmernem številu« ... A zgoraj omenjeni primer, na kakšen način naj igralec, ki igra Juda Iškarijota, interpretira besedilo, je precej osamljen. Večina konkretnih napotkov se nanaša na logistične, kostumske in scenske zahteve. Redko pa Romuald zapiše igralski napotek, z izjemo več zapisov, da lik »recitira«, kar kaže, da so bili igralci pripravljene po vnaprej poznanem sistemu in da za dejansko govorno realizacijo v umetniško-izrazni obliki ni bilo veliko maneverskega prostora. Po drugi strani pa ta odprtost, nezaznamovanost, pušča vsem naslednjim interpretom prostor za izum svoje, času lastne, govorne podobe in interpretativnih nians in poudarkov.

Že omenjene logistične opombe, kot na primer na začetku tretje podobe, kjer je zapisano »Konja je vselej dal na voljo strogi gospod pl. Khossen; njega je treba prositi zanju«, so seveda rezultat zapisovanja pasijona po večletni uprizoritveni praksi, torej gre za strogo inspiciensko opombo, teh pa najdemo skozi celotno besedilo precej. Podoben primer je tudi opomba o Longinusovem konju »Longinu je težko preskrbeti konja, zato je treba zanj prositi voditelja procesije«, kar samo kaže na (že tisti čas) težko uprizoritelsko nalogo. Morda najkoristnejši oz. pomemben del k sami tehnični izvedbi je dodatek z imenom »Splošni spored celotne procesije za voditelja in njegove«, ki drugega za drugim naniza vse nastopajoče, skupaj z načinom prihoda (peš, voz, konj ...), deloma z rekviziti, ki služijo označevanju likov. Romualdov seznam je torej sinteza njegovega režijskega dela, tako rekoč ob zavedanju, da mora biti zapuščina njegovim naslednikom popisana dovolj jasno, da bo kar najbolje koristila prihodnjim magistris procesionibus.

Scenografske opombe se večinoma nanašajo na število nosačev in rekvizite, ki so potrebni za določen prizor. Sicer so lokacije, torej zunanji izgled, znane in so jih gotovo povzemali po znanih upodobitvah v cerkvah. Osvetljava je bila omejena na sveče in bakle, čeprav je treba vzeti v zakup, da so Pasijon pričeli že s pridigo ob štirih popoldne in je bil do mraka gotovo že končan. Za mistično občutje dogodka so zato bolj kot svetloba in glasba poskrbeli post, kulisa Škofje loke v pojemajočem zgodnje pomladnem soncu, baročni nastopi in gestikulacija, predvsem pa sama tema, ki se je preprostega vernega človeka lahko dotaknila in ta je kot najboljši možen gledalec to tudi dopustil.

V.

Sodobne uprizoritve Škofjeloškega pasijona se naj bi, kakor tedanje, ne ukvarjale z ohranjanjem literarne dediščine, temveč morajo stremeti k čim večji vizualni učinkovitosti, saj figuralična zasnova to zahteva. Nikakor se uprizoritelj ne sme omejiti zgolj na predstavljanje besedila, bolj mora skrbeti, da bo pasijonska procesija kar se da gledališka – torej živa, ritmizirana, naravna (kjer prizor to zahteva), da bo upoštevala telo, glas, izkoriščala glasbene in zvočne učinke, vključevala celostno kostumsko podobo, masko in scenografijo.

Uprizarjanje Škofjeloškega pasijona ni samo ohranjanje dediščine, rekonstrukcija starih besed iz baročne dobe, ampak je ustvarjanje, ki ima za svojo predlogo režijsko knjigo in na podlagi te se ustvarja nekaj novega, edinstvenega. Ni odveč posebej poudariti, da je vsaka uprizoritev unikatna, nikoli se ne bo mogla ponoviti v točno takšni obliki, že zaradi tega dejstva uprizarjanje Pasijona ne more biti le izvajanje tradicije. Kot vsaka gledališka predstava vsebuje duh časa, aktualizacijo sveta, ki jo obdaja, tako naj bi pravi Pasijon, če bi uspel prestopiti rubikon ponižnosti, moral nositi kaj sodobnega. Lahko govorimo zgolj o stilu igre, morda o jeziku, nobena uprizoritev se ne more zgoditi, ne da bi upoštevala sedanji trenutek. To dejstvo, če ne drugače vidimo kot razvoj tehnike v uprizoritvah Pasijona; mikrofoni in luči so zdaj glavni označevalec časa. Ali je pregrešna misel ta, da bi nekoč Pasijon uprizorili v sodobnem jeziku, v uprizoritvi, kjer bi se zgodba Kristusovega trpljenja, po besedilu p. Romualda Marušiča, zgodila v 21. stoletju? To seveda ne bi bil Škofjeloški pasijon, kot ga poznamo. Bil pa bi Škofjeloški pasijon, ki bi nosil poudarke nove dobe.

Današnjemu gledalcu (in ustvarjalcu) je pasijonsko besedilo istočasno domače in tuje. Tuje, ker v verskem smislu ne živi več trdno ali vsaj ne na tako konfesionalen način, kot so živeli njegovi predniki. Domače, ker je zgodba Kristusovega trpljenja vkovana v zavest evropskega človeka, četudi nosi dediščino razsvetljenja, zgodba vseh zgodb je zapisana v njegov genom, v kulturo, z njo je soočen skoraj na vsakem koraku. Škofjeloški pasijon je igra o svetu. Igra o svetu, ki ga poznamo in ki ga ne poznamo, govori o ljudeh kot smo sami, govori o ljudeh kot nočemo biti ali kot ne moremo biti. Morda je pogled nazaj, v Palestino, na začetek štetja časa, daleč; a z nenehnim ponavljanjem zgodbe, ki jo pozna svet in ki govori o svetu, se prostor oži in obale vzhodnega Sredozemlja so naše obale. Kaj torej Škofjeloški pasijon kot predloga za uprizoritev sporoča danes?

Predloga za uprizoritev, kot jo je zapisal p. Romuald Marušič leta 1721, je prelomen zapis uprizoritvene dejavnosti (bodisi verske ali neverške) na območju, kjer se je tisti čas uporabljalo več jezikov, zapisan je, kot je bil govorjen – v slovenščini. Ob pregledu, ki smo ga opravili v tem sestavku, je lahko že jasno, da je Pasijon več kot samo dramski zapis Kristusovega trpljenja, ampak vsebuje vse napotke, ki se

nanašajo na aktivno uprizorjanje. Zdi se, da bi morala biti dramaturgija besedila enostavna, a nas Romualdov zapis prepriča, da gre za kompleksnejšo strukturo, ki je nastala ob večletni uprizoriteljski praksi, zato je Škofjeloški pasijon več od verske igre ali duhovne drame. Aktualen je zato, ker je skorajda edinstven primer »work in progress« dramatičnega, torej principa, ko se besedilo piše skupaj z nastajanjem uprizoritve, a Romuald gre še korak dalje, ko besedilo zapiše po procesu in skoraj gotovo z metodo ponovnega poslušanja igralcev.

Sešteti dediščino, ki jo nosi besedilo Škofjeloškega pasijona, je nemogoče. Vedno znova pa je odprta možnost, da preizprašujemo, interpretiramo, iščemo nove pomene, vse, da bi prišli do spoznanja resnice. Kajti poleg tega, da je Romuald zapisal igro o svetu, je zapisal tudi igro o resnici. Ali vsaj o iskanju le-te.

Literatura in viri

- Andres, Rok. »Mitologija po meri človeka«, *Gledališka alternativa sedemdesetih in osemdesetih*, Ljubljana: AGRFT, 2012.
- Fikfak, Jurij. »Pogledi na ritualnost in ritualne prakse na Slovenskem« *Traditiones* 37.2 (2008): 45–59.
- Kalan, Filip. »Gledališki značaj Škofjeloškega pasijona«, *Dokumenti slovenskega gledališkega muzeja*, Ljubljana: Slovenski gledališki muzej, 1967.
- Kalan, Filip. *Obris gledališke zgodovine pri Slovencih*. Ljubljana: Novi svet, 1948.
- Kalan, Filip. *Živo gledališko izročilo*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1980.
- Koblar, France. *Starejša slovenska drama*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1951.
- Kralj, Lado. *Teorija drame*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1998.
- Lampret, Igor. »Vidno in nevidno.« *Gledališki list SNG Drama Ljubljana* (2000/01): 10–13.
- Trstenjak, Anton. *Slovensko gledališče*. Ljubljana: Dramatično društvo, 1892.

Vsi citati iz Škofjeloškega pasijona so citirani po izdaji:

- Ogrin, Matija (ur.). *Škofjeloški pasijon, znanstvenokritična izdaja*. Celje – Ljubljana: Celjska Mohorjeva družba, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, 2009.

Janez Žakelj

VSEBINA ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA- LITURGIČNO-DUHOVNE DRAME

Škofjeloški pasijon je svojevrstna pobožnost za verne in neverne.¹ Njena vsebina namreč zadeva vsakega človeka, ker je vsak podvržen trpljenju in smrti. Vabi nas k sočutju do sočloveka. Pozornega gledalca vprašuje o smislu njegovega bivanja. Poleg škofjeloškega pasijona je bilo tovrstnih iger in del s podobnimi vprašanji že od samih začetkov civilizacij ogromno.² V današnjem svetu se zdi, da se je človek nekoliko utrudil pri tem iskanju, ker je takšnih tekstov dosti manj in so tudi manj cenjeni.³ Materializem je zasul vprašanja smisla človeškega bivanja. Ideologije so ga prezrle in morda so bile vse po vrsti zato tudi tako zgrešene. Toliko bolj je torej pomenljiva ponovna obuditev Škofjeloškega pasijona, ker dodaja košček k temeljnemu vprašanju človekovega obstoja. Iskrene čestitke vsem, ki pri tem pomagata.

Liturgična drama

Papež Benedikt XVI. primerja liturgijo igri. Vzpostavlja svoj svet, svoja pravila, ki jih spet razpustimo, ko je »igra« pri kraju. Igra otrok je predvaja za življenje. Nekaj podobnega je samo življenje, igra, kjer se pripravljamo za nebesa. Liturgija naj

¹ Prim. GARTNER, Borut. *Komu in zakaj pasijoni danes?* V: Pasijonski doneski, št. 8, 2013, str. 92–94. ZAVRL ŽLEBIR, Danica. *Pasijon ima močan simbolni naboj: intervju z Marjanom Kokaljem*. V: Loški glas, št. 12., 23. december 2014, str. 4.

² Dialog obupanega s svojo dušo (Egipt, 2190–2040 pr. Kr.); Sumerski Job (okoli 2000 pr. Kr.); Monolog trpečega, PBS I. 135 (kasitsko obdobje – 1800–1200 pr. K.); Antični test o trpljenju pravičnega, »Louvre AO 4462« (Babilon, okoli 1600); Hvala pravičnega v trpljenju k svojemu bogu v jezi »R.S. 25460« (Ugarit, okoli leta 1300 pr. K.); Pesem pravičnega, ki trpi (500 vrstic) – (Babilon, okoli 2000 pr. Kr.); Babilonska teodiceja ali »Dialog trpečega s prijateljem« – napisan je v 27 kiticah in vsaka ima 11 vrstic (okoli leta 1000 pr. K.); Dialog med gospodom in njegovim sužnjem (babilonska tradicija 1500 pr. K.). Prim. DATOLLI, M. *Il Cristo sofferente in Paolo*. Roma, 1992, str. 14–52; SCHOKEL, L. A.; DIAZ, J. S. *Giobbe*. Roma, 1985, str. 19–37; SUTCLIFFE, E. F. *Der Glaube und das Leiden*. Freiburg, 1958, str. 1–53.

³ Goethe (Faust); Melville (Moby Dick); Dostojevski (Bratje Karamazovi); Camus (Kuga, Sizifov mit); Bloch, E. (Duh utopije); Kafka (Proces); Shakespeare (Kralj Lear); Jung, K. G. (Odgovor Jobu); Nietzsche (Dioniz); Kierkegard (Evangelij trpljenja); Samuel Beckett (V pričakovanju Godota); Giacomo Leopardi (Zibaldone); Riccardo Bacchelli (Il cocchio di terracotta); Roth, J. (Job); Cankar, I. (Križev pot, Tisto vprašanje); Saleški Finžar, F. (Sedem postnih slik).

bi nas uvajala tako za življenje kot za nebesa.⁴ Zanimivo, da liturgijo kot osnovno enoto duhovne drame podobno opredeli tudi Niko Kuret. Cilj duhovne drame je, da doseže duhovni dvig in poglobitev ter krčansko očiščenje (katharsis) gledalcev. K njej zato ne prištevamo dram z religiozno tematiko, katerim je religiozna angažiranost tuja.⁵ Očiščenje pa ni edini namen duhovne drame.

Duhovna drama

Nekateri opisi duhovnosti so precej enostranski in zelo zmanjšujejo njeno dejansko vrednost. Slovar slovenskega knjižnega jezika na primer pojem duhovnost opiše kot »1. usmerjenost k nematerialnim vrednotam: *pesem razodeva pesnikovo izrazito duhovnost; duhovnost umetnine. // duševno, duhovno življenje človeka* 2. V idealističnih filozofijah: od telesa neodvisni, samostojni del človekovega bistva: *duhovnost in materialnost človeka*.«⁶

Nekoliko boljši, a še vedno pomanjkljiv je splošni religijski leksikon, ki opredeli duhovnost kot »premišljeni postopki, s katerimi vernik ponotranja duhovna in moralna načela vere: molitev, askeza, verska praksa, meditacija, kontemplacija, duhovno branje«. Drugi opis pa pravi, da je duhovnost »duhovno stanje, doseženo s temi postopki. Duhovnost je lahko ljudska (pobožnost) in elitna (meditacija, kontemplacija). Poleg tega ima vsaka religija oz. veroizpoved svojo duhovnost (judovska, krščanska, pravoslavna, protestantska, muslimanska, hinduistična, budistična, stoična itd.). Dalo bi se govoriti tudi o duhovnosti posameznega cerkvenega reda ali obdobja (patristična, srednjeveška, benediktinska, frančiškanska, jezuitska duhovnost ...). Glede na stan je duhovnost lahko laična, kleriška ali redovniška«.⁷

»Pojem 'duhovno življenje' je mogoče razlagati zelo široko, zato je v zvezi z njim toliko dvoumja. V latinščini ima beseda 'duh' isti koren kot 'dihati'. Dokler žival diha, živi. Počelo življenja imenujemo 'duh'. ... 'Duhovni očetje' prvih stoletij krščanstva so se radi sklicevali na evangelijske besede: 'Ne boste namreč vi govorili, temveč Duh vašega Očeta bo govoril v vas' (Mt 10,20). V tem kontekstu dobi pojem 'duhovni/a' poseben pomen, različen od drugih, šibkejših. 'Duhovni/a' v krščanskem smislu je tisti, v katerem prebiva Sveti Duh. Duhovno življenje je življenje v Svetem Duhu in s Svetim Duhom, ker je božja ljubezen izlita v naša srca po Svetem Duhu, ki nam je bil dan (Rim 5,5)«.⁸ Izraz 'duhovnost' torej izhaja iz latinske besede *spiritus* – *Duh*. Duhovnost nas usmerja k Svetemu Duhu, na

⁴ Prim. BENEDIKT XVI. *Duh liturgije*. Maribor: Ognjišče, Slomškova založba, Marijina kongregacija, 2014, str. 9–17.

⁵ KURET, Niko. *Duhovna drama*. Literarni leksikon 13. Ljubljana: DZS, 1981, str. 6–7.

⁶ *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. 1994, str. 179.

⁷ *Splošni religijski leksikon*. Ljubljana: Modrijan, 2007, str. 272–273.

⁸ ŠPIDLIK, Tomaš. *Osnove krščanske duhovnosti*. Maribor: Slomškova družba, 2009, str. 10.

njegovo delovanje in na njegovo življenje. Temeljno izhodišče izraza je Bog sam in izkušnja, ki jo imamo jaz pri srečanju s Svetem Duhom. Svetega Duha si tukaj ne smemo predstavljati kot nekega nemočnega golobčka ampak kot tistega, ki je močan in je nosilec in ohranjevalec življenja. S tem pa duhovnost posega na star antični problem filozofije, katerega je kasneje Albert Camus izrazil z besedami: »vedeti, če je življenje vredno ali ni vredno, da bi ga živeli.«⁹ To vprašanje dobiva moč in hkrati dvom prav zaradi trpljenja – pasijona.

Prav ta Sveti Duh pa besede trpljenja, o katerih govori »duhovna drama«, spreminja v odrešujočo ljubezen. Po Duhu je bil Kristus obujen in vstali Kristus govori apostolom: »Prejmite Svetega Duha«. Svetega duha imenujemo tudi Paraklet – Tolažnik, ki govori vernikom, da Kristusova kri očiščuje vest in prihaja do spreobrnjenja. Napori človeškega srca, napori vesti, po kateri se izvrši ta »metanoia« ali spreobrnjenje, so odsev procesa, na podlagi katerega se »odpor« zoper greh spremeni v zveličavno ljubezen, ki je pripravljena trpeti. Skrito počelo te zveličavne moči je Sveti Duh: on, ki ga Cerkev imenuje »luč naših src«, prodre v »najglobljo notranjost človeških src« in jih napolni.¹⁰

Pomembno je, da se zavedamo, da je pogled na sam Škofjeloški pasijon povsem odvisen od tega, kako dojemamo izraz »duhovnost«. Bolj ko bomo duhovnost razumeli kot avtor oče Romuald, ki je bil kristjan, kapucin in je sledil duhovnosti sv. Frančiška, bolj bomo lahko rekli, da smo se poglobili v njen pomen. Nobena študija ne more dosegati vrednosti človeka, ki je ob gledanju pasijona postal boljši in je s tem pasijon dosegel svoj osnovni namen.

Česa naj bi nas naučila duhovna drama, ki govori o trpljenju (pasijonu)?¹¹

Najbolj klasično poimenovanje trpljenja je *nauk o pravičnem povračilu*. Za greh vedno pride tudi pravična kazen, ki se največkrat kaže kot trpljenje. Tako sta za greh kaznovana že Adam in Eva. V končni fazi je posledica greha vedno trpljenje. Do tukaj vsa logika deluje. Vendar bo iskren iskalec hitro uvidel, da ni vsako trpljenje posledica njegovega greha, da je trpljenje glede na krivico, ki jo je nekdo naredil, zelo nepravično porazdeljeno. Potrebno je bilo dobiti novih razlag.

Primerjava s starši in vzgojitelji je dala nov odgovor na vprašanje trpljenja, in sicer v tako imenovani *Božji pedagogiki*. Vzgojna kazen naj bi pripomogla k boljši vzgoji. Vendar, kakšno vzgojno kazen je zaslužil dojenček na porodu, ki se je rodil brez ene roke. Kako naj to razloži trpljenje lačnih in ubogih nedolžnih otrok.

Naslednje rešitve lahko iščemo v podobnosti med trudom in delom s trpljenjem. Kakor z delom narediš nek izdelek in si z izdelkom poplačan, tako naj bi bilo

⁹ Prim. *Nuovo dizionario di spiritualita* (Stefano De Fiores in Tullo Goffi, ur.) V: *Spiritualita contemporanea*. Milano: San Paolo, 1985, str. 1525.

¹⁰ Prim. JANEZ PAVEL II. *Okrožnica o Svetem Duhu*. CD 32. Ljubljana: Družina, 1986, str. 39–45.

¹¹ Prim. ŽAKELJ, Janez. *Job*. Ljubljana, Družina, 2007, str. 203–211.

tudi trpljenje v Božjih očeh neko delo, katerega sad bomo videli v nebesih. Tudi ta teorija o *dobrem koncu* je nezadostna, kljub temu, da ko gledamo na trpečega Jezusa – Boga in človeka, in njegovo delo, ki ga je za nas opravil na križu, spoznavamo, kako dejansko trpljenje na pretresljiv način postaja inštrument našega odrešenja.

Naslednja teorija, ki prihaja v poštev predvsem pri pasijonskih igrah, je *očiščevanje ali katarza*, ki jo človek doživi, bodisi, če sam trpi ali pa ob sočutju s trpečim. Človek trpi, ko nekaj izgubi. Bolj ko mu je bila izguba dragocena, bolj trpi. Tukaj lahko govorimo o izgubi svojcev in s tem povezanim trpljenjem ali z izgubo zdravja. Vendar očiščevanje, kakorkoli ga že vzamemo, nikakor ne opravičuje trpljenja.

V veri pravimo, da se človek tedaj, ko trpi, najbolj približa križanemu Kristusu. Občutek med trpljenjem pa je prav nasproten. Počutiš se sam in povsem krhek. Kako naj človek ve, da se v *trpljenju približuje Bogu*, če tega ne občuti. Trpljenje še vedno ostaja neznana in nerešljiva uganka.

To podobo nekoliko dopolni misel, da nas trpljenje samo poniža, prav to ponižanje pred Bogom pa nas pelje k Božji slavi. Vera nas uči, da ponižnega srca Bog ne zametuje.

Temeljno sporočilo duhovne drame, ki govori o trpljenju, je povezano z vero. Trpljenje kljub različnim »teorijam« ostaja skrivnost. Kljub temu pa nas pri tem opogumlja sporočilo vere, ki ga prinašajo te »teorije«, namreč Bog vse to dopušča le zato, da bi pokazali vsaj malo prave ljubezni in se spreobrnili k njemu, ki nas je ljubil do smrti, smrti na križu, in nam pokazal s svojim vstajenjem, da je ljubezen močnejša od smrti.

Duhovni namen Škofjeloškega pasijona

Škofjeloški pasijon je besedilo, ki ni imelo namena vpeljevati ljudi v novo vednost. Ravno nasprotno: njegovo hotenje je bilo razkriti kar največjo širino in globino tistega, kar jim je v osnovi že bilo znano.¹² Vse skupaj sloni na trdni evangelijski tradiciji kakor tudi drugi pasijoni tistega¹³ in današnjega časa¹⁴. V nadaljevanju se bomo nekoliko posvetili vsebini te evangelijske tradicije, po kateri je nastal tudi

¹² GRDINA, Igor. *Kakšno vednost podarja Škofjeloški pasijon?* V: Pasijonski doneski. Škofja Loka, Stara Loka: Lonka in Muzejsko društvo, št. 8., 2013, str. 33.

¹³ Prim. PODGORŠEK, Robert. *O pasijonskih igrah in procesijah na Slovenskem*. V: Pasijonski doneski. Škofja Loka, Stara Loka: Lonka in Muzejsko društvo, št. 5, 2010, str. 13–52. KALAN, Filip. *Gledališki značaj Škofjeloškega pasijona*. V: Živo gledališko izročilo. Ljubljana: CZ, 1980, str. 127–203.

¹⁴ Prim. FLORJANČIČ, Alojzij Pavel. *Finžgarjev Pasijon in duhovna drama pri Slovencih*. V: Pasijonski doneski. Škofja Loka, Stara Loka: Lonka in Muzejsko društvo, št. 6, 2011, str. 133–143. FLORJANČIČ, Alojzij Pavel. *Novejše pasijonske uprizoritve na Slovenskem*. V: Pasijonski doneski. Škofja Loka, Stara Loka: Lonka in Muzejsko društvo, št. 5, 2010, str. 69–88.

Škofjeloški pasijon. Za samo jezikovno zgodovinsko ozadje Škofjeloškega pasijona je bilo narejenih že mnogo kvalitetnih študij.¹⁵ Namen pričujočega dela je, da bi se nekoliko ustavili ob sami vsebini. Ob njej spoznavamo tudi vero samo. Velika duhovna izrazna vrednost Škofjeloškega pasijona je, da poskuša na mnogih mestih direktno vključiti gledalca v samo dogajanje. Glede na to nima igra nobenih prikritih sporočil, ampak je usmeritev na dlani. Po drugi strani pa določeni odlomki zahtevajo za pravilnejše razumevanje nekaj bibličnega znanja in poznavanje različnih razlag tradicij, ki so v zvezi z danim odlomkom. Če želimo odkriti duhovno moč in svežino pasijona, se je potrebno vedno znova poglobljati v vsebino. V ta namen so že ob prvih uprizoritvah imeli poleg liste s kratko vsebino. Prav tako kakor sam pasijon se smiselno z njim ujemajo tudi te razlage »Slave visokovrednega triumfa ljubezni«, ki je v celoti kakor molitev.¹⁶ Kako primerna spremljava Kristusovega pasijona je molitev. Kolikor bolj se poglobljamo v tekst, kolikor bolj ga premišljujemo, toliko bolj lahko odkrivamo tenkočutnega pisatelja, ki želi resnično vzdramiti našo dušo, jo iztrgati iz rok hudiča in vrniti k Bogu.

Škofjeloški pasijon in njegove podobe

V nadaljevanju bomo nekoliko osvetliti vsebino Romualdovega pasijona v 13. podobah, jo primerjali s Svetim pismom in drugimi starejšimi spisi, da bi se s tem nekoliko približali odgovoru na vprašanje, ki ga v svoji študiji predstavlja Matija Ogrin, in sicer: vprašanje geneze Škofjeloškega pasijona. Pravi namreč, da se ni našel tekst, po katerem je bil p. Romuald svoje besedilo »prevedel« ali »prireديل«.¹⁷ Tukaj skušam potrditi Ogrinovo domnevo, da je potrebno iskati »obsežnejše besedilno izročilo« od samega Svetega pisma dalje skupaj s tradicijo, ki jo v veliki meri predstavljajo tudi apokrifi, cerkveno učiteljstvo in srednjeveško izročilo. Najti torej določene podobne ideje v drugih delih, ki si jih oče Romuald ni izmislil,

¹⁵ OČE ROMUALD. *Škofjeloški pasijon, Znanstvenokritična izdaja* (ur. Ogrin, Matija). Celje: MD, 2009. DEBELJAK, Tine (1936). *Škofjeloška pasijonska procesija in razvoj pasijonskih iger sploh*. V: Škofjeloški pasijon 2009 (Zbirka Loški razgledi. Doneski; 19), str. 95–100. ZAJC, Neža. *Škofjeloški pasijon - med vero in dvomom. V: Jezik in slovstvo*, let. 48 (2003), št. 5, str. 25–36. BENEDIK, Metod. *Ozadja Škofjeloškega pasijona*. V: Pasijonski doneski. Škofja Loka, Stara Loka: Lonka in Muzejsko društvo, 2011, št. 6; str. 63–79. BENEDIK, Metod. *Škofjeloški pasijon 1713–1715–1721–1999–2000*. V: Liturgia theologia prima - zbornik ob osemdesetletnici profesorja Marijana Smolika. Ljubljana: MD, TF, Družina, 2008, str. 415–429. FAGANEL, Jože. *Škofjeloški pasijon - od rokopisa do uprizoritve*. V: Škofjeloški pasijon 2009 (Zbirka Loški razgledi. Doneski; 19), str. 39–48. OGRIN, Matija. *Tradicija in datacija Škofjeloškega pasijona*. V: Škofjeloški pasijon 2009 (Zbirka Loški razgledi. Doneski; 19) str. 49–68. OČE ROMUALD. *Škofjeloški pasijon, Diplomatični prepis*. Ljubljana: MK, 1999 (zbirka Klasiki Kondorja).

¹⁶ Prim. OČE ROMUALD. *Škofjeloški pasijon, Znanstvenokritična izdaja* (ur. Ogrin, Matija). Celje: MD, 2009, str. 236–240, 245–247.

¹⁷ OGRIN, Matija. *Tradicija in datacija Škofjeloškega pasijona*. Ekdotična perspektiva v Oče Romuald Škofjeloški pasijon, Znanstvenokritična izdaja (ur. Matija Ogrin). Celje: MD, 2009, str. 365.

jih je pa morda poznal, priredil in jih je spretno stkal v prepričljivo duhovno dramo - Škofjeloški pasijon. Pričujoče delo predstavlja samo vrh ledene gore bogate vsebinske osnove, ki jo pasijon skriva in bo gotovo deležna od pozornega bralca še mnogih nadgradenj.

V prvem stolpcu je predstavljena kratka vsebina¹⁸ Škofjeloškega pasijona. Če gre za več različnih podob, so razdeljene s črkami v posamezne enote. V drugem stolpcu so predstavljeni svetopisemski citati¹⁹, ki se nanašajo na izbrane podobe. V tretjem stolpcu pa je predstavljenih nekaj tekstov tradicije²⁰, ki se nanašajo na izbrane podobe. Sledi razlagalen opis podobe, ki naj bi bralcu pomagal razumeti duhovne vsebine izbranih podob Romualdovega Škofjeloškega pasijona.

Vsebina	Svetopisemski izvor	Tradicija
1. podoba Raj (1–152) a) Izgon Adama in Eve iz raja. Hudič se veseli. Angeli in otroci obžalujejo. b) Angeli s kelihom, mošnjo, vrvjo, mečem, šibo, stebrom, suktnjo, žebli, gobo, lestvijo, krono in petelinom	a) 1 Mz 2–4 / 1 Mz 3,24 ²¹ b) kelih - Mt 26,39 ²² mošnja - Mt 26,15 ²³ vrv - Jn 18,12 ²⁴ meč - Jn 18,10 ²⁵ šiba - 19,1 ²⁶ steber - Sod 16,29 ²⁷ suktnja - Jn 19,23-24 ²⁸ žebli - Mr 15,25 ²⁹ goba - Jn 19,28-30 ³⁰ lestev - Jn 19,38 ³¹ krona - Jn 19,2 ³² petelin - Mr 14,66-72 ³³	a) - Adamove knjige - Življenje Adama in Eve - Mojzesova apokalipsa - Brižinski spomeniki - Igra o Adamu (Francija - 12. stol.) - Ljubljanska igra o paradizu (jezuiti 1657) - Slovenske ljudske molitve »Oče Adam«

Opombe v tabeli glej na koncu prispevka.

¹⁸ Vsebina povzeta po OČE ROMUALD. *Škofjeloški pasijon, Znanstvenokritična izdaja* (ur. Ogrin, Matija) Celje: MD, 2009.

¹⁹ Prim. *Standardni prevod Svetega pisma*. 1996. *Biblični leksikon*. (ur. Jože Kraševc) Celje: MD, 1984. *Rječnik biblijske teologije*. (ur. Xavier Leon - Dufour) Zagreb: Kršćanska Sadašnjost, 1969. Calvocoressi, Peter. *Kdo je kdo v Bibliji*. Ljubljana: DZS, 1993. Lurker, Manfred. *Wörterbuch biblischer Bilder un Symbole*. München: Kösel, 1987. GILLIERON, Bernard. *Lessico dei termini biblici*. Torino: Elledici, 2000.

²⁰ Apokrif povzeti po: *Apocryfi dell'antico testamento* vol. 1–5. (ur. Sacchi, Paolo) Milano, TEA: 1993. *Apocryfi dell nuovo testamento* vol. 1–3. (ur. Sacchi, Paolo) Milano: Piemme, 1996. Tradicija povzeta po: Denzinger. *Enchiridion Symbolorum*. Bologna: EDB, 1996. ROZMAN, France. *Evangeljska harmonija*. Ljubljana: DZS, 1993. Domača tradicija povzeta po: STANONIK, Marija. *Od setve do žetve*. Ljubljana: Družina, 1999. KURET, Niko. *Praznično leto Slovencev I, II*. KURET, Niko. *Duhovna drama*. Literarni leksikon 13. Ljubljana: DZS, 1981. KALAN, Filip. *Gledališki značaj Škofjeloškega pasijona*. V: Živo gledališko izročilo. Ljubljana: CZ, 1980.

Ime Adam pomeni »zemljan« in ime Eva pomeni »tista, ki daje življenje«. Adam in Eva nista zgodovinski osebnosti. Njuno zgodbo lahko razumemo kot zgodbo vsakega človeka, ki izgubi svojo nedolžnost in greši. Vendar gre pri liku Adama in Eve še za nekaj več. Gre za sam izvor in vprašanje, kako in zakaj se je greh sploh pritihotal na svet. Izvor greha se razume kot neposlušnost Bogu. Podobno se greh rodi, ko otrok ne upošteva navodila staršev, npr. naj se ne dotika vroče sklede, pa se jo ta kljub temu dotakne in kazen je že opeklina in bolečina sama.

Apokrif »Življenje Adama in Eve«, ki izhaja iz časa okoli 1.–3. stol. po Kristusu, se prav tako kakor Škofjeloški pasijon prične z izgonom Adama in Eve. Šest dni po izgonu postaneta Adam in Eva lačna in kljub temu, da vse preiščeta, ne dobita hrane in si želita umreti. Ob tem oba obžalujeta svojo krivdo (1–8). Satan pa Evo ponovno skuša pod podobo angela (9–11). Nato hudič pripoveduje, kako je padel isti dan, ko je bil Adam ustvarjen po Božji podobi (12–13), nadangel Mihael pa je angelom naročil, naj to Božjo podobo (človeka) molijo, vendar se je hudič uprl in bil vržen na zemljo (14–16).³⁴ Podobno zgodbo pripoveduje tudi apokrif »Mojzesovo razodetje« (nastal okoli leta 60–300 po Kristusu), ki se osredotoča na sina Seta, kako se skupaj z materjo Evo želi vrniti v raj. Tudi v tem apokrifu je opisan padec angelov.³⁵ Oba apokrifa sta del judovskih in kasneje krščansko predelanih spisov, ki spadajo k tako imenovanim »legendam o čakov« in so ohranjene v različnih verzijah. V obliki legend pripovedujejo zgodbo o Adamu in Evi od greha do njune smrti in pogreba.³⁶

V Škofjeloškem pasijonu sledi zaporedje Angel z mečem, hudič, Eva in Adam, kar se ujema tudi s svetopisemskim poročilom, potem ko Adam zvali krivdo na Evo, Eva pa na kačo. Bog najprej kaznuje kačo (1 Mz 3,14-15), nato Evo (1 Mz 3,16) in nazadnje Adama (1 Mz 3,17-19). Napoved drugega angela se nanaša na prekletstvo, da bo zemlja obrodila trnje in osat - v Škofjeloškem pasijonu so omenjene koprive (1 Mz 3,17). Tretji angel podaja direkten namen te postaje (duhovnost) in nagovarja nas, da se lahko tudi tebi to zgodi, da izgubiš nebeško kraljestvo, če skušaš Boga. Kaže pa tudi rešitev v tem, da bi odstopili od pregreh.

Pomembnost teme prve podobe o Adamu je tudi dejstvo, da nosi sploh prva med semi-liturgičnimi dramami v narodnem jeziku v francoščini naslov Igra o Adamu in je nastala v 12. stoletju. Napisal jo je neznani anglo-romanski pesnik. Sestavljena je iz treh delov: zgodbe o Adamu in Evi, o Kajnu in Abelu³⁷ in

³⁴ *La vita di Adamo ed Eva*. V: Apocrifi dell'antico testamento vol. 2 (ur. Sacchi, Paolo). Milano: TEA, 1993, str. 609–633.

³⁵ *Apocalisse di Mose*. V: Apocrifi dell'antico testamento vol. 2 (ur. Sacchi, Paolo). Milano: TEA, 1993, str. 543–608.

³⁶ *Adamove knjige*. V: Biblični leksikon. Celje: MD, 1984, str. 165.

³⁷ Prim. *Antologija svetovne književnosti*. (ur. Kos, Janko). Ljubljana: DZS, 1973, str. 321–322.

»obredje prerokov«. Scena, kjer Diabolos zapeljuje Evo, sodi med bisere francoske srednjeveške dramatike. Pisana je v paroma rimanih osmercih in sestercih (1300 verzov). Podobna je bila tudi igra v Čedadu iz leta 1304.

Tudi slovenska prva znana igra nosi naslov Raj in so jo igrali ljubljanski jezuitski dijaki - po Valvasorju vsaj leta 1657, 1659 in 1670 v Ljubljani in zunaj Ljubljane. Bila je koledniška igra, ki je prikazovala prvi greh Adama in Eve v raj. O njej vemo, da je bila precej dolga in da je v njej nastopalo osem igralcev, med njimi dva hudiča (poleg Adama in Eve) ter alegorična Pravičnost in Usmiljenost. Kot važen rekvizit so nosili s seboj »drevo spoznanja«, smrečico z navešenimi jabolki. Igrali so jo po gostilnah ali po kmečkih hišah. Kakor koledniki so za to pobirali darove. Besedilo doslej še ni znano.³⁸

Celo Brižinski spomeniki, ki so prvi pisni vir v slovenščini, obravnavajo v drugem spomeniku padec prvega človeka: »Če bi ded naš ne grešil, bi mu na veke bilo živeti, starosti ne prejeti, nikoli skrbi imeti, ne solznega telesa, temveč na veke mu bilo živeti. Ker je bil z zavistjo Neprijaznega izgnan od slave božje, po tem so na rod človeški bolečine in skrbi prišle, in bolezni, in po tem redu smrt.«³⁹

V Škofjeloškem pasijonu na koncu prvega dela prve podobe sledijo Adamovi otroci. Glede števila vseh Adamovih otrok se tradicija nekoliko razlikuje. Po apokrifu »Življenje Adama in Eve« naj bi imela 30 sinov in 32 hčera (24. odstavek). Glede na pričevanje Jožefa Flavija v njegovi »Starožitnosti« (gl. 2. pog. 3. odstavek št. 67 opomba c) pa naj bi po tradiciji imel 33 sinov in 23 hčera.⁴⁰ Spet druga, kasnejša slovenska tradicija, je vprašanje Evinih otrok vezala z revščino. Ko je Bog vprašal Evo, koliko otrok ima, je odgovorila 21, imela pa jih je 42. Zato je pol sveta vedno lačnega⁴¹. Žalost Adamovih otrok popisuje tudi Anton Brezovnik - Zakaj? - Zato! Posebej so žalovali za medom. In ko sta dva Adamova otroka rešila čebelico pred vrabcem, jima je izpolnila željo in začela nositi med.

Odstavek pri Romualdu pravi, da naj bi za *Adamovimi otroki takoj sledila Smrt, toda prva in druga podoba prideta preblizu, zato je tukaj mogoče vstaviti bratovščine, denimo kovaško bratovščino*. Vstavek je smiseln predvsem zato, ker glede stanov že nakazuje mrtvaški ples, kako smo vsi po grehu podvrženi smrti. Hkrati pa se pred nami na kratko odvijte že ves pasijon. Sledijo si angeli po dva in dva. Prva dva nosita kelih (krvavi pot) in mošnjo (izdajstvo). Druga dva angela, ki naj bi bila iz lončarske in zidarske bratovščina, imata vrv in meč. Prizor z vrvjo se nanaša

³⁸ Prim. KURET, Niko. *Duhovna drama*. Literarni leksikon 13. Ljubljana: DZS, 1981, str. 41–42. 88–89. Glej tudi: Rupl, Mirko. *Protireformacija in barok*. V: Zgodovina Slovenskega slovstva I. Ljubljana: Slovenska Matica, 1956, str. 289.

³⁹ Prim. *O Brižinskih spomenikih* (faksimile). Ljubljana: Slovenska knjiga, 2. izvod, 2004, str. 15.

⁴⁰ *The antiquities of the Jews*. V: *The Works of Josephus*. USA: Hendrickson, 1995, str. 32.

⁴¹ STANONIK, Marija. *Od setve do žetve*. Ljubljana: Družina, 1999, str. 29.

na Marijo. Po »Bodmerskem papirusu« (22,10-15), apokrif o Jezusovem otroštvu, naj bi jo angel Gabrijel obiskal, ko je šla zajemat vodo.⁴² Druga pa glede meča omenja Malkusa, ki mu je Peter odsekal uho, vendar mu ga je Jezus zopet namestil nazaj. Podobno tudi zidarji postavljajo opeke. Tretji par ima čevljarska bratovščina in angela nosita šibo in steber. Oboje spada skupaj kakor par čevljev. Četrty par - pekovska bratovščina nosi suknjo in žeblje. Tudi tukaj pri suknji omenja Marijo, zanjo tradicija pravi, da mu jo je ona iz scela stkala. Bodmerski papirus omenja tudi Marijo kot tkalko tempeljskega pregrinjala (21,1-22,5). Peti par predstavlja mesarsko bratovščino in nosi gobo in lestev. Šesti, krojaški par, nosi krono in petelina. Skupaj imamo 13 podob, ki vse nakazujejo Jezusovo grozljivo smrt. Marija je v teh podobah največkrat omenjena kot tista, ki poleg Kristusa najbolj trpi.

<p>2. podoba Smrt (153–270) a) mrtvaški ples b) pogubljena duša v hudičevih rokah in opis Luciferjevega padca c) Hozana in prihod Kristusa na osličku</p>	<p>a) Hab 2,5⁴³; Mdr 1,16⁴⁴; Mdr 2,24⁴⁵; Sir 14,12⁴⁶; 22,11⁴⁷; 41,1-2⁴⁸; Rim 5,12-14⁴⁹; Raz 6,8⁵⁰ / Vp 8,6⁵¹ b) Job 3⁵² c) Mr 21,1-11; Mr 11,1-11; Lk 19,28-40; Jn 12,12-19; Iz 1,3⁵³</p>	<p>a) Hrastovlje - slika (1490) Pariško pokopališče (1424) b) - Adamove knjige - Življenje Adama in Eve - Mojzesova apokalipsa - Grešniki in hudič (Svetokriški 1691) - Velika črna maša za pobite Slovence (Jeremija Kalin - Tine Debeljak 1949) - V zoreči jeseni (Alojz Gradnik) Veliko moraš pretrpeti, Nihilomelanholija - (Srečko Kosovel) c) Didiahe 10,6⁵⁴; 12,1⁵⁵</p>
---	--	---

a) Poosebljena smrt na konju ima svojo prvo predpodobo v Razodetju. Jagnje, ki je edino vredno, da bere knjigo življenja, trga iz nje pečate in pri vsakem pečatu se pokaže podoba. Podoba smrti na konju se pokaže, ko jagnje odtrga četrti pečat. Prizor v Škofjeloškem pasijonu je pospremljen z opombo, da ima smrt lovorjev venec in slavi zmago zaradi Adamovega greha. Konj je simbol moči. Srečko Kosovel opiše smrt takole: Modri konji mrliškega sna / stopajo skozi meglo. V topli, bolni luči sveč / sije odprto mrtvo oko. // Skozi nevzdramni pajčolan / silnih plasti ubitih viharjev / sije neizgorljivi ogenj / molk se pogrezajočih oltarjev⁵⁶. Kljub temu, da se kaže kruta smrt, pa se v mrtvaškem plesu kaže predvsem njena pravičnost. Nihče nima privilegija, da bi ji ušel, razen Kristus in kogar Kristus osvobodi.⁵⁷

⁴² *Apocrifi dell nuovo testamento vol. 1* (ur. Sacchi, Paolo). Milano: Piemme, 1996, str. 97.

⁵⁶ TRUHLAR, Vladimir. *Smrt*. V: Duhovni leksikon. Celje: MD, 1974, str. 563.

⁵⁷ Prim. *Jezusovega vstajenja* (7. stol.). V: *Apocrifi dell nuovo testamento vol. 1* (ur. Sacchi, Paolo). Milano: Piemme, 1996, str. 865–868. Začetek apokrifa predstavlja smrt, ki išče Jezusovo dušo in ne more dojeti njegove veličine. Jezus pa odide v predpeklo, kjer stre vrata in osvobodi Adama in druge osebe.

b) Pri Jobu je celotno tretje poglavje presenetljiv klic trpeče duše, od koder je verjetno tudi avtor Škofjeloškega pasijona črpal snov.⁵⁸ Tudi v našem slovstvu je nekaj podobnih primerov, npr. Stiški rokopisi vsebujejo podobno formulacijo: *Krivega se spoznam, ker sem prelomil ... ker sem, Boga zatajil s svojimi slabimi deli in sem se voljno udal oblasti hudiča in njegovim svetnikom; s tem sem često in pogosto svoje telo in svojo ubogo dušo ogrdil.*⁵⁹ Svetokriški razkriva, da za greh in krivico ni kriv hudič, temveč grešnik sam. Hudič se tega le veseli. Podoben pogled lahko razumemo tudi iz Škofjeloškega pasijona, ko grešna duša obdolži sebe za greh.⁶⁰

c) Razvezava prizora z Jezusovim slovesnim vstopom v Jeruzalem na osličku je čudovit antipol smrti. Če bi obrnili sprevod v drugo smer, bi vsi sledili Kristusu, zmagovalcu, ki jezdi na osličku, ki je simbol miru, krotkega in skromnega življenja, kakor je na drugi strani konj simbol vojne, razkošja in izžemanja.⁶¹ Po svetem Ambrožu je osel simbol sočutnega človeka. Po preroku Izaiju (1,3) sta bila osel in vol v hlevu in sta se poklonila Gospodu, izraelski veljaki pa ne. Srednjeveška interpretacija vidi v volu žival, ki jo žrtvujejo v templju (podoba Kristusa na križu), osla pa vidijo kot žival, ki nosi bremena (podoba Sina človekovega, ki je nosil breme greha vsega sveta).⁶² Zanimiva je še opomba v Škofjeloškem pasijonu o dveh dečkih, ki gresta pred Jezusom, in dveh, ki gresta za Jezusom in ga spremljata z oljčnimi vejicami, kar nekoliko spominja na dva učenca, ki sta ob tem dogodku pripeljala k Jezusu oslička (prim. Mr 11,2-3). Apostoli pred Kristusom in za Kristusom pa nosijo rdeča oblačila, kar nakazuje njihovo mučeništvo.

3. podoba Gospodova večerja (272–317) a) spremenjenje in napoved izdajstva.	Lk 22,15 ⁶³ Jn 14,18-19 ⁶⁴ Lk 22,21-23 ⁶⁵ Jn 13,18-19 ⁶⁶ 1 Kor 11,23-25 ⁶⁷	Justin, Zagovor 1,66,3 ⁶⁸ Zlati Očenaš ⁶⁹ Cerkev iz Evharistije ⁷⁰ Navodila o zakramentu odrešenja ⁷¹ Koptski fragmenti (Evangelij 12 apostolov) ⁷²
--	---	---

Vrstni red zadnje večerje v Škofjeloškem pasijonu ne sledi slepo vrstnemu redu v Svetem pismu. Po začetnem Kristusovem uvodu, da si srčno želi jesti z njimi pashalno večerjo, že sledi postavitvev evharistije in potem napoved izdajstva. V evangelijih je najprej napoved izdajstva in nato postavitvev evharistije. Zamenjava

⁵⁸ Prim. ŽAKELJ, J.; GREGORČIČ, S. *Job*. Ljubljana: Družina, 2007, str. 40–44, 232–234.

⁵⁹ *Stiški rokopisi* (faksimile). V: Jaz se odpovem I, 4–9, Ljubljana: Slovenska knjiga, 1999, str. 6.

⁶⁰ Prim. SVETOKRIŠKI, Janez. *Sacrum Promptuarium* (izbral in ur. Rupel, Mirko). Koper: Lipa, str. 146–149.

⁶¹ ROPS-Danijel. *Jezus v svojem času*. Pleterje, Kartuzija Pleterje, 1971, str. 463.

⁶² Prim. MANFRED, Lurker. *Asino v Dizionario delle immagini e dei simboli Biblici*, Milano, San Paolo, 1989, str. 24.

je smiselna prav zato, ker glede trpljenja bolj postavlja v ospredje izdajstvo. Izdajstvo za denar je poudarjeno tudi v četrtem prizoru.

Zapoved ljubezni je močno povezana z evharistijo in to lepo sporoča tudi pasijon. Sv. Janez Zlatousti (247–407) pravi: »Častiti hočeš Kristusovo telo? Pazi, da ga ne boš zaničeval, ko bi prezrl, da trpi pomanjkanje v siromakih zaradi mraza in nagote. Tisti, ki je rekel: 'To je moje telo,' je potrdil resnično dejstvo. Rekel pa je tudi: 'Lačen sem bil in mi niste dali jesti.' In: 'Česar niste storili kateremu izmed teh najmanjših, tudi meni niste storili' ... kaj koristi, če je Kristusova miza polna zlatih posod, on sam pa v siromaku umira od lakote. Najprej nasiti lačnega, potem pa iz izobilja okraši njegovo mizo.«⁷³ Tako po ljubezni v moči tega kruha Jezus vedno ostaja med nami, kakor govori Kristus v Škofjeloškem pasijonu (280). Sveti Efrem (306–373) piše: »Kruh je imenoval svoje živo telo, napolnil ga je s seboj in s svojim Duhom ... In tisti, ki ga zauživa v veri, zauživa ogenj in duha ... Vzemite, jejte vsi, in jejte z njim Svetega Duha.«⁷⁴ Potem pa sledi že opozorilo, da tisti, ki prejema kruh v grehah, bo pogubljen (288). Že Tridentinski koncil (od leta 1545 do leta 1563) sicer pravi, da je evharistija kot zdravilo, ki očičuje vsakdanje slabosti in nas varuje pred smrtnim grehom, vendar je vsakdo dolžan presoditi samega sebe (1 Kor 11,28). Kdor se zaveda velikega greha, se ne sme obhajati z Gospodovim telesom, če ni opravil zakramentalne spovedi.⁷⁵

Zadnji del govori o napovedi Judovega izdajstva. O Judu poleg evangelija precej kruto govorijo Koptski fragmenti (Evangelij 12 apostolov)⁷⁶. Na popolnoma drugačen način kot evangeliji pa Juda predstavi gnostičen spis »Judov evangelij«⁷⁷. Tudi v današnjem času se npr. v filmu »Jesus Christ superstar« (1973) vsebina precej poistoveti z Judom in poskuša opravičevati izdajstvo. Škofjeloški pasijon na tem mestu nasprotno skoraj dobesedno sledi evangelijem in obsodba izdajstva je

⁷³ JANEZ KRIZOSTOM. *Iz govora o Matejevem evangeliju*. 50,3-4. V: Bogoslužno branje IV. Ljubljana: Slovenska škofovska liturgična komisija, 1977, str. 231–233.

⁷⁴ JANEZ PAVEL II. *Okrožnica cerkev iz evharistije*. (CD 101). Ljubljana: Družina, 2002, odstavek 17.

⁷⁵ KONGREGACIJA za bogoslužje in disciplino zakramentov. *Pogoji za prejem svetega obhajila*. V: Sveto obhajilo. V: Navodilo o zakramentu odrešenja. (CD 108) Ljubljana: Družina, 2004, str. 41–43, (80–87).

⁷⁶ *Ta apokrif pravi, da je Judu njegova žena predlagala, naj izda Učenika, podobno kakor je tudi Eva zapeljala Adama, in Juda je poslušal glas svoje žene. Vendar pa od ure izdajstva dalje njun otrok ni hotel več piti. Čeprav je imel le 7 mesecev, je govoril, da hoče iti stran od te »divje zveri«, svoje matere (str. 482–483).*

⁷⁷ *Spis že leta 180 omenja škof Irenej iz Lyona v svojem spisu Adversus haereses (Proti krivoverstvom). Gnostičen spis ločine »kajnovcev«, kateri zavračajo vero v Boga Stvarnika. Poveličevali so umor Abela kot dejanje osvoboditve in razsvetljenja. V tem okolju je nastal tudi Judov evangelij. Jezus se domeni z Judom, da ga izda in s tem na nek način opraviči Judovo izdajstvo. Še kasnejši kratek test podobne vrste iz 16. stol. govori, da je Juda bil križan namesto Jezusa, ki zato sploh ni umrl (440).*

za gledalce jasna. »Ti bodeš mene s to veliko pregreho umoru ... Ti pak boš movgu vselej v pakli goreti, kir nisi otu po mojih besedah živeti« (313. 316–317).

4. podoba Samson (brez teksta)	Rojstvo (Sod 13) Ženitev in uganka (Sod 14) Boji (Sod 15) ⁷⁸ Dalila ga izda (Sod 16,4-22) ⁷⁹ Samsonova smrt (Sod 16,23-31)	Samson ⁸⁰
---	--	----------------------

Na vrsto prihaja ena najbolj zanimivih scen, Samson. Spremlja ga spredaj polkovnik na konju, dva narednika, dva bobnarja in dvanajst mož s kopji. Za Samsonom gre spet dvanajst mož s kopji. Samson je znan po svoji moči, ko je sam zadavil leva (Sod 14,6), premagal Filistejce z oslovsko čeljustjo (Sod 15,15) in na koncu podrl tempelj (Sod 16,30). Pa vendar, kakšno zvezo ima to s pasijonom? Pravi kontekst Romualdovega Samsona je v izdajstvu. Kakor je namreč Juda izdal Jezusa, tako je Dalila za denar izdala Filistejcem, kje je Samsonova moč. Pri Samsonu torej gre za eno najbolj bridkih izdajstev Stare zaveze, ki je na koncu prešlo v zmago. Samson je zaradi izdajstva Dalile izgubil svojo moč in ko so ga Filistejci oslepili, je moral vrteti mlin. Bog pa ga na koncu usliši in mu da še enkrat moč, ko podre Dragonov tempelj.

Hübner v svojih distihih o Samsonu (1767) takole pravi: »*Dalila je pustila Samsona, da je zaspal na njenih kolenih. Filistejci so ga zgrabili in mu iztaknili oči. Ko so filistejski knezi darovali svojemu bogu Dragonu, je Samson zgrabil oba središčna stebra, na katerih je stala hiša in rekel: 'Naj umre moja duša s Filistejci.'*«⁸¹

Zanimiva pa je povezava vsebine dne 11. aprila 1727, ki o tej podobi pravi: »*Res je sicer, da je silni Samson bojeval junaški boj, da je večkrat izbojeval zmago nad svojimi sovražniki in strahoval ves svet; bojeval se je tudi tako dolgo, da je nad vse slavno tudi s svojo lastno smrtjo podrl na tla vse svoje sovražnike.*«

Podobno izdaje Dalile omenja tudi vsebina pasijona iz 26. marca 1728, ki se navezuje na prejem Rešnjega telesa in krvi: »... *užil se je sam, da bi se bojeval še bolj srčno. Ne drugače kakor junaški orjak Samson, ki je, čeprav ujet in zezan, vendar tako ujet podrl svoje sovražnike na tla.*«⁸²

⁸¹ SMEJ, Jožef. *Biblični distihi*. V: Hübnerjevi knjigi. Maribor: SZ, 2006, str. 72.

⁸² OČE ROMUALD. *Škofjeloški pasijon*, Znanstvenokritična izdaja (ur. Ogrin, Matija). Celje: MD, 2009, str. 238, 245–246.

<p>5. podoba Krvavi pot (318–457) a) Med bridkim krvavim potom ga štirje (pet) angeli krepčajo. b) Juda obžaluje svoje izdajstvo. c) 5 prizorov brez besedila: – bobnar – Judje z gorjačami – farizeji – Kristusa peljejo Judje – veliki duhovnik Han in dva levita. d) Kajfa ga smatra za zapeljivca in ga pošlje k Pilatu, češ, da je njegov deželan. Pri Herodu dobi belo oblačilo.</p>	<p>a) Lk 22,43⁸³ b) Mt 27,3-10⁸⁴ Apd 1,18.19⁸⁵ c) Mt 26,55; Lk 22,52⁸⁶ Lk 22,54⁸⁷ Jn 18,13⁸⁸ d) Jn 18,24.28⁸⁹ Lk 23,8.11⁹⁰</p>	<p>V ljudskem slovstvu⁹¹</p>
---	--	---

a) Prizor se začne z Jezusovo molitvijo. Bolj jasno kakor v samem evangeliju je podan smisel križevega pota, ki je v tem, da »zadobu te grešnike, kir so zapelani« (329). Jezus je molil, naj gre ta kelih mimo njega (prim. Lk 22,42) in tudi tukaj se omenja že drugič. Kelih je bil namreč prvi simbol, ki so ga v začetku nosili cehi in v tem delu Jezus v Škofjeloškem pasijonu omenja tudi Adama (335), kar ponovno poudarja rešitev pogubljenih duš.

Sledijo angel na gori in še štirje angeli. Samo Luka v svojem evangeliju omenja angela, ki je krepčal Jezusa. Angel na gori govori Jezusu, prvi angel govori nam, drugi angel tudi nam, tretji in četrti pa ponovno Jezusu. Sporočilo angelov nosi tolažbo Jezusu, nam pa sprašujejo vest.

b) Judov tekst ima dva dela. V prvem izda Jezusa, v drugem pa to obžaluje in hkrati poziva občinstvo, da bi odstopili od grešnega življenja.

c) V tem tihem delu lahko v mislih sledimo evangeljskim besedam, ki so se dogajale po Judovem izdajstvu. Jezus je bil najprej odpeljan na sojenje k judovskim prvakom, k duhovnikoma Hanu in Kajfu.

d) Pojava Kajfa z dvema levitoma morda najprej spomni na Jezusovo priliko o usmiljenem Samarijanu (Lk 10,25-37), kjer gresta mimo oropanega Samarijana neki duhovnik in nato še levit. V Kajfovih besedah se pokaže moč dobre drame, kjer ima vsak svoj prav iz svojega stališča in vendar je v vsem skupaj velik konflikt. Kajfa obtoži Jezusa bogokletja (409) in da je obseden s hudičem (410) ter ga pošlje k Pilatu. Pilat si na podoben način umiva roke in pošilja Jezusa k Herodu. Pri Herodu pa Romuald skoraj dobesedno sledi Lukovem evangeliju. Tudi na drugih mestih je moč zaslediti podobnosti predvsem z Lukovim evangelijem, za katerega je značilno usmiljenje, tenkočutnost in pozornost do Marije. Pri Luku je bil Jezus zasramovan (22,63–64) preden je stopil pred veliki zbor (22,66–71) in Pilata

(23,1-5), ki ga je poslal k Herodu - ta odlomek ima samo Luka (23,6-12). Herod ni našel krivde, ga je pa z vojaki zasramoval in poslal nazaj k Pilatu, ki ga obsodi na smrt (23,13-25).

<p>6. podoba Bičanje (458-485) - 3 judje o tem, kako hudo ga bodo pretepli - dva angela očitanja</p>	<p>1 Kor 1,23⁹² Mt 20,19⁹³; 26,67-68⁹⁴; 27,26⁹⁵ Mr 14,65⁹⁶ Lk 22,63⁹⁷ Jn 19,1⁹⁸</p>	<p>Zlati očenaš⁹⁹</p>
---	---	----------------------------------

Jezus je pretil 6666 kapelj krvi in je dobil 6666 udarcev z bičem.¹⁰⁰ To seveda ni nikjer v evangeliju rečeno. Rimski bič je bil (lat. *horribile flagellum* »grozoviti bič«) narejen iz usnja, v katero so bili vdeleni koščki kosti in svinca; obsojenca so bičali pred križanjem, da so ga oslabili in tako skrajšali njegove muke. Mnogo obsojencev je umrlo že med bičanjem.¹⁰¹ Za judovsko uradno bičanje je bilo število udarcev točno določeno. Veliki sinedrij je lahko obsodil na denarno kazen ali na telesno kazen z največ do 39 udarcev. Rimljani pa udarcev niso omejevali in je bilo število udarcev odvisno od teh, ki so bičali, in od obsojenčeve odpornosti. Obsojenec ni imel zanje - posebno, če je bil obsojen na smrt - prav nobene človeške vrednosti več, bil je prazen obod, ki ga ni več ščitil zakon; telo, nad katerim so se smeli znesti po mili volji: in kdor je pretrpel rimsko bičanje, je navadno postal odvraten in strahoten spaček.¹⁰² Če sledimo dogodkom pri Mateju in Marku, je bil Jezus najprej pripeljan pred veliki zbor, kjer ga je veliki duhovnik obtožil bogokletja in nekateri so tedaj začeli pljuvati vanj, mu zakrivati obraz in ga tolči s pestmi (Mt 26,67; Mr 14,53-65), nato je odpeljan k Pilatu, ki ga po prigovarjanju Judov obsodi na smrt (Mt 27,1-2. 11-26; Mr 15,1-15). Tedaj pa ponovno sledi norčevanje vojakov, ki so ga ogrnili v škrlat, splekli krono iz trnja in mu jo posadili na glavo, ga bili po glavi s trstom in pljuvali vanj ter poklekovali pred njim (Mt 27,27-31; Mr 15,16-20; Jn 19,2-3). S strani Judov je torej pri Mateju in Marku rečeno, da so ga bili s pestmi, pri Luku pa, da so ga tepli, vendar ni izrecno rečeno, da so ga bičali (Lk 22,63). Luka izrecno ne omenja norčevanja vojakov, kar pa ostali trije poudarijo, da so ga vojaki najprej bičali in mu nato dali trnovo krono na glavo. Če sledimo

¹⁰⁰ DEBELJAK, Tine. *Škofjeloška pasijonska procesija in razvoj pasijonskih iger sploh*. V: Škofjeloški pasijon 2009. (Zbirka Loški razgledi. Doneski; 19), str. 99. Verjetno je citiran list vsebine šeste postaje, kjer pravi: »Z velikim potrpljenjem je prejel 6666 udarcev z bičem, tako da od njegove glave do peta ni bilo na njem najti zdravega uda«. Prim. OČE ROMUALD. *Škofjeloški pasijon*, Znanstvenokritična izdaja (ur. Ogrin, Matija). Celje: MD, 2009, str. 246.

¹⁰¹ Opomba *Standardni prevod Svetega pisma* k Mt 27,26.

¹⁰² RICCOTTI, Jožef. *Jezusovo življenje*. Celovec: MD, 1960, str. 59-60, 602.

Janezovemu evangeliju, je bičanje ukazal Poncij Pilat (Jn 19,1), ko so ga pretepli, ga je pokazal množici in pričakoval sočutje, da bi ga nato izpustil (Lk 23,16).

V Škofjeloškem pasijonu so trije Judje tisti, ki Jezusa bičajo in se pri tem hvalijo, kako je pretepen. Prvi angel govori Jezusu in obžaluje strašen greh, storjen nad njim, drugi pa nam ljudem, kako vse to trpljenje prihaja od nas.

<p>7. podoba Kronanje (486–543) – 4 angeli o bridkosti kronanja – Trije judje se posmehujejo kronanemu.</p>	<p>Jn 19,2-3¹⁰³ Mt 27,29¹⁰⁴</p>	<p>Petrov evangelij 6-9¹⁰⁵</p>
--	--	--

Kronanje je znamenje slave: sij iz zlata in luči, ki sveti s kraljeve glave, odsev Božjega. Toda katerega boga? Krona je narejena iz trnja. V Sod 9,7-15 beremo, da so gozdna drevesa hotela poiskati eno drevo med njimi, ki jim bo kraljevalo. Oljka, smokva in trta so odklonile. Samo trnje je sprejelo kraljevanje rekoč: Če me zares mazilite, da kraljujem nad vami, tedaj pridite in si poiščite zavetje v moji senci! Če ne, naj plane ogenj iz trnja in použije libanonske cedre (Sod 9,15)¹⁰⁶. To kar naredijo vojaki, spominja na slavja skitskega izvora, ki so mu rekli sacaea: izvolili so karnevalskega kralja, ki si je mogel dva ali tri dni dovoljevati vse, kar je hotel, ob koncu slavja pa so mu odvzeli kraljevska oblačila, ga prebičali in obesili. Veliko so razpravljali tudi o rastlini, iz katere so spletli norčavo krono. V Parizu hrani jo relikvijo, ki jo je l. 239 kupil od beneškega trgovca sv. Ludovik, ji dal zgraditi relikviarij, la Sainte-Chapelle, cerkev, ki se zdi, da je zgrajena za anđele.¹⁰⁷ Zrenje Gospoda veselja, kronanega s trnjem, nas osvobaja prazne slave, izvora vsakega našega dejanja, ki uničuje našo istovetnost sinov in bratov. Jezus je rekel: »Kako bi mogli verovati vi, ki sprejemate slavo drug od drugega in ne iščete slave od edinega Boga?«¹⁰⁸

V Škofjeloškem pasijonu to podobo opisujejo štirje angeli (prvi govori trpečemu Jezusu, drugi nam – grešnikom, tretji Jezusovemu obličju in grešnemu človeku ter četrti Jezusu – nebeškemu kralju). Oba juda pa se Jezusu posmehujeta. Jezusa v tem prizoru ni na odru, nas pa že pripravlja na 9. podobo – Ecce homo.

<p>8. podoba Hieronim (544–559) Očitanja sebi zaradi pregreh, ki Jezusa bolijo.</p>	<p>Prevajalec Svetega pisma (Vulgata)</p>	<p>Avguštin¹⁰⁹</p>
--	---	-------------------------------

¹⁰⁶ Prim. FAUSTI, Silvano. *Skupnost bere Matejev evangelij*. Celje: MD, 2008, str. 581.

¹⁰⁷ Prim. ROPS, Daniel. *Jezus v svojem času*. Pletarje: Kartuzija, 1971, str. 549–550.

¹⁰⁸ Prim. FAUSTI, Silvano. *Skupnost bere Janezov evangelij*. Celje: MD, 2012, str. 506.

V nekaterih drugih podobnih delih, kot je pasijon, se večkrat pojavlja oseba Avguštin. Glede na vsebino besedila Škofjeloškega pasijona te osme podobe, če ne bi imeli spredaj napisano, da govori Hieronim, bi lahko rekli, da gre za tekst, ki bi ga pripisali sv. Avguštinu. On v svojih Izpovedih popiše pot, ko se je otepal vere in Boga, pa ga je tridesetletna molitev matere Monike pripeljala na pot za Jezusom in je postal eden največjih cerkvenih učiteljev. Vendar pa je izbrani mož Hieronim, kar sicer nekoliko preseneča, hkrati pa kaže na veliko Romualdovo širino pri smiselnosti izbire.

Hieronim (340–420) se je rodil v Stridonu. Lokacija tega mesta naj bi bila na meji med Dalmacijo in Ilirikom, to pa je od našega Krasa do Hercegovine. Odšel je na šolanje govorništva in gramatike v Rim. Najprej je bil v skupnosti v Ogleju. V halkidski puščavi v zaledju Antiohije se je naučil hebrejščine in si dopisoval s starimi znanci, med drugim je pisal tudi samotarju Antoniju v Emono in emonski skupnosti Bogu posvečenih devic. Bil je odličen poznavalec Svetega pisma, prevedel je Sveto pismo v latinščino (Vulgata) in bil tudi izvrsten razlagalec. Med drugim je edini razložil celoten preroški sklop Stare zaveze. Na področju polemike ga imamo za najostrejšo pero starega veka. Ikonografija nam ga kaže najpogosteje s kamnom v roki, ko se bje po prsih. Njegov vročekrvni temperament ga namreč ni gnal samo v polemiko, ampak tudi v spokornost. To je tudi najverjetneje vzrok, zakaj je Hieronim našel mesto v Škofjeloškem pasijonu.

V NUK-u hranijo Hieronimov Predgovor k Svetemu pismu iz Benetk leta 1480, kjer je narisana tudi figura sv. Hieronima z odprto knjigo v rokah. Sv. Hieronim je oblečen v škrlat in nosi kardinalski klobuk, ki ga obdaja zlat svetniški sij. Podoba sv. Hieronima v izdajah Svetega pisma je razmeroma pogosta, saj se cerkveni oče v predgovoru pojavlja v vlogi prevajalca Biblije v latinščino.¹¹⁰

¹¹⁰ Prim. KOCIJANČIČ, Gorazd. *Patres: cerkveni očetje v Narodni in univerzitetni knjižnici Ljubljana*. Ljubljana: NUK, 2005, str. 61–64.

<p>9. podoba Glej človek (560–709) a) Ponovno pred Pilatom, ki si umije roke in ga obsodi. Dva angela komentirata to dejanje. b) Dva razbojnika (brez teksta) c) Veronika o Božjem obličju d) – Kristus nosi križ, dva juda govorita o tem, kako ga tepejo. – Mati vabi, da bi z njo žalovali. – Marija Magdalena, Marija Saloma, Marija Kleopova in še ena Marija sočustvujejo. e) Longin prebode Jezusa in se spreobrne.</p>	<p>Mt 27,15-31; Mr 15,6-20, Lk 23,13-15 Jn 19,4-16 b) Mt 27,38; Mr 15,27¹¹¹ Mt 27,44¹¹² 1 Pt 2,23¹¹³ Lk 23,39-43¹¹⁴ c) Mt 9,20¹¹⁵ d) (Mt 27,32-44; Mr 15,21-32; Jn 19,17-27) Lk 23,26-28¹¹⁶ Jn 19,25¹¹⁷ e) Jn 19,33-35¹¹⁸ Mt 27,54¹¹⁹</p>	<p>a) Nikodemov evangelij 2-4; 9¹²⁰. Pilatov cikel (pisma Pilata Herodu; Pisma med Pilatom in Tiberijem). b) Pripoved Jožefa iz Arimateje o dveh razbojnikih¹²¹, Petrov evangelij 10¹²², Nikodemov evangelij 10; c) Pilatov cikel, – Pilatova smrt (2-4), – Tiberij ozdravi (9-11), – odrešenikovo povračilo (18-27), o Veroniki s prtom v Rimu; d) Gemalijev evangelij – etiopski spis o Marijinih žalostinkah.¹²³ e) Pilatov cikel (Pisma med Pilatom in Herodom 4)¹²⁴</p>
--	--	---

a) Po poteku dogodkov, kot jih opisuje evangelist Janez, je Jezus od Kajfa prepeljan v sodno hišo k Pilatu, ki ga izpraša (Jn 18,28-38). Ko ne najde krivde, ga da bičati in vojaki ga še s trnjem kronajo in ogrnejo v škrlaten plašč. Nato sledi podoba: »Ecce homo« – Glejte človek. In Judje zahtevajo, da je križan. Poleg evangelijev o Pilatu govorita med drugim še Filon (Legat. ad Caium, 38) in Jožef Flavij; iz vseh treh virov je jasno vsaj to, da je bil Pilat osoren in trmast človek. Tiberij je Poncija Pilata imenoval po Valeriju Grantu (upravitelj 15.-26. leta). Kralj Herod Agripa I., ki ga je poznal iz lastne skušnje, pravi, da je bil kot oskrbnik tudi podkupljiv, nasilen, roparski, krut in tiranski ... Med drugim je čisto slučajna novica iz evangelija, da je Pilat dal ubiti neke Galilejce, torej podložnike Heroda Antipa, ko so darovali žrtve v Jeruzalemskem templju. Pač smemo domnevati, da je sovraštvo med Pilatom in Antipom, o katerem poroča evangelij (Lk 23,12), izviral deloma iz tega pokola Antipovih podložnikov, drugi razlog pa je verjetno bilo dejstvo, da je Antip vohunil za Tiberija pri rimskih uradnikih. Kakorkoli že, po nekaterih nespametnih ubojih je bil Pilat odstavljen proti koncu leta 36. Ko je Pilat prišel v Rim, je našel Tiberija na mrtvaškem odru (umrl je 16. marca l. 37). Zgodovina ne ve, kakšen je bil konec Jezusovega sodnika (v Pilatovem ciklusu naredi samomor), je pa polno legend in mu pripisujejo nekatera čudovita doživetja na tem in na onem svetu. Včasih ga te legende obsodijo na dno pekla, spet drugi pa povzdigujejo v nebesa kot pravega svetnika (kar pa gotovo ni bil).¹²⁵

¹²⁵ Prim. RICCOTTI, Jožef. *Jezusovo življenje*. Celovec: MD, 1960, str. 28–33.

b) O spreobrnitvi razbojnikov pripoveduje edino sveti Luka (Lk 23,26-28). To je bila tudi osnova za dokaj pozen apokrif Jožefa iz Arimateje o dveh razbojnikih, kjer nam predstavi življenje dveh razbojnikov, ki sta bila križana z Jezusom. Razbojnik Gesta je bil glede na apokrifne opise mučenj nosečih žena res krut morilec, Dema pa je bil obtožen, da je kradel Judom, med drugim tudi Kajfovi hčerki, ki je bila duhovnica v templju. V pripoved je vključen tudi Juda Iškarjot kot zmikavt. Dema, ki je skupaj z Jezusom visel na križu, se je ob Jezusu pokesal in Jezus mu obljubi in daje raj. V prikazni je Jožef iz Arimateje videl, kako je Jezus sprejel tega razbojnika v raj.

c) Veronike v samem Evangeliju ne najdemo. Pripisuje se ji, da je bila to tista žena, ki jo je Jezus ozdravil na poti, ko je šel oživit Jairovo hči in se je ta v veri dotaknila njegove obleke in je ozdravela. V Škofjeloškem pasijonu kaže obličje, ki naj bi ga ob Jezusovem križevem potu bila deležna.

d) Žene imajo na križevem potu odločilno vlogo, predvsem Jezusova mati. V Škofjeloškem pasijonu ni Simona iz Cirene, ampak so samo žene, ki žalujejo skupaj z Jezusovo Materjo Marijo.

e) Po legendah naj bi bilo ime stotniku, ki je prebodel Jezusovo srce, Longin, ki se je ob tem spreobrnil (prim. Mt 27,54). Ta sulica je postala predmet, ki so jo veliko častili in številne cerkve so trdile, da jo imajo v posesti. Longin goduje 15. marca.¹²⁶ Po eni izmed legend naj bi ga kasneje Pilat obglavil, ker ni hotel sprejeti podkupnine, o kateri govori sv. Matej (Mt 28,11-15).¹²⁷

<p>10. podoba Kristus mrtev na križu (710–769) – Magdalena in Cupido – Evropa – Amerika – Azija – Afrika</p>	<p>Mt 27,45-56 Mr 15,33-41; Lk 23,44-49; Jn 19,28-30</p>	<p>Petrov evangelij 15–20¹²⁸ Nikodemov evangelij 11 Pilatov cikel (Pismo Tiberija Pilatu 3)¹²⁹</p>
--	---	--

¹²⁶ MERCATANTE, Anthony S. *Dizionario universale dei miti e delle leggende*. Rim: Newton& Comptom editori, 2001, str. 402.

¹²⁷ *Ko sta bili še na poti, so nekateri iz straže prispeli v mesto in sporočili velikim duhovnikom vse, kar se je zgodilo. Ti so se zbrali s starešinami in se posvetovali. Vojakom so dali veliko denarja in dejali: »Recite: »Ponoči so prišli njegovi učenci in so ga ukradli, ko smo spali.« In če bi to slišal upravitelj, ga bomo mi pomirili in dosegli, da boste brez skrbi.« In ti so vzeli denar in storili, kakor so jih poučili. Tako se je ta govorica razširila med Judi do današnjega dne.*

Magdalena objokuje, da je zaradi svojih pregreh umorila Kristusa. Ob tem pa sledi Kupido pod križem. Kupido¹³⁰ predstavlja ljubezen. Pojavi se na dveh mestih. V tej podobi sledi Mariji Magdaleni, ki je kot Jezusova učenka sledila Jezusu in imela milost, da ga je prva po vstajenju srečala (Jn 20,11-18). V naslednji enajsti podobi, ki govori o materi Mariji in njeni žalosti, pa je Kupido pred učencem, ki ga je Jezus ljubil – pred Janezom (Jn 13,23). Sledijo štiri celine, ki se vsaka posebej zahvaljuje za milost odrešenja, da je Jezus tudi zanjo pridobil nebesa. Starodavna zemeljska številka 4, ki je »pokrivala« tako tradicionalne elemente kot strani neba in temperamente, je potemtakem (začasno) veljala tudi za kontinente (Evropa, Afrika, Azija, Amerika).¹³¹ Čisto na koncu sledi 14 puščavnikov ali dečki z rdečimi križi, ki nakazujejo Mati žalostno.

<p>11. podoba Mati sedem žalosti (770–841) a) Marija in dva angela, Kupido in Janez b) – križenosci in spokorniki – žezlo in krona – David s harfo obžaluje svoj greh – plašč</p>	<p>a) Jn 19,25-27¹³²; b) 1 Sam 16,1-31,13; 2 Sam; 1 Krn 11,1-29,30; Ps¹³³</p>	<p>Gemalijelov evangelij – etiopski spis o Marijinih žalostinkah. (2,39–53)¹³⁴</p>
---	---	---

a) Marijinih sedem žalosti (god 15. 9.) predstavlja sedem dogodkov iz njene- ga življenja, ko je, kakor je napovedal starček Simeon, njeno dušo presunil meč bolečin (Lk 2,35).¹³⁵ Ti dogodki so 1) Simeonova prerokba; 2) morala je bežati v Egipt pred Herodom; 3) dvanajstletni Jezus je ostal v templju v Jeruzalemu; 4) Sin, obložen s križem; 5) Jezusa so dvignili na križ pribitega; 6) mrtvi Jezus, snet s križa in položen v njeno naročje; 7) Jezusa položijo v grob. *‘Prav tako, kakor je storila Marija, ki je, kolikor je le mogoče, sledila Jezusovi ljubezni, tako da tudi velika voda, še več, veliko morje bridkosti, ni moglo pogasiti njene velike ljubezni; in po njej je zaslužila, da je postala praslavna mučenica nad vsemi mučeniki.*¹³⁶ Ta odstavek iz razlagalnega lista leta 1727 razkriva, s kakšnimi očmi moramo gledati na Kupida v tem odlomku. Najlažje bi ga zaobjeli v besedah Visoke pesmi

¹³⁰ Kupido je rimski bog ljubezni, ki ga v grškem svetu poznamo pod imenom Eros. Bil je sin Afrodite in Aresa ali Afrodite in Hefajsta. Imel je puščice, ki so bile nevidne človeškim očem in kogar so zadele, so ga ranile z ljubeznijo, ki prinaša radost ali pa skrb in žalost, pa je tudi njega samega zmagala ljubezen, ko je srečal Psihe.

¹³¹ GRDINA, Igor. *Kakšno vednost podarja Škofjeleški pasijon?* V: Pasijonski doneski 2013, št. 8, opomba 22, str. 41.

¹³⁵ *In tvojo lastno dušo bo presunil meč, da se razodenejo misli mnogih src.*

¹³⁶ OČE ROMUALD. *Škofjeleški pasijon*, Znanstvenokritična izdaja (ur. Ogrin, Matija). Celje: MD, 2009, str. 239–240.

(Vp 8,6).¹³⁷ »Močna kakor smrt je ljubezen.« Z apostolom Janezom in njegovimi besedami, da hoče ostati v ljubezni, doseže pasijon svoj vrh. Te Janezove besede so lahko tudi nekakšno duhovno vodilo pasijona. Rajši *hočem življenje pustiti, kakor tebe nikdar ljubiti*.

b) Prizor z Davidom lahko razlagamo kakor srečanje s Kristusom, ki je premagal smrt in ki gre v podzemlje, da pripelje vse rešene nazaj v življenje. David objokuje svoj greh in zanj je bil tudi kaznovan, ker je hotel pasti v roke Božji volji in ne ljudem (2 Sam 24,14-15).¹³⁸ S tem se tudi konča tekstni del Škofjeloškega pasijona, ki po Davidovih besedah nam vsem govori, da se kljub grešnosti prepustimo Božji volji, ker je njegovo usmiljenje veliko. Plašč, ki ga nosi Paž, naj bi predstavljal to Božje usmiljenje, v katerega je prav, da se vsi oblečemo.

12. podoba Skrinja zaveze	2 Mz 25,10-22 ¹³⁹ 2 Mz 37,1 ¹⁴⁰ 2 Mk 2,4-8 ¹⁴¹ Heb 9,3-4 ¹⁴² .	
--	---	--

Ko so Izraelci sprejeli na Sinaju zapovedi, so s tem sklenili z Bogom tudi zavezo. Ta zaveza se je potem posebej izražala tako, da je Bog bival med njimi. Poseben simbol te Božje prisotnosti je bila skrinja zaveze (prim. 2 Mz 25,8). Ta je bila 112 cm dolga ter široka in visoka 66 centimetrov (2 Mz 25,10). V njej je bilo 10 Božjih zapovedi, skodelica z mano in Mojzesova palica. Ta posebna Božja prisotnost med ljudstvom je bila na poti v izvoljeno deželo, dokler ni dobila mesta v Jeruzalemu v templju v presvetem.

Skrinja, ki nosi v sebi Božjo besedo, je postala simbol Logosa – Besede (Jezusa). Tako tudi poje stara latinska himna srcu Jezusovemu: »O srce, skrinja, ki vsebuje Postavo, ne tiste stare sužnosti, ampak milosti odpuščanja in usmiljenja ...«¹⁴³

Posebno povezavo pa najdemo predvsem v Lukovem evangeliju med Marijo in skrinjo zaveze. Njeno telo je postalo Božji tabernakelj, tako kakor je bila skrinja zaveze v tabernaklju (latinsko tabernaculum – koš, šotor). Predvsem ob angelovem oznanjenju, ko pravi angel Mariji, da jo bo obsenčila moč Najvišjega, tako je tudi presveto in skrinjo zaveze obdal oblak Božje navzočnosti. O pretresljivi podobnosti lahko govorimo tudi med Marijinim obiskom Elizabete in slovesnim

¹³⁷ Glede Cupida prim. GRDINA, Igor. *Kakšno vednost podarja Škofjeloški pasijon?* Pasijonski doneski 2013, št. 8, str. 35–36.

¹³⁸ *David je rekel Gadu: »Zelo sem v stiski; padimo raje v GOSPODOVO roko, ker je njegovo usmiljenje veliko; v človekovo roko pa ne bi rad padel!« Tako je GOSPOD poslal kugo nad Izraela od jutra do določenega časa. In umrlo jih je izmed ljudstva od Dana do Beeršébe sedemdeset tisoč mož.*

¹⁴³ LURKER, Manfred. *Arca dell'alleanza*. V: Dizionario delle immagini e dei simboli biblici. (2. izdaja). Milano: San Paolo, 1994, str. 19–20.

Davidovim prenosom skrinje zaveze v Jeruzalem. Obe poročili se dogajata v istem kraju – Judeja (prim. Lk 1,39; 2 Sam 6,1-2). Obe sta obarvani z veseljem. Janez Krstnik je namreč od veselja poskočil v telesu Elizabete (Lk 1,41.44), David pa je z velikim veseljem šel in prenesel skrinjo zaveze (2 Sam 6,5.12.14.16). Hiša Obed Edoma je bila blagoslovljena zaradi prisotnosti skrinje zaveze (2 Sam 6,11.12). Prav tako je bila blagrovana Marija pri Elizabeti (Lk 1,41). David vzklikne: »Kako naj pride Gospodova skrinja k meni?« (2 Sam 6,9). Elizabeta pa pravi: »Od kod meni to, da pride k meni mati mojega Gospoda?« (Lk 1,43). Skrinja ostane v hiši Obed Edoma tri mesece (2 Sam 6,11), prav tako pa tudi Marija ostane pri Elizabeti tri mesece (Lk 1,56).

Marija je s svojim »Zgodi se« sprejela novo zavezo, tako kakor je na nek način skrinja zaveze sprejela prvo (staro) zavezo v zapovedih.

Potemtakem ni težko razumeti, zakaj se po prizoru Marije sedem žalosti in kralju Davidu pojavi skrinja zaveze. Z Jezusovo smrtjo na križu, z njegovim popolnim darovanjem v ljubezni, je bila sklenjena s človeštvom nova zaveza, ki prinaša večno življenje.¹⁴⁴

<p>13. podoba Božji grob</p>	<p>Mr 15,42-47; Mt 27,57-61; Lk 23,50-56; Jn 19,38-42.¹⁴⁵</p>	<p>Petrov evangelij 3-5.21-24¹⁴⁶ Gemalijelov evangelij – etiopski spis o Marijinih žalostinkah (3, 14-19).¹⁴⁷</p>
--	--	---

Križev pot ima štirinajst postaj in zadnja postaja se glasi: *Jezusa položijo v grob*. Petnajste postaje, vstajenja, ni v naših cerkvah. S smrtjo se zaključí trpljenje. Vse ostane na nek način neodgovorjeno, dokler ne pride dan vstajenja. Pri križevem potu tako pogosto dodajamo petnajsto postajo vstajenja in upanja. Pri Škofjeloškem pasijonu pa so prav tako v spremno vsebino zapisali: *Ali pa more ljubezen prinašati tako neizmeren sad? Oj moji kristjani, ravno iz ljubezni hodite za svojim Zveličarjem, ki vam ga je dala ljubezen, hodite ne toliko z deli, kakor s srci, da boste nekoč skupaj užili sad ljubezni v večnem življenju. Vse v večjo slavo Božjo*.¹⁴⁸ Prav jezuitsko se tako zaključí spremni list vsebine prikazanega Škofjeloškega pasijona, ki naj bi po prizadevanju častitih očetov kapucinov zbranemu ljudstvu čim bolj učinkovito podal največje skrivnosti naše vere.

¹⁴⁴ SERRA, A. *Maria arca della nuova alleanza*. V: Nuovo Dizionario di Teologia biblica. (6. izdaja.) Milano: San Paolo, 1996, str. 897–898.

¹⁴⁵ *Na kraju, kjer je bil Jezus križan, pa je bil vrt in na vrtu nov grob, ki ga je bil Jožef vsekal v skalo in v katerega ni bil pokopan še nihče. Ker je bil grob blizu, sta zaradi judovskega dneva pripravljanja tja položila Jezusa. Nato je zavalil velik kamen na vhod v grob in odšel. To je bilo na dan pripravljanja in sobota se je bližala*. Prim. ROZMAN, France. *Evangeljska harmonija*. Ljubljana: DZS, 1993, str. 326.

¹⁴⁸ OČE ROMUALD. *Škofjeloški pasijon*, Znanstvenokritična izdaja (ur. Ogrin, Matija). Celje: MD, 2009, str. 245–247.

Opombe v tabelah

- ²¹ *Izgnal je človeka in postavil vzhodno od edenskega vrta kerube in meč, iz katerega je švigal ogenj, da bi stražil pot k drevesu življenja.*
- ²² *In šel je malo naprej, padel na obraz in molil: »Moj Oče, če je mogoče, naj gre ta kelih mimo mene, vendar ne, kakor jaz hočem, ampak kakor ti.« prim. (Mr 14,23; Lk 22,42)*
- ²³ *In rekel: »Kaj mi hočete dati in vam ga izročim?« Ti pa so mu plačali trideset srebrnikov.*
- ²⁴ *Tedaj so vojaki iz čete, poveljnik in judovski stražarji zgrabili Jezusa in ga zvezali. (Prim. Mr 15,1; Mt 27,2)*
- ²⁵ *Samson Peter pa je imel meč. Izvlekel ga je in udaril po služabniku vélikega duhovnika in mu odsekal desno uho; služabniku pa je bilo ime Malh. (Prim. Mr 14,47)*
- ²⁶ *Tedaj je Pilat vzel Jezusa in ga dal bičati. (Prim. Mt 19,20)*
- ²⁷ *Samson je zgrabil oba središčna stebra, na katerih je slonela hiša, se oprl nanju, na enega s svojo desnico in na drugega s svojo levico. Mišljen je sicer steber, na katerem je bil Jezus bičan (Jn 19,1). Primerjava s Samsonom na tem mestu je vmesna, ker se v Škofjeloškem pasijonu pojavi tudi Samson v četrti podobi.*
- ²⁸ *Ko so vojaki križali Jezusa, so mu vzeli oblačila - razdelili so jih na štiri dele, za vsakega vojaka po en del - in suktnjo. Suknja pa je bila brez šiva, od vrha scela stkana. Med seboj so se dogovorili: »Nikar je ne parajmo, ampak žrebajmo zanjo, čigava bo,« da se je tako izpolnilo Pismo, ki pravi: Razdelili so si moja oblačila in za mojo suktnjo so žrebali. In vojaki so to storili. (Prim. Mt 27,35; Mr 15,24; Lk 23,34)*
- ²⁹ *Bilà je tretja ura, ko so ga križali.*
- ³⁰ *Nato je Jezus, ker je vedel, da je že vse izpolnjeno, da bi se izpolnilo Pismo, rekel: »Žejen sem.« Tam je stala posoda, polna kisa. V kis namočeno gobo so nataknili na hizop in mu jo podali k ustnicam. Ko je Jezus vzel kisa, je rekel: »Izpolnjeno je.« In nagnil je glavo in izročil duha. (Prim. Mt 27,48; Mr 15,36)*
- ³¹ *Potem je Jožef iz Arimateje, Jezusov učenec, čeprav je bil to iz strahu pred Judi na skrivaj, prisil Pilata, da bi odnesel Jezusovo telo. In Pilat je dovolil. Prišel je torej in odnesel njegovo telo. (prim. Mt 27,57; Lk 23,50-53; Mr 15,42-46)*
- ³² *Vojaki so spletli iz trnja krono, mu jo dali na glavo in ga ogrnili s škrlatnim plaščem.*
- ³³ *Ko je bil Peter spodaj na dvorišču, je prišla ena izmed dekel vélikega duhovnika. Ko je videla Petra, da se greje, si ga je ogledala in rekla: »Tudi ti si bil s tem Nazarečanom, Jezusom.« On pa je tajil: »Ne vem in ne razumem, kaj praviš.« Nato je odšel ven proti preddverju in petelin je zapel. Ko ga je dekla videla, je spet začela govoriti okoli stoječim: »Ta je izmed njih.« On pa je spet tajil. Kmalu nato so ti, ki so stali zraven, Petru spet rekli: »Res si izmed njih, saj si vendar Galilejec.« On pa se je začel zaklinjati in prisegati: »Ne poznam tega človeka, o katerem govorite.« In takoj je petelin drugič zapel in Peter se je spomnil besede, ki mu jo je rekel Jezus: »Preden bo petelin dvakrat zapel, me boš trikrat zatajil.« In zlomil se je ter jokal. (Mt 26,69-75; Lk 22,56-62; Jn 18,15-18.25-27)*
- ⁴³ *Zares, bogastvo je varljivo, predrzen mož ne bo obstal, tisti, ki odpira svoje žrelo kakor podzemlje in se kakor smrt nikoli ne nasiti, vlačí k sebi vse narode in kopiči pri sebi vsa ljudstva.*
- ⁴⁴ *Smrt pa so povabili brezbožni z rokami in besedami; za prijateljico jo imajo in po njej omedlevajo, še zavezo sklepajo z njo, zato tudi zaslužijo, da postanejo njen delež.*
- ⁴⁵ *Smrt je stopila v svet po hudičevi nevoščljivosti, izkusijo pa jo tisti, ki sodijo v njegov delež.*
- ⁴⁶ *Pomni, da smrt ne odlaša, da ti odločba podzemlja ni bila razodeta.*
- ⁴⁷ *Nad mrtvim žaluj, ker mu je ugasnila luč, nad bedakom žaluj, ker mu je ugasnila pamet. Manj žaluj za mrtvim, saj je našel počitek, bedakovo življenje pa je hujše kot smrt.*
- ⁴⁸ *O smrt, kako bridka je misel nate za človeka, ki v miru uživa svoje imetje, za moža, ki je brez*

- skrbi in mu v vsem dobro gre in ki je toliko pri moči, da lahko uživa hrano! O smrt, kako dobrodošla pa je tvoja odločitev za siromaka in onemoglega, za ostarelega in z vsakršnimi skrbmi obloženega, za upornega in tistega, ki je izgubil stanovitnost!
- 49 *Kakor je namreč po enem človeku prišel na svet greh in po grehu smrt in je tako smrt prišla na vse ljudi, ki so grešili. ...; greh je bil namreč na svetu, preden je nastopila postava. In čeprav se greh ne prišteva, če ni postave, je vendar od Adama do Mojzesa smrt kraljevala tudi nad tistimi, ki se niso pregrešili podobno kakor Adam. On pa je podoba njega, ki je imel priti.*
- 50 *In glej, prikazal se mi je konj mrtvaško blede barve. Tistemu, ki ga je jezdil, je bilo ime Smrt, za njim pa je prihajalo Podzemlje. In dana jima je bila oblast nad četrtino zemlje, da morita z mečem, z lakoto, s smrtjo in z zverinami zemlje.*
- 51 *Zakaj močna kakor smrt je ljubezen, silna kakor podzemlje ljubezenska strast!*
- 52 *Potem je Job odprl svoja usta in preklel svoj dan. Spregovoril je in rekel: Naj zgine dan, ko sem se rodil, in noč, ko so rekli: Deček je bil spočet! Tisti dan naj se spremeni v temo, naj se zanj ne meni Bog od zgoraj, naj ne sije nanj svetloba! (Job 3,1-4)*
- 53 *Vol pozna svojega gospodarja in osel jasli svojega lastnika, Izrael pa me ne pozna, moje ljudstvo ne razume.*
- 54 *Hozana Davidovi hiši! Kdor je svet, naj se približa; kdor ni, naj se spokori: Maranatha! Amen!*
- 55 *Kdor pride k vam v Gospodovem imenu, naj bo sprejet. Potem ga dajte na preizkušnjo in ga boste prepoznali, saj ste sposobni razlikovati desnico od levece.*
- 63 *In rekel jim je: »Srčno sem želel jesti z vami to pashalno večerjo, preden bom trpel.«*
- 64 *»Ne bom vas zapustil sirot, prišel bom k vam. Še malo in svet me ne bo več videl, vi pa me boste videli, ker jaz živim in živeli boste tudi vi.*
- 65 *»Toda glejte, roka tistega, ki me izdaja, je z menoj pri mizi. Sin človekov sicer gre, kakor je določeno, toda gorje tistemu človeku, po katerem je izročen.« Oni pa so se začeli spraševati, kdo izmed njih bo to storil.*
- 66 *»Resnično, resnično, povem vam: Eden izmed vas me bo izdal.« Učenci so se gledali med seboj, ker si niso mogli misliti, o kom govori. Eden izmed njegovih učencev, tisti, ki ga je Jezus ljubil, je ležal blizu Jezusovega naročja. Simon Peter mu je pomignil, naj ga vpraša, o kom govori. Ta se je naslonil na Jezusove prsi in mu rekel: »Gospod, kdo je?« Jezus je odgovoril: »Tisti, ki mu bom pomočil grižljaj in mu ga dal.« Tedaj je pomočil grižljaj, ga vzel in dal Judu, sinu Simona Iškarijota. Ko je ta vzel grižljaj, je šel satan vanj. Jezus mu je tedaj rekel: »Kar nameravaš storiti, stori hitro.«*
- 67 *Jaz sem namreč prejel od Gospoda, kar sem vam tudi izročil: Gospod Jezus je tisto noč, ko je bil izdan, vzel kruh in se zahvalil, ga razlomil in rekel: »To je moje telo za vas. To delajte v moj spomin.« Prav tako je vzel tudi kelih po večerji in rekel: »Ta kelih je nova zaveza, sklenjena z mojo krvjo. Kolikokrat boste pili, delajte to v moj spomin.« Kajti kolikokrat jeste ta kruh in pijete kelih, oznanjate Gospodovo smrt, dokler ne pride.*
- 68 *Apostoli nam v Spominih, ki jim pravimo Evangeliji, sporočajo, da jim je bilo izrečeno: Jezus je vzel kruh, se zahvalil in rekel: »To delajte v moj spomin, to je moje telo.« Prav tako je vzel kelih, se zahvalil in rekel: »To je moja kri.« In samo njim je to naročil.*
- 69 *»Jaz bom za mizo s svojimi dvanasterimi jogri sedel in bom velikonočno jagnje večerjal. V roke bom vzel rumeni kelih in merzlo vodo, da bom lepo jogram noge vmival, lepo od njih slovo jemal.« Prim. STANONIK, Marija. Od setve do žetve. Ljubljana: Družina, 1999, str. 147–151.*
- 70 *JANEZ PAVEL II. Okrožnica cerkev iz evharistije. (CD 101) Ljubljana: Družina, 2002.*
- 71 *Prim. KONGREGACIJA za bogoslužje in disciplino zakramentov. Navodilo o zakramentu odrešenja. (CD 108) Ljubljana: Družina, 2004.*
- 72 *Prim. Frammenti di testi Copti. V: Apocrifi dell nuovo testamento vol. 1 (ur. Sacchi, Paolo). Milano: Piemme, 1996, str. 461–491.*
- 78 *In Samson je rekel: »Z oslovsko čeljustjo sem jih pošteno naklestil; z oslovsko čeljustjo sem pobil tisoč mož.« (Sod 15,16)*

- ⁷⁹ *Tedaj mu je rekla: »Kako še moreš reči: ›Ljubim te, tvoje srce pa ni z menoj. Že trikrat si me ukanil in mi nisi povedal, v čem je tvoja velika moč.« (Sod 16,15)*
- ⁸⁰ *STANONIK, Marija. Od setve do žetve. Ljubljana: Družina, 1999, str. 57–58. Samson je tud' močan bil, Saj clo se dvomit'ne sme; Vendar je vso moč zgubil. Ženski je pokoren bil. (Štrekelj-8307).*
- ⁸³ *Prikazal se mu je angel iz nebes in ga krepčal.*
- ⁸⁴ *Ko je Juda, ki ga je izdal, videl, da so ga obsodili, se je skesal. Vélikim duhovnikom in starešinam je prinesel nazaj trideset srebrnikov in rekel: »Grešil sem, ker sem izdal nedolžno kri.« Oni pa so rekli: »Kaj nam mar? Ti glej!« Tedaj je vrgel srebrnike v tempelj, se umaknil ter šel in se obesil. Véliki duhovniki so vzeli srebrnike in dejali: »Ne smemo jih dati v tempeljsko zakladnico, ker so cena krvi.« Posvetovali so se in zanje kupili lončarjevo njivo za pokopališče tujcev, zato se tista njiva do danes imenuje Njiva krvi. Tedaj se je izpolnilo, kar je bilo rečeno po preroku Jeremiju: 'Vzeli so trideset srebrnikov, ceno ocenjenega, ki so ga ocenili nekateri Izraelovi sinovi. Zanje so kupili lončarjevo njivo, kakor jim je naročil Gospod.'*
- ⁸⁵ *Z nagrado, ki jo je dobil za svoje umazano delo, je kupil zemljišče; padel je z glavo navzdol, tako da se je razpočil in se mu je izsulo vse drobovje. To se je razvedelo med vsemi, ki prebivajo v Jeruzalemu, tako da se tisto zemljišče zdaj v njihovem jeziku imenuje Hakéldama, kar pomeni 'Njiva krvi'!*
- ⁸⁶ *Tisto uro je Jezus rekel množicam: »Kakor nad razbojnika ste prišli z meči in koli, da bi me prijeli. Dan na dan sem sedel v templju in učil, pa me niste prijeli.«*
- ⁸⁷ *Zgrabili so ga torej in odvedli. Pripeljali so ga v hišo vélikega duhovnika.*
- ⁸⁸ *Peljali so ga najprej k Hanu; bil je namreč tast Kajfa, ki je bil tisto leto véliki duhovnik.*
- ⁸⁹ *Nato ga je Hana zvezanega poslal k vélikemu duhovniku Kajfu. Od Kajfa so torej Jezusa peljali v sodno hišo. Bilo je zgodaj zjutraj. Sami niso šli v sodno hišo, da se ne bi omadeževali, ampak bi smeli jesti pashalno jagnje.*
- ⁹⁰ *Ko je Herod zagledal Jezusa, se je zelo razveselil. Že precej časa ga je namreč želel videti, ker je slišal o njem. Pričakoval je, da ga bo videl narediti kakšno znamenje. Herod ga je skupaj s svojimi vojaki zasramoval, ga v posmeh ogrnil v bleščeče oblačilo in poslal nazaj k Pilatu.*
- ⁹¹ *prim. STANONIK, Marija. Od setve do žetve. Ljubljana: Družina, 1999, str. 151–169.*
- ⁹² *Mi pa oznanjamo križanega Mesija, ki je Judom v spotiko, poganom norost.*
- ⁹³ *»In izročili poganom, da ga bodo zasmehovali, bičali in križali, toda tretji dan bo obujen.«*
- ⁹⁴ *Tedaj so mu pljuvali v obraz in ga tolkli s pestmi. Drugi so ga udarjali in govorili: »Prerokuj nam, Mesija, kdo te je udaril.«*
- ⁹⁵ *Tedaj jim je izpustil Baraba, Jezusa pa dal bičati in ga je izročil, da bi bil križan.*
- ⁹⁶ *Nekateri so začeli pljuvati vanj, mu zakrivati obraz, ga tolči s pestmi in govoriti: »Prerokuj!« Tudi služabniki so ga udarjali.*
- ⁹⁷ *Možje, ki so imeli Jezusa vklenjenega, so ga zasmehovali in preteпали.*
- ⁹⁸ *Tedaj je Pilat vzel Jezusa in ga dal bičati.*
- ⁹⁹ *Sveti zlati očenaš, ki ga je molil Jezus rad. Tam v zelenem gozdu iščejo eno drevce, ravno za Jezusa pripravno, a najti ga ne morejo. Vrnejo se k vodi Donavi, tam najdejo en tram ves z železom okovan. Sedemsto let je že minilo, odkar se je to drevo tam notri močilo. Judje gredo po mostu, Jezus pa po vodi Donavi. Ven iz vode ga izvlečejo, na Jezusove rame vlečejo. Dela se noč, dela se dan, Marija spleta krancelj zlat. Kaj so še ti hudobni Judje govorili? Gor in dol so tekali, so Jezusa umorili, prav trdno ga zvezali in ga daleč odpeljali. Jezus pa je usmiljen bil in je rekel: »Križ na ramo le za mano«. Moliti jo zna Jože Turk iz Žibarš, ki se jo je naučil od mame iz Črnega vrha.*
- ¹⁰³ *Vojaki so spletli iz trnja krono, mu jo dali na glavo in ga ogrnili s škrlatnim plaščem. In stopali so k njemu in govorili: »Pozdravljen, judovski kralj!« in ga udarjali.*

- ¹⁰⁴ *Iz trnja so splekli krono in mu jo dali na glavo in trst v njegovo desnico. Poklekovali so pred njim, ga zasmehovali in govorili: »Pozdravljen, judovski kralj!«*
- ¹⁰⁵ *»Oni pa so zgrabili Gospoda, ga v naglici suvali in govorili: 'Pustite nam vleči s seboj Božjega Sina, ker smo ga dobili v svojo oblast.' Dali so nanj plašč škrlatne barve, ga posadili na sodni stol in govorili: 'Pravično sodi, o Izraelov kralj!' Eden od njih je prinesel trnovo krono in jo posadil Gospodu na glavo. Drugi, ki so stali zraven, so mu pljuvali v obraz. Drugi so ga bili po licih, drugi dregali s trstiko, nekateri med njimi pa so ga bicali in govorili: 'S takšno častjo hočemo častiti božjega sina.'«*
- ¹⁰⁹ *V: Obredja o prerokih (stari srednji vek) nastopa sv. Avguštin, ki ga v božični igri Comedi, dass Christus der wahr Messias sei (1532) nadomesti krščanski doktor. prim. KURET, Niko. *Duhovna drama*. Literarni leksikon 13. Ljubljana: DZS, 1981, str. 78.*
- ¹¹¹ *Takrat sta bila skupaj z njim križana dva razbojnika, eden na desnici in eden na levici.*
- ¹¹² *Enako sta ga sramotila tudi razbojnika, ki sta bila z njim križana.*
- ¹¹³ *Ko so ga sramotili, ni vračal sramotenja, ko je trpel, ni grozil, ampak je vse prepuščal njemu, ki sodi pravično.*
- ¹¹⁴ *Eden od hudodelcev, ki sta visela na križu, ga je preklinjal in mu govoril: »Ali nisi ti Mesija? Reši sebe in naju!« Drugi pa mu je odgovoril in ga grajal: »Ali se ti ne bojiš Boga, ko si v isti obsodbi? In midva po pravici, kajti prejemava primerno povračilo za to, kar sva storila; ta pa ni storil nič hudega.« In govoril je: »Jezus, spomni se me, ko prideš v svoje kraljestvo!« In on mu je rekel: »Resnično, povem ti: Danes boš z menoj v raju.«*
- ¹¹⁵ *Tedaj se mu je od zadaj približala žena, ki je dvanajst let krvavela, in se je dotaknila roba njegove obleke. Po Ozdravljenju Tiberija iz Pilatovega ciklusa, odstavek 9, naj bi bila Veronika tista žena, ki jo je Jezus ozdravil krvavitve in je bila doma iz Tira. Ona je imela Jezusov potni prt, ki pa ga ji je dal Jezus še takrat, ko je javno učil. Prim.: Pilatov cikel (Pilatova dela) »Smrt Pilata, ki je obsodil Jezusa« odstavek 3. V: *Apocrifi dell nuovo testamento vol. 1* (ur. Sacchi, Paolo). Milano: Piemme, 1996, str. 751.*
- ¹¹⁶ *Ko so ga odvedli, so prijeli Simona iz Cirene, ki je prihajal s polja, in mu naložili križ, da ga je nesel za Jezusom. Za njim je šla velika množica ljudstva, tudi žene, ki so se tolkle po prsih in jokale zaradi njega. Jezus pa se je obrnil k njim in rekel: »Hčere jeruzalemske, ne jokajte nad menoj, temveč jokajte nad seboj in nad svojimi otroki!«*
- ¹¹⁷ *Poleg Jezusovega križa pa so stale njegova mati in sestra njegove matere, Marija Klopájeva in Marija Magdalena.*
- ¹¹⁸ *Ko so prišli do Jezusa in videli, da je že mrtev, mu niso strli nog, ampak mu je eden izmed vojakov s sulico prebodel stran in takoj sta pritekli kri in voda. Tisti, ki je videl, je pričeval in njegovo pričevanje je resnično. On ve, da govori resnico, da bi tudi vi verovali.*
- ¹¹⁹ *Ko so stotnik in ti, ki so z njim stražili Jezusa, videli potres in kar se je zgodilo, so se silno prestrašili in govorili: »Resnično, ta je bil Božji Sin!«*
- ¹²⁰ *Nikodemov evangelij poznamo v treh verzijah (grški, koptski in latinski). V našem primeru je večinoma upoštevan koptski.*
- ¹²¹ *Tekst je ohranjen v 4 različicah, katere so bile napisane od 12. do 15. stol.*
- ¹²² *Privedli so dva hudodelca in Gospoda križali sredi med njima. On pa je molčal, kakor da ne bi čutil nobene bolečine.*
- ¹²³ *Gemalijev evangelij (s podnaslovom Marijine žalostinke) obsega 11 poglavij in je datiran neka-ko v 5. ali 6. stol., čeprav mnogi menijo, da so številni elementi v njem še starejši. Spis se v celoti nanaša na Marijo in iz njene perspektive sledi Jezusu tako v trpljenju kot v vstajenju (4,3-4; 5,2-8; 6,1-17). Po tem spisu se je Jezus tudi najprej prikazal svoji materi Mariji. Prikazanje je podobno, kakor ga opiše apostol Janez, le da je v Janezovem primeru to Marija Magdalena.*
- ¹²⁴ *Pilat v pismu omenja Longina kot tistega, ki je vodil križanje in je nato tudi stražil pri grobu. Prim.: *Apocrifi dell nuovo testamento vol. 1* (ur. Sacchi, Paolo). Milano: Piemme, 1996, str. 735-736.*

- ¹²⁸ *Bilo je opoldne in tema je pokrila vsa Judejo. Obšla sta jih strah in nemir, kako da je sonce že zašlo, ko je bilo še močno. Napisano jim je namreč, da sonce ne sme zaiti nad usmrčenim. Eden izmed njih je rekel: Dajte mu piti žolča s kisom. Zmešali so ju in mu dali piti. Izpolnili so vse in si naložili zvrhano mero grehov na glavo. Veliko jih je hodilo s svetilkami okrog, ker so mislili, da je noč in so šli počivat. Gospod je zavpil in vzkliznil: »Moja moč, o moč, zapustila si me!« In ko je to izrekel, je bil vzet v nebesa. V isti uri se je zagrinjalo v templju v Jeruzalemu pretrgalo na dvoje.*
- ¹²⁹ *Potem, ko je bil Jezus umrl na križu in ko je cesar Tiberij trpel v duhu zaradi tega, je prišla k njemu Marija Magdalena, o kateri je bilo rečeno, da je iz nje izšlo sedem hudih duhov in je potrdila, da je on naredil mnogo čudežev ...*
- ¹³² *Poleg Jezusovega križa pa so stale njegova mati in sestra njegove matere, Marija Klopájeva in Marija Magdalena. Ko je Jezus videl svojo mater in zraven stoječega učenca, katerega je ljubil, je rekel materi: »Žena, glej, tvoj sin!« Potem je rekel učencu: »Glej, tvoja mati!« In od tiste ure jo je učenec vzel k sebi.*
- ¹³³ *73 Psalmov je pripisanih Davidu. Staro izročilo ga je razglasilo za velikega pesnika in glasbenika v Izraelu, organizatorja bogoslužja in prav tako za zgled preganjanega pravičnika, skesanega grešnika in za podobo Mesija. (Uvod v Psalme. V: SSP, 1996, str. 767.)*
- ¹³⁴ *Ko je (Jezusov) glas umolknil, se je (Marija) z vsa dušo privila k lesu križa. Vse mesto je bilo razburjeno, ko se je stresla zemlja in nad znamenji in čudeži, ki so se dogajali zgoraj na nebu. (40) Ko je devica videla, kako zemlja trepeta in kako se širi temačnost nad celo mesto, je vzkliznila z močnim glasom: »To so čudeži, ki oznanjajo smrt mojega sina«. (41) In medtem, ko je govorila, se je vrnil Janez, se postavil zraven nje in jokal. Devica mu pravi: »Janez, ali je moj sin pravkar umrl na križu«. On skloni glavo in pravi: »Da mati moja, umrl je«. (52) Vse to se je zgodilo potem, ko je Kristus visel na križu. Stotnik je verjel in rekel: »Ta človek je v resnici bil Božji sin«. To je izjavil v veri zaradi vseh čudežnih znamenj. Vse verno ljudstvo je jokalo, ko je še visel na križu.*
- ¹³⁹ *Naredijo naj skrinjo iz akacijevega lesa; dva komolca in pol naj bo dolga, poldrugi komolec široka in poldrugi komolec visoka! Prevleci jo s čistim zlatom; znotraj in zunaj jo prevleci in naredi na njej okrog in okrog zlat venec. Ullij zanjo štiri zlate obroče in jih pritrđi na njene štiri noge: dva obroča na eni strani, dva na drugi! Naredi drogova iz akacijevega lesa in ju pozlāti! In vtakni drogova v obroče ob straneh skrinje, da bo mogoče z njima skrinjo nositi! Drogova naj ostaneta v obročih na skrinji, ne smete jih vzeti z nje. V skrinjo pa deni pričevanje, ki ti ga bom dal! Narēdi tudi spravni pokrov iz čistega zlata; dva komolca in pol naj bo dolg in poldrugi komolec širok! Narēdi dva keruba iz zlata, s kovanjem ju narēdi na obeh koncih spravnega pokrova! Enega keruba narēdi na enem koncu, drugega na drugem; keruba naredite tako, da se bosta dvigala iznad spravnega pokrova na obeh njegovih koncih! Keruba naj razprostrirata peruti navzgor in zaslanjata z njimi spravni pokrov, obrnjena z obrazom drug proti drugemu; obraza kerubov naj gledata na spravni pokrov. Deni ta pokrov na skrinjo in vanjo deni pričevanje, ki ti ga bom dal! Tam se bom shajal s teboj in ti iznad spravnega pokrova med keruboma, ki sta na skrinji pričevanja, govoril vse, kar ti bom zapovedal za Izraelove sinove.*
- ¹⁴⁰ *Becalél je naredil skrinjo iz akacijevega lesa.*
- ¹⁴¹ *V spisu je tudi bilo, da je prerok po Božjem opozorilu ukazal, naj nesejo za njim šotor in skrinjo, in da je prišel na goro, kamor se je povzpел Mojzes in je videl Božo dediščino. In še, da je tam Jeremija našel nekakšno votlino, podobno dvorani, spravil vanjo šotor, skrinjo in kadilni oltar ter ji zadelal vhod. Nekateri izmed njegovih spremljevalcev so hoteli tja, da bi označili pot, pa je niso mogli najti. Ko je Jeremija izvedel za to, jih je pokaral z besedami: »Ta kraj bo ostal neznan, dokler Gospod ne zbere svojega ljudstva in mu ne izkaže svojega usmiljenja. Tedaj bo Gospod spet pokazal te reči in razodela se bo Gospodova slava skupaj z oblakom, kakor se je pokazala v Mojzesovem času in takrat, ko je Salomon prosil, da bi bil kraj slovesno posvečen.«*
- ¹⁴² *Za drugim zagrinjalom pa je bil šotor, ki mu pravimo »presveto«. V njem je bil zlat kadilni oltar in skrinja zaveze. Ta je bila z vseh strani obložena z zlatom. V njej je bila zlata posoda za mano in Aronova palica, ki je ozelenela, in tabli zaveze.*

- ¹⁴⁶ *Tedaj so Judje potegnili žeblje iz Gospodovih rok in ga položili na zemljo. Vsa zemlja se je stresla in obšel jih je velik strah. Tedaj je sonce spet žarelo in spoznali so, da je deveta ura. Judje pa so se veselili in dali Jožefu njegovo truplo, da bi ga pokopali, ker je on videl vse dobro, kar je Jezus storil. Vzel je Gospoda, ga umil, zavil v platno in ga odnesel v svoj grob, ki se je imenoval Jožefov vrt.*
- ¹⁴⁷ (17) *V tem času je prišel k Pilatu Jožef iz Arimateje, ki je prosil, da bi lahko vzel Jezusovo telo. Pilat se je strinjal in je ukazal, naj mu ga dajo. Judje pa so postavili h grobu stražo (18–42).*

Vita Christi, Kapucinska knjižnica, Škofja Loka

Ludolf Saški

PASSIO CHRISTI¹

1. Premišljevat moraš Kristusovo trpljenje

Mnoge in velike dobrine pritekajo človeku, ki se pogosto srečuje s Kristusovim trpljenjem in se marljivo ukvarja z njim, kajti če želiš prispeti do spoznanja božanstva, ti preostaja tako rekoč kraljevska učna pot, po kateri se postopoma vzpenjaš v višave – pot privzete in trpeče človečnosti. Povzpeti se do višine božanstva ali do nezaslišane sladkosti bo namreč dano samo tistim, ki jih bo z nekim pobožnim čustvovanjem vere in ljubezni pritegnila bridkost Kristusove človečnosti. Kolikor više se bo potemtakem povzpel nekdo, ki jo je pustil v nemar, toliko globlje bo padel. To je pot, po kateri hodimo; to je vhod, skozi katerega dobimo dovoljenje za vstop v zaželeni končni cilj. Po rodovitnem in častitem Kristusovem trpljenju nam je namreč najobilneje postreženo s hrano duhovnih dobrin. Kje neki je naše ponašanje, kje je upanje in veselje našega srca? Prav zares: v Kristusu, edini vrhunski in resnični dobri – in v predragocenem zakladu njegovega trpljenja. In zato nam je v slast ohranjevati v srcu takle neprecenljivi zaklad; se trajno pogovarjati o njem; se vsak čas z duhom in s telesom ukvarjati z njim. O da ne bi nikdar ovenel v srcih, ampak bi se vedno vračal v novo, bujno življenje ... Zato pa si srečen ti, preslavni svetilnik Cerkvá, ki si se dotaknil skrite skrivnosti božanstva, ko si vstopil v brezno božanske slave, zazrt vanj s čistejšimi očmi, ter si slišal besede, o katerih človeku ni dovoljeno govoriti – pa si vendar sestopil v dolino z nekim medenim občutjem tega trpljenja kot njegov glasnik in na ves glas kriknil iz zaklada srca: *Sklenil sem nič drugega ne vedeti med vami ko Jezusa Kristusa – in to križanega (prim. 1 Kor 2, 2).* [...]

(Vita Jesu Christi, II. del, pogl. LVIII, št. 5, str. 459)

2. Knjiga za življenje

[...] Kdorkoli hrepeni po večnem življenju in velikih nagradah, kdor si želi priti na vrh vseh kreposti, pridobiti tudi znanje in modrost, ravnodušno vztrajati med srečo in nesrečo, hoditi po varni poti; pa tudi vnaprej okušati grenkost Kristusovega trpljenja ter najslajšo pijačo njegove tolažbe – ta mora vedno nositi v srcu

¹ Na notranji poti k Bogu - Antologija kartuzijanskih piscev, IX.2.5 Ludolf Saški, str. 343–350, Logos 44, Ljubljana 2014

Jezusa Kristusa, in to Križanega. Vaja v spominjanju na to trpljenje bo vsakega neukega človeka naredila za karseda učenega; neizkušene in preprosteže bo postopoma napravila za učitelje – učitelje, pravim, ne védenja, ki napihuje, temveč ljubezni, ki zida. To trpljenje je nekakšna knjiga za življenje, v kateri najdeš vse, kar je potrebno za zveličanje. To knjigo, ki poučuje o vsem, občutiš tako, kot da je pomaziljena z nekakšno medeno sladkostjo. Srečen, kdor se resno posveča njene-mu študiju, saj bo napredoval v preziru do posvetnosti in v ljubezni do Boga ter si pridobival rast v vseh krepostih in milostih. Spominjanje na Kristusovo trpljenje ne sme potekati v slogu opravljanja niti ne s prenagljenostjo, zlasti tedaj, kadar imaš zadosti ugodnega časa; temveč z zrelem in natančnim in prisrčnim obnavljanjem v spominu ter z neko tožno sočutnostjo.² Če namreč ne boš premleval tega presladkega lesa z zobmi čuteče razsodnosti, te ne bo ganil njegov okus, četudi je neizmeren. Četudi ne moreš jokati z jokajočim ali trpeti s trpečim, si dolžan vsaj to, da se veseliš in se zahvaljuješ s predanim srcem spričo tako številnih milosti, ki ti jih je to trpljenje brezplačno naklonilo. Če pa te ne gane niti sočustvovanje z njim niti hrepenenje po veselju, temveč občutiš, da te pri spominjanju tlači nanj neka trda razpoložnost, vseeno kakorkoli že obnavljaj v spominu to odrešilno trpljenje, četudi s trdoto srca, in sicer v Božjo hvalo. Česar sam od sebe ne zmoreš, zaupaj njegovim predobrim rokam. [...]

(Vita Jesu Christi, II. del, pogl. LVIII, št. 5, str. 459–460)

3. Trpeti moraš s Križanim

[...] Spomin na Kristusovo trpljenje moraš torej vedno ohranjati v srcu – in vse stiske ter nadloge, ki jih trpiš, obračati nanj; moraš se, kolikor ti je mogoče, vanj odevati. In kadar ti bo po skritem sklepu Previdnosti odtegnjena notranja tolažba ter boš ostal sam v svoji zapuščenosti, moraš ravnati tako, kot da si zares križan: ne smeš iskati tolažbe kje drugje, temveč moraš potrpežljivo čakati in se ozirati kvišku k Očetu, ki je v nebesih, tako da samega sebe zapuščaš in vse svoje skrbi prelagaš nanj. Takrat boš brez dvoma toliko podobnejši Križanemu in s tako ljubečo držo še toliko ljubši Očetu, kolikor večja je bila stiskanost (tvojega) notranjega človeka in kolikor bolj je bila zapuščenost notranjega človeka zedinjena z Božjo voljo. Resnično, prav s tem vbodom nadloge se kar najstrože preizkušajo vojaki v Kristusovi bojni vrsti. Prav tako moraš vse nesreče in vse žalosti zaupati Božji dobrotljivosti in se v vsakem dogodku ohranjati svobodnega – kot človek, ki se odpravlja s tega sveta. Trajno zavetišče pa moraš iskati v ranjeni Kristusovi strani – tako kot golob v skalnih odprtinah. Na tem mestu boš namreč vedno pre-

² *Izv.: Memoria Passionis Christi debet fieri non perfunctorie, nec cum festina acceleratione, maxime cum tempus aderit sufficiens et opportunum; sed cum matura et morosa ac precordiali rememoratione, et flebili quadam compassione.*

jemal preobilno odpuščanje grehov, polnost milosti in varno zaščito pred vsemi pretečimi zli.

(Vita Jesu Christi, II. del, pogl. LVIII, št. 6, str. 461–462)

4. Soudeležba pri trpljenju

V odnosu do trpljenja Jezusa Kristusa lahko človek ravna na šest načinov. Opazovati ga sme – prvič, da ga posnema; drugič, da z njim sotrpi; tretjič, da ga občuduje; četrtrič, da se raduje; petič, da se odloča; šestič, da se umiri.

- [1] Prvič naj opazuje, da bi ga posnemal; posnemanje Kristusa je namreč vrhunec in dovršenost popolne bogoljubnosti. To je pravilo in zgled popolnosti slehernega življenja in kreposti – posnemati Kristusa v njegovem trpljenju in smrti. [...] In da povem na kratko: opazujmo, kaj je pretrpel za nas in kako se je zadržal v mukah – ter mu, po naši merici, kolikor pač moremo, postajajmo podobni.
- [2] Drugič ga moramo opazovati, da bi sotrpeli. Dolžni smo namreč opazovati njegovo bičanje, zasmehovanje in sramotenje, in v svojem srcu premišljevati [...], da so bili naši grehi razlog njegovega trpljenja in sotrpjenja. Veliko je reči, zaradi katerih moramo jokati, in vzrokov, zaradi katerih moramo žalovati, če iskreno premišljamo, da smo mi povzročili umor edinorojenega Sina Božjega in zakrivili žalitev njegovega Veličanstva. [...]
- [3] Tretjič ga opazujmo, da bi občudovali – kdo, kaj in za koga je trpel. To je nekaj, čemur se moramo silno čuditi. Kdo je trpel? Božji Sin, pravi Bog, vrhunsko mogočen, moder in dober. Kaj je trpel? Tujstvo, beg, lakoto, žejo, mraz, vročino, viharje, groze, preganjanja, zalezovanja, verige, bičanje, zasmehovanje in bolečine. [...] In za koga je to trpel? Za zločinske sovražnike, za hudobne podložnike, za zaničevalce Božjega veličanstva, za nehvaležne prejemnike Božje dobrote. [...] Pri vsem tem se povzpenjajmo v občudovanju Božje dobrotljivosti.
- [4] Četrtrič ga opazujmo, da bi se razveselili. Saj se moramo ob njem razveseliti zaradi človeškega odrešenja, angelskega prenovljenja in božanskega prizanašanja. Brez dvoma se moramo silno veseliti nad odrešenjem ljudi – odrešenjem, udejanjenim s Kristusovim trpljenjem in smrtjo. Kdo neki se ne bi veselil in radoval, ko vidi sebe prek njega odkupljenega od večne obsodbe, sramotne krivde in hudičeve nadoblasti? Veselimo se tudi tega, da je bil po Kristusovem trpljenju obnovljen padli red angelov. Velika dragocenost nam mora biti v tem, ko gledamo, kako je bil po Kristusovi smrti obnovljen zavoljo nas tako žlahten zbor, da bi nastal en hlev, en pastir, in da bi bili eno zavoljo enega. Predvsem pa se moramo razveseliti, ko v vsem navedenem gledamo vrhunsko prizanesljivost našega Gospoda. Kje neki se bolj izkazuje preblaga krotkost Gospodova

kot v njegovem trpljenju, kjer je hotel prestati tako hude in sramotne reči, da bi osvobodil in proslavil svojega sovražnika, ki ni zaslužil nič drugega kot obsodbo na večno smrt?

- [5] Petič opazujmo preblaženo Kristusovo trpljenje, da bi se naša srca odločila za Kristusa – namreč odločila zanj s popolnim preoblikovanjem vanj. To pa se zgodi tedaj, kadar ga ne le posnemamo, z njim sotrpimo, ga občudujemo in se ga veselimo, ampak se celotni človek na neki način spreobrne vanj, v Gospoda Jezusa Kristusa, križanega, tako da se poslej srečujemo z njim tako rekoč vedno in povsod kot s Križanim. [...]
- [6] Šestič opazujmo ono preblaženo trpljenje, da bi se napolnili s sladkim mirom. To se zgodi, kadar tako odločeni človek, kot sem rekel, užejan neprenehoma premleva to trpljenje ter vstopi, kolikor je mogoče, pobožno in predano v oni zaklad trpljenja, in se raztopi od predane ljubezni ter se v goreči predanosti odmakne od sebe in se umiri v križanem Kristusu. Kolikor bolj se odmika od sebe z ljubeznijo in predanostjo, toliko bolj se pridružuje temu Ljubljenemu, ki je zanj umrl, in toliko bolj se odpočiva v njem. In tako se vzajemno množita pridružitve in ljubeča predanost, vse dotlej, dokler ni odmikajoči se človek v celoti pritegnjen v ono ognjišče ljubezni do Trpečega. [...] Tako mora v zvezi z Gospodovim trpljenjem posnemanje težiti k očiščenju in k usmerjanju; sotrpjenje k zedinjenju in ljubezni; občudovanje k dviganju duha; radost in veselje k razširjenju srca; odločenost k popolnemu priličenju; mir in počitek k dovršeni predanosti.

(Vita Jesu Christi, II. del, pogl. LVIII, št. 11, str. 465–467)

5. »Mir vam bodi!«

Zakaj je (vstali) Gospod rekel učencem: *Mir vam bodi!* (Lk 24, 36; Jn 20, 19)?

[...] Ne želi jim miru v času, kajti morali so biti izpostavljeni mnogim stiskam, pač pa mir časa in mir večnosti – prvega v sedanjem, drugega v prihodnjem veku. O obojnem miru govori pri Janezu: *Mir vam zapustim* – pomeni: mir v srcu ter v sedanjem veku; *svoj mir* – pomeni: mir večnosti, ki je posebej »moj mir« – *vam dam* – pomeni: vam bom kmalu dal (prim. Jn 14, 27).

Rekel je torej: *Mir vam bodi!* – kar pomeni: Mir sprave, glede katere jim nazznanja, da se je udejanjila z Bogom; nadalje mir ljubezni in edinosti, o katerih jim je zapovedal, naj ju ohranjajo; pa še mir večnosti in nesmrtnosti, ki jim ju obljublja v bodočnosti. Mir daruje on, ki je prišel zavoljo miru. [...] Lepo je, da od mrtvih vstali Gospod najprej izroči učencem mir, da bi jim pokazal: do gledanja vanj bodo prispeli le tisti, ki s srcem in telesom ohranjajo mir in ubranost. Iz tega jasno izhaja: mirotvorci so tisti, ki so zares Kristusovi učenci. [...]

(Vita Jesu Christi, II. del, pogl. LXXVII, št. 4, str. 706)

6. Dvoje življenj

[...] S trpljenjem in z vstajenjem nam je torej Kristus dal zgled: s trpljenjem, da nas utrjuje v potrpežljivosti; z vstajenjem, da nam vzbuja upanje. Tako nam je pokazal na dvoje življenj, ki jih je prestajal v mesu: eno je naporno, katerega moramo trpeti; drugo je blaženo, na katerega moramo upati. [...]

Vstani zdaj, duša moja, s Kristusom iz umazanega groba greha, pa že zadihaj v upanju na vstajenje in večno življenje. Iz ljubezni do Boga umirajmo v sedanjem življenju, da bomo po vstajenju zaživel v prihodnjem. Če namreč zdaj iz ljubezni do Kristusa nosimo umrlo telo, bomo tedaj kraljevali z njim, prepolni radostnega veselja. [...]

(Vita Jesu Christi, II. del, pogl. LXIX, št. 3.7, str. 657–660)

7. Kristus je vstal

[...] Medtem pa odložimo, moja duša, pobožno tarnanje v žalosti in oblake otožnosti, in zadihajmo v jasnino veselja. Ko smo s solzami spremljali pogreb našega Odrešenika, ki je s smrtjo uničil našo smrt (prim. 2 Tim 1, 10), se radujmo ob njegovem vstajenju in veličastvu, ko je z vstajenjem obnovil naše življenje (prim. velikonočni mašni hvalospjev) – kajti *od mrtvih vstali Kristus več ne umrje, smrt nad njim več ne gospoduje* (prim. Rim 6, 9). Gospod Oče ga je namreč odel v ogrinjalo nesmrtnosti in slave in mu položil na glavo venec lepote; zaklad radosti in veselja je postavil nadenj. Zatorej je vse v njem polno radosti, vse je zvrhano od veselja, vse je nasičeno s srečo. Kristusovo meso, oni prelepi cvet iz Jesejeve korenine, ki je vzcvetel z rojstvom, ker je zablestel kot edinstveni okras najlepšega cveta iz Device brez greha, je namreč v času trpljenja odcvetelo, ko ni imelo ne podobe ne lepote. Potem pa je Kristus z vstajenjem – ko si je znova privzel celo kri, prelito na križu, z vsem, kar spada k resničnosti človeške narave – proslavljen znova zacvetel, da bi bil okras vseh. Njegovo poveličano telo, pretanjeno, gibko in nesmrtno, je bilo namreč preoblečeno v tako sijajnost slave, da je zares blestelo bolj kot sonce in je kot vzorec vnaprej prikazovalo lepoto v prihodnosti obujenih človeških teles, o katerih sam Odrešenik pravi: *Takrat se bodo pravični zasvetili kakor sonce v kraljestvu svojega Očeta* (Mt 13, 43). Če pa se bo že vsak pravični zasvetil kakor sonce – kakšen neki je sijaj samega Sonca pravičnosti? Takšen, trdim, da je lepši od sonca in da se nad vsemi ozvezdji, primerjan z lučjo, z razlogom ocenjuje kot pglavitni okras (prim. Mdr 7, 29).

Tedaj se je kot orlu prenovila Kristusova mladost (prim. Ps 102, 5 vg); takrat je lev obudil svojega mladiča; tedaj je znova zaživel feniks; tedaj je lončar, potem ko so se razbile posode, iz istega ila naredil drugo posodo, kakor je bilo vseč njegovim očem; tedaj je Jona prišel nepoškodovan iz ribjega trebuha; tedaj je bil svečnik prevlečen z zlatom; tedaj je bil vzpostavljen Davidov šotor, ki je prej propadel; te-

daj je spet zasijalo sonce, ki je prej otemnelo; tedaj je bilo oživljeno pšenično zrno, potem ko je padlo v zemljo in umrlo; tedaj je znova zraslo rogovje jelenu; tedaj je Samson snel mestna vrata in prišel ven; tedaj je bil Jožef izpeljan iz zapora, ostrižen in postavljen za gospodarja Egiptu; tedaj se je raševnik pretrgal in se opasal z veseljem (prim. Ps 29, 12 vg).

(*Vita Jesu Christi, II. del, pogl. LXIX, št. 4, str. 658*)

Naslovni list Ludolfove knjige Vita Christi, Kapucinska knjižnica, Škofja Loka

Alojzij Pavel Florjančič

SREČANJE Z LUDOLFOM SAŠKIM

Ludolf Saški († 1377)

Ludolf Saški (*Ludolf von Sachen, Ludolphus de Saxonia*) se je rodil na Saškem v Nemčiji okoli leta 1300. Čisto mlad je stopil v dominikanski Red, kjer je dokončal svoj študij z naslovom magistra teologije. Leta 1340 je prestopil h kartuzijanom v Strasbourg.¹ Med leti 1343 in 1348 je bil prior v kartuziji v Koblenzu, nato pa se je kot preprost menih preselil v kartuzijo v Mainzu. Naposled se je vrnil v svojo prvotno kartuzijansko redovno hišo Strasbourg, kjer je 10. aprila 1377 umrl.

Napisal je več del, med leti 1348 in 1368 slovito knjigo »*Vita Christi*« (Kristusovo življenje), s polnim naslovom: *Vita Jesu Christi e quattuor Evangeliiis et scriptoribus orthodoxis concinnata – Življenje Jezusa Kristusa, sestavljeno na podlagi štirih evangelijev in Apostolskih del, vključujoč sentence pravovernih pisateljev od Origena, Ambroža, Avguština, papeža Gregorja Velikega do Bernarda iz Clairvauxa*. Ta knjiga je doživela izjemen uspeh. Sprva so jo prepisovali, nato so jo prvič natisnili leta 1474. Dočakala je 88 celotnih izdaj v latinskem jeziku ter prevode v več evropskih jezikov. Prva, v portugalskem jeziku tiskana knjiga iz leta 1495, je prav to Ludolfovo delo. Vpliv knjige *Vita Christi* je bilo čutiti polnih štiristo let. Močno je vplivala na duhovnost Ignacija Lojolskega in sv. Terezije Avilske. Ludolfovo premišljevanje in zrenje o pasijonu sega s pobožnostjo Srca Jezusovega vse v naš čas.

Kristusovo življenje, predvsem njegovo trpljenje, pasijon, je Ludolf dopolnil z določenimi vsebinami, ki jih ni najti v bibličnih in apokrifnih delih. Marsikatera dela upodablja joče umetnosti so se napajala iz tega dela.

Lani nam je uspelo pokukati v delavnico Kartuzijana, kar je redke privilegij, saj je njihov Red meniška skupnost eremitov, samotarjev. Živijo odmaknjeno od sveta in se še sami med seboj malo družijo, razen skupne molitve, le enkrat tedensko skupaj jedo in gredo na skupni sprehod. V samoti povezani z Bogom v branju

¹ Morda pri tem ni nepotrebno omeniti, da je papež Gregor IX. leta 1233 prav dominikance pooblastil za izvrševanje inkvizicije. Morda je prav to napotilo Ludolfa k neposvetnim kontemplativnim kartuzijanom, kjer se je lahko posvetil svojemu poslanstvu, predvsem svojem kronskem delu *Vita Christi*.

(*lectio*), premišljevanju (*meditatio*), molitvi (*oratio*) in zrenju (*contemplatio*). Letos pa smo dobili še priložnost, da pogledamo tudi v njihovo pisno produkcijo. Pri založbi Logos je namreč pred kratkim izšla knjiga *Na notranji poti k Bogu – Antologija kartuzijanskih piscev*. Izvirnik je v italijanščini izšel leta 1986², leta 2008 pa še v španskem prevodu.³ V slovenski jezik je delo prevedel pleterski kartuzijan p. Stanislav Capuder, ki je pri delu upošteval izvorna besedila enaindvajsetih avtorjev, od sv. Bruna (+1101), ustanovitelja kartuzijanskega Reda, do zadnjega avtorja, Jeana-Baptista Poriona (1899–1987). Obsežna knjiga na 575 straneh dobro predstavlja dejavnost in zlasti duhovnost kartuzijanov, iskanje Boga v samoti, ki je bilo tudi vodilo izbora besedil v antologiji.

Janez Hollenstein predstavi v uvodnem prispevku kartuzijansko duhovnost, vključujoč tako imenovano »Lestev menihov«; branje Svetega pisma, premišljevanje, molitev in zrenje, ki jo je napisal Guigo II., deveti prior Velike Kartuzije (1176). Opomni nas tudi, da so: *Vsa reformna gibanja 11. stol. spet naložila menihom preprosto ročno delo v duhu prvotne benediktinske zamisli »Moli in delaj« (ora et labora)*. Naj pri tem pripomnimo, da za kartuzijansko skupnosti velja, da so edini od katoliških meniških redov, ki se jim ni bilo treba nikoli reformirati (*Cartusia nunquam reformata, quia nunquam deformata*). Če bi cerkvena in svetna oblast znala umevati njihovo duhovno držo, bi nam bilo marsikaj bridkega prizaneseno, vse do danes. Antologijo zaključí Kartuzijanski uvodničar z naslednjimi besedami:

Hesihastično⁴ umevanje kontemplacije (mirovanje, tiho sedenje v celici) je v tesni zvezi s kartuzijanskim umevanjem stanovitnosti. Obe nasprotujeta današnji porabniški družbi, ki ji grozi nevarnost, da bi ocenjevala človeka samo po njegovi produktivnosti. Bolezen, starost in smrt postajajo v njej tabu, namesto da bi bile priložnost za uvajanje v kontemplativno razsežnost človeškega bivanja, ki daje prednost igrivo-ustvarjalnemu smislu (otročkosti) pred neposredno koristnostjo. Mogoče celo obstaja globoka povezanost med razvrednotenjem in tabuiziranjem te kontemplativne razsežnosti ter razširjenostjo raznih prisil, ki mučijo sodobnike: menedžerska bolezen, stres, nasilnost, nečloveške delovne razmere itn.

Med bogatim izborom enaindvajsetih kartuzijanskih avtorjev smo postali pozorni na Ludolfa Saškega, katerega prispevki se večinoma dotikajo pasijonskih vsebin. V prvem govori o vzoru Kristusove ponižnosti kot osnovnemu pogoju za kontemplacijo. Drugi prispevek, ki se nanaša na bogoslužje, navdušeno govori o

² Un itinerario di contemplazione: antologia di autori certosini. Cinisello Balsamo (Milano): Edizioni Paoline,

³ Antología de autores cartujanos – Itinerario de contemplación – por un Cartujo, Burgos: Monte Carmelo, 2008 (Sabiduría de la Cartuja)

⁴ *Hesychia* označuje zunanje in notranje stanje počitka, molka, miru, umirjenosti in sproščenosti. Hesihastična duhovnost je v glavnem usmerjena h kontemplaciji. Glej: Ant. 2014, str. 26

psalmih, ki so Ludolfu najpopolnejše posredovanje starih pisnih duhovnih in verskih izročil, postave nrvnih načel do vizije prihodnosti. Ne smemo pozabiti, da je prav psalterij (zbirka psalmov) za Kartuzijane najpomembnejše svetopisemsko besedilo. Morda je to ena od tistih esencialnih značilnosti, ki Kartuzijane ločuje od doktrinalno bolj formiranih duhovnih skupnosti ali gibanj. Ludolf ne more zakriti sledi svojega prvega pomembnega dela, *In Psalmos ennaratio clarissima*, to so razlage oziroma komentarji k psalmom, ki jih je napisal v strassburškem obdobju med leti 1340–43. Ludolf reče naravnost: »Kristus je vsebina psalmov!« Njegovi zadnji trije prispevki v antologiji pa se dotikajo pasijonskega dela iz njegovega življenjskega dela, *Vita Christi*. Zato smo bralcem naše publikacije namenili njegove misli o velikonočni skrivnosti na antologijsko temo: *Jezus – pot, resnica in življenje*. Prispevku smo dali naslov *Passio Christi* (Kristusovo trpljenje). Ob tem smo postali pozorni še na njegov tretji prispevek iz antologije z naslovom, *Mati Vstalega*. Ta prispevek iz Logosove antologije kartuzijanskih piscev, z dovoljenjem urednika zbirke Gorazda Kocijančiča, tukaj navajamo v celoti.

VIII.4

*Ludolf Saški*⁵

MATI VSTALEGA

(6) Prvo prikazanje vstalega Gospoda materi Mariji

Medtem ko Gospa moli in tiho pretaka solze, glej, mahoma pride Gospod Jezus, odet v bleščečo belino slave in novosti svojega vstajenja; vedrega pogleda, lep, veličasten in vesel; prikaže se, ves prazniški, osamljeni in žalujoči Materi. Ona pa s solzami pade predenj in vstane ter ga od veselja objame; in vsa grenkoba žalosti se spremeni v radost. Potlej se usedeta skupaj, ona pa mu radovedno gleda v obraz in v brazgotine po vsem telesu, skrbno poizvedujoč, ali je prešla vsa muka in ali se je odmaknila od njega vsa bolečina. O, s kakšnim veseljem je napolnjena Mati, ko opazuje netrpljivega edinorojenca, ki ne bo samo zmagoval na veke, temveč bo z večno oblastjo vladal vsemu stvarstvu! Stojita torej in se vesela pogovarjata ter z užitek in ljubeznijo praznujeta pasho. Gospod Jezus pa ji pripoveduje, na kakšen način je osvobodil svoje ljudstvo iz podzemlja in kaj je storil v teku onega tridnevja. Glej, to je zdaj vélika pasha. O tem prikazanju, glede katerega verujemo, da se je zgodilo preslavni Devici pred drugimi prikazovanji, ni nobenega poročila v evangeliju. Vendar sem ga zapisal in ga postavil pred druga zato, ker je to pobožno verovati, kakor je obširneje vsebovano v neki legendi o Gospodovem vstajenju. Saj se je spodobilo, da je pred drugimi obiskal Mater in jo razveselil s svojim vstajenjem.

⁵ Vir: Ant. 2014, Na notranji poti k Bogu – Antologija kartuzijanskih piscev, /prevod, Stanislav Capuder/, str. 291–292, Kud Logos, Ljubljana 2014

Ona ga je ljubila bolj ko drugi; ona je bila nanj navezana z večjim hrepenenjem ljubezni; ona je bolj žalovala nad njegovo smrtjo in je bolj užaloščena pričakovala njegovo vstajenje. In čeprav je to zamolčano pri evangelistih, je pa pobožno, da tako verujemo. Zdi se, da to dokazuje tudi rimska Cerkev, ki takoj na isti dan obhaja stacijonski shod pri sveti Mariji Vélíki v Rimu. S tem namiguje, da se je prvo prikazanje zgodilo blaženi Mariji.

(Vita Jesu Christi, II. del, pogl. LXX, št. 6, str. 666)

Ludolf torej pravi, da se je vstali Kristus najprej pokazal svoji materi Mariji, v to veruje in tako tudi napiše in kasneje doda, da »je to zamolčano pri evangelistih«. Omenja pa, da je to prikazovanje »obširneje vsebovano v neki legendi o Gospodovem vstajenju«, ne navede pa konkretno vira. Mogoče misli pri tem na delo svojega starejšega redovnega kolega in pesnika, Filipa Žičkega, na njegovo veliko pesnitev z 10.133 verzi o *Marijinem življenju*. Filip Žički je deloval med leti 1300 do 1350 v Kartuziji Žiče. To delo z naslovom *Kartuzijanskega brata Filipa Marijino življenje* je leta 1904 v slovenski jezik prevedel Matija Zemlič.

Kajpak obstojijo še mnogo starejši viri z omembo Kristusovega prvega vstaenskega prikazovanja Mariji. Ko smo pobrskali po starejši literaturi, smo našli na odlomek iz neznanega evangelija, ki je ohranjen v koptskem jeziku, ko se Jezus prikaže svoji Materi, Magdaleni in Marti, ki je prva to sporočila učencem.⁶ Vemo tudi, da se po efeškem koncilu (431), ko priznajo Jezusovo Mater Marijo za Bogorodico, Mater Božjo, začne njena vloga in pomen v Cerkvi krepiti, še posebej narašča opisovanje Marijinega življenja v najrazličnejših legendah. V tako imenovanem Gemalijevem evangeliju, ki ga datirajo v 5. ali 6. stoletje, je omenjena na treh mestih Marija devica, ki se ji je Jezus prvi prikazal. V Skalarjevem rokopisu⁷ iz 17. stoletja lahko preberemo celo, koliko časa sta se vstali Jezus in Mati Marija pogovarjala. To izročilo o Jezusovega prikazovanju Mariji je skratka postalo tradicionalno vse do danes.

Ko smo začeli spraševati nekatere bližnje duhovnike o tem, smo ugotovili, da se marsikateri strinjajo s tem, da se je Jezus tretji dan po svoji smrti pokazal najprej prav svoji Materi Mariji. To mi je prepričano zatrdil tudi upokojeni izseljeniški duhovnik »ata« Pavel Uršič, pogostni medžugorski romar in občudovalec

⁶ Vir: Daniel-Rops, Jezus v Svojem času, stran 603–604, Kartuzija Pleterje

⁷ Glavnino Skalarjevega rokopisa Shulla tiga Premishluuana in Exemplar od Svetiga Bonaventura predstavlja prevod nemške knjige (Schuel der Betrachtung), ki jo je Joanes Wolf, nemški reformirani frančiškan izdal leta 1633 v Insbrucku. Duhovnik Peter Skalar, je bil rojen 1658 v Spodnji Besnici pri Kranju in velja za začetnika meditativne proze pri nas.

mistikinje Marije Valtorta⁸. Starološki župnik, Alojz Snój, doktor obojnega prava prvo Jezusovo prikazanje Materi Mariji razlaga mladim pri verouku. Njegov so-trudnik pri duhovnem gibanju Fokolarov (Marijino delo) dr. Bojan Ravbar, »oče«, duhovnik, publicist, kulturni delavec in prevajalec, je prav tako zagovornik tega marijanskega izročila. Enako misli poznavalec apokrifnih besedil, mag. Janez Žakelj, duhovnik, pesnik in dramatik in zagotovo še marsikdo.

Vrnimo se k Ludolfovemur življenju in njegovemu delu, pravzaprav razmeram v času, ko je nastajalo njegovo delo *Vita Christi*. Pri tem smo si pomagali z veliko študijo Walterja Baierja, *Raziskave pasijonskih premišljevanj v Vita Christi (Kristusovem življenju) Ludolfa Saškega*⁹, ki jo imajo v Sloveniji edino kartuzijani v Pleterjah.

Za življenja Ludolfa Saškega je bila cesarska oblast v Nemčiji in Italiji po boju za investituro oslABLJENA. V Nemčiji je propadala državna cerkev. Ob zmagoviti papeški oblasti se razraščala korupcija, širi se moralna in verska ohlapnost, s tem se krni ugled zlasti visoke duhovščine in tudi družbeni vpliv Cerkve. Duhovna renesansa 12. stoletja je Nemčijo zaobšla. Kulturna in duhovna središča Clunyja, Clervauxa, katedralske šole v Parizu, Chartresu so daleč, njihove naslednice, univerze v Italiji in Franciji tudi. Kralj Filip je na primer Pariški univerzi že leta 1200 podelil privilegije. Na »Nemškem« pa se univerze ustanavljajo šele v 14. stoletju; Praga (1347), Dunaj (1365), Heidelberg (1386). Papeštvo se leta 1309 iz Rima preseli v francoski Avignon, pozneje, ko se leta 1377 papež vrne v Rim, pa pride celo do shizme Zahoda, velikega verskega razkola. To je tudi čas prvih proticerkvenih laičnih gibanj, ki zahtevajo uporabo domačega jezika namesto latinščine. Nemški mistiki začno pridigati v ljudskem jeziku in leta 1350 je Sveto pismo prevedeno v nemški jezik. Leta 1337 se začne stoletna vojna med Anglijo in Francijo, od leta 1346 do 1353 azijska »črna smrt« kuga kosi po Evropi, prav v času, ko Ludolf Saški piše svoje veliko delo. V prvi polovici 14. stoletja je bilo še vedno čutiti vpliv različnih mistikov, svetnih laičnih krščanskih redovnih skupnosti, ženskih begin in moških begardov. Samo v Kölnu je bilo leta 1350 še vedno v več kot 25. ženskih konventih kar 1250 begin. Je ta »ženski moment« kaj vplival na Ludolfovo delo? Ne vemo. Vemo pa, da imajo kartuzijani Marijo zelo v čislih in da »*Ludolf poudarja Marijino duhovno materinstvo in njeno sredništvo v prenosu milosti,*

⁸ Maria Valtorta, italijanska pisateljica, krščanska mistikinja, je med leti 1944 in 1947 napisala obsežno delo *L' Evangelo come mi e stato rivelato*, v katerem zavzema obdobje triletnega Jezusovega javnega delovanja v njem pretežni del v delu. V slovenščini je delo izšlo kot *Evangelij, kakršen mi je bil razkrit* v devetih knjigah med leti 1996 do 2006, pri Fleks Medvode

⁹ Walter Baier: *Untersuchungen zu den Passionsbetrachtungen in der Vita Christi des Ludolf von Sachsen. Ein quellenkritischer Beitrag zu Leben und Werk Ludolfs und zur Geschichte der Passionstheologie (=Analecta Carthusiana; 44). Salzburg 1977 / Raziskave pasijonskih premišljevanj v Vita Christi (Kristusovem življenju) Ludolfa Saškega. Prispevek k Ludolfovemur življenju in delu ter zgodovini pasijonske teologije na podlagi kritične obravnave virov. /*

da je odrešenje izključno Kristusovo delo, ki se mu Marija pridružuje v pasijonu kot *socia passionis* – družica v trpljenju«, kot pravi prevajalec Capuder v Ludolfovi biografiji.¹⁰ Vse navedeno moramo vzeti v obzir, za razumevanje velikega knjižnega Ludolfovega dela.

Poglejmo še malo na najvzhodnejšo evropsko Kartuzijo v tistih časih. Kartuzija Žiče je nastala med leti 1160 in 1165 in je bila najstarejši kartuzijanski samostan zunaj romanskega območja. Odigrala je veliko vlogo v verskem in kulturnem življenju Evrope, še posebej v obdobju, ko je bil tam od 1391 do 1410 sedež generalnega priorja rimske obediencie kartuzijanskega Reda. Še več, takrat je bila Žička kartuzija evropski politični center z generalnim priorjem Stefanom Maconijem, ki je s svojo prijateljico in zavetnico sv. Katarino Siensko naposled uspel združiti zahodno krščansko cerkev. Zadnji prior Žičke kartuzije je bil Antelm (Anzelm) Pintar iz Škofje Loke (1762–1782), ko je avstrijski cesar Jožef II. leta 1782 ukinil ta znameniti samostan.

Ko smo se tudi sami prebijali skozi neskončne labirinte obsežne Baierjeve knjige v treh zvezkih, ki je do podrobnosti raziskal pasijonska premišljevanja Ludolfa Saškega v *Vita Christi* (Kristusovem življenju), smo med skoraj osemsto navedenimi avtorji našli poleg že omenjenega Filipa Žičkega še enega pisca, navedenega iz naših krajev. Na treh mestih Baier namreč citira dela Karla Vladimirja Truhlarja (1912–1977), pesnika, teologa, evropskega filozofa, pedagoga.¹¹ Med drugim je Truhlar napisal *Leksikon duhovnosti*, *Doživljanje Absolutnega v slovenskem leposlovju*, dve knjigi o pokoncilski prenovi, več kot dvajset drugih knjig in preko dvesto petdeset znanstvenih razprav v več svetovnih jezikih.

Ludolfovo delo *Vita Christi* je bilo eno od temeljnih kristoloških del visokega srednjega veka, ki je bilo v rabi vse do 18. stoletja. To delo Ludolfa Saškega so zelo upoštevali in prebirali tudi kapucini. Zato so to delo imele vse teološke šole, samostani in duhovne izobraževalne in znanstvene ustanove, pravzaprav ga še imajo. Slovenci prevoda te knjige v svoj jezik nimamo. Zanimivo pa je, da ga nimajo niti

¹⁰ Cit. Ant. 2014, str. 535

¹¹ Karel Vladimir Truhlar je študiral na Teološki fakulteti v Ljubljani in na Papeški fakulteti Gregoriana, kjer je magistriral in doktoriral. Leta 1941 se vrnil v Ljubljano in postal semeniški spiritual in profesor dogmatike ter ascetike v Pragli (Italija). Leta 1946 je stopil v Družbo Jezusovo (jezuiti). Leta 1949 je začel predavati na Gregoriana leta 1950 pa na Teološki fakulteti v Ljubljani. Bil je med pobudniki in ustanovitelji Inštituta za duhovnost na Papeški univerzi Gregoriana, ki je začel delovati leta 1958. Veliko je pisal in svoja duhovno-teološka dela v več jezikih objavljal v knjigah in evropskih strokovnih revijah. Njegovemu delu je dal pomemben pečat drugi vatikanski cerkveni zbor. S svojimi spisi se je vključil v koncilsko prenavo tudi v Cerkvi na Slovenskem, kjer pa je zaradi svoje naprednosti in kritičnega duha doživel zavrnitve. Njegov poskus aktivnega vstopa v kulturo z interperacijo duhovnih razsežnosti – doživljanja absolutnega v slovenskem leposlovju je prav tako naletel na ovire in zavračanja. Jeseni 1976 se je resigniran umaknil v tujino, kjer je kmalu za tem umrl.

Nemci, čeprav gre pravzaprav za njihovega pisca, ki pa je po tedanji praksi vsa svoja dela napisal v latinščini. So pa prav Nemci sila pogosto prevajali posamezne dele Ludolfove knjige z naslovom »Aus Leben Christi«, zlasti njen pasijonski del, kar je močno vplivalo na upodabljanje pasijonskih podob v slikarstvu, kiparstvu, rezbarstvu in v ljudskem pasijonskem slovstvu in zagotovo tudi v pasijonskih igrah. Slednje je pomembno tudi za raziskovalce pasijonskih iger in pasijonskih procesij predvsem pri naših severnih sosedih in posledično tudi pri nas.

Pri nas hranijo Vita Christi v več izvodih v Narodni in univerzitetni knjižnici Ljubljana in verjetno še marsikje. Zanimivo pa je, da te knjige ni najti niti v Semeniški knjižnici v Ljubljani, niti ne v knjižnici Teološke fakultete v Ljubljani. Kajpak imajo bratje Kartuzijani v svoji pleterski knjižnici Jezusovo življenje od Ludolfa, novejša izdaja, v latinščini in v francoskem prevodu. Prav starih ali celo rokopisov Vita Christi ne morejo imeti, saj se njihova knjižnica začne šele leta 1904, ko se vselijo v novo zgrajeno redovno hišo. Razen tega imajo še Ludolfovo razlago psalmov (*In Psalmos enarratio clarissima*). Imajo pa Ludolfovo Vita Christi tudi v kapucinskem samostanu v Škofji Loki, kjer je oče Romuald napisal loško pasijonsko procesijo, tako imenovani Škofjeloški pasijon. Loški primerek je bil natisnjen leta 1572 v Benetkah v latinskem jeziku (*Vita Iesu Christi redemptoris nostri, ex foecundissimi evangeliorum sententiis, & approbatis ab ecclesia doctoribus experta per Ludolphum de Saxonia - Hacq[ue] postrema editione summo studio a quamplurimis erroribus castigata, candor[ue] pristino restituta. - Venetiis : ex officina Dominici Guerraei, & Io. Baptistae, fratrum, 1572. - [28], 563, [1] str. ; 4°*). Torej kar obsežna knjiga večjega formata na 563. straneh. Ali je oče Romuald prebiral prav to knjigo, kar se sicer vabljivo sliši, ne vemo in niti ni pomembno. Imel je dovolj priložnosti brati to Ludolfovo delo v marsikaterem samostanu, v katerem je bival. Vemo pa, da je prav ta knjiga v času nastajanja Škofjeloškega pasijona krožila med Ljubljano, Škofjo Loko, Staro Loko in Kranjem ter pristala končno v Škofji Loki.¹² In prav tam, kjer piše Ludolf o pasijonu, Kristusovem pasijonu, je bralec, recimo loški kapucin, na več mestih na robu lista zabeležil NB (*Nota bene*), torej pustil opombo: *Zapomni! Vedi!* Kaj pa, če je pisava res Romualdova ali morda

¹² Prvi ročni vpis: Ex Libris Caspari Freudenschusensis/ propositi Labacensis ac Dioe. Ref. Lab. & Patriarhalis Arhidiae *Carniolae* pove, da je bil lastnik te knjige Gašper Freudenschus, Caspar Freudenschuss, ki je bil stolni prošt ljubljanski in arhidiacon za Gorenjsko okoli leta 1591. Drugi zapis pa pravi, da je častiti gospod (kaplan – rd, reverendi domini) Gregori Vehov(e)c knjigo podaril leta 1717 kapucinskemu samostanu v Kranju, *Loci Capucinatorum Crainburgi 1717/ Ex dono rd Gregorii Vehovez*. Oba lastnika pa sta delovala tudi v Stari Loki, Freudenschus kot župnik med leti 1594 in 1599, Vehovec pa kot kaplan (kurat) precej kasneje, vsekakor pa pred letom 1670. Knjigo je Vehovec očitno iz Stare Loke odnesel s sabo, morda v Kranj, nato pa jo tam leta 1717 podaril kranjskemu kapucinskemu samostanu. Ko je bil ta leta 1786 razpuščen, se je knjiga zopet vrnila v Loko, konkretno v kapucinski samostan, kjer je sedaj.

očeta Ferdinanda, ali katerega drugega Magistra processionis v mestu Locopolis? Pustimo še drugim, da kaj dorečejo o tem!

Da smo se lotili tega dela, gre v prvi vrsti zasluga predsedniku KUD Zgovorna tišina, g. Zvonetu Pelku, ki me je opozoril na Antologijo kartuzijanskih piscev in me nagovoril k delu. Zahvala tudi g. Gorazdu Kocijančiču, uredniku zbirke Logos, kjer so knjigo izdali in stopili v bok našemu društvu Zgovorna tišina, ki skrbi za spoznavanje zgodovine in poslanstva kartuzijskega reda ter se zavzema za ohranitev žive kartuzije. Hvala rektorju Kartuzije Pleterje, p. Frančišku, za študijsko gradivo in korekture, prof. Janezu Zupetu za prevajalsko pomoč, ga. Marti Gartner za vpogled v »njihovo« Vita Christi, dr. Metodu Benediku za pregled prispevka in moji soprogji Ani za razumevanje in pomoč.

Pri delu me je veseskozi spremljal blag spomin na pokojnega patra prokuratorja in priorja Kartuzije Pleterje, Janeza Evangelista (Karla) Drolca, ki nam je v kritičnih časih odprl njihovo porto in kamrico svojega srca ter bil razumevajoč in prizanesljiv do nas.

Za konec si zaželimo, da dobimo izpod Gorjancev še kakšno kartuzijsko knjigo, morda celo Vita Christi, Ludolfa Saškega.

Viri:

- Daniel-Rops: Jezus v svojem času, Kartuzija Pleterje, 1971
- Walter Baier: Untersuchungen zu den Passionsbetrachtungen in der Vita Christi des Ludolf von Sachsen. Ein quellenkritischer Beitrag zu Leben und Werk Ludolfs und zur Geschichte der Passionstheologie (=Analecta Carthusiana; 44). Salzburg 1977
- Ernst Robert Curtius, Evropska literatura in latinski srednji vek, Ljubljana 2002
- Adam Skalar, Skalarjev rokopis 1641, Celjska Mohorjeva družba, Celje – Ljubljana 2011
- Ant. Na notranji poti k Bogu – Antologija kartuzijanskih piscev, /prevod, Stanislav Capuder/, Kud Logos, Ljubljana 2014
- http://de.wikipedia.org/wiki/Ludolf_von_Sachsen
- <http://www.teof.uni-lj.si/?viewPage=365>

br. Janez Hollenstein, Križani, kovano železo na pločevini, 53x91cm, 1985

*Obraz tega hribovskega človeka je ožigosan s trdim delom.
Iz njegovih rok vejeta mir in spokojnost.
Človek in žival. Oba polna medsebojne vere in ljubezni.
Drug brez drugega sta nič in oba skupaj sta vse.
Zima prihaja in z njo zaslužen počitek.
Le kaj se jima plete po utrujenih glavah!?
Morda misel na veličino Stvarnika in hvaležnost za življenje,
za sodelovanje, za lepe trenutke, za boj, ki sta ga dobojevala.
Človek in konj... Čarobno sožitje... Biser v Škofjeloškem pasijonu.*

Borut Gartner

PASIJONSKA KONJENICA, BISER ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA

Ena izmed posebnosti, ki dviguje Škofjeloškemu pasijonu pomen, ga dela drugačnega in še bolj privlačnega od ostalih pasijonov po svetu, je prav gotovo udeležba konjenikov v sami procesiji. Udarjanje konjskih kopit ob granitne kocke ustvarja pravo naravno glasbeno simfonijo in nam ponuja v obed melodijo medsebojne ljubezni, ki jo tvorita človek in žival, bitji, ki živita na Škofjeloškem področju. Ko gledalec zre v to konjeniško lepoto, se mu milo stori pri srcu in v trenutku začuti drugačen svet, začuti svežo sapo konja in klenu držo konjenika.

Že leta 1999 in 2000 sem iz ozadja občudoval konje in konjenike. Leta 2008, ko sem se znašel v vlogi režiserja, pa mi je bilo dano, da sem se z njimi od blizu spoznal in z njimi preživel nekaj dragocenega časa. Pobožal sem na desetine kobil in konj in bil deležen topline močnih in hrapavih dlani. Hvaležen sem vsakemu konjeniku posebej. Za trud, za zaupanje, za ...

Pri natančnem študiju Romualdovega rokopisa sem prišel do približnega števila konj in si izpisal najpomembnejše like na konjih, konjeniške skupine in vprege, brez katerih Škofjeloškega pasijona ni moč pripraviti, vsaj v smislu prave rekonstrukcije ne. Takoj sem tudi uvidel, da potrebujem najmanj tri vprežne konje in tudi oslička.

Jasno mi je bilo, da moram vse te živali in ljudi poiskati in jih tudi navdušiti in pridobiti za sodelovanje. Ker sem kot režiser odklonil vsako plačilo za svoje delo in delo opravil Njemu v čast in slavo, sem lahko stopil med ljudi in tudi od njih pričakoval, da sledijo mojemu zgledu. To pa še zdaleč ni enostavno. Predno sem se odpravil na pot, sem vodji projekta Romani Bohinc predlagal, da najprej domisliva »pravične pogoje«, ki bodo skladni z ostalimi nastopajočimi. Pošteno je, da se konjenikom plača kilometrina, da v dar prejmejo posnetek predstave, da so vabljeni na skupni zaključni piknik. Pripravljeni smo bili poravnati tudi pregled krvi. Ko sva to dogovorila, sem se kot Deseti brat odpravil na domačije, med ljudi, v štale...

Najprej sem osebno obiskal vse konjenike, ki jih je pred leti pridobil že režiser Marjan Kokalj in so že sodelovali pri predstavah v letu 1999 in 2000. Vljudno sem jim predstavil svoj vidik dela, pristopne pogoje in jih povabil k sodelovanju. To mi je vzelo kar nekaj časa in mi prineslo jasno sliko o trenutnem stanju konjeni-

kov, ki je bila vse prej kot razveseljiva. Tako sem v enem popoldanskem obisku pri izbranem konjeniku izgubil konjenika-igralca in še nekaj konj. Razlog so bile stare zamere, neizpolnjevanje medsebojnih dogovorov, v nekaterih primerih pa sem videl, da gre celo za neke vrste izsiljevanje, saj so posamezni konjeniki svojo udeležbo pogojevali z določenimi zahtevami. Vsem sem odgovarjal enako in sicer, da prihajam na novo, da želim, kar se še da popraviti in da pri nobenem konjeniku ne bo kakršnekoli izjeme in da je moje stališče do vseh enako. Ob tem, ko sem prihajal v stik z njimi, sem odkrival tudi njihov karakter, videl njihovo podobo in živali. Z njihovim dovoljenjem sem sprotno veliko stvari fotografiral in tako je pri meni doma že nastajala prva foto-študija. Z nekaterimi konjeniki sem takoj prišel v stik in dobil njihovo soglasje za sodelovanje, nekatere konjenike pa sem iskal dolgo časa in tak postopek je nekoliko otežil pravočasno razdelitev vlog in s tem tudi pravočasen izbor kostuma. V tem primeru se moram posebno zahvaliti izjemni kostumografinji Nadi Slatnar za železno potrpežljivost in neverjetno spretnost pri iskanju in izdelovanju najbolj zahtevnih kostumov in to tik pred predstavami. Vlog enostavno nisem želel podeliti prej, dokler nisem imel pred seboj vseh živali in konjenikov. Ni namreč vseeno, na kakšnem konju sedi papež in na kakšnem župnik, ni vseeno, na kakšnem sedi cesar in na kakšnem meščan... Prav tako sem moral pri konjeniku ugotoviti kakšne sposobnosti in želje ima in kaj lahko v resnici ponudi. Imel sem primer, ko je konjenik zelo ustrezal določenemu igralskemu liku, imel primernega konja, ni pa imel poguma, da bi nastopal / govoril in obratno.

Prav tako je bila zelo pomembna barva konja in njegov karakter, saj p. Romuald ponekod izrecno predpisuje, da *Smrt z bobnom jaha na belem konju*. Smrt naj bi med jahanjem udarjala po bobnu. Našel sem primernega konja in igralko, a konj žal ni prenašal hrupa, ki ga je boben povzročal in tako sem ta primer rešil tako, da je smrt na belem konju jahala, pred njo pa je hodil mož v rdeči kuti in iz bobna pošiljal uvoden, mračen ton / takt predstavi.

Za odkrivanje in sestavo »jeklene konjenice« sem potreboval tri mesece. V tem času sem potoval po pokrajini nekdanjega Škofjeloškega gospostva. Potoval sem v Hraše, Vodice, Reteče, Suho. Spoštljivo obiskal konjenike v Stari Loki, Škofji Loki. Se odpeljal do Poljan, Hotavelj, Gorenje vasi, Žirov, do Sovodnja in še višje v okoliške hribe. Potoval sem v Crngrob, Žabnico, Bitnje. Obiskal in se pogovarjal s konjeniki iz Dolenje vasi, Selc, Železnikov in dosegel celo nekaj konjenikov iz Kranja in okolice Tržiča. Našel sem tudi nekaj primernih ljudi in živali za vprego. To so bili izjemno lepi trenutki. Trenutki, v katerih sem zaznaval vonj hlevskega gnoja, gledal in božal čudovite živali, se pogovarjal z lastniki in domačimi, odkrival skrite lepote narave, še prav posebno lepo pa mi je bilo, ko so se na posamezni kmetiji zbrali vsi skupaj in ko smo v »hiši« sedli za mizo (otroci pa okoli in na kmečko

peč) in se pogovarjali. Ne samo o pasijonu, na splošno o življenju in o križih in težavah, ki ga le-ta prinaša. Seveda na mizi ni manjkalo žganja, domačega kruha in klobas ... Pred mano je bila prava kmečka idila. Tu si ljudje, kljub obilici dela, še znajo vzeti čas za prišleka in ga lepo sprejeti in pogostiti. Čas se naenkrat ustavi in zdi se, kot da si se znašel v nekem drugem svetu. Ko sem ob slovesu stiskal dlani teh klenih ljudi, sem v stiskih rok in pogledih, ki smo si jih izmenjali, začutil zaupanje. Ko sem se pozno ponoči vračal iz hribov v dolino, sem bil lahko samo hvaležen Njemu, ki mi je omogočil in poslal, da občutim to lepoto, da občutim nepokvarjen svet. Vsi ti drobni in lepi trenutki so iz mene delali srečnega in ponosnega moža in Bog ne daj, da bi koga od teh nalagal ali ga vodil za nos. Počasi se je okoli mene zbirala bodoča »jeklena konjenica«.

V vmesnem času sem se zelo navezal na konjenika Andreja Štremflja, ki je izjemen človek, poln različnih znanj, predvsem pa izredno zanesljiv človek. Že ko sem ga prvič obiskal pri njegovih konjih v Stari Loki, sva opravila krasen pogovor. Od tistega trenutka dalje, sem se od njega marsikaj naučil in poslušal njegove nasvete. Kasneje sem prav tako veliko dobrega sprejel od konjenika Jožeta Janharja in konjenika Iztoka Skokiča. Malo kasneje pa se je temu jedru pridružil še konjenik Brane Tavčar z izjemno dobro voljo in neuničljivo voljo, da najdemo še manjkajoče konjenike. S temi ljudmi sem se večkrat podrobno pogovarjal: kaj konji jedo in pijejo, kako se obnašajo čez dan in ponoči, kje bodo v času predstave nameščeni in kako morajo izgledati privezi, koliko konj bo prijahal na predstavo, koliko se jih bo vozilo in koliko nočilo. Pogovarjali smo se o odvzemu in pregledu krvi, ki ga vsako leto morajo opraviti z živaljo, pogovarjali smo se o potnih listih, ki jih živali potrebujejo, o hlevarju, o tem, kje bomo dobivali krmo za konje, kako vzdrževati red in čistočo v hlevih in pri privezih, kje dobiti material za izvedbo privezov, kako se obnašati do inšpektorjev, kje in kako izvesti vaje,...

Po vsem tem uvodnem delu, ko sem začutil, da je na moji strani že zadostno število konjenikov, sem sklenil, da je napočil čas, da skupaj zberem vse konjenike in da javno pred vsemi skupaj in pred vodjo projekta Romano Bohinc, ustno, jasno in glasno ponovim vse, kar sem do tega trenutka lahko obljubljal le posameznikom. Verjamem namreč v to, da oseben govor pred množico nekaj velja. Ustvari se medsebojno zaupanje, ki je vredno več, kot tisoč štempljanih papirjev. Prvo srečanje konjenikov sem načrtoval v stari vojašnici, kjer smo imeli za seboj že lepo zgodbo prostovoljcev, ki so v čast Škofjeloškemu pasijonu poklonili obilo svojega prostega časa v obliki delovnih ur, počistili »svinjske« prostore, ki nam jih je zapustila Jugoslovanska ljudska armada in jih lično pripravili za uporabo.

Srečanje konjenikov je bilo prvo srečanje večje skupine sodelujočih in poklon pridnim prostovoljcem. V prostoru je še zaudarjala vlaga, vendar sem ta prostor izbral načrtno. Izogibal sem se koriščenju toplih in udobnih dvoran in množici že

takoj na začetku dati tiho v vednost, da bo delo z menoj trdo in »posebno«. Prav gotovo je zgodba o teh prostovoljcih naredila vtis tudi na prisotne konjenike. V teh trenutkih je bil v meni še določen strah. Telo je bilo še polno dvomov. Zdaj sem prvič zrl v oči večji skupini konjenikov. Opazoval sem njihove poglede, opazoval, kako se pogovarjajo med seboj in so malo nemirni, čutil sem, da morajo biti moje misli in besede, ki jih bom izražal, jasne, preproste, realne in prepričljive. V trenutkih pred govorom sem se v mislih vedno zatekel k Njemu in ga prosil: «*Oče, položi mi v misli besede, za katere ti želiš, da jih moja usta spregovorijo in ponesejo med navzoče!*»

Stara vojašnica v Škofji Loki, voditeljica projekta Romana Bohinc in režiser prvič med konjeniki.

Ko smo stali eden nasproti drugemu, sem najprej predstavil vodjo projekta Romano Bohinc, ki je prijazno pozdravila bodoče konjenike. Njen blagi glas in nenarejena preprostost sta na konjenike naredila prijeten vtis. Nato sem prevzel besedo in ponovil vse, kar sem že zapisal in vprašal navzoče, če imajo kakšna vprašanja. Vprašanja so se vrstila in na vsa sva z Romano našla primerne odgovore. Ker naj bi bodoča konjenica dosegla 70 konjenikov in več, sem želel po vojaško organizirati konjenico in sicer tako, da bi konjeniki vodili sami sebe. Javno sem priznal, da s konji nimam izkušenj, da zelo malo vem o njih in o delu z njimi in da bi bilo skrajno nesmiselno, da bi jim prodajal lažno pamet in še manj, da bi jih jaz vodil. Tako so se iz te skupine izluščili vodje posameznih konjeniških skupin. Ljudem je potrebno priznati veljavo in jim dopustiti, da pokažejo, kaj znajo. V Škofjeloškem pasijonu je sodelovalo 90 konj in konjenikov in osliček Miško, ki postaja zaščitni znak Škofjeloškega pasijona.

ANDREJ ŠTREMFE LJ

NIKA KONC

BRANE TAVČAR

SILVA GREGOREC

JOŽE JANHAR

IZTOK SKOKIČ

KATJA ARHAR

MILAN MORE

PREHOD OD BESED K DEJANJEM

Ker sem na popolnoma enak način postavlj al skupine tudi na drugih področjih (govor, glasba, kostumografija, maska, ton, luč, govor, ...), je teorija morala takoj preiti v prakso in trdo delo. Čas je neusmiljeno tek el, poiskati pa sem moral še veliko ljudi. Odločili smo se:

1. Da uredimo potrebna dovoljenja za konjenike in konje.
2. Da začnemo izdelovati priveze.
3. Da na prvi konjeniški vaji določimo datume in načrt dela.

Niti minute časa ni smelo iti v prazno. Zavedal sem se, da so navzoči pripotovali od daleč!

GRADNJA PRIVEZOV V HLEVU

Že v letu 2007 sem imel ugledano primerno lokacijo za ureditev hleva. O vsem sem se prej pogovoril s pristojnimi občinskimi možmi, da sem dobil vsaj zasilna zagotovila, da bi jih bilo moč uporabiti. Po ogledu teh lokacij s posameznimi konjeniki smo začeli urejati zanemarjene in propadajoče objekte. Dela so v celoti izvedli starološki konjeniki. Veliko lesa so prispevali sami, poleg tega so delali s svojim orodjem. Na podlagi svojih dolgoletnih izkušenj so izdelali res trdne, varne, prostorne in čiste priveze. Prostovoljnih ur nisem več beležil, saj je bilo že sko-

raj samoumevno, da smo vsi delali vse, kar smo znali. Po končanem delu so imeli bodoči pasijonski konjeniki na voljo dva hleva. Eden se je nahajal pod plezalno steno. V njem je bilo možno nočiti 15 konj. V drugem, ki se je nahajal v propadajočem hangarju, pa je bilo možno nočiti 12 konj. Poleg tega so imeli na razpolago 35 kovinskih privezov in 5 ograd za izpust konj.

Dragica Šmid, Štremfelj Jaka in Filip Markič pri delu

Lepo narejeni in trdni privezi za konje

PRVE VAJE

Prve vaje sem načrtoval na veliki asfaltni pisti v vojašnici. Na vajo sem vpoklical vse do tedaj prijavljene konjenike.

1. VAJA – Jahanje v krogu.
2. VAJA – Jahanje v koloni in prerazporeditev v dve vrsti.
3. VAJA – Jahanje v koloni v dveh vrstah in prerazporeditev v tri vrste.

Vesel sem bil, ker so se vaje udeležili vsi konjeniki, ker so bili dobre volje in pripravljeni na delo. Namen te vaje je bil tudi ta, da so živali in konjeniki prišli v prvi konkreten stik.

Začelo se je medsebojno ogledovanje, živali so se ovohavale in uvodne minute sem pustil za »tipanje drug drugega«, sam pa sem delal nove foto in video posnetke, na podlagi katerih sem doma nadaljeval študij in že dobival prve vtise, kakšno vlogo bi lahko določenemu konjeniku in konju zaupal. Velika skupina konjenikov je vzbujala zanimanje ljudi v okolici. Z jahanjem v koloni in v prerazporejanju v dve, tri vrste ni bilo nobenih težav. Sledila je vaja zaustavljanja konj. Najprej se je kolona pomikala počasi naprej, nato pa so konjeniki na moj znak konje zaustavili. Tudi tu ni bilo nobenih težav. S to vajo sem želel potešiti mojo radovednost, kako se bo kasneje v procesiji ustavljala in premikala brez glasnih komand Mrtvaška konjenica. Sledili sta še dve skupni konjeniški vaji, pri kateri smo konjem povzročali hrup in jih plašili. To sta nam omogočila g. Andrej Štremfelj in njegov sin, ki sta na čelu kolone vozila mali pol kombi in preko ozvočenja spuščala glasbo in

razne efekte. V primerni časovni razdalji sem načrtoval še dve večji skupni vaji. Izgledali sta tako, da je vsa konjenica skupaj z vprego prejahala celotno igralno pot in se na vsakem prizorišču ustavila. Na ta način so konjeniki dejansko videli, da bodo jahali po asfaltu in granitnih kockah, da bodo prečkali cesto in jahali čez dva mostova. Videli so, kje so med predstavo v »vidnem polju« in kje med predstavo lahko »počivajo«. Videli so ravne in ovinkaste dele trase in tudi klančine, ki so bile težavne predvsem za vprega. Opozorjeni so bili tudi, da je udeležba v procesiji dolga približno dve uri, kar predstavlja določen napor, še posebej za živali.

Jahanje posameznika v določeni oddaljenosti od ostale skupine

Jahanje v vrsti po tri in v koloni. Medsebojno čutenje živali in ljudi

Med vajo sem budno opazoval ljudi in živali za kasnejšo podelitev vlog.

IMENA KONJEV

Zanimiva so tudi imena, ki so jih svojim živalim nadeli konjeniki. Svoje ljubljence so poimenovali takole:

Jonatan, Tisa, Brina, Latino, Marli, Čili, Amigo, Viža, Lama, Mika, Arči, Zumba, Pina, Biser, Vinetou, Brau, Ikar, Velano, Misa, Navaro, Lubo, Samantha, Iskra, Piroška, Filip, Čarli, Rein, Maks, Ahat, Smith, Vran, Blisk, Batosta, Svit, Gabon, Gimperator, Alegra, Jurka, Tobi, Roženkranc, Ferara, Pluto, Samira, Rička, Miško, Suzi, Majska kraljica, Sita, Avena, Šipka, Maj, Blisk, Zvezda, Adgie-lobel, Rubi, Wisky, Loža, Salita, Beba, Olivija, Pija, Ajša, Hidalgo, Fergi, Ask the winer, Kalb, Amy, Ninke ...

PASME KONJEV

V Škofjeloškem pasijonu 2009 je koptljala pisana družčina različnih pasem kobil in konj. Tako je gledalec lahko v procesiji občudoval *toplokrvne* (bolj športni konji) in *hladnokrvne* (bolj delovni konji) pasme. Med ostalimi pasmami pa smo imeli: haflingerko, ameriškega kasača, ljutomerskega kasača, anglo – arabca, islandca, nizozemsko frizijko, hanoveranca, đakovsko lipicanko, lipicanko, kasača in razne križane pasme, kot so na primer: slovenska hladnokrvna – anglo arabec, toplokrvni – lipicanec, quarter horse – lipicanec ...

OSKRBA KONJ

V konjeniškem taboru je bilo potrebno za konje pripraviti vodo, seno in oves. Alfí Šnuderl je vozil potrebno seno. Voznik gasilskega vozila Boštjan Falnoga pa je dnevno skrbel za dovoz pitne vode v cisterno v hlevu pod plezalno steno. Vse ostalo so uredili Skokičev hlevar, posamezni lastniki, v nočnem času pa je skrb prevzel Andrej Štremfelj. Povedal mi je, da je velikokrat v drugi polovici noči presenetil in nazaj privezal odvezanega konja, saj ima sita žival vedno dovolj časa, da užene kakšno norčijo. Konjeniki pravijo, da konj, ki nima dela in je spočit, samo tuhta, kako bo presenetil lastnika. Tudi konji imajo svoj karakter. Nekaterim zado- stuje, če ga privežeš s sukancem in spet drugi ti bo podrl zakljenjena vrata.

KONJENIŠKI GOLAŽ

Za konjenike pravijo, da so posebneži. Predno sem stopil v njihovo sredino, so me mnogi takole svarili: »Boš že še videl, ko se boš zares srečal z njimi!!« Vzbu- jali so mi strah.

A vsak strah se je v stiku s konjeniki takoj razblinil kot milni mehurček. Res so nekaj posebnega, to drži. A samo v dobrem pomenu te besede. To so trdni, kljeni, iznajdljivi, požrtvovalni in predvsem čutni ljudje. Ja, tudi »cowboy-ji«! Predvsem, kadar jih vidiš, ko nad ognjem kuhajo konjeniški golaž. Prav ti konjeniki so v pa- sijonskem taboru ustvarjali ogromno pozitivne energije. Vse se je zbiralo okoli njih. Ne, ne, tu ni »dišalo« le po konjskih figah, urinu in hlevskem gnoju; od tod se je širil omamen vonj še vročega golaža, ki so ga mešale delovne in grčave roke in ga kasneje delile še med ostale pasijonce. Tu, v tem delu tabora, bi lahko rekli, da je srce bilo za Slovenijo. Tu se je smejal, veselilo, polno živelo in svet je bil preprosto lep!

Konjeniki predstavljajo svoje ljubljence.

Osnova za golaž je nastala že na Križni gori pod taktirko kuharice Joži in okuševalca Boštjana.

Ne, ni tako enostavno in samoumevno. Dosti prej mora nekdo nabrati drva, zakuriti ogenj in pripraviti ustrezno žerjavico. Potrebno je pripraviti kotel in postaviti leseno ogrodje. Šele čez nekaj ur, pa se lahko takole s slastjo okuša dobrot iz kotla. Pa da si ne bomo napačno domišljali, da gre tu za lakoto. Priprava in uživanje konjeniškega golaža je predvsem združevala ogromno pasijoncev in nudila priložnost za družabna srečanja, za izmenjavo konjeniških izkušenj, za pripovedovanje pasijonskih zgodb. Takole ob večerih, ko je že padla noč in imela svojo moč, si lahko v ozadju in temi opazil, da sta si fant in dekle izmenjala vroč poljub. Brez dvoma so se ob ognju rodile tudi pasijonske ljubezni. Mlajši so bili nosilci tega prijetnega opravila, osiveli pa so se spominjali »starih mladih časov«. Ta mali čarobni kotliček ni mogel nahraniti velike množice pasijoncev. Deloval je kot hostija. Že samo žlička tega golaža je duhovno napolnila človeka. Dala mu je veselje do življenja. Kot da bi bil v tem čarobnem golažu skrit sam Jezus, ki nas je obiskal na takšen pasijonsko konjeniški golaški način. Ja, pota Gospodova so včasih res čudna, a delujejo!

Čez čas, konjeniki sami niso več zmogli nasititi širokih množic in na pomoč so prišli novi »angeli«. Prišli so tiho, sami od sebe, nihče jih ni prosil. Globoko v sebi so čutili, da so poklicani zato. Prinašali so dodatnega veselja in dobre volje, ki se je kot pobesneli ogenj širila naprej po taboru. Skrbeli so do konca in nihče ni od tod odšel lačen. Tudi, ko so bile posode prazne in so razdelili še zadnje kose kruha, niso pustili pasijonca hladnega in razočaranega.

Ko veš, kaj zajemaš, zajameš veliko.

Med lačne so delile tudi svoje nasmeh in dobro voljo.

Razdali so še tisto zadnje, kar so utrujeni premogli – dali so svoj nasmeh in tople besede. Kako lepo mi je bilo, da sem bil v teh trenutkih del tega občestva. Kako lepo mi je bilo, ker smo bili med seboj prijatelji. Kot da bi se poznali že vrsto, vrsto let!

Večkrat sem se prežet s to lepoto raje sprehodil v temo in tam od vsega lepega drgetal po celém telesu. Da, dragi bralec, to je ena izmed tistih pasijonskih kvalitet, ki jih v predstavi ni videti.

TEŽAVNOST KONJENIŠKE VLOGE

Pri podrobnem ogledu lahko opazimo, da imajo konjeniki po težavnosti različne vloge. Prav gotovo je najtežjo izvedel Primož Tolar, prekaljen konjenik, saj je v pasijonu nastopal leta 1999, 2000 in 2009. Težavnost se izraža v tem, da je jahal na izposojenem konju, da je imel obilo dramskega besedila, da je moral s sulico prebosti Jezusu stran, kar pomeni, da je lahko konja krotil le z eno roko.

Nato sledijo po težavnosti še štiri enakovredne konjeniške vloge. *Smrt s sulico*, ki jo je fascinantno odigrala Urška Tavčar in *Veliki duhovnik Kajfa*, ki ga prepričljivo odigra njen oče Brane Tavčar. Oba sta v pasijonu nastopila leta 1999, 2000 in 2009. Sledita še vlogi *Pilata*, ki ga junaško odigra Gregor Fireder in *Kralj Herod*, katerega je zvito odigral Simon Mikec. Za ta dva konjenika je bila to krstna pasijonska uprizoritev. Vse omenjene štiri vloge imajo daljše dramsko besedilo.

Poudariti moram, da vlog nismo imeli »dubliranih«, kar pomeni, da bi imeli v primeru bolezni igralca lahko velike težave. Vendar so to karakterno zelo močne osebe, na katere se lahko 150% zanesesh.

Sledijo nekoliko lažje (ker nimajo govorenega besedila) konjeniške vloge, ki pa imajo drugačne težavnostne okoliščine. Konjeniki so v pasijonu jahali:

1. Posamično	<i>Smrt na konju, ...</i>
2. V manjših skupinah	<i>Farizeji, ...</i>
3. V koloni po dva	<i>Vojaška konjenica, ...</i>
4. V koloni po edena	<i>Mrtvaška konjenica, ...</i>

Težavnost je prav gotovo jahati v parih in v koloni, še posebej, če so v koloni navzoči žrebci in kobile hkrati in to še v času parjenja. Enaka težavnost se je kazala pri Mrtvaški konjenici, le da tu konjeniki niso pazili na formacijo. Zelo dobro je, da smo opravili kar nekaj skupinskih vaj v predpripravah, na katerih so se konji in kobile поблиže spoznali. Tam smo tudi ugotavljali, katere živali so nemirne in jih zato drugače prerazporedili v procesiji. Nekateri konjeniki so prav zaradi nemirnosti živali morali medsebojno zamenjati vloge.

Največjo tveganost je kazalo prizorišče A na Mestnem trgu. Tam se namreč zgosti največja količina živali in utesnjenost je na tem prizorišču največja. Z ene strani igralno površino zapira občinstvo, na drugi strani stavbe, spredaj in zadaj pa nastopajoči. V primeru, da bi konjeniku žival »pobezlala«, bi lahko z njo odjahal le v stransko ulico in nato konja usmeril proti Škofjeloškemu gradu. K sreči do sedaj še nismo imeli takšnega primera.

Težavnost pri nastopanju predstavljajo tudi dnevne in nočne predstave. Dnevne so bistveno lažje od nočnih, čeprav imajo nočne svoj čar. Vzemimo za primer nočno predstavo v soboto ob 20. uri.

Vzemimo za primer voditelja vprega in lastnika kobil Ajše in Pije g. Milana Moreta iz Sovodnja.

Ta konjenik je dal na razpolago svoj avto, prikolico za dve kobil in dve kobil. Poleg tega pa še znanje, saj je danes dvojna vprega redka in zahteva določena znanja. Predvidevam, da so bili že zjutraj vsi v pripravljenosti. Nekako ob 17. uri je lastnik pripel prikolico k avtomobilu, pripeljal iz hleva kobil in ju natovoril v prikolico. Sledila je vožnja v Škofjo Loko. Ko so prispeli v Pasijonski tabor, je sledilo raztovarjanje kobil in privez ter krajši počitek. Nato je lastnik moral kobil vprežti v voz in biti ob 19.30 uri pripravljen za nastop. Predstava je dolga približno uro in 45 minut, kar pomeni, da je voz z igralci pripeljal v tabor pozno ponoči, nekje ob 22.15 uri. Sledil je kratek počitek kobil, razvez iz voza, natovarjanje v prikolico in potovanje v Sovodenj. Ko so prispeli domov, je zopet sledilo raztovarjanje kobil in parkiranje prikolice, avtomobila in nekje okrog polnoči zaslužen počitek. Podoben primer je imela tudi vprega, ki jo je vodil g. Jernej Burjek, le da je imel v voz vpreženo samo eno kobilo (Suzi). Vlekla pa je voz s trinajstimi ljudmi!

Stotnik Longin (Primož Tolar) umiri konja pred vozom. (***)¹

Stotnikov monolog

¹ Zvezdica pomeni udeležbo konjenika v uprizoritvah leta: 1999, 2000 in 2009.

Smrtonosni vbod

Pred stotnikom je še najtežja tehnična izvedba. Prebod Jezusove strani s sulico. V tem trenutku je potrebno privedi konja čisto blizu Jezusa, ga popolnoma umiriti, nastaviti sulico na točno določeno mesto in izvesti vbod (za ta trik smo izdelali prav poseben mehanizem, ki je omogočal, da se je konica ugreznila v leseno držalo sulice in se po potegu iz telesa s pomočjo vzmeti ponovno vrnila na pravo mesto). Primož je velikokrat trepetal, da mehanizem ne bi zatajil in da ne bi prišlo do nesreče.

VELIKI DUHOVNIK KAJFA

Brane Tavčar na Majski kraljici (***)

KRALJ HEROD

Simon Mikec na Adgje Lobel (*)

PILAT

Gregor Fireder na Maju (*)

SMRT S SULICO

Urška Tavčar na Ikarju (***)

Jahanje v koloni po dva – Vojaška konjenica dragoncev

Jahanje v koloni po eden – Del Mrtvaške posvetne konjenice. V celotni koloni je jahalo okrog 30 konjenikov na konjih.

Jahanje v manjših skupinah

Farizejki

KONJSKE VPREGHE

V procesiji rabimo tri vprege. Ena vleče voz z trinajstimi nastopajočimi. Druga vprega vleče voz, na katerem je pritrjen križ z Jezusom in tretja vprega vleče dva križa. Danes je sila težko dobiti vprežne konje. Še posebej dvojno vprego. A trud je obrodil sad in tudi ta skupina se je krasno vključila v delo in bila sila zanesljiva.

Enojna vprega – Lastnik in voditelj vprege Jernej Burjek s kobilo Suzi

Enojno vprego sestavljajo: voditelj kobile, kobilca, voz in »žlajfar«.

Voditelj dvojne vprege Milan More s svojima kobilama Pijo in Ajšo

Dvojna vprega – Voditelj konj Milan More, ki sedi na vozu, vodi kobili Ajšo in Pijo. Pri vodenju mu pomagata še dva pomočnika, eden ima tudi vlogo »žlajfarja«.

OSLIČEK MIŠKO, ŽIVA LEGENDA ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA

Pisati o teh izjemnih ljudeh je privilegij in roka se mi zatrese pri vsaki besedi, ki jo zapišem. Vedno znova me preseneča spoznanje, kako veliki so majhni ljudje in kakšno moč ima tišina.

Od leve proti desni: Marko Rihtaršič, Matej Šubic na osličku Mišku in Andrej Demšar

VHOD V JERUZALEM – Škofjeloški pasijon 2009.

Začelo se je leta 1998, ko je režiser Marjan Kokalj skrbno listal po originalnem kodeksu Škofjeloškega pasijona.

»Ker je osliček omenjen v originalu pasijona, ga je bilo treba najti. Spraševal sem ljudi s kmetij, če vedo za kakšnega oslička v okolici, vendar nihče tega ni vedel povedati. Tako sem na internetu iskal, kjer bi ga kdo prodajal. Prodajalca osla sem našel v Istri na Hrvaškem in to za nizko ceno. Domenili smo se, da ga prodajalec dostavi do gospoda Andreja Demšarja na Studenem. Pri Andreju smo osla raztovorili in bil je zelo lepo sprejet; imel je lep hlev, dovolj hrane in pijače ter zelo skrbnega gospodarja. Gospod Andrej ga je kmalu začel tudi trenirati v hoji čez oder; v ta namen smo tudi prenesli en stacionarni oder v bližino njegove hiše. Z živinčetom je imel kar veliko dela, ker je bilo trmaste narave. Ni hotelo čez oder, zato mu je vedno moral nastaviti na drugi strani košaro jabolk, da je to storilo. Kazalo je, da bo to lahko velik problem pri uprizoritvi. Zgodilo pa se je, da je tam mimo prišel nek mesar, ki je želel videti osla. Ko ga je zagledal, se je na ves glas začel smejati: 'Tole pa ni noben osel, pač pa mula! A ne da si mula?' jo je potrepljal. Zdelo se mi je, da je sramežljivo prikimala. In je nadaljeval: 'Osliček ima križ

na hrbtu, črn križ na hrbtu!' Potem je razložil, da tudi rep ni oslovski. Žival je res imela konjski rep in bila malo večja ter temnejše barve. Ker osla prej nisem nikoli videl tako od blizu, nisem bil pozoren na to. Nekoliko me je bilo sram, ker nisem znal ločiti kopitarskega sorodstva, glede na to, da sem doma s kmetov. Oslíčkov v naših krajih pač ni veliko. Mesar je ponudil zamenjavo; da najde osla in vzame mulo. Enega je imel že v mislih. Povedal je, da je vajen ljudi in z njim zanesljivo ne bo težav. Tako je potem odšel Marko Rihtaršič po osla k sv. Lenartu k g. Tušku in tu se začne Miškova pasijonska zgodba. Užival je Andrejevo in Markovo skbnništvo ter pridno sodeloval na predstavah vse do zadnje uprizoritve,« je osvežil spomine na prve trenutke režiser Kokalj pred nekaj dnevi.

Od tu naprej je zgodbo dopolnil Marko Rihtaršič, ki je bil pred nekaj dnevi pri Zakrašniku na Sv.Lenartu in sta z gospodarjem Francem Tuškom malo pokramljala o danes že legendarnem Mišku. Povedal je: »Oslo Miška je današnji lastnik g. Tušek, kupil pri Ogličkarju (mislim, da je dejal v Virmašah) leta 1998. Na sv. Štefana je Andrej Demšar peljal Miška na blagoslov konj, pa je vprašal veterinarja, ki je bil tudi tam s konjem, koliko naj bi bil Miško star. Po zobeh je ugotovil, da naj bi bil takrat (leta 1998) star okoli šest let. Miško bo torej tudi po ameriških zakonih drugo leto polnoleten. Gospodar je malo potarnal, da je Miško že malo star in siv, a obenem tudi pove, da še vedno porihita svoj harem, čeprav ima v domačem hlevu že konkurencu – svojega enoletnega sina. Bili smo tudi v hlevu, kjer smo Miška videli. Takoj ob vstopu nas je pozdravil z glasnim i-aaaa. Še vedno je potrpežljiv in ljubezniv do vsakega, ki se mu približa s čistimi nameni. Mislim, da sem Miška spoznal na prvih vajah stopanja na oder. Ko Miško na oder nikakor ni hotel, je naš vodja ugotovil, da Andrej in Miško rabita pomoč. Ker so vsi vedeli, da imam tudi jaz nekaj izkušenj z živalmi, so predlagali, naj prevzamam to vlogo. In takrat se je rodila pasijonska naveza Andrej - Miško - Marko. Od takrat smo skupaj hodili na vaje in preživljali skupni čas pred in po predstavi ter skrbeli drug za drugega. Na prve predstave se je Miško vozil v majhni in neudobni prikolici, na naslednjem sklopu predstav pa je že dobil veliko in prostorno prikolico, tako kot njegovi večji sorodniki. V vsakem zaodrju se zgodi marsikaj zanimivega, tako se je tudi nam. Kmalu po premieri prvih Pasijonov sem po kosilu utrujen malo počil. Verjamem, da je ura zvonila in zvonila, a moje spanje je bilo preveč aktivno. Nankrat me je zbudil en 'zoprn' glas, ki ni in ni odnehal - telefon: »Halo, Andrej na te stran špage. Osu pa jest te čakava.«

Takoj sem planil kvišku in v naslednje pol ure smo bili že v deset kilometrov oddaljeni Škofji Loki. V zadnjem hipu! Ta dan ni bilo časa ne za masko, ne za ogrevanje, ampak smo nemudoma odšli na prizorišče in odigrali svoj del igre.

Okoli Miška se je vedno zbirala pisana množica ljudi. Igralci, otroci, pa tudi razni firbci. Na začetku so vsi spraševali, kako mu je ime in čigav je, pozneje pa

smo imeli pred predstavo krožno jahanje za otroke. Do otrok je Miško še posebej prijazen, saj ne grize in ne brca, kar se pri tej sorti rado dogaja. Kadar pa je mimo našega zbirališča pod kostanjem prišel kakšen konjenik s kobilo, pa je tudi Miško pokazal, da mu niso všeč samo oslice, saj jih je veselo pozdravljal v svoji govorici.

Zanimiv je dogodek, ki se je zgodil tudi na eni zadnjih predstav. Ko smo bili na odru pri Šturmu, je malo pred koncem Jezusovega govora enemu od fantov iz glasbene šole postalo slabo. Tako sem z eno roko peljal z odra Miška z Jezusom, z drugo pa ob pomoči še enega apostola tega fanta. Pod odrom je fant po nekaj požirkih vode prišel k sebi in je na naslednjem odru že naprej sodeloval.«

V letu 2008, ko sem bil izbran za režiserja ŠP 2009, sem oslička Miška, gospodarja Tuška, prevoznika Marka in skrbnika Andreja spoznal v živo. Kakšno lepo dediščino sem »poverbal« od režiserja Kokalja. Bil sem v pravljinih krajih Selške doline, med pravljinih ljudi. V pravem pomenu besede. Tu je svet drugačen. Ni dvoma. Zaradi »drugačnih ljudi«. Tu se razliva vonj po smrekah in Sora skrivnostno šumi. Danes, meseca decembra 2014, ko zapisujem te vrstice, vsi omenjeni v pričakovanju čakajo na režiserjevo vabilo za nastope v ŠP 2015. S ponosom moram zapisati, da bodo vsi z veseljem nastopili in da bo Štulcov (Demšar) Andrej igral pri 84 letih. Prepričan sem, da bo najstarejši igralec v Škofjeloškem pasijonu. Spoštovani osel Miško pa bo štel častitljivih 23 let. Omenjena družina: Demšar Andrej, osliček Miško in Rihtaršič Marko so nesporen ponos Škofjeloškega pasijona. Iz te skupnosti seva čudovito so bivanje živali in človeka. Morda to izjemno zgodbo varuje sam Jezus (Matej Šubic), ki na Miškotovem hrbtu tudi jezdi že od samega začetka in ostali tihi, mirni in nevpadljivi apostoli.

Konjeniki v družbi s predsednikom države RS dr. Danilom Türkom in vodjo katoliške cerkve na Slovenskem metropolitom msgr. Alojzom Uranom

Nobenega dvoma ni, da te srečanje s predsednikom države in vodjo katoliške cerkve na Slovenskem zaznamujeta za vse življenje. Je že tako, takšni smo ljudje. Žal se navadni smrtniki nimamo priložnosti pogosto srečevati s temi ljudmi, zato

so ta srečanja še lepša, bogatejša in doživeta. Nekako v čast si lahko človek šteje, da je povabljen v to »visoko« družčino in da je deležen vsaj malo njihove pozornosti in zanimanja.

Takšen trenutke so doživeli tudi nekateri konjeniki v družbi predsednika Danila Türka in njegove žene Barbare, ki nista skoparila z časom, ampak vljudno poklepetala z vsakim.

Prav posebno energijo pa je med navzoče prinesel priljubljeni in preprosti nadškof Alojz Uran. Ko je s petjem Marijine pesmi pozval k petju tudi navzoče, smo vsi skupaj doživeli pravo »katarzo«.

Ta dan je bil tudi zame nekakšen praznik, saj sta bila skupaj na srečanju dva »poglavarja slovenskega naroda - duhovni in posvetni.« Zanimivo je, da smo ob prihodu predsednika države vsi čutili neko zadržanost, nekakšen hlad. Medtem, ko je verski vodja Alojz Uran prinesel s seboj sproščenost, nasmeh, toplino in pesem, ki smo jo skupaj zapeli na Mestnem trgu in katera še danes odmeva v naših srcih. Ti občutki so nesporni.

KONJENIŠKE ANEKDOTE

Visoka cerkvena dostojanstvenika

Ko smo stali v imenitni županovi sobi, sem nehote slišal, kako se naš veliki duhovnik Kajfa (Brane Tavčar) pogovarja s stanovskim bratom nadškofom Uranom. Le ta je velikega duhovnika Kajfo spoštljivo pozdravil, mu močno stisnil roko in prešerno dejal: »Mar ni imenitno, da sta danes tukaj navzoča tako visoka cerkvena dostojanstvenika!?!«

*

Nagajiva ura

Bilo je nekega večera v konjeniškem taboru. Noč je že lezla v jutro, ko je konjeniku zazvonil mobilni telefon. Klicala ga je žena in ga spraševala:

» Ja, Francelj, kje pa si? A se ti je kaj zgodilo? A veš koliko je ura?«

» Deset čez deset, ...« je pohlevno zajeccljal Francelj.

» Ti bom že dala deset čez deset. Dobr poglej! Deset do dveh je! Marš domov!«

Francelj je pospravil telefon v žep, izpraznil kozarček do dna in sedel na svojo kobilo. Drugi dan mi je povedal:

» Veš, saj niti ne vem kako sem prišel. Dobr je, da zna kobila pot na pamet.«

*

Nesreče

Na srečo smo imeli »samo« tri konjeniške nesreče. Na srečo pravim zato, ker bi se lahko vse skupaj končalo tudi ...! Nesreče bom naslovil takole: *Udarec s podkvijo*, *Polomljeno kolo*, *Kristus pade prvič z voza*.

Udarec s podkvijo

Nesreča se je dogodila v konjeniškem taboru, ko je kobila nepričakovano s podkovanim kopitom brcnila jahačico na sosednjem konju. Takoj so si konjeniki medsebojno pomagali in gospa je opravila pregled pri zdravniku. Ker so bili vsi razumevajoči in korektni, se je nesreča končala s srečnim koncem.

Polomljeno kolo

Vedno, kadar je voditelj Milan More vozil svoj voz v vojašnico, se mu je na vozu pridružilo vedno večje število igralcev, da so si skrajšali pešačenje in da so uživali na vozu. Nekega dne pa je bila sila teže teh ljudi prevelika in voz je »počepnil«. K sreči so nastale le tehnične okvare (polomljeno kolo, skrivljena os), ljudje so jo odnesli brez poškodb. Tu velja pohvaliti izredno požrtvovalno tehnično ekipo, ki je čez noč popravila voz in ga usposobila za delovanje v predstavi naslednji dan.

»Kristus pade prvič z voza«

Spomine na to nesrečo mi je pred dnevi zaupal in sam zapisal Alojz Bogataj /Jezus/. Prav zares čutim, da se spodnji zgodbi smeji tudi resnični Jezus. Alojz je zapisal takole:

»Bilo je prijetno vzdušje pred našim nastopom. Menili smo, da smo dobro pripravljene. Zopet bomo na vseh štirih prizoriščih kot pred leti. Predstava se začne. Pripeljemo se na prvo prizorišče na 'Placu'... do zadnjega kotička polno ljudi. In enako na drugem in tretjem prizorišču. Malenkost že zamujamo. Mudi se nam, da na četrtem prizorišču ne bodo preveč čakali! Jernej hiti s svojo kobilo in našim vozom po Spodnjem trgu, zavijemo proti ubožnici in naprej skozi ovinek proti Gasilskemu domu in kašči. Ovinek že skoraj zvozimo, tedaj pa kar naenkrat... v sekundi zagledam, da se apostoli nasproti mene pričnejo čudno dvigovati – kaj je to... se bomo prevrnili. Takoj zatem že 'letimo' po cesti, drug čez drugega... Hitro se pobiramo. Zaslišim med apostoli: 'Ali si v redu... Te kaj boli... Ne, nič ... Samo malo sem se udaril v roko ... Mene pa malo hrbet boli ...' Meni je padla lasulja z glave, ki jo

hitro najdem in kar sam dam nazaj. Po križišču pa iščem ostale stvari (saj sem imel v košari pod mizo na vozu kelih in lesen krožnik, pa vino in hlebček kruha). Košara je, hlebček tudi, kelih se je razbil in se ga ne da sestavit, flaška z vinom pa je še cela.

Tedaj pa nekdo opazi, da apostolu Andreju teče kri na glavi... Ojoj, me stisne pri srcu smrtna groza, pa ne bo sedaj tu kar izkrvavel in umrl (sam pri sebi na hitro še nekaj zmolim). 'Andrej, kako si?' Drugi mu z robci brišejo kri. Andrej pravi, da ni hudega. Prišla sta tudi dva redarja in sem slišal, da so se nekaj pogovarjali po telefonu o nesreči in reševalcih. Malo sem potolažen. Čez nekaj minut že pridrvi rešilni avto z lučkami in apostola Andreja hitro odpeljejo.

Mudi se nam naprej, saj že zamujamo. Voz postavimo nazaj. Ali gremo sedaj na zadnje prizorišče? Kaj, če ga kar izpustimo, manjka nam en apostol, kako bo z obredom, saj imamo razbit kelih. Eden predlaga naj imamo namesto keliha kar flaško z vinom. Dogovorimo se, da ta del z vinom kar izpustimo in imamo pri obredu samo kruh. Pridemo na prizorišče in odigramo svoj prizor (nekaj teksta po svoje priredim, saj nimamo keliha z vinom). Ko odidemo, se nam oddahne. V vseh pa ostaja vprašanje, kako je z Andrejem, je vse v redu? Čez kakšno uro že zaokroži dobra novica, da je z Andrejevo glavo vse v redu, da so ga v ZD obvezali in da bo lahko odšel domov, hvala Bogu (mislím, da je bil le manjši pretres možganov).

Potem se še pogovarjamo z gledalci s četrtega prizorišča. Sprašujejo zakaj smo zamujali. In zanimivo, opazili so le to, da sem jaz – Kristus – imel tako čudno frizuro, nekam postrani lasuljo. Nihče pa ni opazil, da nam je en apostol manjkal, da nismo imeli keliha z vinom ...

Za naslednji dan sem se že dogovoril z 'rezervnim' apostolom, da bo nadomestil Andreja. A glej, dobim sporočilo, da želi Andrej kar sam odigrati. In tudi res pride, z obvezano glavo in s čepico, ki vse skupaj pokriva, da gledalci ne vidijo ničesar posebnega. Res, pohvalna zavzetost apostolov. Pri naslednjih predstavah pa nismo nikoli pozabili na ovinkih paziti, da težišče voza ne bi prišlo izven koles.«

Alojz Bogataj (Kristus pri zadnji večerji)

Škofjeloški pasijon 2009, pasijonska konjenica iz Nakla, vodja: Silva Gregorec
 Od leve proti desni: Anja Zupan, Franci Dolenjšek, Anže Mali, Iztok Aljančič, Jože Meglič,
 Marko Legat, Tomaž Pavlin, Janez Bogataj, Ivan Kokalj, Silva Gregorec (v kuti)

Škofjeloški pasijon 2009, pasijonska konjenica iz Visokega pri Kranju
 Od leve proti desni: Sanja Konc, Nika Konc (vodja skupine), Miša Konc in Miloš Poznič

DNEVI
ŠKOFJELOŠKEGA
PASIJONA 2014

Pasijonski večer 2014 v Stari Loki

br. Jožko Smukavec

MLADI IN PASIJON

Pozdrav vam vsem, ki je Božja ljubezen v vas vnesla nemir in vam dala možnost in priložnost, da se je božja ljubezen preko vaših hrepenenj utelesila v naši dragi deželi. Vesel sem, da bom lahko z vami podelil tudi mojo izkušnjo, ko sem lahko Božjo zgodbo uprizoril najprej z mladimi, nato z nekaterimi njihovimi starši, prijatelji in celo krajani Vipavskega Križa preko Jezusovega trpljenja in njegovega rojstva.

Zato za začetek vsi zmolimo Oče naš, kot nas je naučil Kristus.

Kot brat kapucin sem ponosen na dediščino Pasijona. Saj se nam je prav preko igre Pasijona približala božja zgodba Jezusovega trpljenja, ki jo je začel tu v Škofji Loki moj sobrat Romuald v 18. stoletju. Še bolj pa sem ponosen, da je tudi ministrstvo za kulturo leta 2012 spoznalo in imenovalo dogodek Škofjeloški pasijon za »Živo mojstrovino državnega pomena«. To še krepi mnenje škofjeloškega župana gospoda Mihe Ješeta, da Pasijon daje s svojo dediščino posebno identiteto kraju in dediščino, s katero je Škofja Loka prepoznan kraj v Sloveniji in na evropsko kulturnem turističnem področju.

Ko se takole sprehodim skozi zgodovino uprizoritve Pasijona od začetka do danes, vidim, da je Bog ta dogodek daroval prav daroval nam ljudem, da bolj živo in zares prenesemo naše človeške stiske in zgodbe v zgodbo Boga. Spokorne procesijske sprevede v postnem času so začeli v Ljubljani ob koncu 16. stoletja, ko so bili ljudje stiskani v moriji kuge in ko je bila velika razlika med sloji in tudi revščina. Podobno je tudi dandanes. Človek se ni spremenil, vsi zaznavamo med nami materialno nadvlado, prav tako nadvlado položajev in celo stisko neresničnih odnosov. V to zgodovinsko dejstvo človeka prihaja Bog. Ljudem zgodba Boga, ki jo smejo sami prikazati, gre preko besede v njih in iz njih, tu zaživi resničnost odrešenjske zgodbe. Zato stiske, skrbi, nepremostljive stvari postanejo stvar dejstva, izročitve in vere v Boga in lahko si dopustimo slišati: da bo poskrbel za svoje otroke, da mu je mar za vsakega in, da nas preko vsega šola, da vzamemo zares njegovo Besedo in njegovo zakramentalno življenje med nami v Cerkvi.

Klub vsemu zgodovinskemu bogastvu, ki ga je prinesla uprizoritev Pasijona v naš kraj, pa ljudje kar niso zmogli povsem sprejeti resničnosti in se je ta dogodek skoraj razvrednotil. Anton Koblar je v svojem zapisu leta 1892 o Pasijonskih igrah

na Kranjskem zapisal: »Ljudje, ki so jih že mnogokrat videli, se niso več toliko za nje brigali; najbolj pa je opešala radodarnost. Niso več radi napravljali lepih novih oblek in igralci so morali nositi preležane in zakrpane cunje. Izginili sta dostojnost in resnoba in le ljudem nižje vrste je še ugajala ta zabava, ki pa se ni prav nič strinjala po svoji obliki z žalostnim dnevom velikega petka in sveto vsebino "igrokaz", tako so se z dekretom cesarja Jožefa od dne 27. decembra 1782 odpravili skoro vsi cerkveni sprevodi in tako so na Kranjskem popolnoma ponehali tudi dramatični igrokazi velikega petka« - tako zapiše Koblar.

Ves ta zgodovinski razvoj in razplet mi daje misliti, kako mora človek dozoreti za pravi prikaz Božje zgodbe. Predvsem mislim na leto 2009, ko je na stotine ljudi iz vseh dolin in krajev škofjeloške okolice smelo zelo ponižno dati svoja telesa in svojega duha v zgodbo Boga. Ko sem spraševal ljudi po Pasijonu, sem se čudil navdušenju doživetega. Videl sem, kako ljudje potrebujemo vstopiti in videti Božjo zgodbo, ki je prav v Jezusovi osebi nam tako blizu. Človek obnemi od majhnosti in ljubezni. Po ulicah Škofje Loke se in se še bodo vsakodnevno dogajale različno lepe in tudi manj lepe zgodbe ljudi. A preko Jezusove zgodbe postanejo te ulice posvečen kraj Božje žive zgodbe, ki zaobjame vse te ljudi. Saj Bog pozna človeško dušo.

Vesel sem, da je bila ena od predstav v letu 2009 predstavljena osnovnošolcem tretje triade in srednješolcem, torej mladim. Tako lahko mladi, ki se v izobraževalnem procesu srečajo s Škofjeloškim pasijonom, lahko še bolj živo zaznajo, kakšno veličino v literaturi ima Slovenija.

Ko sem sam z mladimi, ki so obiskovali verouk, začel govoriti o tem, kako njih in nas vse ima Bog rad, so se oni malo posmehovali. Težko sem razumel ta posmeh in tudi neke vrste ignoranco. Zato mi je prišlo na misel, če bi konkretno zaigrali zgodbo Jezusovega življenja. To pa jim je bilo zanimivo. Sam sem se ustavil pred dejstvom, komu zaupati glavne vloge (Jezus, Marija, Pilat, veliki duhovniki, učenci ...). To je bilo zame velik izziv, saj sem moral vsakega mladega posebej spoštljivo odkrivati. Zanje sem veliko molil in z njimi govoril o Bogu. Iz tega smo naredili prvo uprizoritev Jezusovega pasijona z naslovom *Srečanje dveh ljubezni*. To smo izbrali kot pasijonsko igro, ki jo spisal moj sobrat kapucin Jaroslav Knežević. Skupaj z ekipo treh staršev smo pripravili dogodek. Prvo in drugo leto v cerkvi v Vipavskem križu, tretje leto pa smo dogodek razširili na vse srednjeveško mesto Vipavski križ. V župnijski cerkvi: Zadnja večerja, pred samostanom: Vrt Getzemani, izdaja; na grajskem dvorišču: zatajitev, obsodba, bičanje, kronanje, naložijo križ in pot skozi mesto in južna mestna vrat na samostanski vrt, kjer smo izvedli križanje. Ta pot, na kateri se je pridružilo okrog tisoč ljudi, je vse, posebej pa nas, ki smo to pripravljali, ganila do solz. Zaznali smo, kako nas ima Bog rad in kako močno on deluje, ko se mu pustimo preprosto nagovoriti, ko gre njegova Beseda

skozi naše telo in duha in postane živa. O tem se je govorilo, mladi še danes vedo, kaj se je z Jezusom zgodilo, bolj kot če bi jim to zgodbo samo pripovedoval ali če bi se o njej učili samo iz knjige. Dogodek je prerasel v ponos kraja Križ in mnogi so že pripravljeni, da bi zopet sodelovali. V začetku je bilo potrebno za to veliko truda. Sam pa vidim, da je nevarno, ker lahko to postane predstava, nastopanje, dokazovanje, zato Pasijona ne moremo ne ponavljati, ne tradicionalno izvajati, ker lahko to postane rutina in s tem razvrednotimo čut bolečine Boga do nas. Zato je za to treba zahrepeneti in tudi dozoreti, da se zgodi.

Resnično sem vesel, da je ta dogodek tu v Loki. Verjetno bi bil ponosen tudi pred letom izvoljeni papež Frančišek, ker tudi on hodi po ulicah in kaže s svojim zgledom, kako je Bogu mar za vsakega, kako Bog preseneča in kako je Božja ljubezen konkretna.

Hvala Bogu in Škofji Loki, da je izvoljena, da sme zaživeti Božja zgodba ljubezni v njej, da smemo mi ljudje dati sebe v to zgodbo. Hvala Bogu, da prav mi bratje kapucini smemo moliti in blagoslavlјati še danes ta dogodek. Kar korajžno naprej! Bog nas objema na svoji poti, nas jemlje resno in tudi naredi vse, da bi združili svoje zgodbe z Njegovo. Tukaj predvsem kličimo mladim, ki iščejo svoje mesto delovanja, identiteto: Bog je z vami, ne bojte se!

Klemen Karlin

ŠKOFJELOŠKI PASIJON OD STARE LOKE DO LONKE

Nagovor predsednika Kulturno-zgodovinskega društva Lonka Stara Loka ob predstavitvi Pasijonskih doneskov 9/2014 v petek, 21. marca 2014 v Kristalni dvorani Sokolskega doma v Škofji Loki

Naključje ali ne, kot glasbenika me veseli, da današnja prireditev poteka ravno na rojstni dan vélikega Johanna Sebastiana Bacha, avtorja nesmrtnih Pasijonov po Janezu in Mateju, še dva ali trije pa žal niso ohranjeni. Prav v povezavi z Bachovi mi pasijoni postane še bolj očitna vpetost Škofjeloškega pasijona v širši evropski kontekst: pater Romuald je svoje besedilo zapisal med letoma 1715 in 1727, tako rekoč sočasno s krstno izvedbo Pasijona po Janezu na veliki petek leta 1724.

Uvodoma sta, kot napoved naslednjega dogodka v okviru letošnjih Dnevo Škofjeloškega pasijona, predpremierno zazvenela odlomka iz Dalmatinove Pasijonske pesnitve, v priredbi skladatelja, Ločana in starološkega organista, Andreja Missona, ki na ta način le še nadgrajuje svoj avtorski prispevek k glasbeni podobi Škofjeloškega pasijona v najširšem smislu. Spomnimo se samo na lanski Pasijonski večer v Stari Loki 2013, na katerem je bila krstno izvedena njegova glasba za Križev pot Daneta Zajca. V okviru letošnjega Pasijonskega večera 2014 pa z nestrpnostjo pričakujemo integralno izvedbo Dalmatinovega Pasijona, ki mu bo poleg Missonovega avtorskega prispevka dala pečat tudi starološka pasijonska krona, delo kartuzijana kovača Janeza Hollensteina. Že zdaj vabljeni v četrtek, 10. aprila, v Staro Loko!

Verjetno se marsikomu zastavlja vprašanje, kakšna je pravzaprav povezava med Staro Loko in Škofjeloškim pasijonom oziroma, kje je mesto Stare Loke v nekdanji in novodobni pasijonski zgodbi?

Iz pisma neznanega voditelja loške procesije iz leta 1713 je jasno razvidno, da je bila Stara Loka z okoliškimi vasmi in kraji, ki so spadali pod zvon sv. Jurija, eden izmed nosilnih strebrov tedanjih uprizoritev, zaupana jim je bila kar polovica podob v procesiji. Zlasti pa je bila vloga Stare Loke pomembna v duhovnem smislu, saj je bil tam sedež župnije in dekanije, iz Stare Loke je bila tudi bratovščina Sv. rožnega venca, ki je sodelovala pri pripravi pasijonske procesije.

Na to bogato izročilo so se navezala tudi novodobna prizadevanja nekaterih Ločanov, Staroločanov oziroma *Prijateljev Loke*, kot so se poimenovali v nekem obdobju. Že konec osemdesetih in v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja se je okrog Alojzija Pavla Florjančiča izoblikovala *Lonka* kot neformalna skupina ljudi, ki so bili iz osebnega nagnjenja do Škofje Loke in Stare Loke še posebej, pripravljene storiti kaj dobrega zanjo, za Lo(n)ko. Prav pobuda Lonke leta 1992, da se ob 5. obletnici smrti postavi spomenik kiparju Tonetu Logondru, je pripeljala do rojstva *Aleje znamenitih Ločanov* leta 2000.

V okviru svoje raznolike dejavnosti, v sodelovanju z Župnijskim zavodom sv. Jurija Stara Loka, je Lonka že leta 2005 pripravila tudi, vsaj po vsebini, če že ne po imenu, *prvi pasijonski večer v Stari Loki*, šlo je za odprtje likovne razstave *Pasijon po Vincencu*. V Domu na Fari je bilo tedaj na ogled dvajset iz bakrene pločevine tolčenih reliefov s prizori iz Škofjeloškega pasijona, delo loškega ljudskega umetnika Vinka Mohorčiča. Leto zatem je v Stari Loki sledila razstava *Kristusova obličja* kiparja Staneta Jarma, Muzejsko društvo Škofja Loka pa je pričelo z izdajanjem periodične publikacije *Pasijonski doneski*, tedaj še pod imenom *Škofjeloški pasijon 2006*. Ne gre za naključno sovpadanje, to je bilo namreč leto načrtovane pa potem propadle izvedbe Škofjeloškega pasijona in prav Lonka in Muzejsko društvo sta začutila, da ne smeta dopustiti, da bi pasijonski duh zaradi preigravanj dnevne politike zamrl. Iz teh zametkov se je kasneje razvilo to, kar danes poznamo pod imenom *Dnevi Škofjeloškega pasijona*.

Lonka je svojo prvo publikacijo, knjižico z naslovom *Staroločka župnijska knjižnica*, izdala leta 1999, in do danes se jih je v njeni knjižni zbirki *Memorabilia Locopolitana* zvrstilo že osemnajst. Kot soizdajatelj in sozaložnik Pasijonskih doneskov je Lonka prisotna od leta 2008 dalje; v tedanjih Doneskih 16 Muzejskega društva Škofja Loka, z naslovom *Škofjeloški pasijon 2008*, se je prvič pojavil tudi Florjančičev znak Lonke, oblikovan po zapisu poimenovanja za tedanjo Staro Loko kot matico Škofje Loke v pogodbi med oglejskim patriarhom in freisinškim škofom iz leta 1074. Ta znak je ob nedavni ustanovitvi posvojilo *Kulturno-zgodovinsko društvo Lonka Stara Loka*, zato se v letošnjih Pasijonskih doneskih prvič pojavlja s pripisanim imenom društva.

Pavlu Florjančiču, članu tako Muzejskega društva kot Lonke, se zahvaljujem za celoletno, večidel očem skrito delo pri pripravi Pasijonskih doneskov 2014/9 in mu čestitam za vidni sad tega dela v obliki pričujoče izdaje!

Urška Florjančič

PASIJONSKI VEČER 2014 V STARI LOKI

Pasijonska pesnitev Jurija Dalmatina

V letu pred uprizoritvijo Škofjeloškega pasijona 2015 smo v duhu vztrajne krepite pasijonske kondicije na Loškem v postnem času, točneje v tednu pred Velikim tednom leta Gospodovega 2014, pripravili že tradicionalni Pasijonski večer v Stari Loki. V vrsti raznolikih pasijonskih dogodkov na Fari, začeni leta 2005, od leta 2012 dalje na pasijonskih večerih pripravljamo glasbeno-scenske recitale literarno pasijonskega dela, ki je tekoče leto objavljeno v zborniku Pasijonski doneski.

Po Capudrovem Pasijonu ubogih in Zajčevem Križevem potu smo tokrat, in sicer v četrtek, 10. aprila 2014 zvečer ob 19.30 oz. po večerni maši na Fari, prisluhnili besedi in napevu Pasijonske pesnitve Jurija Dalmatina. Izšla je že davnega leta 1576 v njegovem pomembnem delu *Passion tu je, bridku trplene...*, prvi slovenski pasijonski knjigi. Trideset dvanajstvrstičnih, skupaj 360 rimanih verzov dolga pesnitev predstavlja prvi pesniški vrh slovenske vezane besede. Izvirna Dalmatinova pasijonska pesnitev je hkrati naše prvo veliko rimano pesniško delo.

Po dosedaj znanih podatkih je bilo to delo domnevno prvič (ali pa vsaj po zelo dolgem času) javno uprizorjeno. Vsekakor prvič pa je bila uprizorjena ta pesnitev ob glasbeni spremljavi našega skladatelja Andreja Missona, ki je po predlogu Jurija Dalmatina za osnovo vzel protestantski napev Sveti Paul v enim listi (*Quid si coena Dominica*) in ga predelal v obliko, primerno za ljudsko petje.

Dogodek smo pričeli v župnijski cerkvi sv. Jurija s pozdravno besedo domačega župnika dr. Alojza Snoja. Sledil je recital v besedi in glasbi. Prvi dve sliki je zapel Mešani pevski zbor župnije Stara Loka pod vodstvom Tomaža Tozona ob spremljavi orgel, v nadaljevanju pa so slike izmenično peli in recitali štirje domači solisti in skupina enajstih bralcev. Bralci so se povzpeli na prižnico, glasovi pevcev ob orgelski spremljavi pa so se med nas razlegali iz prezbiterija. Po prebrani sedemindvajseti sliki smo se vsi nastopajoči in obiskovalci med petjem osrednjega napeva pesnitve, ob instrumentalni spremljavi melodike, v procesiji s svečami sprehodili do starega župnišča oz. t. i. 'stare dekanije' ob cerkvi, kjer smo prisluhnili zaključnim trem slikam v glasbi. Štirim solistom se je po odpeti osemindvajseti sliki pridružil zbor, ki je s petjem zadnjih dveh slik zaključil pesnitev v tridesetih slikah. O Pasijonski pesnitvi Jurija Dalmatina nam je na kratko spregovoril Alojzij Pavel Florjančič. Po zaključni besedi zahvale starološkega župnika je sledilo pasijonsko druženje vseh prijateljev pasijona.

Odrpte in neogrevane prostore nekdanje dekanije na Fari, ki jo z vsakim dogodkom 'ogrevamo', da nekega dne ponovno zaživi, smo scensko obogatili z namensko zasnovano in izdelano pasijonsko Kristusovo krono in svečnikom, ki ju je iz železa oblikoval kartuzijan iz Kartuzije Pleterje na pobudo Zvoneta Pelkota, predsednika KUD Zgovorna tišina. Soj sveče, ki je osvetljevala krono, visečo pod stropom, je nakazoval novo življenje, ki se poraja iz trpljenja in v nas vedno znova buči novo upanje. Njena svetloba, ki se je nežno in tiho širila po prostoru, je osvetljevala tudi naše obraze in ob podoživljanju pasijona v naših srcih prebujala iskro za prebujenje novega človeka po Kristusovi podobi.

Slike Pasijonske pesnitve so brali:

Marko Črtalič, Štefan Čadež, Tanja Jenko, Ana Florjančič, Mojca Berce, Jan Pintar, Irma Čadež, Blaž Karlin, Klemen Karlin, Sebastjan Eralh, Minka Štremfelj

Slike Pasijonske pesnitve so peli:

Solisti: Rok Kafol – bariton, Andrej Žagar – tenor, Tina Žagar – sopran, Lina Voje – sopran

Zbor: Mešani pevski zbor župnije Stara Loka

Zborovodja: Tomaž Tozon

Spremljava na orglah in melodiki: Gregor Voje

Glasbo priredil: Andrej Misson

Sceno so oblikovali:

Zasnova in projekt za sceno: Zvone Pelko

Oblikovanje pasijonske krone in svečnika, železo, 2014: Kartuzijan

Tehnična podpora: Marjan Štremfelj

Delo z recitatorji: Marko Črtalič, Tanja Jenko

Koordinacija glasbenega dela: Gregor Voje

Priprava prostora in scene / Tehnična ekipa: Aleš Jezeršek, Marcel Kokelj, Peter Grzetič, Andrej Hoivik, Tine Oblakovič

Ozvočenje in akustika: Matjaž Košir

Pogostitev: Tončka Trilar, Štefan Čadež

Tajništvo in komunikacija: Urška Florjančič

Projekt in zloženka: Alojzij Pavel Florjančič

Beseda o Pasijonski pesnitvi: Alojzij Pavel Florjančič

Beseda ob zaključku in zahvala: starološki župnik mons. dr. Alojz Snoj

Organizacija: Župnijski zavod Sv. Jurija Stara Loka in Kulturno-zgodovinsko društvo Lonka Stara Loka

V začetku nas je pot vodila med vinogradi.

V gosteh pri eni od gostoljubnih domačinov na poti.

Uslužni delavci so nam napravili zasilno brv.

Franc Temelj

ROMUALDOVA POT

Ko sem izvedel, da bo drugo letošnje pasijonsko romanje potekalo iz Štandreža v Celje, sem se najprej začudil, zakaj ravno Celje. Toda, ko je Janez, ki si je pot tudi zamislil in izpeljal, razložil za kaj gre, se mi je izbira zdela povsem logična. Po do sedaj znanih podatkih naj bi pater Romuald Marušič s krstnim imenom Lovrenc, v Celju opravil noviciat in tako je tudi on pred dobrimi tristoletimi leti moral opraviti pot iz rodnega Štandreža v Celje. Kje točno je njega vodila pot, se seveda ne ve, je pa zato Janez naše romanje začrtal po starih medkrajevnih povezavah, zmerni človeški hoji primernih.

Romanje se je pravzaprav začelo v petek zvečer, ko smo po tleh učilnice v Štandreškem župnišču razprostrli vsak svoje »spalne pripomočke«, ki smo jih ves čas romanja skrbno nosili v nahrbtnikih. Prej je bil en sam luksuz: vožnja s povsem novim avtobusom, obisk maše, pokušanje dobrot, ki so jih člani pasijonske pisarne Matej, Kitka in Alenka pripravili za vse udeležence maše in potem večerja v obliki ogromnih pic, ki jih je v bližnji gostilni za nas naročil župnik Karlo.

Po slabo prespani noči (presiti in trda podlaga) smo se zjutraj po tipično italijanskem zajtrku (pecivo in kava), kljub vsemu zadovoljni poslovili od gostitelja Karla in krenili na pot. Ko smo šli mimo obcestne table, ki je označevala, da zapuščamo Štandrež, sem pomislil, da v bistvu nadaljujemo pot izpred šestih let, ko smo z istim namenom romali iz Loke v Štandrež. Tokrat smo do Bukovice, kjer smo takrat prenočili, ubrali bližnjo pot skozi Vrtojbo, kjer smo imeli prvi postanek, čeprav še niti dobro uhojeni nismo bili. Prijazni domačin, ki je pomagal pri gradnji kanalizacije (bilo je med prvim in drugim krogom županskih volitev in cela Slovenija je bila razkopana), nas je, ko smo povedali kam in s kakšnim namenom gremo, povabil na šilce domačega in nek japonski sadež, ki me niti toliko ni zanimal, da bi si zapomnil njegovo ime. Iz Bukovice smo odšli proti Renčam, kjer smo naleteli na večje število pohodnikov sredi glavnega trga. Prepričani so bili, da se jim bomo pridružili, kajti tisti dan je bil organiziran pohod po Gregorčičevi poti, katere del smo prehodili tudi mi. Ker je pot krožna, smo jo mi na Gradišču nad Prvačino zapustili in se po cesti spustili do Dornberka in nadaljevali proti Braniku. Spotoma smo ljudi, ki smo jih srečevali, povabili na pasijon, kar naj bi bilo tudi del poslanstva našega romanja. Osnovni namen je bil ljudi vabiti osebno »od ust do ust« kakor v Romualdovih ča-

sih, obenem pa smo se malo prilagodili tudi današnjemu času in smo poleg ustnega vabila delili tudi lične zgibanke. Nekateri so jih z veseljem vzeli, veliko jih je pa tudi zavrnilo, kajti Menart je že pred petdesetimi leti, ko z današnjega vidika pri nas reklame praktično sploh ni bilo, napisal: »Svet je sit reklame in še resnici več ne verjame.« Matevž je ob vabljenju rad še malo poklepetal in preden smo se navadili na to, ga je Janez opomnil, da ga moramo čakati. »Saj veš, beseda da besedo...« in navsezadnje je imel prav, saj pasijonsko romanje ni maratonski tek. Tudi telefonskih pogovorov je imel v tem delu poti Matevž nenormalno veliko, za kar smo mu bili čez čas vsi hvaležni. Na enem od križišč nas je namreč čakala njegova romarska prijateljica Silva iz okolice Ajdovščine s svojim avtomobilom in nas pogostila z ocvrtimi piščančjimi bedri, klobasami, domačim kruhom in vinom.

V Braniku smo obiskali klet, katere lastnik je naročil Janezu, ko je pred tem spraševal za bližnjico, da se moramo oglasiti, ko bomo romali. Tudi župnik nas ni pustil kar tako iti mimo župnišča. Tako nam blažji vzpon ni delal nobenih težav in že smo prispeli v Brje, kjer smo imeli edini »načrtovani« obrok tistega dne. Kljub temu, da so nas na poti dobro stregli, nam jeokusna enolončnica dobro dela, kar pa ne morem trditi za ravnino, ki se je po rahlem spustu, kar malo preveč vlekla proti Vipavskemu Križu, ki je bil cilj tistega dne. Ker nismo točno vedeli, kdaj bo maša, smo jo zamudili, pa še v Lurški votlini je bila, ki ni ravno blizu vasi. Tako sta nam povedala prva domačina, ki smo ju zmotili pri delu, takoj, ko smo prišli v vas. Bila sta brata, ki sta v zidu (del nekdanjega poslopja, ki danes služi kot del obzidja v južnem vhodu v vas) odstranjevala kamenje, s katerim so bila zazidana nekdanja vrata. Eden od njiju je bil lastnik omenjenega zidu in lepo urejene stanovanjske hiše poleg, ki jo je predelal iz nekdanjega gospodarskega poslopja. Dobili so namreč evropska sredstva, s katerimi bodo tlakovali sedaj precej zanemarjeno pot. Če bi ga vsi posnemali, bi bil Vipavski Križ res pravi biser. Komaj je stekel pogovor, že je drugi brat odšel nekaj korakov stran na njegov dom in prinesel poln vrč in kozarce. »Lahko bi tu cvetel turizem, toda kaj, ko še gostilne nimamo«, je potarnal. Turizma res ni, zato pa je bil v vasi blaženi mir. Nekdo je rekel, da je samostan, kjer smo prespali, še zaprt, zato smo nekateri posedli po klopeh na trgu pred njim, nekateri so odšli po vasi, dokler nismo počasi vsi skupaj sledili Janezu, ki je v štiristo let stari kleti, katere lastnik je sicer mesar, poskušal sadove njegovega dela. Vso pot tega dne smo namreč prehodili po pokrajini z vinorodno vegetacijo in temu primerna je bila tudi dobronamerna postrežba na poti, ki smo jo resnici na ljubo z veseljem sprejeli. Edina žrtev je bil Milan, ki že od petega leta starosti ni pokusil alkohola, toda to svojo »usodo« je vdano prenašal. Čez čas nam je gostitelj povedal (najbrž ne brez razloga), da je samostan ves čas odprt, samo na pravi zvonec je potrebno pozvoniti. Sprejel nas je brat Marjan, doma iz Škofje Loke, ki s svojim mirom, tihoto in darežljivostjo v popolnosti opravlja svoje poslanstvo. Preden sem zaspal, sem premišljeval, kaj je za

domačine, ki še vztrajajo v vasi, pravzaprav bolje: tako kot je sedaj, ko imajo blažen mir in k njim zaidejo le posamezniki, zato si morajo zaslužek iskati drugje, ali služiti pred domačo hišo med množico nepoznanih tujih ljudi.

Z Vipavskega Križa smo se za nekaj časa spustili v megleno morje, ki pa se je že posušilo, preden smo prispeli v Ajdovščino in do Šturij, kjer smo se v tamkajšnji cerkvi udeležili nedeljske maše. Po maši so nas, kakor tudi ostale obiskovalce, zopet pogostili člani pasijonske pisarne. Po bližnjicah, ki jih je nekatere Janez že poznal, nekatere pa so nam jih prijazni domačini pokazali sproti, smo še malo pred koncem maše v tamkajšnji cerkvi prispeli v Vrhpolje, da je Janez lahko zbranim vernikom, tako kakor pri vsaki maši, ki smo ji prisostvovali, razložil pomen našega romanja in jih povabil na ogled pasijona. Po maši nam je tamkajšnji župnik razkazal njihovo cerkev, ki jo krasi največji mozaik v Sloveniji, delo patra Marka Rupnika. Obenem nas je popeljal še do stare cerkve sredi vaškega jedra, ki pa žal propada, »ker je spomeniško zaščiten«, kot je rekel. Preden smo se podali naprej, se je zopet izkazala z domačimi dobrotami Elvira, Matevževa prijateljica. Na koncu nas je pa še po prijetni poti vodila prav do prevala nad vasjo Sanabor, da smo se izognili glavni asfaltni cesti. Na vrhu smo se od nje poslovili, obenem pa tudi od vinorodnih krajev, kajti pot nas je vodila naprej po globoki dolini Bele proti Podkraju. Sredi doline smo se ustavili v istoimenski vasi, ki premore le nekaj sicer lično urejenih hiš. Pred eno od njih je sedela starejša ženska. Ko smo jo povabili na pasijon, je rekla: »A vi ste tisti? Sem poslušala po radiu. Kaj boste spili, kavo ali sok?« Spili smo oboje, kajti nismo je mogli prepričati, da bi bilo dovolj samo eno. Prav prijalo je že malo počitka, predvsem pa nam je marsikaj povedala o kraju, v katerem živi že celo življenje. »Tukaj so štiri domačije in pri vseh gospodarijo mladi ljudje. Ne veste, kako sem vesela, ko se tako dobro razumejo med sabo in se ni bati, da bi se tukaj življenje ustavilo«. Tudi nam je prijetno delo, saj dandanašnji kaj takega težko še slišiš. Prijetno mi je dela tudi žemlja, čeprav sem jo nosil že od doma. Za prvo večerjo in zajtrk smo morali poskrbeti sami. Ko sem doma vprašal Martino, ki me je poslala po kruh, koliko žemelj naj kupim, je rekla: »Ne vem, če je sploh kaj potrebno, saj kolikor jaz poznam Karla, ne bomo lačni«. Prijazni domačini so nam pokazali bližnjico proti Podkraju. Ker je na senožeti steze naenkrat zmanjkalo, so opazili, da nismo čisto prepričani, kam naprej, zato so poslali za nami celo mladeniča, da nas je usmeril na pravo pot. Iz Podkraja smo potem po cesti odšli proti Hrušici, kjer smo v gostilni Stara pošta prenočili. O njej je Valvazor že pred dobrimi tristo leti napisal sledeče: »Druga pošta je v omenjeni Hrušici, in sicer v največji puštinji, ki je v njej malo veselja in nič prijetnejšega od njenega konca. Daleč naokoli ne najdeš hiše razen pošte, ki stoji sredi gozda. Ta gozd sega daleč v Turčijo, kakor je zgoraj popisano. Vsebuje ostudne divjine, kjer te spremljajo neprijetnost, dolgčas, strah, nevarnost in neudobnost...Na tej pošti pa kljub temu popotnike, ki se ustavijo in hočejo jesti, najlepše postrežejo z

Vaja za nočno »predstavo«

Janez ugotavlja, kaj mu pripovedujejo.

Opoldanska molitev

jedačo in s pijačo, da so zadovoljni; da, celo čuditi se morajo, kako je v tako divjem, neobljudenem in neudobnem kraju sploh mogoče najti, s čimer bi se dalo postreči popotnikom«. Tudi danes popotnika znajo dobro postreči, kajti tu smo imeli poleg prenočišča naročeno tudi pravo nedeljsko kosilo. Čeprav je bil že čas večerje, nam je vseeno prijalo. Pred spanjem pa smo si ogledali še priročni muzej, ki prikazuje kakšna je bila rimska utrdba Ad Pirum, na kraju, kjer je sedaj gostilna in podoba pošte v Valvazorjevem času. Nekateri smo preskusili celo rimska oblačila.

Zbudili smo se v megleno jutro in okolica je bila res malo podobna Valvazorjevemu opisu, toda mi smo kljub temu v veselem razpoloženju nadaljevali pot proti Logatcu. Ker je bil ravno semanji dan, smo se pomešali med množico kupcev in si nato v bližnji gostilni privoščili zgodnje kosilo »na žlico«. S tem smo se izognili sodobnim trgovskim centrom, ki jih je tudi v Logatcu vse polno in majhnim lokalom hitre prehrane in tako smo lahko vsaj v mislih podoživljali Romualdov čas. Proti Vrhniki smo nadaljevali po tako imenovani »tankovski cesti«. To je lepa makadamska cesta, speljana po gozdu in jo je v času Jugoslavije uporabljala vojska, danes pa je namenjena predvsem rekreativcem in gozdnim delavcem. Tik preden smo dospeli do vrhniške kasarne, sem na tabli videl napis, da smo hodili v območju, ki je namenjen medvedom in nehote sem se vprašal, kaj bi danes napisal Valvazor, do kje je divjina in kje se začne Turčija. Na Vrhniki ni bilo ne enega ne drugega, ampak sta nas v parku pred osnovno šolo zopet pričakali Kitka in Alenka s stojnico z dobrotami. Imeli smo še dovolj časa do večerne maše, zato smo si privoščili skodelico kave. Po maši so ostali odšli na večerjo v župnišče, kjer so tudi prespali, midva z Martino pa sva s prej omenjenimi članicami iz pasijonske pisarne odšla domov. Martini se je iztekel dopust, jaz pa sem imel obljubljenega mojstra, da dokončava napol začeto delo.

Naslednji dan jih je čakalo Barje. Prečkali so ga po trasi, ki jih je vodila skozi Bevke do Podpeči in nato skozi Črno vas v Ljubljano, kjer so jih v samostanu v Štepanji vasi čakali bratje kapucini. Janez si je pot namreč zamislil tako, da smo na poti obiskali tudi vse kapucinske samostane. Glede na pohvale, ki sem jih potem slišal, mi je bilo resnično žal, da nisem bil z njimi. Tudi doma nisem zdržal več kot en dan, kajti mojster mi je tisti dan odpovedal, ostale tri sem pa jaz.

Ker smo, razen zadnjega dne, na pot krenili ob sedmih in sem bil vezan na javni prevoz, sem se z Janezom dogovoril, da jih počakam v Dolskem. Tako sem ravninski del poti izpustil, kajti iz Dolskega smo krenili v pobočje hribov, ki se dvigajo na levem bregu Save. Tako smo tudi skrenili s trase rimske poti, ki je vodila iz Ogleja v Celje. Prej smo ji do Ljubljane več ali manj sledili. V dolini Bele so nas še celo usmerili iz sedanje ceste na bližnjico po »rimski poti«. Tudi poštna pot med Gorico in Ljubljano, o kateri piše Valvazor, je potekala po isti trasi (Gorica, Sv. Križ, Vrhnika, Ljubljana). Kot že rečeno, smo »obirali« vasi, ki so posejane nad Savo. V Zagorici

smo si ogledali spomenik Juriju Vegi, ki stoji pred njegovo rojstno hišo. Marjan je poiskal celo gospodarja in je rekel, da nam je lahko žal, ker smo prehitro odšli naprej. Začelo se je namreč območje žganjerodne vegetacije in moram priznati, da prepričanje, da so v vinorodnih krajih ljudje bolj veseli in bolj radodarni, ne drži povsem. Po vsej poti smo srečevali dobre ljudi in tudi žganje so ravno tako z veseljem ponudili. Tako je Milan ugotovil, da »beseda da besedo, roka pa kozarec«. Večkrat sem se že peljal skozi Kresnice pod žičnico, ki vozi gramoz v tamkajšnjo tovarno apna, saj je le ta speljana nad glavno zasavsko cesto, tokrat pa nas je pot vodila nad njeno zgornjo postajo. Ker je kamnolom precej višje, gramoz vozijo z dvema tovornjakoma do mesta, kjer ga stresejo v zalogovnik žičnice, ki je nekaj deset metrov nižje. Prav osupljivo je bilo opazovati, kako gramoz s tovornjaka zgrmi v globino. Ko smo se približevali Vačam, ki so bile cilj petega dne hoje, smo v daljavi zagledali Sveto goro. »Jutri pa tja gor,« je rekel Janez, čeprav ni mislil povsem resno. »Glavno, da danes še ne bo treba,« smo si rekli in si v Zgornji Slivni privoščili še zadnji počitek in skupinsko fotografiranje pred obeležjem geometrijskega središča Slovenije. V Vačah smo najprej šli k maši, po njej pa nam je župnik pokazal njihovo znamenitost, božji grob, ki privablja obiskovalce od blizu in daleč. Izdelali so ga češki mojstri sredi devetnajstega stoletja in se ga ne bi sramoval niti Swarovski. V bližnji gostilni nas je čakala okusna enolončnica, v župnijskem domu pa gledališka dvorana. Nekateri smo si postlali na odru, nekateri pa v parterju. Predvsem zvočna predstava se je v presledkih odvijala vso noč s tem, da s(m)o bili igralci tako na odru, kot tudi v parterju.

Po zajtrku, ki smo si ga privoščili vsak iz svojega nahrbtnika, nas je markirana pot vodila proti Sveti gori. Čeprav smo jo hoteli obiti, se je Janezova napoved prejšnjega dne uresničila. Odcep, po katerem naj bi sam vrh obšli, smo zgrešili in naenkrat smo se na Valjevo veselje znašli pri župnišču. Tudi ostali se zaradi tega nismo pritoževali, kajti romanje naj ne bi bilo zgolj uživaška hoja, če je povrh vsega še pasijonsko, pa še toliko bolj. Opazovali smo pročelje in okolico župnišča, ki je po svoje »okrašeno«. Tamkajšnji župnik je za to porabil mnogo ustvarjalnih ur in v istem stilu je uredil tudi Marijino kapelo, ki nam jo je posebej pokazal. Nekateri bi to imenovali verski »Dizniland«, drugi kič, meni pa so prišle na misel besede dr. Ivana Sedeja, ki jih je leta 1996 izrekel Mihi Nagliču v intervjuju za Žirovski občasnik: »Če si okoli 1950 ali 1960 človeka z dobrim okusom oziroma kogarkoli v Ljubljani povprašal, kako mu je všeč hotel Union ali bivša Zadružna banka (rekli so ji »indijanski konzulat«), delo arhitekta Ivana Vurnika, so vsi po vrsti odgovarjali: 'Uh, kakšen kič, ta grozljiva secesija!' Danes secesijske oblike, posebno, če so iz tako dobrih rok kot so bile Vurnikove, pomenijo enega od vrhuncev arhitekture, sodijo med najlepše palače v Ljubljani. V onih letih pa se ne bi nihče pritoževal, če bi katero podrl in namesto nje postavili stolpnico.«

»Še zvonove bom vklopil, da boste slišali njihov glas«, je rekel župnik in že smo se, ob mogočnem zvonjenju, spustili na drugo stran gore po strmi stezi navzdol.

Toda kmalu smo prišli zopet na cesto in hoja je postala prav prijetna. Slišal sem, da Janez nekaj pripoveduje, vendar sem postal pozoren šele potem, ko sem slišal, da je rekel: »Smučidol«. Najprej sem pomislil na žganje, toda, ker ga tisti dan niti on niti jaz nisva še niti za potrebo, mi je potem le razložil, da se spuščamo po dolini s tem imenom, čeprav je bil še pred pol stoletja to ime zaselka in tudi domačini mu niso vedeli povedati, zakaj tako nenavadno ime za kraj. Če nič drugega, na taki poti spoznaš, koliko zaselkov dolin in odmaknjenih domačiji je raztresenih po naši domovini, o katerih se ti prej še sanjalo ni. Bile so nam pa poznane Izlake, ki so nas pričakale, ko smo iz ene doline prišli v drugo. V prijetnem bifeju smo si privoščili opoldansko malico, preden smo se povzpeli na pobočje Čemšeniške planine in nadaljevali proti Vrhem, kjer nas je čakala enolončnica in prenočišče s kopalnico. Zopet smo hodili od vasi do vasi in zopet se mi je odpiral nov svet. Pot se je tudi vseskozi dvigala, saj so Vrhe najvišja točka naše poti. Čeprav leži koča, v kateri smo prespali, nekaj pod devetstotimi metri, nas je pričakala v megli in vetru. Zato nas ni okolica nič kaj zanimala, rajši smo zavzeli njeno notranjost.

Po razkošnem zajtrku smo stopili v deževno temno jutro. Ker je bilo prvotno mišljeno, da bomo spali v Mariji Reki, do katere smo imeli še dve uri hoje, smo na pot krenili malo prej kot po navadi. Ker smo hodili po cesti in povrhu vsega še navzdol, hoja ni bila naporna. Tudi vremenska napoved je bila obetavna tako, da smo si bili enotni, da nam je glede na letošnje razmere, vreme bilo zelo naklonjeno. Zopet so se pred nami odpirale meni čisto neznane grape in po njihovih pobočjih raztresene posamezne kmetije in vse bolj sem prepričan, da bo gozd, kljub vsem naravnim katastrofam, ki se nam zadnje čase dogajajo, zadnje, kar bo izginilo iz obličja Slovenije. Kar se Marije Reke tiče moram priznati, da sem prej slišal samo za Dom pod Reško planino, ki so ga preboldski planinci pred desetletji preuredili iz opuščene osnovne šole. Je skrbno urejen, kakor tudi cerkev svete Marije, ki nam jo je razkazal prijazen domačin. Naprej smo sledili markirani poti, po kateri poteka tudi vsakoletni organizirani pohod iz Prebolda do Marije Reke. Po dveh postankih pri prijaznih in radodarnih domačinih smo tako prišli v »ciljno ravnino«, ki se je začela v Preboldu. Ker nas je lovil čas, smo se odpovedali celo pokušnji oslovskih salam in osličinega mleka in si raje v eni od preboldskih restavracij privoščili opoldansko malico in nadaljevali potem skozi vasi na obrobju Savinjske doline. Malo pred Celjem smo prečkali Savinjo in po sprehajalni stezi, ki je speljana ob njenem levem bregu, prišli do mesta. Kmalu po vstopu v mesto so nas pričakali predstavniki skavtov in nam najprej razkazali njihovo stolno cerkev, ki je posvečena sv. Danijelu, nato pa smo družno odšli na Glavni trg, kjer je bila postavljena stojnica pasijonske pisarne. Tam se nam je pridružil tudi pater iz kapucinskega samostana v Celju, nam vsem dobro znan dr. Metod Benedik, ki je dolgo časa prebil v kapucinskem samostanu v Škofji Loki. Je velik poznavalec Škofjeloškega pasijona, saj je doktorsko disertacijo zagovarjal prav

na temo pasijona in bil vseskozi aktiven pri njegovih zadnjih uprizoritvah. Sprejel nas je tudi celjski škof dr. Stanislav Lipovšek in tako kakor vsem duhovnikom, ki so nas gostili na poti, smo tudi njima izročili posebno vabilo za ogled pasijona. Po kratkem druženju smo nato odšli še do kapucinskega samostana, kjer smo se udeležili maše, ki jo je daroval škof in po njej v prijateljskem klepetu z domačini počakali na avtobus, ki nas je odpeljal nazaj v Škofjo Loko, kjer smo se na Placu predstavili še na misijonski prireditvi Misijon ima talent.

Pot, ki smo jo prehodili, sta kot Romualdovo pot poimenovali Danica Zavrl Žlebir in Klavdija Škrbo Karabegović v svojih člankih. Ker se mi je zdelo poimenovanje smiselno in domiselno, sem ga uporabil tudi sam. Obenem pa se mi poraja vprašanje, ali bi bilo smiselno vso stvar spraviti v neke okvirje. S pasijonskimi romanji je začelo Prosvetno društvo Sotočje pred uprizoritvijo pasijona pred šestimi leti. Takrat s(m)o romali najprej v Štandrež in potem na sedeže vseh slovenskih škofij. Letos smo romali v Ribnico na ogled njihovega pasijona in na zgoraj opisanega, v načrtu pa je še del iz Celja v Škofjo Loko. Da ne bi vselej razmišljali, kam in kdaj, bi po mojem veljalo razmisliti, ali ne bi začrtali zgolj eno pot, ki bi jo poimenovali Romualdovo in bi jo lahko prehodili tudi v več delih. To ne bi bila zopet ena izmed mnogih pohodniških poti, ki jih večina postane v zelo kratkem času zgolj sama sebi namen, ampak pot, ki bi jo v določenih časovnih okvirih prehodili pasijonski romarji. Kje naj poteka, v kakšnih časovnih intervalih, v kolikšnem številu itd., bi se bilo seveda potrebno točno dogovoriti (ena od smiselnih variant se mi zdi prav pot iz Štandreža v Celje in iz Celja v Škofjo Loko). Cilj naj bi bil, da bi Romualdova pot postala sodoben dodatek škofjeloški pasijonski tradiciji in kot taka na poseben način vabila na njegovo vsakokratno uprizoritev.

Zbrana družčina
na cilju v centru
Celja

Janez Urh

RIBNICA PRED RIBNICO

Pasijonski romarji vsa romanja pričnemo pri škofjeloških kapucinih. Pred blagoslovom in prvimi koraki je manj ali več priprav, lahko bi govoril tudi o predpripravah. Zame sta ti dve fazi celo bolj zanimivi od romanja samega. Veliko krajev na ta način spoznam prvič. Iskanje prave poti je povezano z mnogimi presenečenji. V pohodniškem smislu je potem romanje le ponavljanje že doživetega. Glede duhovnosti pa ne sme biti bistvene razlike ali hodiš sam ali v skupini.

Posrečeno in tudi koristno se mi zdi večkrat izrečeno mnenje, da je v letih med pasijonskimi predstavami potrebno vzdrževati pasijonsko kondicijo. S tem namenom je Prosvetno društvo Sotočje 15. aprila 2011 organiziralo romanje in ogled pasijona na Viru pri Domžalah. Že takrat sem pomislil, da bi romanje lahko nadaljevali do Ribnice.

V letih 2012 in 2013 smo romarji slabo skrbeli za kondicijo. Na Ribnico sem ponovno pomislil januarja 2013 ob mojem pohodu na Goro pri Turjaku. Vzpon do cerkve sv. Ahaca bi bil prekratek, zato sem se najprej spustil do Bajdinškega slapu, od tu pa v dolino Želimeljščice. To bo verjetno prava trasa za Ribnico, sem si mislil. Res je bilo tako.

Trasiranje poti je dandanes nekoliko lažje kot v preteklosti. Pomagamo si lahko z orodji in podatki spletnih strani. Čeprav je bilo do romanja še daleč, sem na spletu z daljico povezal Loko in Ribnico in si ogledoval možne poti. Njim sem prilagodil pohode v letu 2013.

Moji nedeljski pohodi so pogosto povezani z obiskom cerkva, ki jih ne poznam. Poleg cerkve same me zanima, kako deluje župnijsko občestvo, kakšno pridigo ima duhovnik, koliko je ministrantov, kako zapoje pevski zbor. Ob žegnanjih se izkažejo tudi gospodinje. Tako sem se z mislijo na romarsko pot odpravil na Golo pri Igu ob godu njihove zavetnice, svete Marjete. Zamišljeno sem imel pot iz Drage po dolini in nato vzpon na Golo ter povratek po grebenu. Zaradi jutranjega dežja sem planirano pot skrajšal. Pohod sem pričel v Želimljah. Po markirani poti sem se vzpel do vasi Klada. Ker se je srbski pregovor: »Kartu čitaj, seljaka pitaj!« že velikokrat izkazal za modrega, sem domačina povprašal po najbližji poti na Golo. Svetoval mi je, da nadaljujem po poti naravnost. Kljub mojemu dvomu zaradi kolovoza na karti in v naravi sem upošteval njegov nasvet. Tako kot že večkrat

v preteklosti se je izkazalo, da predvsem mlajši ne poznajo pešpoti in svetujejo pot, kot jo vidijo skozi vetrobransko steklo svojega avtomobila. Pot je bila daljša od planirane, saj sem namesto na Golo prišel na cesto v naselju Škrilje. Zamudil sem polovico maše. V takih primerih se tolažim z mislijo, da poznam začetek in se lahko vključim tudi sredi maše. Nekoliko mi je bilo žal, da profesorja na gimnaziji Želimlje nisem spoznal tudi skozi pridigo.

Na spletu sem si ogledal oznanila salezijancev, ki oskrbujejo več far na robu Ljubljanskega barja. Žeganje pri svetem Rupertu sem izkoristil za pohod po trasi, ki sem jo zaradi dežja opustil ob pohodu na Golo. V meglenem jutru sem parkiral pri Zavodu Malči Belčeve v Dragi pri Kremenici. Ob bližnjem ribniku je bilo že zjutraj veliko ribičev. Šel sem mimo Zavoda in zavil v dolino. Leta 1986 je bila razglašena za naravni spomenik. Tabla na začetku učne poti pri novem ribiškem domu me je poučila, da je v dolini sedem ribnikov. Nastali so umetno v 18. stoletju ob izkopu glin za opeko in zaradi vzreje rib. Kmalu sem naletel na opozorilo, da sem vstopil v območje medveda. Podobne table sem v preteklosti že srečeval na Krimu in si nabral nekaj korajže, zato se tokrat z medvedom nisem obremenjeval. Pot me je pripeljala do osamljene kmetije na koncu doline. Gospodar mi je predlagal dve možni varianti. Najkrajša je pot levo ob travniku in nato skozi gozd. Ker sem imel do maše še dovolj časa, sem se odločil za drugo, daljšo varianto in krenil desno čez travnik. Izbiral sem prave stezice in malo pod vasjo Klada prišel na pot, po kateri sem že hodil na Golo. Od vasi Klada do vasi Sarsko vodi asfaltna cesta po grebenu. Ob pogledu na vasi sosednjih hribov so se prepletali sončni žarki s hitro dvigajočimi se meglicami. Cerkev svetega Ruperta stoji na samem, na gričku severozahodno od vasi. Je lepo obnovljena. Človek se mnogokrat čudi, kako uspejo v zelo majhnih krajih zbrati toliko volje, časa in materialnih sredstev za obnovo. Pogosto je to zasluga enega človeka, župnika ali domačina, ki zna navdušiti ostale krajanke in razseljene domačine, pogosto tudi neverujoče.

Za mano je bil večji del poti tistega dne. Nameraval sem se po gozdu spustiti na cesto Pijava Gorica – Ig. Stezice so me pripeljale do asfaltne ceste. Zavil sem levo proti Igu. Cesta se je vzpenjala bolj, kot sem pričakoval. Ko sem prišel iz gozda, sem ponovno zagledal cerkev svetega Ruperta. Preveč v levo me je zaneslo. Nisem imel volje, da bi se vrnil do križišča z glavno cesto, zato sem zavil na prvo gozdno pot v dolino. Ker mi je po maši domačinka pripovedovala o srečanjih z medvedom, sem bil bolj glasen. Pričakoval sem, da se bo mojega petja ustrašil vsak medved. Pri največjem jezeru v dolini pot zavije proti Dragi. Ker pa bi me lahko spet zapeljala v nepoznano, daljšo smer, sem se odločil, da bom prečkal potoček in se po nasipu jezera vrnil na zjutraj že prehojeno pot.

Dovolj je bilo razmišljanja o različnih variantah poti do Ribnice. Bili smo že v letu 2014. Potrebno je bilo pričeti z resnimi pripravami. Ker sem romanje pri-

Posledice žledu
so občutili tudi
romarji.

Pot je namenjena
samo lastnikom
gozdov ...
in romarjem.

Vlaga v zraku in
pod nogami

pravljaj v okviru Prosvetnega društva Sotočje, sem ponovno poprosil Jožico za pomoč. Na pasijonskih romanjih leta 2009 sva lepo sodelovala. Rabil sem pomoč pri dogovarjanju za prenočevanja. O romanju je obveščala medije in potencialne romarje. Poleg dogovora za blagoslov pri kapucinih sem računal tudi na njeno skrb za duhovno hrano na samem romanju.

Moj pogled na planiranje romarskih poti se s časom spreminja. V preteklosti sem dajal prednost najkrajši poti med dvema krajema in na drugo mesto postavljaj kriterij najmanjše višinske razlike. Tako razmišljanje pa nas pogosto pripelje na prometno cesto in s tem izpostavljanju večji nevarnosti. Cesta med Ljubljano in Ribnico res ni primerna za pešce, zato sem stremel k stranskim cestam in potém. Na ta način romanje postane tudi bolj zanimivo, z več miru, romarji pa se srečajo z manj poznanimi kraji.

Na spletni strani sem izračunal horizontalne razdalje med zamišljenimi prenočišči. Primerjal sem razdalje in ugotovil, da je za prenočevanje Ljubljana preblizu Loke. Ekološko posestvo v Črni vasi bi bilo za romarje preveč potratno, drugih primernih možnosti na severnem delu Ljubljanskega barja pa nisem našel. Prenoišče za prvo noč smo zato iskali na Igu, za drugo noč pa v Velikih Laščah. K odločitvi za Lašče me je poleg primerne dolžine poti drugi in tretji dan romanja nagovarjala tudi misel na odlično hrano v gostilni Pri Kuklju.

Za ozek pas ob trasirani poti sem si izrisal topografske karte v A4 formatu. Klasična karta ni toliko moteča zaradi svoje teže; nahrbtnik postane težak zaradi seštevka številnih drobnih stvari; kot tudi zaradi nepriročnosti velike plahte, še posebej v primeru vetra ali dežja.

Ko človek hodi sam, ni večjih problemov, če malo zaide. Iz izkušenj tudi vem, da si pohodniki ali romarji najbolje zapomnijo tiste dele poti, kjer smo zašli. Kljub temu je bolje, da se romanje odvija po planu, saj smo pogosto časovno vezani na dogovorjeni obed, delovni čas trgovin ali urnik maš. S tem namenom je potrebno vsaj nepoznane dele poti prehoditi ali prevoziti.

Na izvidniški pohod sem šel lepo po vrsti tako, kot sem si zamislil romanje. Prvi dan bomo morali priti iz Škofje Loke do Iga. Odločil sem se, da del poti iz Loke do Sore ne bom preverjal ne peš ne z avtom. Romarji jo že dobro poznamo. Če bi v Sori nadaljevali po isti poti kot na romanju v Ljubljano leta 2009, bi bila ta najkrajša. Da ne bi večkrat hodili skozi iste kraje in se istočasno izognili prometu, sem se odločil za hribovsko varianto preko Katarine. Na pohod sem se odpravil v nedeljo 9. marca. V Soro me je pripeljala žena. Tabla nas z glavne ceste usmeri levo v breg in seznanj, da je do Tehovca eno uro, do Svetega Jakoba uro in pol in do Katarine dve uri. Že takoj na začetku poti so se kazale posledice žledoloma. Drevje je ležalo po tleh, zato nisem šel po bližnjici, meni že poznani stezici. K sreči so tu pridni kmetje že očistili glavno gozdno pot, zato večjih težav nisem imel.

Po uri in pol hoje, ko je v zvoniku odbila 10. ura in se je pričela maša, sem bil na vzpetini nad cerkvijo.

Po maši sem spregovoril še par besed z domačimi pevci. Spoznali smo se nekaj dni pred tem v Žabnici, kjer je njihov prejšnji župnik Simon daroval mašo za starše dveh ali treh bratov in sestre, ki so vsi cerkveni pevci. Kasneje mi je bilo žal, da se z njimi nisem dogovoril za možnost ogleda cerkve na romanju. Glavni oltar in prezbiterij sta delo arhitekta Ivana Vurnika, glavna oltarna slika pa njegove žene Helene.

S Katarine sem pohod nadaljeval po markirani makadamski cesti proti Toškemu Čelu. Srečeval sem nedeljske sprehajalce in pohodnike. Testiral sem, koliko jih pozna planinski bonton, da iz spoštovanja do pohodnika, ki je že osvojil vrh, pozdravi najprej tisti, ki se šele vzpenja. Rezultat ni bil tako slab, precej boljši kot ga poznam s Šmarne gore.

Pot čez Stražni vrh mi ni bila poznana. Najprej sem bil malo v skrbeh, da bi se moral zaradi podrtega drevja vrniti v križišče in se spustiti v dolino Gradaščice. To drugo možnost sem imel v mislih že ob trasiranju poti na spletu, če iskanje poti po grebenu ne bi bilo uspešno. Napravil sem nekaj ovinkov okrog drevja, potem pa se je stanje izboljšalo. Presenetilo me je število pohodnikov, ki jih na tem delu sploh nisem pričakoval. Spoznal sem, da v bližini Ljubljane nista oblegana samo Rožnik in Šmarna gora. Veliko je stezic, za katere ne veš ali se bodo ponovno srečale ali vodijo v eno ali drugo dolino. Moja se je končala pri sadovnjaku. Domačin mi je sicer dovolil, da grem čez njegov vrt in dvorišče na cesto, jaz pa sem se odločil za pot po travniku proti gradu na Bokalcih. Čeprav se danes travniki veliko prej in pogosteje kosijo kot v preteklosti, sem upošteval staro pravilo, da se do svetega Jurija lahko hodi po travi. Na romanju pa bomo že pri vodnem rezervoarju zavili desno na utrjeno pot.

V bližini gradu je podvoz pod avtocesto. Nadaljeval sem po pločniku skozi Vrhovce in mimo nedokončanih blokov, ki jih je gradil Tehnik, takrat že v stečaju. Nedeljski pohod sem zaključil na parkirišču Dolgi most, kje sem počakal ženo za prevoz domov. Za romanje pa sem si zamislil pot mimo viškega pokopališča, zaznamovanega tudi s Plečnikovim delom, nato skozi podhod pod železnico in mimo blokov do trgoveškega centra, kjer bomo imeli možnost obnoviti zaloge hrane in pijače ter si privoščili kosilo.

Ena od večjih težav za pohodnike je prečenje avtocest in rek. Pot je potrebno prilagoditi obstoječim podvozom ali nadvozom ter mostovom. Na spletu sem iskal najkrajšo pot čez Ljubljansko barje. Kako priti čez Ljubljano? Na ortofotu načrtu se je kazal obris brvi ali manjšega mostu južno od Črne vasi. Sreča, da sem se zapeljal na ogled. Našel sem železno nosilno konstrukcijo, po kateri so bile splejane cevi plinovoda ali nekaj podobnega. Ocenjeval sem, da bi se celo dalo priti

čez, če bi bila sila. Za skupino s težkimi nahrbtniki pa je to preveliko tveganje. Na romanju bo najbolje v Ljubljani narediti ovinek na najbližji most čez Ljubljanico in nadvoz nad avtocesto, čeprav bo to pomenilo 40 km hoje prvi dan. Poti tovarništva in spominov nisem prehodil. Podrobno sem si jo ogledal na spletu. Ob tem sem se spomnil, da sem moral kot gimnazijec hoditi po njej pred dobrimi štiridesetimi leti.

Naslednjo nedeljo, 16. marca, sem nadaljeval z ogledom. Poti od Ljubljane do Iga nisem imel namena prehoditi, ker sem jo lahko prevozil z avtom. Posebej sem bil pozoren na prvi možni odcep desno, na poljsko pot proti Iški vasi, ki bi nas rešila prometne ceste.

Drugi dan romanja naj bi prehodili pot od Iga do Velikih Lašč. V ožji izbor trase do Želimelj sem uvrstil tri poti. Najprej sem črtal varianto, po kateri sem se peljal z avtom. Čeprav je ta nekoliko daljša, pa ima najmanj vzpona. Bal sem se tudi, da bi jutranja rosa na travnati poti ob potoku zmočila naše čevlje. Ker sem sklepal, da večina romarjev ne pozna jezerc v dolini Drage, sem dal prednost variantama v tej smeri. Končno odločitev sem odložil do romanja. Pot po dolini je najkrajša in najbolj slikovita. V primeru padavin pa bo gozdna pot verjetno blatna, zato bo bolje pri ribiškem domu zaviti proti svetemu Rupertu in nato po cesti skozi Sarsko. V obeh primerih se bomo pred naseljem Klada spustili do Želimelj po markirani bližnjici. Omenjene poti sem spoznal ob žegnanjih preteklo leto, zato nisem čutil potrebe, da bi jih ponovno prehodil.

Po nedeljski maši v Želimljah sem nadaljeval vožnjo po dolgi dolini Želimeljščice. Parkiral sem v vasi Prazniki, kjer sem ta dan pričel s pohodom. Kraj naj bi dobil to ime, ker se je ob praznikih tu zadrževala turjaška gospoda. Po kolovozni poti sem se vzel v vas Mali Osolnik in nato spuščal v dolino Rašice. Ker smo na tem kraju leto poprej pohodniki na srečanje krajanov, ki nosijo ime Selo, zavili preveč desno, sem bil tokrat pozoren na vse odcepe. Na vrhu Cerovca sem ugotovil, da sem bil preveč levo usmerjen. Poti v dolino nisem našel, zato sem se vrnil do razcepa. Ob ponovnem preverjanju poti na karti sem se čudil, kako mi je uspelo zaiti. Šele takrat mi je bilo popolnoma jasno, da bi moral iti po poti ob travniku še 30 metrov, na razpotju pa ne zaviti desno, ampak iti samo naravnost. Ko sem prispel do prvih hiš v Rašici, sem se obrnil in po isti poti vrnil do izhodišča pohoda.

Z avtom sem se zapeljal na drugi konec Rašice, najprej nazaj v dolino, potem pa po strmi cesti mimo turjaškega gradu. Parkiral sem v bližini Trubarjeve domačije in Plečnikovega spomenika. Od tu do Velikih Lašč sem najprej izbiral poti na levi strani glavne ceste. Slučajno pa sem se na predvečer pohoda spomnil na shranjeno vabilo za pohod po Velikolaški kulturni poti. Ta dan sem po njej hodil do Velikih Lašč.

Jakob nabira prve romarske izkušnje.

Zadnji del poti od Nove Štife do Ribnice

Romarji na cilju, na grajskem dvorišču v Ribnici

Zadnji del poti od Velikih Lašč do Ribnice sem pregledal v nedeljo 30. marca. Oznakam Velikolaške kulturne poti sem sledil do cerkve svetega Roka. Kljub opisanim znamenitostim na tem delu poti, sem se namesto spusta v vas Retnje odločil za bližnjico. V vasi Strmec sem nato zavil levo na utrjen kolovoz in ponovno prišel na Kulturno pot, ki se vzpenja iz doline. Na razgledni točki sem si ogledoval hribovje na nasprotni strani doline. Če bi še kdaj šli peš v Ribnico, bi lahko izbrali pot čez Grmado nad Ortnekom.

Pred Dvorsko vasjo mi je vzbudila pozornost kapelica, ker stoji nekoliko stan od poti. Presenečeno sem ugotovil, da je posvečena sv. Donatu. Poznan mi je bil le vreclec s tem imenom v Rogaški. Z vpogledom na splet sem se seznanil, da gre za rimskega mučenca, vremenskega priprošnjika. V Sloveniji je njemu posvečena le cerkvica pod Donačko goro.

V vasi sem zavil k cerkvi, posvečeni mojemu patronu, Janezu Krstniku. Namesto prijazne ponudbe domačina, da mi odpre cerkev, sem se dogovoril za ogled čez teden dni. Mojo pozornost je pritegnila še hiša z razstavljenim kmečkim orodjem. Na steni visijo v les vrezani verzi Nika Grafenauerja, posvečeni Mencinovim. Pri njih je preživel otroštvo.

Malo nad Dvorsko vasjo Velikolaška kulturna pot zavije desno, jaz pa sem šel naravnost. Ko gozdna pot prečka makadamsko cesto, bi moral zaviti na medkrajevno cesto. Ker sem na eni od kart videl nakazano pot še naprej, ki bi predstavljala lepo bližnjico, sem poskusil. Videlo se je, da pot v gozdu še uporabljajo, na travniku pa le terenske oblike nakazujejo, da so tu v preteklosti vozili. V naslednjem gozdu je pot spet vidna, vendar zaraščena. Prišel sem do asfaltne ceste in se odločil, da bo bližnjica primerna za romanje. Prav zaradi opisanih detajlov, si je koristno pot ogledati pred skupinskim pohodom.

Najvišja točka tega dne je bila pri Svetem Gregorju. Če sem tisti dan pridelal 200 m višinske razlike, me je čakal skoraj do metra enak spust. Na spominski plošči sredi vasi sem prebral, da na mestu, kjer je stala rojstna hiša Janeza Evangelista Kreka, danes stoji gasilski dom. Na sosednji stavbi je Stane Jarm upodobil kmečka dela.

Preden sem prišel v dolino, mi je uspelo še z eno bližnjico sekati cestno krivino. Pred trgovino v Sodražici sem bil malo po pol dvanajsti. Možnosti, da bi na romanju še ujeli delovni čas trgovine, praktično nisem videl. Bolje bo nakupiti malico že v Velikih Laščah in potem hoditi z zmernim tempom. Poleg tega nas tretji dan, enako kot dan poprej, čaka le 20 km poti. Prav primerni razdalji za prosto soboto in nedeljo. Ob pitju kave sem opazil podružnično cerkev žalostne Matere Božje na Strmci in se odločil, da na romanju ne bomo šli po prej omenjeni bližnjici, saj mi ni bila najbolj všeč. V desnem zavoju ceste bomo nadaljevali pot mimo omenjene cerkve in se potem spustili v Sodražico.

Po ogledu župnijske cerkve sem nadaljeval pohod skozi vasi na desni strani potoka Bistrica. Pred mano bi bila skoraj ravna pot do Ribnice, če si ne bi zamislil ogleda romarske cerkve Marije Vnebovzete pri Novi Štifti. V vasi Lipovšica sem skušal najti krajšo pot od cestnih serpentin. Zavil sem na pot ob potoku in levo čez mostiček. V gozdu sem opazil znamenje. S kakšnim namenom je bilo postavljeno na tem kraju? Stezica se tu konča, zato bo pot ob gozdu bolj primerna za romanje.

Moj spomin na Novo Štifo je povezan s patrom Nikom. Prvič sem se z njim srečal, ko nas je šmarnične romarje iz Žirov prenočil v župnišču, drugič pa mi je ostala v spominu njegova kratka pridiga. Na očitke župljanov je odgovoril z nasvetom, naj pridigo dobro poslušajo in se po njej ravnajo, pa bo zadosti dolga.

Ob spustu so me spremljale kapelice križevega pota. Na razcepu sem se odločil za levo stezo. Pod vznožjem sem ugotovil, da je ta pot nekoliko daljša, zato bomo na romanju prej zavili desno. Preverjal sem še zadnje bližnjice pod vasjo Jurjevica. Ker se vse poti, tako kot je prikazano na kartah, v resnici zaključijo na travnikih, me je čakala asfaltna cesta vse do cilja.

V Ribnico sem prispel prav na grajsko dvorišče. Sodelujoči v pasijonu so se že pripravljali na predstavo. Ko je skupina na moje vprašanje pritrčila, da bodo na tem mestu uprizorili pasijon, sem jim odgovoril, da bom kar tam počakal. Ampak to je bila le moja mala šala. Oni pa so hiteli pojasnjevati, da bo pasijon šele naslednjo nedeljo.

Na trgovini pri avtobusni postaji sem pregledal vozni red. Razlikoval se je od tistega, ki sem ga dan prej preveril na spletu. Kdaj je odhod avtobusa, so mi povedali v gostilni Mihelač. Imel sem še čas za kosilo in s tem možnost preveriti priporočilo stanovskega kolega za romarsko kosilo naslednjo nedeljo.

S prihodom v Ribnico sem prehodil in pregledal večji del planirane poti. Tudi Jožica je opravila dogovorjene naloge. Že v petek bomo pričeli z romanjem. Kakšnih posebnih težav ne pričakujem. Upam, da nas bodo spremljali romarski priprošnjiki in primerno vreme.

PASIJONSKI RAZGLEDI

Zvone Pelko, Škofjeλοški pasijon 2009, (fotografska monografija), Škofja Loka,
Občina Škofja Loka, 2014 (30x30 cm, 202 str.)

Od ekipe, ki je pripravljala fotomonografijo o Škofjeloškem pasijonu, sem pričakoval lepo, vzorno urejeno knjigo tako po vsebinski kot po oblikovni plati. Pa me je že prvi pogled na pričakovano monografijo presenetil. Lahko bi rekel: s svojo impozantnostjo in z urejenostjo, ki človeka ne pusti ravnodušnega, ampak ga kar sama od sebe vabi, da knjigo vzame v roke in jo začne za začetek prelistavati, dokler ne pride do konca, potem pa se je loti še podrobneje, tako skozi slike kot skozi bogata besedila.

Najprej kratko o slikovnem delu knjige, ki je obenem težišče tega dela. Fotografija – hitro se začuti, da je v ozadju fotograf mojster – popelje bralca v pasijonsko mesto in ga kratko ter razločno predstavi kot kraj, kjer je pasijonska procesija doma. Mesto samo, vse njegove značilnosti, celotno okolje zelo razločno da vedeti, da ime Processio locopolitana ni zgolj suho poimenovanje, ampak povzema vsebino, kraj in okolje tega dogajanja, ki izvirno spada le v škofjeloško mesto; povsod drugje je, kolikor ga izvajajo, nekaj »od drugod«, v Škofji Loki pa je v resnici doma.

Slika vodi bralca skozi posamezne Romualdove podobe, pri čemer ne gre zgolj za pogled na pasijonsko procesijo »od daleč«, ampak se človek hočeš nočeš ustavlja pri slikah, ki želijo posredovati posebne poudarke, ki predvsem opozarjajo, da pasijon ni preprosto »spektakel«, ampak globoko doživljanje tistih, ki so ga kot amaterski igralci predstavili, in tudi onih, ki so ga spremljali kot gledalci, ko skušajo dojeti vsebino, oziroma sporočilo pasijona. Fotografija zelo posrečeno posreduje like številnih posameznikov, ki so očitno vsebino pasijona dobro dojeli in se v svoje vloge tako vživeli, da se čuti, kot da vlog ne »igrajo«, ampak jih doživljajo. Kako zgovorni so mnogi obrazi tudi brez besede, ki je iz knjige ne slišiš in jo vendar začutiš (Pogubljena duša, Apostoli pri Zadnji večerji, Veliki duhovnik, Hieronim, Pilat, Mati sedem žalosti itd). Posebno sporočilo predstavlja številčnost »igralcev«. Poleg cehovskih skupin, pevcev, glasbenikov, konjenice itd. je predvsem zgovorna množica raznih spokornikov. Ne le, da pač »spadajo« zraven k pasijonu, ampak so v izvirni zamisli pasijona tisti, ki naj bi predvsem posredovali sporočilo pasijona: so tisti, ki s svojo navzočnostjo dajo vedeti, da so dojeli smisel Kristusovega trpljenja (osrednje vsebine pasijonske procesije), da namreč to trpljenje prinaša odrešenje človeku, ki spozna in priznava svoje grehe, ki je pripravljen spokoriti se in se spreobrniti. Močna spodbuda k temu so v knjigi »razmisleki«, ki prav tako niso namenjeni le radovednemu gledalcu spektakla, ampak ga predvsem želijo nekoliko ustaviti, da bi se v tihoti poglobil v sporočilo, ki ga posamezna podoba posreduje.

Besedilo, ki ga je za knjigo pripravil Igor Grdina, je delo odličnega znanstvenika, izvrstnega poznavalca svetovne, evropske in slovenske kulture in umetnosti. Ko avtor razgrne pred bralca časovno zelo široko obzorje, vanj res posrečeno vtke Škofjeloški pasijon kot sad slovenske duhovnosti in kulture; spričuje, da je tudi slovenski duh na dostojni ravni znotraj evropskega duha. Kronološki pregled uprizarjanj kaže na nenehno živost in aktualnost pasijona. Škoda le, da niso vsaj kratko predstavljena izhodišča pasijona, ki so ga kapucini v Ljubljani izvajali že sto let pred škofjeloškimi; slednje bi bilo koristno še posebej, kolikor bo knjiga predstavljala pasijon tudi v tujih jezikih.

Celje, 9. maja 2014

*p. Metod Benedik
profesor cerkvene zgodovine*

*****

Znano je, da se je v krščanski Evropi posvetno gledališče razvilo iz verskega. Od vseh oblik, ki jih je poznal in gojil srednji vek, se je najdlje obdržal Pasijon, to je pripoved o Kristusovem trpljenju, povzet po evangeljskih zapisih, tako kot se še danes bere in poje v Cerkvi v velikonočnem času. Njegova folklorna, gledališko-verska inačica, je živela bolj ali manj neodvisna od literarne predloge in je pritezala množice k dogajanju na prostem, kjer se je lažje sprostil verski čut. Višek so te prireditve dosegle v dobi baroka, še posebej v nemškem prostoru, od koder smo jih prevzeli tudi Slovenci. Eden najbolj uspešnih je Škofjeloški pasijon, ki se v starodavnem mestu ob Sori izvaja že čez dvesto let in še danes vleče številne gledalce in navdihuje umetnike vseh vrst.

Impozantna knjiga – po vsebini in obsegu! – o Škofjeloškem pasijonu, ki jo je zasnoval in ublikoval fotograf in oblikovalec Zvone Pelko s sodelavci, priča o večni aktualnosti pasijona, tako v zasebnem in javnem življenju. Morda smo danes, ko sta za nami dve svetovni vojni in niz revolucij na planetu, ko smo priče degradaciji okolja in osiromašenju misli, postali bolj dojemljivi za tragiko človeka, tako magistralno prikazano v Kristusovem trpljenju in vstajenju od smrti na križu. Ali ni znameniti paleontolog in biolog p. Teilhard de Chardin izrekel misel, da je razvoj človeštva še »zdaleč najbolj podoben Križevemu potu«? Na nas samih je, da se opredelimo do tega stališča, predvsem pa, da sodelujemo in so-doživljamo. To nam v najvišji meri omogoča pričujoča knjiga s svojimi sugestivnimi fotografijami, s strokovnim besedilom zgodovinarja in erudita dr. Igorja Grdine, s preglednim napotkom A. P. Florjančiča – in ne nazadnje s spremno besedo M. Ješeta, župana Škofje Loke, mesta, ki je to umetniško monografijo založilo. V času, ko se duhovno življenje v naši deželi vse bolj banalizira in zmanjkuje denarja za prave kulturne dosežke na vseh plateh, je izid knjige Škofjeloški pasijon 2009 vreden vse pozornosti in posnemanja.

Ljubljana, 4. aprila 2014

prof. dr. Andrej Capuder

V domačem knjigotčinstvu in vse bolj redkimi publikacijami in knjigami se je nedavno pojavilo kot izjemen kakovostni dosežek knjige Škofjeloški pasijon 2009. S katerimi smo se Slovenci ne le oddaljili bogastvi tradicije in preteklosti temveč na način današnje zgodovinske artikulacije in sodobnega oblikovanja presegli neizmerno in maloštevilno produkcijo te vrste izjemnih knjig.

Levni delež pri realizaciji te knjige pripada zvonetu Pelku, ki iz izjemnim posluhom in obtrud perfekcijsko knjigo oblikoval

Pa ne samo to. Zdi se mi ob vseem kar ta knjiga predstavlja in poruša omejitve fotografije. Ker je standardne oblikovne dovršenosti presegel z intuitivno umetniško presežno vrednostjo

Jože Ciuha

4. 25. 03. 2014

To je lepa knjiga, ki nas z besedilom in izredno slikovno opremo spominja na stoletno, a še danes živo duhovno in ljudsko - spektakelsko pasijonsko tradicijo Slovencev.

Ljubljana, 17. junija 2014

Sandi Čolnik
RTV novinar

*****

Škofjeloški pasijon 2009: Igor Grdina, Med svetlobo večnosti in barvami tradicij. Antropološki esej pasijonskih uprizarjanj; Zvone Pelko, V beli pesek časa odtisnjen. 50 računalniško združenih slik dramaturških prizorov; Alojzij Pavel Florjančič, Kronologija uprizarjanj. Nastajanje in uprizarjanje Škofjeloškega pasijona, Škofja Loka 2014.

Knjiga Škofjeloški pasijon, ki jo je kot fotomonografijo oblikovalsko zasnoval Zvone Pelko in uredil Alojzij Pavel Florjančič, je veličastna epopeja, ki v sliki in besedi bralcu predstavi uprizoritev najstarejšega dramskega besedila v slovenščini, delo kapucinskega patra Romualda (Lovrenc Marušič iz Štandreža pri Gorici), kot so ga uprizorili v Škofji Loki leta 2009.

V literarno dovršenem uvodu umesti Igor Grdina Romualdovo besedilo v širši časovni in literarni kontekst gledališke umetnosti skozi čas in izpostavi njegovo duhovno dimenzijo, ki je dosegla svoj vrh v Križanem kot žrtvenem jagnjetu. V mojstrskem loku vzporednic, od triletnega cikla grških tragedij, na videz lahkotnejše komedije v starem Rimu in »dramske« dimenzije verskega obredja, nas avtor privede do letnega bogoslužnega cikla v krščanskem obredju, ki je vzpodbudilo potrebo v pedagoško katehetskem spektaklu človekove razpetosti med dobrim in zlim, med Bogom in hudičem, človekovo grešnostjo in njegovim stremljenjem po svetosti, je uspel ljudem plastično približati odrešenjski pomen Kristusovega trpljenja. V vrsti znanih dramskih uprizoritev Kristusovega pasijona je Škofjeloški »kompleksna sinteza med uprizoritveno predstavo oziroma religiozno dramo ... in procesijo« (str. 33), njena realizacija pa »zavezuje nastopajoče k celovitemu osebnostnemu angažmaju, ki nima meje in je zato vseobsežen« (str. 48).

Urednik knjige Alojzij Pavel Florjančič je v svojem prispevku nanizal dramske uprizoritve Škofjeloškega pasijona od tiste prve, morda že v postu leta 1715, zagotovo pa leta 1721 do leta 2009, vključno z njihovimi posebnostmi v besedilu ali njenih priredbah za potrebe gledališkega odra. Besedila avtorjev (poleg navedenih še Miha Ješe) se zlijejo v organsko celoto z mojstrsko umetniško fotografijo Zvoneta Pelko in Jureta Nastrana. Fotografska upodobitev dramskega dogajanja na škofjeloških ulicah in trgih leta 2009, dopolnjena z minimalnimi pojasnjevalnimi citati iz originalnega Romualdovega besedila, bralca knjige prevzamejo v toliki meri, da nehote tudi sam postane eden od »igralcev« tega dogajanja.

Škofjeloški pasijon, s konkretnimi napotki za igralce, obenem tudi najstarejša evropska režijska knjiga, kot »ena najstarejših kontinuirano uprizarjanih gledaliških procesijskih pasijonskih iger v Evropi ... čaka na vpis v reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva pri UNESCO« (str. 196). Prepričan sem, da bo knjiga v angleškem in nemškem prevodu slavo Škofjeloškega pasijona dostojno uvrstila v širši kontekst svetovne kulturne dediščine.

Ljubljana, 28. marca 2014

France M. Dolinar
zgodovinar

*****

Pred nami je knjiga, ki je obenem posvetilo in osvetlilo (luč) uprizoritve Pasijona, tega nenehno se dopolnjujočega spominjanja na turbulentne čase skozi Božjo zgodbo, prirejenega za škofjeloški okraj, kar v nadaljevanju poimenujem kot *Genius loci občestva Škofjeloškega pasijona*.

Bolj kot slikovna »zamrznitev« zgodovinske uprizoritve v letu 2009, je s pomočjo sijajne fotografije, ki nas vpelje v dogodek, s sliko panoramsko zaobjete krajine, silhuete Škofje Loke, prikazana harmonična predstavitev srednjeveškega mesta, nad katero »čepi« varuh v podobi fevdalnega gradu. Mestno sliko dopolnjuje vodna površina sotočja obeh rek (Sori), katerih vrtince blaži kip svetnika Janeza Nepomuka na mostu. Ko nas predrami drzni, a simbiozni preplet procesije, ki ga telesno in nazorno spremljajo kriki in zatajena bolečina Jezusovega trpljenja v Božji zgodbi s trpljenjem ljudstva, njegovimi (pra)strahovi, bojem z smrtno boleznijo (kugo), pomanjkanjem, revščino a upanjem, vemo da bomo združeni vsak zase peli hvalnico Bogu.

Knjiga, tako kot pasijon, impresivno sledi toku misli o troedinosti človekove eksistence na tem in na onem svetu, o Odrešeniku, ki je zaradi človeka prišel k njemu in o svetem Duhu, ki ureja občestvena razmerja.

Obsežno in temeljito razmišljanje z naslovom Med svetlobo večnosti in barvami tradicij lucidno in temeljito razgrne menjavo tragičnega, tragikomičnega in komedijskega v uprizarjanjih, v katerih se individuum, družina, stan in krajevno občestvo spopadajo s spominom in z zaupanjem v tradicijo.

Le ta, tradicija kot trajni premislek, spomin in pater Romuald kot genius loci, so okvir za transkripcijo Jezusovega trpljenja v slike njegovega časa in škofjeloškega okolja. Le pater Romuald je bil poznavalec ljudi, njihovih sposobnosti in je ob zaupanju do občestva znal združiti posameznika v skupnost in ritual dogodka in tako zgodovinsko zgodbo uravnotežiti in oplemenititi z značilnimi motivi in dodatki k biblijski Besedi.

Od tu naprej je bila potrebna le rast in tradicija, ki je nihala od polnega navdušenja za pripravo pasijona ob postnem času, do skromnejših uprizoritev. Odnos

do pasijona nam izkazuje tudi število nastopajočih, izbira glasbene spremljave in navdihni ustvarjalcev, med katerimi je bil tudi Jurij Dalmatin, ki je za pasijon napisal pesnitev in glasbeno partituro. V najnovejšem času je pasijon inspiracija za komponiste kot sta profesorja glasbe Misson in Potočnik.

Tako permanentni genius loci navdihuje slikarje, fotografe, filmske in televizijske posredovalce slike, katerim je knjigo posvetil fotograf in oblikovalec Zvone Pelko v simfonijo besedil in dramaturško povezanih prizorov, polnih vzdušja.

Ko se tem naporom pridružuje še lingvistična analiza govornih vzorcev skozi čas, muzikološka analiza ter duh časa, ki se zrcali v opravah in postavitvi akterjev, dinamično spominjanje na temo večne skrivnosti Božje zgodbe, postane vse edina prava utrditev v dojetanju svetosti življenja in njegove biti, in vzor za vse od najmlajših generacij do najstarejših, ki polnijo v teh postnih časih življenje Škofje Loke in njene neponovljive lepote.

Ljubljana, 6. aprila 2014

Marko Mitja Feguš
arhitekt, publicist

*****

Monografija Škofjeloški pasijon 2009 je izjemno dragocen vzorec predstavitve najbolj osnovnih in hkrati najpomembnejših značilnih vrednot enega od ohranjenih zgodovinskih mest, ki s svojimi posebnostmi sooblikujejo vrhunce, ne samo domače ampak predvsem svetovne kulturne dediščine. Vrhunske fotografije so hkrati prikaz posebne pasijonske zgodbe, predvsem pa so odsliskavanje neverjetno globokega in s posebno mestno zgodovino povezanega sodelovanja prebivalcev. Ti so v Škofjeloškem pasijonu združili svoja osebna verska prepričanja in jim dodali željo, da Škofja Loka ohrani poleg svoje značilne historične materialne podobe tudi svojo posebno duhovno kulturno dediščino in to ne samo kot muzejsko ohranjeno temveč kot živo, v novem času neposredno vezano na tradicijo preteklih stoletij z zanjo najbolj značilnimi kulturnimi vrednotami. Fotomonografija Škofjeloški pasijon 2009 zato pomeni enega od osnovnih temeljev za predstavitev mesta, rituala z nastopajočimi meščani, ki jo je potrebno ponuditi tudi v prostor Evrope in sveta, kot vzorec, ki ga danes razumemo kot »dediščina za prihodnost«.

Ljubljana, 3. aprila 2014

prof. dr. Peter Fister
profesor, arhitekt

*****

Pravkar je izšla knjiga *Škofjeloški pasijon 2009*. Rečemo lahko, da je le-ta veliko več kot knjiga. Je poklon naši ljudski kulturi in univerzalnemu razmišljanju na visoki znanstveni ravni. Z izjemnimi slikami in poglobljenimi besedili nas vabi k

popotovanju v našo samoniklo kulturno dediščino in k iskanju stikov z našo novo sedanostjo in prihodnostjo.

Novo mesto, 24. marca 2014

dr. Janez Gabrijelčič
idejni avtor *Rastoče knjige*

*****

Evropsko meniško življenje izhaja iz duhovnega gibanja egiptovskih puščavnikov. Kot nam sporoča Janez Kasijan (+435) meniško sporočilo zahteva od vsakega meniha delo kot spokorno askezo, ki je breme vsakega človeka (1Mz3,17-19), za njegovo psihično ravnovesje, ko si z delom služi svoj kruh.

Čaščenje Boga z molitvami in duhovno branje z učenjem (*Lectio divina*) so menihi dopolnili z delom (*Opus humanum*) v izdelovanju ikon, prepisovanju in slikanju svetih besedil, oblikovanju sakralnih prostorov in predmetov, kakor tudi v ustvarjanju poezije in glasbe.

Teološko razmišljanje je poglobilo pomen dela v sodelovanje z Bogom stvarnikom v končno eshatološko izvršitev stvarjenja, s katero najde Umetnost svoj smisel in izraz: »Naloga vsake umetnosti je, da prebije zastrahujoč okvir končnosti in se odpre duhu, ki strmi k neskončnosti.« (*Papež, Pij XII*).

Pripis KD Zgovernorice Tišine:

To je menihovo razmišljanje o smislu umetniškega ustvarjanja, s katerim je potrebno iskati sporočilno vrednost Škofjeloškega pasijona.

Kartuzija Pleterje, 28. marca 2014

br. Janez Hollenstein

*****

Ob prebiranju obsežne fotomonografije Škofjeloški pasijon 2009 fotografa Zvoneta Pelka se mi misel in spomini najprej ustavijo ob mojem sodelovanju pri uprizoritvah Škofjeloškega pasijona 1999 in 2000. Bil sem v skupini nosačev odra v 13. podobi Glej, človek, za pripravo katerega so bili poklicani vaščani Reteč in Gorenje vasi pri Retečah, ki so medse sprejeli tudi Godešana. Že takrat sem od blizu začutil izjemne voditeljske sposobnosti Boruta Gartnerja, režiserja ŠP 2009, ki je kot Retečan pripravljaval igralce v omenjeni pasijonski podobi. Nosači v podobi Glej, človek imajo tudi aktivno igralsko vlogo, saj predstavljajo judovsko ljudstvo, ki na Poncija Pilata z vzkliki »križaj ga, križaj ga« pritiskajo na njegovo končno rzsodbo. Šele ob ogledu ŠP 2009 sem spoznal, da so ti vzkliki eden od dramaturških vrhov celotnega Škofjeloškega pasijona.

Zaradi sodelovanja pri izvedbi ŠP 1999 in 2000 sem Škofjeloški pasijon v vsej celovitosti ponotranjil šele leta 2009. Tedaj sem si ogledal kar tri uprizoritve. Pri prvi me je pasijon najbolj notranje nagovoril, drugo sem spremljal v večerni izved-

bi, kjer mi je bilo dano doživeti in fotografsko dokumentirati Jezusovo trpljenje na križu v 16. podobi, ki ga je igralec izjemno »odigral«, kar je prikazano tudi v Pelkovi knjigi na straneh 148 do 150. Pri tretji uprizoritvi pa sem kot predsednik Muzejskega društva Škofja Loka zavestno »hodil po poteh« dr. Tineta Debeljaka, režiserja Škofjeloškega pasijona 1936 in soustanovitelja društva leta 1937. Dokumentiral sem mimohod predstavnikov vseh družbenih slojev s papežem na čelu pred Debeljakovim obeležjem v Aleji znamenitih Ločanov, nato pa sem se prestavil k Debeljakovi rojstni hiši pod Nunsko cerkev. Najbolj sporočilen in simbolen se mi je zdel mimohod križanega Jezusa, saj sem ob tem globoko v sebi začutil Debeljakov osebni križev pot, ki ga je doživel po letu 1945.

Uvodni stavek Pelkove fotografske mojstrovine V spomin vsem, ki so nosili križ Škofjeloškega pasijona nagovarja vse sodelujoče pasijonce, tako z zunanjega vidnega sveta, kot tudi z notranjega, duhovnega vidika. Ne dvomim, da bo, podobno kot mene, tudi ostale pasijonce in gledalce ŠP 2009 v Pelkovi in Nastranovi

fotografijah zapisana uprizoritev ŠP 2009, ki je obogatena z razmišljanjem Igorja Grdine, ob vsakem prebiranju nagovarjala z drugim sporočilom, kar je značilnost zgolj velikih knjižnih del.

Vesel sem, da je fotomonografija Škofjeloški pasijon 2009 na velikem knjižnem formatu, kar omogoča izjemno sporočilnost posameznih fotografij in ga uvršča ob bok najbolj prepoznavnim evropskim pasijonskim uprizoritvam. Hkrati pa s tem že navzven sporoča o presežnosti Škofjeloškega pasijona in brezčasni univerzalnosti njegovega oziroma Jezusovega sporočila odrešenja in ljubezni.

Godešič, velikega srpana 2014

*mag. Aleksander Igličar
predsednik Muzejskega društva Škofja Loka*

*****

Opis Kristusovega trpljenja v 21. podobah Škofjeloškega pasijona lahko pušča zgolj vtis posameznih presunljivih slik, vtkanih v vrhunsko dramaturško predstavo. A za površino teh 21. podob je skrito očem nevidna ljubezen Boga do človeštva in vsakega človeka. Ob pogledu na tavajočega človeka po izgonu iz raja se je Bogu milo storilo. Odločil se je poslati svojega sina Jezusa Kristusa, da tavajočega človeka pripelje nazaj v raj. Potovanju sledijo bolečina, šibkost, ponižanje, trpljenje in križ. Potovanje se na videz konča v grobu. Grob ne kot konec, pač pa kot začetek. začetek novega, večnega življenja. 21 podob povzema spomin, ki razodeva Božjo prisotnost in ki zaobjema preteklost, sedanjost in prihodnost, saj nam priključuje v spomin preteklost, ki jo naj živimo v sedanjosti: Bog je daroval svojega edinega sina Jezusa Kristusa iz ljubezni, da bi prav vsakega človeka pripeljal nazaj v raj. 21 podob zato nagovarja vsakega posameznika, da je ljubezen edina sila, ki premaga prepreke brez nasilja in ki prepreči širjenje zla-teme: zlo-tema je pomankanje dobrega-svetlobe. Škofjeloški pasijon je tako svojevrsten liturgični obred: liturgija ljubezni, kajti 'pravi liturgični obred kristjana je ljubezen' (papež Benedikt XVI).

Novo mesto, 1. aprila 2014

*Gojmir Rudolf Južnič,
univ. dipl. teol.*

*****

Škofjeloški pasijon je svojevrstna učna ura, ki združuje vpogled v verovanje, kulturo, zgodovino, zgodnje pesništvo in dramatiko v slovenskem jeziku, pripadajočo dramaturgijo in bogato kostumografijo. Z dekretom cesarja Jožefa iz l. 1782 prepovedana pasijonska igra je večplastno pričevanje časa, ki so ga v Škofji Loki pogumno obnovili in zaradi velike zahtevnosti predstavlja velik podvig v vsakem pogledu.

Uprizoritev l. 1999 sem si skupaj z dijaki novomeške gimnazije ogledala na povabilo Gimnazije Škofja Loka, s katero smo bili povezani v partnerstvo

UNESCOVE mreže šol. Spomnim se, da nas je pasijon očaral kot izjemen dramaturški dosežek, a hkrati presunil zaradi izjemne brezčasne izpovednosti sporočila. Menim, da je Škofjeloški pasijon zaslužen uvrščen na seznam žive kulturne dediščine kot vrhunska kulturna dobrina, podedovana iz preteklosti. Uvrstitev Škofjeloškega pasijona na UNESCOV seznam nesnovne dediščine bi Škofjo Loko postavil na mesto, ki ji zaradi očuvanja dediščine patra Romualda tudi pripada.

Gimnazija Novo mesto, 30. marca 2014

Polonca Kukec
profesorica geografije in zgodovine

*****

Ko človek prvič dobi v roke monografsko knjigo Škofjeloški pasijon 2009, je že to prvo srečanje zanj impresivno. V njem se sama od sebe vzpostavi po eni strani neverjetna bližina, po drugi pa svojevrstna spoštljiva distanca, ki izzove ponižno pripravljenost na srečanje z doslej neznano skrivnostjo.

Ob prelistavanju monografije se mi je ob pregledu vsebine v hipu porodila misel na nekakšno trinitaričnost te knjige. O tej govorimo, ko poskušamo s človeškimi pojmi in besedami pojasniti skrivnost Boga. V Sveti Trojici je en Bog v treh osebah, kot Oče, kot Sin in kot Sveti Duh. Vendar se nam ljudem te osebe vedno razodevajo vsaka na svoj način, pa kljub temu vsaka razodeva isto in celotno resničnost Boga. Nekaj podobnega izkusimo, ko prebiramo to monografijo...

Knjigo tvorijo trije glavni sestavni elementi. Najprej je ta knjiga odlična fotomonografija fotoumetnika Zvoneta Pelka. Drugi in vsebinsko osrednji element predstavlja zgodovinski esej Igorja Grdine, vrhunskega zgodovinarja, poznavalca značilnih atropoloških sledi v vseh obdobjih človeške zgodovine, od človeških začetkov do danes. Tretjič pa to knjigo bistveno zaznamuje tudi podrobna kronologija uprizarjanj škofjeloškega pasijona izpod peresa Alojzija Pavla Florjančiča, ki najprej umesti začetek uprizarjanj v davno leto 1721 in nato skrbno beleži vse ponovitve, dopolnitve in prilagoditve do današnjih dni. Vsak od teh treh avtorjev na sebi lasten način predstavi ta pasijon tako, da ostaja njegov prispevek svoja celota, ki se na koncu zlije v celoto vseh treh. Tako dobi kompletan knjižni volumen tisto monumentalno obliko, ki človeka ne pušča neprizadetega. Vsak od teh treh avtorjev na svoj način prispeva k temu, da knjiga bralca prvenstveno nagovori kot celota in ga izziva, da se osrednjemu sporočilu tega pasijona potem približuje na vsebini primeren, torej kar se da poglobljen način. Tega dela preprosto ne moreš zgolj površno prelistati in ga nato za neko nedoločeno obdobje prostodušno postaviti na knjižno polico, ampak te kliče, da segaš ponovno in ponovno po njem in se vsakič na nov način prepustiš enkrat bolj govornici slike in njene kompozicije, drugič bolj globokim razmislekom o začetkih človekovega uprizarjanja tipičnih človeških situacij, tretjič morda razmišljaš o naših prednikih v različnih

zgodovinskih obdobjih in njihovih življenjskih usodah, iz katerih so vedno znova našli izhod iz še tako težkih okoliščin tudi zato, ker so s pasijonsko procesijo premišljevali in uprizarjali trpljenje našega Gospoda Jezusa Kristusa in njegovo življenjsko darovanje za odrešenje vseh ljudi.

Vprašujem se torej, kaj mi knjiga poleg neizbežnega, vsaj kratkega spomina na našo preteklost, morda še ponuja prav za današnji ali celo prihodnji čas? Kako za današnjo pastoralno prakso uporabiti to vsebinsko in sporočilno bogato knjigo? Kako to storiti enako uspešno 283 let potem, ko je, na tedanjemu času najbolj primeren način, to storil kapucinski pater Romuald z uprizarjanjem pasijona v duhovni blagor svojih tedanjih sodobnikov? Na to daje odgovor izkušnja tistih 84 evropskih mest, kjer potekajo podobne upodobitve kot je bila nazadnje leta 2009 v Škofji Loki in nam jo ta monografija na edinstven in monumentalen način predstavi.

Ljubljana, 26. aprila 2014

*dr. Peter Kvaternik
pastoralni teolog*

*****

Monografija Škofjeloški pasijon 2009, ki jo je leta 2013 izdala Občina Škofja Loka, nedvomno že na prvi pogled predstavlja svojevrstni spomenik spomeniku oziroma natančneje živi mojstrovini državnega pomena, kot Škofjeloški pasijon statusno uradno opredeljuje slovenska spomeniškovarstvena zakonodaja. Rokopis Škofjeloški pasijon velja kot najstarejše dramsko besedilo v slovenskem jeziku. Nastal je v zgodnjem 18. stoletju izpod peresa kapucinskega patra Romualda, v času in okolju, kjer je imelo upodabljanje največje drame v človeški zgodovini že dolgo tradicijo. Petnajstih prizorov iz Kristusovega pasijona v fresko tehniki s konca 14. stoletja na fasadi romarske cerkve v Crngrobu v neposredni bližini Škofje Loke je le en izrazit primer. Seveda pa je Škofjeloški pasijon veliko več kot le niz (»živih«) slik, je namreč procesija pravih prizorov, ki jih v monografiji odlično predstavljajo nepogrešljive fotografije Zvoneta Pelka in Jureta Nastrana. Več deset računalniško združenih slik dramaturških prizorov bralcu ponujajo neizogiben miselni vstop v neposredno dogajanje na starih škofjeloških ulicah, ki niso zgolj scenografija uprizoritve, temveč izvirni historični oder obravnavane drame. To pa je tista komponenta, ki sta jo avtorja uspela likovno in pomensko prepričljivo ovekovečiti.

Kot poseben poklon in vrednost lahko štejemo tudi besedila, zlasti Igorja Grdine, ki je prispeval filozofsko antropološki esej o pasijonskih uprizarjanjih z naslovom Med svetlobo večnosti in barvami tradicij. Besedilo je avtor zasnoval kot duhovni uvod v pomen in bistvo Škofjeloškega pasijona, in sicer na način, ki bralca ne pušča ravnodušnega.

Ljubljana, 7. maja 2014

*Robert Peskar
umetnostni zgodovinar*

Škofjeloški pasijon, ta veličastna gledališko procesijska mojstrovina, je dobila v monografski knjižni izdaji odličen spomenik, ki so ga zasnovali avtorji: Zvone Pelko, z oblikovno zasnovo knjige in odlično fotografijo, Igor Grdina, pisec izjemnega antropološkega eseja in Pavle Florjančič, avtor kronološkega pregleda vseh predstav pasijona, od zapisa dramaturgije patra Romualda leta 1721, do pasijonske procesije leta 2009.

Reprezentativni monografski format knjige, izbor razpoznavnih barv (rdeča, črna), izbor papirja in tipografije dajejo knjigi potrebno žlahtnost, ki ustreza veličastju prireditve.

Ritem preloma knjige, v odlični oblikovalski opremi in računalniški obdelavi fotografij Blaža Jamška, nazorno sledi dramaturškemu dogajanju prireditve po škofjeloških ulicah.

Novo mesto, 23. marca 2014

*Peter Simič
arhitekt in oblikovalec*

*****

Leta 2009 smo si z družino ogledali Škofjeloški pasijon. Takrat sem bil star 8 let. Spomnim se prizorov, ob katerih sem raje zaprl oči, ker me je bilo strah. V spominu pa so mi ostali tudi prizori, v katerih je nastopalo veliko konj, ki jih imam zelo rad.

Ob prelistavanju te knjige sem podoživljal spomine in spoznaval globljo vsebino pasijona. Slike zelo živo izražajo zgodbo Jezusovega trpljenja in meni povedo zelo veliko. Z zanimanjem sem jih večkrat pregledal in si zaželel, da bi ob naslednji uprizoritvi Škofjeloškega pasijona spet sedel med gledalci.

Cerov Log, 5. septembra 2014

*Jernej Simončič, 7. B
O.Š. Šentjerneje*

*****

S fotografsko monografijo »Škofjeloški pasijon 2009« se poglobimo v obsežno tradicijo religiozne umetnosti našega kontinenta. Bogata baročna dramaturgija združuje vse sloje tedanje družbe, kar poudarja izjemno lastnost krščanstva - odrešenje za vsakogar. S sodelovanjem več kot devetsto ljubiteljskih igralcev, pa kolektivno Odrešenjsko sporočilo prehaja na vsakega slehernika, ki je del pasijonske igre. Tako tudi gledalec preko doživete procesije začuti svoje majhno trpljenje v primerjavi z Odrešenikovim in se zave, da je smiselno, kdaj zreti v temo, kajti čaka nas obljuba večne sreče v svetlobi Raja.

K dogajanju pri sami procesiji nas prepričljivo uvede zgoraj omenjeno delo, kjer nas fotograf Zvone Pelko s svojim spretno posnetim »križevim potom« popelje v skrivnost velikega tedna. S fotografij zrejo obrazi igralcev, ki so se potopili v

ta veliki krščanski misterij, in nas navdajajo z velikim razponom čustev, od strahu, groze, obupa, pa vse do katarze in spoznanja, da je Gospod z nami in da se nam ni treba ničesar bati.

Prav poskuse uprizarjanja te odrešenijske zgodovine pa dovršeno povzame esej profesorja Grdine, ki nam nazorno odpre duri v razvoj dramskega sporočanja. Preko velikih del antične tragedije in komedije nas pripelje do srednjeveškega misterija in baročnega pasijona, ki nas preko svojih eksemplov in nasprotji vzgaja in še pomembneje uvaja v Kristusovo žrtvovanje, s tem pa dopolnjuje brano bogoslužje velikega petka in nam tako še bolj prebudi čute za »mimohod Križanega«.

Ne gre pa prezreti tudi zgodovinskega pregleda Alojzija Pavla Florjančiča, ki daje monografiji še posebno širino, s katero upravičeno pritegne pozornost bralca širom Evrope. Pri branju te »časovnice« se res zavemo, da je tako velikansko delo za ves evropski prostor – hkrati pa ostaja zvesto okolju, iz katerega izhaja - lahko nastalo le pod vplivom Brižinske škofije, s talentom lokalnega kapucinskega izobraženca in velike verske gorečnosti preprostega človeka, ki je s tem presegel okvire ljudskega verovanja in (si) postavil izjemen spomenik, ki je še danes živ izvir navdiha in srečevanja s presežnim.

Posebna pohvala pa gre tudi daljnovidnosti lokalnih oblasti, ki so uvidele, da je to delo ne le zapis narodove bogate duhovne dediščine, temveč tudi zagotovilo, da bodo očiščevalne moči Pasijona deležne še številne generacije Slovencev in Evropejcev.

Podobno pa so pomembnost te tradicije spoznali tudi v Sevilji, kjer so po težki zgodovini 20. stoletja ponovno oživili – čeravno nikoli popolnoma opustili – uprizarjanje pasijona. Tukaj so namreč vsak dan velikega tedna številne procesije, ki imajo vrhunec v četrtek zvečer, oziroma v noči na veliki petek (ta čas se imenuje »Madrugada«). Sam imam zelo žive in ganljive spomine na tisti čas, ko sem bil pred petnajstimi leti tam navzoč.

Za konec pa bi izpostavil še eno prireditev, imenuje se »La Passió d'Esparraguera«, odvija pa se v vasi blizu Montserrata. Pravzaprav gre za neko ljudsko predstavo o Jezusovem življenju, ki se osredotoča na njegovo trpljenje in smrt. Ta stara baročna igra se mi zdi kot ideja in realizacija, precej bolj podobna Škofjeloškem pasijonu. Zelo zanimivo bi se bilo poglobiti v primerjalni študij povezovanja obeh dram, še ene skupne točke med Slovenijo in Katalonijo, tokrat na umetniškem, gledališkem in verskem področju.

Ljubljana, 2. februarja 2015

Feliu Torra, duhovnik

Knjiga je veliko več kot lepo urejeno poročilo o Škofjeloškem pasijonu 2009. Sooči nas s temeljno dilemo današnjega duhovnega življenja: je pristna izkušnja vere zgolj stvar posameznikove intimne ali pa je še vedno možna kot kolektivni dogodek? Je kolektivna procesija zgolj spektakel za opazovalce ali pa se skozi njo še zmerom lahko vzpostavi ekstatično duhovno občestvo?

Ljubljana, 15. maja 2014

*Slavoj Žižek
filozof*

*****

Križ, vertikalna simbolna povezanost z Bogom, in horizontala, simbol delovanja in povezanosti s človekom, je znamenje trpljenja, ki se zaključí s vstajenjem in novim življenjem. Če ni odrešenja kot končnega cilja, je vse zaman, ni vere, ni upanja in ni ljubezni. Vse skupaj je le trpinčenje, namenjeno samemu sebi. Od tu do tam, kjer je odrešenje in vstajenje, pelje pot, Križev pot. Začelo se je z odločitvijo na Oljski gori in končalo v praznem velikonočnem grobu. Povoji so bili zloženi in prti, ki je bil pod njegovo glavo, je bil položen na drugem mestu. Gospod je vstal v novo življenje, kot je rekel. Bog oče je z njim in od tu nas kot Odrešenik sveta nagovarja vsak dan, vsak trenutek, da se odločimo in hodimo za njim. Verjetno je kapucinski pater Romuald nenehno čutil ta božji nagovor; ki se je v nekem trenutku oblikoval v odločitev, da je po zgledu mnogih predhodnih uprizoritev začel pisati dramsko besedilo Kristusovega pasijona. Končni cilj je bil: skozi dramatizacijo Kristusovega trpljenja nagovarjati tako vsakega posameznika kot skupnost k nenehni rasti. A ne le nagovor skupnosti in posamezniku v določenem času in prostoru. »Večkratno uprizorjanje oziroma prikazovanje – ali tudi samo branje – je imelo še eno bistveno vlogo: tradicijo je dovolj verodostojno prenašalo iz roda v rod« (Grdina, str. 20)

Leta 2009 je bila torej v Škofji Loki še ena od mnogih uprizoritev Kristusovega pasijona od tiste prve, ko jo je oče Romuald vodil v letu 1715, zagotovo pa leta 1721. (Florjančič, str. 184). Takrat naj bi dramski tekst dobil prostorsko zasnovo v mestnem jedru Škofje Loke ter pot iz enega v drugi del mesta.

Pasijon se začne s predhodnimi nekaj letnimi pripravami in terja izjemne režiserske in organizacijske sposobnosti, da se skoraj tisoč ljudi skupaj s konji združi v dramaturško celoto. Na dan uprizoritve so priprave izven mesta, kot v vrtu Getzemani. Spokorniška procesija novejših dobe poteka s posameznimi prizori križevega pota skozi mestno jedro in še z uprizoritvami na treh lokacijah, da so nagovorjeni tako zgornji kot spodnji meščani ter meščani izven mestnega obzidja. Zasnova zgodovinskega mestnega jedra Škofje Loke, ki ponuja značilno hierarhično obliko z gradom, Zgornjim in Spodnjim trgom, postane prisposodba Jeruzalema, prisposodba vseh slojev skupnosti, ki nadgrajuje svojo kulturo duha in ne nazadnje, prisposodba poti posameznika, ki se končno odloči za ključne spremembe v svojem življenju.

Škofjeloški pasijon 2009 je odlična, nekaj let nastajajoča fotomonografija, v kateri po pismu naročnika župana Občine Škofja Loka Mihe Ješeta, Igor Grdina prispeva svoj literarni esej *Med svetlobo večnosti in barvami tradicije*. Osrednja predstavitev Škofjeloškega pasijona je foto dokumentacija, delo Zvoneta Pelka, mojstra fotografije starejše generacije, ki jo je grafično oblikoval ob pomoči in digitalni obdelavi fotografij arhitekta in fotografa mlajše generacije Blaža Jamška v fotografski opus *V beli pesek časa odtisnjen*. Izboru fotografij, ki prikazujejo tudi izjemno dramatične trenutke pasijona, so dodani še letalski posnetki mestnega fotografa Jureta Nastrana. Veličastno delo o Škofjeloškem pasijonu, ki sodi v sam vrh svetovne nesnovne kulturne dediščine, pa zaključuje Alojz Pavel Florjančič s *Kronologijo uprizarjanj* in s širino razmišljanj *Konec začetka*. Fotomonografija se zaključi s povabilom na naslednjo uprizoritev leta 2015.

Pričujoča monografija lahko nagovarja posameznika, ki doživlja svoj lastni pasijon in jo ponovno in ponovno jemlje v roke ali pa ostaja na knjižni polici zgolj kot pričevalka ponavljajočih se dogodkov nekega časa in prostora. Kristusov pasijon bodo naslednje generacije še uprizarjale kot nenehni nagovor k nadgradnji civilizacijskih norm in ohranjanju svoje kulture bivanja.

Ljubljana, Velikonočna nedelja, 20. malega travna 2014

Tadej Žugman
arhitekt in slikar

*****

Z velikim veseljem sem prelistal in prebral čudovito fotomonografijo Škofjeloški pasijon 2009. Zazrt v te vrhunske fotografije ter lepoto besed, ki so kot mavrična svetloba vtisnjene v dušo knjige, sem vstopil v neko posebno razsežnost in delček teh mojih notranjih občutij je ubeseden v moji pesmi Pot do človeka.

5.
*vstopil si v smrt da bi ustavil uro
v prsih umirajočega telesa
da lahko še zadnja solza zdrsi
v nevidno morje
kjer ni dna da bi tam okamnela*

11.
*vstopil si v smisel življenja
prijatelj z neskončnim imenom
da se človek ne izgubi v labirintu samote
ko išče pot do človeka kajti šele takrat
ko jo najde se lahko resnično razodeneš*

Ljubljana, 30. marca 2014

Borut Petrovič Vernikov

Rembrandt van Rijn, Trije križi (Golgota), jedkanica, 1653

Tomaž Faganel

GOLGOTA, PASIJONSKI ORATORIJ FRANKA MARTINA PRVIČ PRI NAS

Lanski veliki teden je z glasbo posebej zaznamovala prva slovenska izvedba velikega pasijonskega oratorija *Golgota* švicarskega skladatelja Franka Martina. Na veliki četrtek in petek, 17. in 18. aprila, so to presunljivo skladbo v Gallusovi dorani Cankarjevega doma na abonmajskih koncertih Slovenske filharmonije pod vodstvom švicarskega dirigenta Mathiassa Bamerta izvedli pevski solisti sopranistka Theresa Plut, mezzosopranistka Nuška Drašček Rojko, tenorist Matjaž Stopinšek, baritonist Jože Vidic in basist Janko Volčanšek, Slovenski komorni zbor in Akademski pevski zbor France Prešeren Kranj pod vodstvom Fernanda Mejiasa in Tomaža Faganela ter Simfonični orkester RTV Slovenija z organistom Klemenom Karlinom.

Franka Martina (1890–1974), ki je kot dedič izročila družine kalvinističnega pastorja velikansko glasbeno znanje pridobil kot samokritični slušatelj samo enega učitelja in avtodidakt, je za komponiranje obsežne pasijonske kantate zadnje leto vojne nagovorila znana Rembrandtova jedkanica s prizorom križanja na Golgoti. Kot široko razgledan glasbenik, skladatelj z nenavadno razvejanim opusom, strog, vase zaprt ustvarjalec in mislec, poduhovljen vernik in eden vidnejših soustvarjalcev glasbe 20. stoletja, se je na tihi nagovor druge umetnosti silovito odzval. Iz svetopisemskih pasijonskih odlomkov vseh evangelistov ter lirskih razmislekov duše o trpljenju, žrtvovanju, posmrtnem poveičanju in odrešenju iz Avguštinovih *Izpovedi* si je sam stkal dramaturško trdno, vsebinsko stopnjevano in po zgledu protestantskih pasijonskih skladb zasnovano besedilo ter ga preli in glasbeno govorico, v kateri je na osebni način povezal nemško izročilo in glasbo svojih francoskih predhodnikov.

Pestro dramatično in deklamativno podobo skladbe je postavil v zvočno oster dvanajsttinski glasbeni svet in ga preišljeno, kot nihče pred in po njem, glasbeno uredil, izgovoril in utemeljil s tradicionalnimi skladateljskimi orodji, v okviru tonalne glasbe, na trdnih koreninah izročila, ki so – tako Martin – *osnova vsake resnične glasbe*. Svoj, v osebno čustveno intimo usmerjeni, tonski svet Golgote – njen prvi del je končal pozimi 1946 in po še treh letih odmaknjenega ustvarjanja partituro junija 1948 končal – je Martin v polnozvočni francoščini razpel med

akribično urejene preplete številnih vodoravnih glasov, domišljeno pripovednost in prepričljive učinke bogatih sozvočij mnogoglasnih akordov, celoto pa zaokrožil kot izrazno močno in uglašeno sobivanje modalnega, tonalnega in atonalnega tonskega sveta. Prvo izvedbo skladbe je doživel pred veliko nočjo leta 1949.

Pogledov na Golgoto je več. Je skladatelj, ki je vsebino partiture poglobljeno domislil in njeno glasbeno zapleteno, a učinkovito in prepričljivo podobo razvil, utemeljil ter na samo navidezno molčečem notnem papirju zapisal. Je pogled izvajalcev, vseh in posameznika, poseben za vsakogar izmed njih. Je pogled solistov, ki kot močni nosilci dogajanja gledališko stopnjevano vstopajo vanjo, je pogled Kristusa in brezkompromisnih akterjev njegove bližine, je pogled zbor, razmišljujočih duš, filistrskih sodnikov in razjarjenih Judov, je pogled v več glasovnih legah značajske ozvočene duše, ki tenkočutno meditira o temeljnih vprašanih odrešenja, duše, ki z bremenom lastne krivde žaluje, obžaluje in se odpira miru odrešenja. Je pogled velikega orkestra z orglami, ki se s skrbno izbranimi, velikokrat temačnimi, nasilno ostrimi in bleščeče slovesnimi barvami, brez govornice besed, čustveno ubran tesno vpleta v zgodbo in jo odslikava. Je pogled dirigenta, ki vse poglede na izbrano besedo in Martinovo glasbo preusmeri v svoje, skupno in bogato izpovedno dejanje.

In je pogled občinstva. Martinova *Golgota* je posebna skladba, glasbeni pasijon drugačnih lepote in posebnega nagovora. Pogled in spomin nanjo sta dragocena, sta doživetje glasbenikov, sta doživetje občinstva.

Srečko Maček

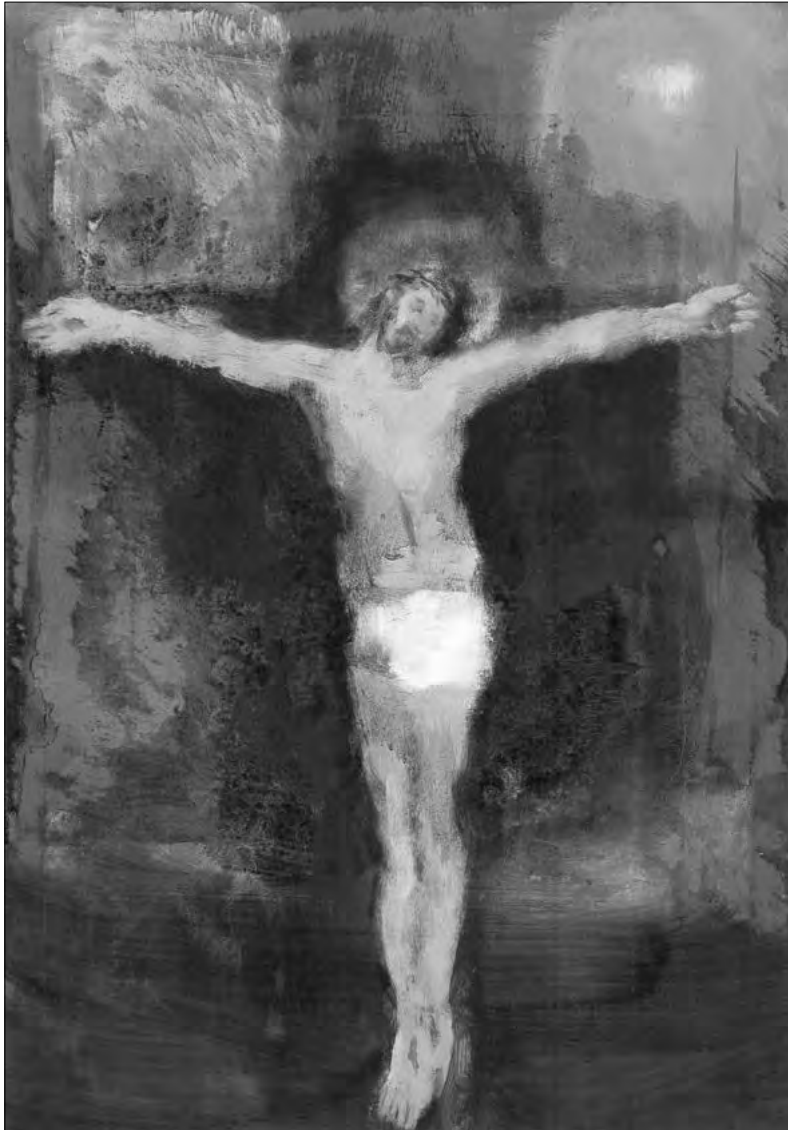
LAŠKI PASIJON 2014

MISTERIJ ODREŠENSKÉ DRAME KRISTUSOVEGA TRPLJENJA IN VSTAJENJA

Po štirinajstih letih je bila v Laškem v župnijskem atriju znova uprizoritev pasijona, pri katerem je sodelovalo več kot sto nastopajočih: igralcev, pevcev in glasbenikov. Župnija ga je pripravila v sodelovanju s Kulturnim društvom Koral ob letošnjem misijonu in novi maši Ivana Hrastnika. V Laškem je prva uprizoritev izpričana že leta 1645, uprizarjali pa so ga do leta 1870. V 20. stoletju so nadaljevali z uprizoritvijo Gregorinovega pasijona pred cerkvijo. Zgodovinski viri poročajo, da so ga igrali štirinajst dni, gledalci so hodili od vsepovsod in prenočevali pod kozolci okoliških kmetov.

Po petdesetletnem premoru se je l. 1985 veroučna skupina v Laškem odločila, da bo ob takratni novi maši Jožeta Hrastnika oživila pasijonsko izročilo mesta ob Savinji. Za besedilo in režijo je poskrbela prof. Ljudmila Treven, roj. Turnšek. Ponovitev je pasijon doživel ob novi maši Ivana Platovnjaka l. 1989. Pasijon so uprizorili v počastitev prvega obiska sv. Janeza Pavla II. v Sloveniji leta 1996. Z mnogimi spremembami in dopolnitvami v scenariju, ki jih je pripravila režiserka Magdalena Hrastnik, je bil pasijon zaradi obnovitvenih del na župniščnem dvorišču uprizorjen v Kulturnem domu. V jubilejnem letu 2000 se je Hrastnikova dodatno močno oprla na evangelijska besedila.

V letošnjo pripravo Laškega pasijona so poleg že »prekaljenih« igralcev zajete vse generacije župnijskega občestva, ki so pripravile lepo duhovno in umetniško doživetje. Zadnja uprizoritev je bila v nedeljo, 4. maja.

Jana Vizjak, Križani, olje na platnu, 95 x 65 cm, 2006

Jana Mlakar

ŠKOFJA LOKA, ČAS PASIJONA

Ponovna uprizoritev Loškega pasijona v naše mesto – mesto rojstva najstarejšega in edinega ohranjenega dramskega besedila, napisanega v slovenskem jeziku – vnaša poseben nemir. Številne gledališke skupine se pripravljajo na slovesno procesijo, o njej govorijo promocijske aktivnosti, reklamni panoji s trnjevo krono in črnim križem na rdeči podlagi nas opozarjajo na hitro bližajoči se dogodek. Škofja Loka, mesto z bogato kulturno dediščino, se tokrat znova posveča nesnovni dediščini.

V Loškem muzeju za to priložnost pripravljamo ponatis kataloga Škofja Loka, čas pasijona, ki življenje na Loškem, kot ga je pred dobrimi tristo leti zaznamoval prihod kapucinov, v strnjeni obliki predstavlja z zgodovinskega, upravnega, gospodarskega, etnološkega, izobraževalnega, umetnostnega in kulturnega vidika.

Loško gospostvo je bilo eno od najpomembnejših gospostev tistega časa na Slovenskem. Obsegalo je območje s približno 500 km²: Loko-mesto, Selško in Poljansko dolino ter Sorško polje. Bogata srednjeveška Loka je bila sedež uprave gospostva. Meščani so se ukvarjali predvsem z obrtjo, gostinstvom in trgovino. Obrtniki so bili povezani v cehe – obrtna združenja, v katerih je bilo članstvo obvezno. Na podeželju sta bili vodilni kmetijski panogi poljedelstvo in živinoreja. Gospodarsko uspešni meščani so se zavedali pomembnosti izobraževanja in že leta 1774 uvedli splošno šolsko obveznost. V katalogu je posebna pozornost namenjena tudi oblačilni kulturi in prehrani tistega časa. Za področje umetnosti pa ugotavljamo, da so dosežki vezani predvsem na sakralno umetnost.

Pomembno poslanstvo Loškega muzeja je tudi organizacija razstav, ki so prav tako del pričevanj naše preteklosti in sedanjosti. Zato poleg omenjenega kataloga za pasijonski čas radovedno pričakujem likovno razstavo akademske slikarke Jane Vizjak. Prepričala sem jo, da prav za priložnost loške uprizoritve pasijona naslika nov križev pot. Umetnica Jana Vizjak rada pove, da križanega slika že od nekdaj. Postaje križevega pota pa so zanjo tema oziroma postaje, ki jo spominjajo tudi na najodločilnejše postaje njenega življenja. V tem kontekstu se slikarka loteva teh motivov vedno znova z izjemno subtilnostjo, predanostjo in zavzetostjo. Prepričana sem, da bodo njena na novo ustvarjena likovna dela lepa dopolnitev loškega pasijonskega dogajanja.

Deveto zasedanje medvladnega odbora UNESCO za varaovanje nesnovne kulturne dediščine, Pariz, 24. – 28. november 2014

Aleksander Igličar

ŠKOFJELOŠKI PASIJON IN UNESCO

Ministrstvo za kulturo RS je v sodelovanju z Občino Škofja Loka marca 2013 vložilo predlog za vpis Škofjeloškega pasijona na UNESCOV reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva. Gre za *prvi slovenski predlog za vpis na omenjeni seznam*, na katerem je do sedaj vpisanih 314 enot iz vsega sveta.

Na sedežu UNESCA, organizacije združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo, je v Parizu potekalo od 24. do 28. novembra 2014 *9. zasedanje Medvladnega odbora za varovanje nesnovne kulturne dediščine*, ki so ga države podpisnice Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine, sprejete leta 2003, izvolile na junijski generalni skupščini UNESCA. Medvladni odbor so sestavljali predstavniki 24. izvoljenih držav članic: Afganistan, Alžirija, Belgija, Brazilija, Bolgarija, Kongo, Slonokoščena obala, Egipt, Etiopija, Grčija, Madžarska, Indija, Kirgizistan, Latvija, Mongolija, Namibija, Nigerija, Peru, Republika Koreja, Sveta Lucija, Tunizija, Turčija, Uganda in Urugvaj.

Medvladni odbor na svojem zasedanju razpravlja in odloča o vpisu novih enot na reprezentativni seznam. Zasedanja so se udeležili predstavniki Slovenije: *dr. Nena Židov in Anja Jerin*, sodelavki Slovenskega etnografskega muzeja, ki je koordinator varstva nesnovne kulturne dediščine v Sloveniji, in *mag. Aleksander Igličar*, predsednik Muzejskega društva Škofja Loka v imenu Občine Škofja Loka.

Pred zasedanjem Medvladnega odbora vse *prijave*, ki jih predlagajo posamezne države, *pregleda strokovni odbor*, v katerem so bili predstavniki: Grčije, Latvije, Peruja, Kirgizistana, Nigerije in Tunizije. Strokovni odbor prispele predloge, ki jih je bilo v aktualnem ciklusu 46, oceni glede na naslednjih pet kriterijev:

1. Da predlagana enota predstavlja nesnovno kulturno dediščino, kot je opredeljena v Konvenciji UNESCA iz leta 2003.
2. Da bo vpis enote na reprezentativni seznam prispeval k zagotavljanju prepoznavnosti in ozaveščenosti o pomenu nesnovne kulturne dediščine in spodbujanju dialoga, da bo odražal kulturno raznolikost po vsem svetu in potrjeval človeško ustvarjalnost.
3. Da so izdelani ukrepi, ki lahko varujejo in spodbujajo predlagano enoto.
4. Da je bila enota predlagana v sodelovanju s skupnostmi, skupinami ali posamezniki, ki so bili seznanjeni s predlogom in so z njim soglašali.

5. Da je enota vključena v seznam nesnovne kulturne dediščine države predlagateljice.

Strokovni odbor je svoje delo zaključil konec oktobra 2014 in odločil, da *Škofjeloški pasijon ustreza naslednjim kriterijem*:

1. Škofjeloški pasijon je dramska uprizoritev z duhovno in versko dimenzijo, ki utrjuje povezave med različnimi družbenimi skupinami ter je postal simbolen v svojem okolju.
4. Skupnosti, skupine in posamezniki so bili vključeni v pripravo predloga in so pisno izrazili svojo podporo.
5. Škofjeloški pasijon je vpisan na seznam žive kulturne dediščine Republike Slovenije, ki ga je leta 2008 vzpostavilo Ministrstvo za kulturo¹.

Nadalje je strokovni odbor odločil, da **Škofjeloški pasijon ne izpolnjuje naslednjih kriterijev**:

2. Predlog ne opisuje, kako bi vpis enote na reprezentativni seznam prispeval k splošni prepoznavnosti nesnovne kulturne dediščine Škofjeloškega pasijona ali ozavestil o njegovem pomenu.
3. Medtem ko so opisane nekatere pretekle promocijske aktivnosti, izvedene s strani lokalne skupnosti ali državne oblasti, v predlogu ni v zadostni meri pojasnjena prekinitev uprizarjanja Škofjeloškega pasijona od leta 1936 do 1999; predlog ne opisuje varovalnih ukrepov za zagotavljanje izvedljivosti enote in izhaja iz konservativnega pristopa, kjer zanemarja ukrepe, s katerimi bi zmanjšali morebitne negativne posledice naraščajočega turizma.

Strokovni odbor je v skladu z navedenimi ugotovitvami predlagal, da se *Škofjeloški pasijon ne vpiše na reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva*².

Po proceduralnih pravilih za uvrstitev na reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva ima država predlagateljica možnost, da v času med odločitvijo strokovnega odbora in pred zasedanjem Medvladnega odbora, umakne svoj predlog in s tem pridobi možnost, da ga ponovno vloži že v naslednjem ciklusu, to je do konca marca 2015. V kolikor se država ne odloči za umik in Medvladni odbor potrdi predlog strokovnega odbora, velja štiriletna prepoved za ponovno vložitev predloga.

1 Škofjeloški pasijon je bil na seznam registriranih enot žive kulturne dediščine vpisan kot prva enota 15. decembra 2008. Na seznamu je bilo decembra 2014 vpisanih 37 enot. Seznam je objavljen na spletnih straneh Ministrstva za kulturo RS: http://www.mk.gov.si/si/storitve/razvidi_evidence_in_registri/register_zive_kulturne_dediscine/seznam_registriranih_enot_zive_kulturne_dediscine/

2 Vse informacije o 9. zasedanju Medvladnega odbora za nesnovno kulturno dediščino so objavljene na spletnih straneh UNESCO: <http://en.unesco.org/themes/intangible-cultural-heritage>

Dr. Nena Židov, mag. Aleksander Igličar in Anja Jerin v glavni razpravni dvorani Unesco v Parizu.

Za umik predloga so se odločile vse države, za katere je strokovni odbor predlagal, da se enota ne vpiše, med njimi je bila seveda tudi Slovenija za Škofjeloški pasijon.

Decembra 2014 so že stekli pogovori med Ministrstvom za kulturo RS, Slovenskim etnografskim muzejem in Občino Škofja Loka za oblikovanje strokovne skupine, ki bo do konca marca 2015 pripravila dopolnitev predloga za uvrstitev Škofjeloškega pasijona na reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva.

Velika želja in upanje vseh »škofjeloških pasijoncev« je, da bo dopolnitev predloga ustrezna in da bo Škofjeloški pasijon novembra 2016 vpisan na UNESCO-OV reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva.

V Parizu smo srečali tudi slovensko veleposlanico v Parizu gospo Veroniko Stabej in njeno namestnico gospo Miriam Možgan, ki prihaja iz Železnikov, stanuje pa v Škofji Loki. Dogovorili smo se za ustrezne predstavitvene aktivnosti članicam strokovnega odbora in medvladnega odbora za nesnovno kulturno dediščino, ki bodo po oddaji dopolnjenega predloga ocenjevale in odločale o vpisu na reprezentativni seznam.

PASIJONSKE PODOBE

Bara Remec, lesorez; po Veliki Črni maši za pobite Slovence, Buenos Aires 1949

Stane Jarm

KRIŽEV POT SLOVENCEV V KOČEVSKEM ROGU

Tine Debeljak

VELIKA ČRNA MAŠA ZA POBITE SLOVENCE (IZBOR)

TO DARITEV IN PROŠNJO PRINAŠAM TEBI, O GOSPOD.
SPREJMI JO ZA DUŠE, KI SE JIH SPOMINJAM PRI
TEM BRANJU IN KATERIH IMENA VPISUJEM NA TO STRAN
KOT NA SPOMENIK, KI GA NIMAJO NA GROBU V DOMOVINI:

I.

Priprava v zakristiji

DE PROFUNDIS CLAMO AD TE,
DOMINE

84¹ Iz globočine
vpije moje srce
v čas Tvojega Srda:
s krvjo Si zalil kot vesoljni potop
vse slovenske doline,
vsa naša brda,
mednje položil moj Narod kot v grob;

iz dna
vulkanskega žrela,
ki ga razklal
je svetu do drobovja
evropski Gnev,
da je zavrela
v njem lava –
krvava
Sla
in se razlila
od severa in juga
čez polje cvetoče
103 mojega Domovja...

...

246 Iz dna
vpije k Tebi moj glas:
Kdo bo ostal, Gospod!?
Noč je svetla.
Na naš brod
nove zvezde so vrgle luč z nebeških svodov.
Slavimo to Zavezo s cimballi in reji!
In stopil bom pred oltar Gospodov –

254 INTROIBO AD ALTARE DEI.

---

1 Številka vrstice v prvotni izdaji *Velike Črne maše za pobite Slovence* Tineta Debeljaka.

ASPERGES ME HYSSOPO
ET SUPER NIVEM ME ALBATOR!

II.

A SPERGES ME HYSOPO
ET SUPER NIVEM ME ALBATOR!

256 *Strežnik*: Vetrinjski tabor!

S hisopom jih pokropi,
z vejico roženkravta in rožmarina,
z blagoslovljeno vodo večnega spomina!

Njih rane – kot škrlat krvave –
bolj kot rosa se bodo svetile
na ostrih rezinah trave,
bolj kot srež se bodo iskriale
na trnih nočne goščave,
kjer šla je njih bosa pot skozi brinje,
da visoko v nebo se vstopi
kot cesta zvezd za vek iz veka –
v bleskih ran žareči Geniji
ljubezni Domovinke!

Strežnik: Vetrinke!

Tabor brezdomnega Človeka!
Sramoten žig v čelo Evropi!
Tenčica črna čez lice Sloveniji!
Nož skozi srce Materinke!
Vetrinke!
Joj!
S hisopom jih pokropi!

301

III.

277 S hisopom jih pokropi
te slovenske bataljone,
vriskajoče iz zmag,
zdaj na vetrinjski poljani
brez orožja
kot človek nag –
le Milost Božja
ga drži na dlani.
Z vero v Albijone in njih besede
so šli v vojaške rede,
stopili na kamijone –
a z drvečega teka
pojoči tropi
so pali v muke Smrti,
kot so kazali načrti
izdaje gostinje.

Strežnik: Vetrinje!
Tabor izdanega Človeka!
Sramoten žig v čelo Evropi!
Tenčica črna čez lice Sloveniji!
Nož skozi srce Materinje!
Vetrinje!
Joj! Joj!
S hisopom jih pokropi!

299

III.

302 S hisopom jih pokropi
te mrtvaške križevopotce,
nage mučenike
skozi ječ krike,
povezane kot na povodce
na blede žice,
zasramovane, zapljuvane v lice,
zlakotnele, poniževane,
na vretena natezane,
razčetrverjene in razrezane
in v srce zaklane;
pognane v hribe
pod nože kot pod ostre šibe,
pehane nad brezen obronke
s telesi kot rože potonke
in s streli v vratove
vržene v podzemske rove,
v jame in prepade
med kamenje in gade,
kopa h kopi,
krvava reka...
O zemlja slovenska,
kdaj boš zrna semenska
dvignila iz jame katynje?

Strežnik: Vetrinje!
Tabor ubitega Človeka!
Sramoten žig v čelo Evropi!
Tenčica črna čez lice Sloveniji!
Nož skozi srce Materinje!
Vetrinje!
Joj! Joj! Joj!
S hisopom jih pokropi!

S hisopom jih pokropi,
z vejico roženkravta in rožmarina,
334 z blagoslovljeno vodo večnega spomina!

ČRNA MAŠA
MISSA PRO DEFUNKTIS

IN NOMINE PATRIS ET FILII
ET SPIRITUS SANCTI. AMEN

481

...

Mašnik: Na sam Veliki Petek je udarilo čez nas
od Slovenskih goric do goriških Brd,
kot da vtisnil Si v nas Svoje Rane s križa Kalvarije.
Kot takrat, ko izpil Si žolč za smrt,
so nam se grobovi odprli –
kot da stojimo na Gori Mrtvaških Lobanj!
Sonce so ptiči vreščeči z železnimi perutmi zastrli –
Kot da se Sodni dan je približal...
Nekdo nam v tem mrku je Slovenijo križal,
na treh koncih jo z žebli pribil...
Ne daj Bog, da bi nam tudi kri prelil,
prebodel srčno stran...

Prvi strežnik: Usmili se nas, o Bog!

Drugi strežnik: Usmili se nas, o Kriste!

Vsi: Usmili se nas!

Prvi strežnik: Jokamo kot stoka na jesen log.

Drugi strežnik: Tuj škorenj nas gazi kot na stezi gnusne gliste.

Prvi strežnik: Zdi se, da Iškarjot naše misli zalezuje.

Drugi strežnik: Birič nas v železje kuje.

Prvi stražnik: Vlak nas razvaža v tuj življenjski krog.

Vsi: Usmili se nas, o Bog!

Mašnik: Tedaj je Lucifer dvignil svoj puč:
iz svoje Teme je ukresal kresove,
postavil jih na Karavanke in Kras in Kočevski Rog,
razžgal v njih krvavordeč svit
in razlil preko gozdov in leh svojo ubijajočo luč.

Prvi strežnik: Mea culpa! Mea culpa! Mea maxima culpa!

Drugi strežnik: Moj greh! Moj greh Moj največji greh!

510

Vsi: Naš največji Greh!

VI.

DIES IRAE
DIES ILLA –

540 čez Slovenijo razlila se je kri: odprta žila...

odplavila jez mejá je,
brizgnila – zor – prek gorá je,
pljusknila – val – od morjá je,

pridrvela – piš – čez stepo,
vse zalila... udarja v slepo,
gnete prst v krvavo kepo...

Joj, vse kri in dim in žar je!
Padamo med tri viharje,
med goreče kolobarje!

Čez nebo drvi topot rjavih in črnih jahačev,
s severa in zahoda ropot jeklenih oklopnjačev,
iz oblakov prasketa kot iz kresa gorečih panjačev,

V zvonikih zvonijo plat zvoná zvonovi...
čeznje vreščijo železni vozovi
s plamenečimi kolesi, bruhajočimi topovi...

od divjajočih jahačev apokaliptične brakade
padajo ogorki v naše ograde,
zažigajo hiše, gradove, nasade,

skednje in kašče, domove, župnišča,
vasi in polja, žita do strnišča,
kozolci so le zogljenela stebrišča;

smrdeči čad se obrača v gorice,
smodi gozdove, brajde, zidanice,
liže se v cerkve, vpepeljuje oltarje in spovednice;

v tabernaklju Najsvetejše povžije s plameni,
Marijino podobo raztrga na steni,

568 Kristom odbija glavé med rameni –

...

575 in pada Človek... Duh iz vere...

Človek pada od snopa in sekire

577 in svastike... v dan Jeze... Dies Irae!!! ...

VII.

578 Dies illa... Dan poljuba
Judeževega, ko obljuba
osvobojenja nam poguba
je bila preračunljiva:
lice – maska, ki zakriva,
klic – beseda goljufiva...
Narodu iz gošč Brezuma
utrga Judežev se truma
v pot Zlaganega poguma,
razlijó se v krimske klance...
po Pohorju... čez Gorjance –
k bregom Kolpe v Belokranjce...
po zasavski... krški plani...
po dolenski... kraški strani...
o, k izdaji Krista gnani –
najdejo Ga v naših krajih:
pot potí kot v Oljskih gajih...
Narod moj, v zadnjih drhtljajih
Bógu svojo Bol izročuje:
»Vzemi kelih sile tuje...
Oče... Roka mi omahuje...«
»Jaz jo dvignem!«... Judež vpade
kakor Angel, poln nade,
skloni nanj se – maska pade:
Demon Gobavi iz Razvrata
poljubuje – z grčo bata:
brizgnila vanj kri je – brata...
Zemlja kri je vase vzela,
krik nebesa so sprejela,
Jeza v Bogu zagrmela:
Glas Boga:
»Kajn! Kajn! Kaj si storil?!
Kje je brat, ki mi je dvoril?
610 Kje je Abel? Boš odgovoril?«

VIII.

IN TEMPORE ILLO
SCRIPSIT SANCTUS JOANNES –

¹²⁰³ in tedaj se je zgodilo

in je biló kakor danes:

priplul

je drugi Angel od sončnega Vzhoda,

noseč živega Boga pečat

in zarjul

je njegov mogočni glas

čtetvero angelom, letečim pokončat Zemljó in Morjé:

Ne končujte Zemljé,

ne dreves plóda,

ne morjá,

dokler ne zaznamujem krdela

služabnikov našega Boga

na njih čela!

In sem čul

število zaznamovanih:

Stoštirideset tisoč izbranih

iz vseh rodov Izraela:

iz rodu Judovega dvanajst tisoč,

iz rodu Rubinovega dvanajst tisoč,

iz rodu Gadovega dvanajst tisoč,

iz rodu Azarjevega dvanajst tisoč,

iz rodu Neftalijevega dvanajst tisoč,

iz rodu Manasijevega dvanajst tisoč,

iz rodu Simeonovega dvanajst tisoč,

iz rodu Levijevega dvanajst tisoč,

iz rodu Isaharjevega dvanajst tisoč,

iz rodu Zabulonovega dvanajst tisoč,

iz rodu Jožefovega dvanajst tisoč,

iz rodu Benjaminovega dvanajst tisoč...

in za njim sem videl še tropov veliko

iz vseh narodov in rodov in ljudstev in jezikov,

ki jih nihče ni mogel prešteti:

v bela oblačila odeti

¹²³⁸ in s palmami v dlanéh...

IX.

1239 O teža Videnj Prerokovih, zlomljenih v mojih očeh:

iz Romulovega rodu dvanajst tisoč vojščakov –
pri Vodi Slatínski...
iz Vladimirjevega rodu dvanajst tisoč kozakov
v Vinici ukrajinski...
iz Piastovega rodu dvanajst tisoč veljakov v jami katynski...
iz Valukovega rodu karantanskih svobodnjakov –
tabor vetrinjski:
(Joj, Narod Benjamin! Moj Narod Zaznamovancev!) –
dvanajst tisoč legionarjev in domobrancev...

...

Vidim jih: urejenim v čete
drugi angel zaznamuje čela in prsi napete,
kot da jih mazili in za smrt pečati...
a četrto angelov, ki jim je naročeno pokončati
našega drevja jabolka mlada
in naše zemljé prostornino,
jih čaka z gorečimi meči nad robom prepada
za vrati
v Domovino...

Zakril si je oči Angel živega Boga:

četrto angelov z rdečo zvezdo na čelu
je prihrumela z Vzhoda na konju rdečem:
s srpom in kladivom kot z ognjem in mečem,
čez sončni nasad zadivja –

in dvanajst tisoč zaznamovancev pade pod kopito
divjemu krdelu,
Pokončevalcu zemljé in drevja in morjá –

(o prerok iz Razodetja: si v Patmu videl Ti to?)

in slednji je potočil zadnjo kapljo krvi iz žil,

da zdaj v blesku belih oblačil
držé palmo mučeniško preko srca –

Zmagovalci za večni čas!

1272 BOGU HVALA! – DEO GRATIAS!

X.

SUSCIPAT DOMINE
SHANC IMMACULATAM HOSTIAM –

1512 Sprejmi, Gospod, Svojo Žrtev Neomadeževano,
ki Ti Jo dvigam – mašnik – k Tvojim nogám:
v svoj vrč sem natočil Tvoje Krvi – sprejmi spet v dar Jo!
Sprejemajoč ozri se s Križa na nas – poln mrtvih je hram:
vojščakov slovenskih, ki s Tabo so šli na Kalvarijo –
in mož in fantov, duhovnikov, mater, deklet, otrok, ženic...
vsak k Tvoji Žrtvi dodaja še dar svoj najdražji – kot Marija,
ko prinesla je v tempel najljubši par golobic.
Trumoma zgrinjajo se ob oltar Ti in vsak odvija
romarsko culico, jemlječ iz nje svojo muko – kip,
izrezan z nožem iz mehkih slovenskih lip,
vlit iz krvavega cvetnega prahu v podobo voščeno,
polagajo jih pobožno na mojo svečeniško pateno:

Sprejmi Gospod, moja rano,
Tebi v smrtni uri darovano!

Prvi gre birmanec moj, nekoč postaven kot vlit,
zdaj tak, kot med koreninjem – ves sključen in zvit,
s tilnikom prestreljenim, v grlu z zataknjenim krikom,
z razrezanimi prsi, a – zravná se pred žrtvenikom
kot pri birmi pred škofom takrat – in svoj kipec podaja:
viteza svetega Jurija nad žrelom rdečega zmaja:

1534 Sprejmi, Gospod, moja rano,
Tebi v smrtni uri darovano!

....

1605 Tam pokleka k oltarju družina – oče in mati,
starejši, zaklani, v 'hiši', vrženi pod krušno peč,
najmlajši v postelji, kamor je šel k materi leč,
zdaj prihajajo, kot pritiče se kmečki družini,
s svetim Izidorjem, z voliči, ovcami in petelini:

1611 Sprejmi, Gospod, moja rano,
Tebi v smrtni uri darovano!

XI.

SANCTUS, SANCTUS, SANCTUS, DEUS SABAOTH

1806 Svet! Svet! Svet!

Bog vojnih čet!

Hosana na višavi!

Obstali so v podnožju božjega prestola,
obdala jim glavé je zlata aureola,

telesa v blesk so čist se jim prelila,
odeta v bela, sončna oblačila,

iz vsake rane teče vir blestenja
in zrak je poln rožnega dehtenja,

iz vsake rane raste cvetje belo,
telo razbito se je razcvetelo:

ah, kdo bi mislil – tam trohné v globéli,
a tu v svitu spet so celi... celi!

Ah, tam so strti, ožgani, nemi, slepi –
a tu čudežno, prečudno lepi!

Pojó, kot da jezikov niso jim izdrli!
Vzravnani, kot da niso hrbtenic jim strli!

Tu dvanajst tisoč fantov v mladoletju,
kot jih je Janez videl v Razodetju,

za svetim Mihaelom stoje v vrsti,
kot beli razcveteli rožni brsti,

lije se nanje Luči lesketanje,
svetál je bolj, čim več prejel kdo ran je...

Nadangel sveti – sam samó bleščava –
v redove po vojaško jih uravnava –

in na povelje – ozro se na oboke
in na povelje – izprožijo vsi roke:

KRISTUS SAM se skloni s svetim bliskom,
1834 v dlan vsakemu dá palmo s sladkim stiskom!

XII.

TE IGITUR
PATER CLEMENTISSIME –

1956 Ti Oče Najusmiljenejši, ki Si me
nevrednega mašnika poklical pred Svoj oltar,
da po mojih rokah sprejmeš našo krvavo daritev,
jo blagosloviš in uvrstiš v Svoj nebeški žar –
po mojih dvignjenih rokah in na mojo tiho molitev
razlij iz Svojih Ran še studence milostljive

na – v s e ž i v e ,

ki s kori Tvojih svetnikov in naših mučenikov
združeni v eno družino
stojimo
krog Tvojih žrtvenikov
širom slovenskih drag
in neusmiljeno trpimo
bojev in porazov bolečino

1970 in žejo zmag!

...

2103 In spomni se teh, ki so ušli – kot jaz – pred bratov jezo
v bedo potepuštva, romanj in taborišč,
z vsem imetjem v culi: z brevirjem z zlato obrezo,
v njem – zapisi maš v spomin faranov grozних smrti;
zdaj čakamo na razpotjih svetovnih križišč,
da obrnemo nazaj se k mejni črti
in čez – v našo faro, med naše žetve in košnje,
ali pa – iz mrtvih zatok na ocean odprti,
na prekomorske plantaže, v rudnike, med podekvatorske črede,
med tuje navade in tuje nošnje,
da bomo – na domačih patronov priprošnje –
v spomin na ob cerkvah pokopane dede
in krvavo smrt očetov in sinov
dali novi vasi slovenski – star blagoslov!

Memento famulorum famularumque tuarum –
spomni se tudi vseh naših vernikov,
ki trpijo doma pod revolucije silnim udarom:

2120 njih bolečino prištej k našim krvavim darom!

XIII.

AGNUS DEI
QUI TOLLIS PECCATA –
MISERERE MEI!

2502 Božje JAGNJE,
ki v brezmeji
človeškega greha in blata
bilo Si – beloruno in neomadeževano –
neusmiljeno zaklano:
naj se nagne
Tvoje banderce zmagovito,
ki ga držiš v prebiti Roki,
nad temo naših bed
kot nebeški preblisk,
da razveje z naših duš oblake stisk,
srčnega greha in umskih zmed!
Naj Tvoje Krvi sveti toki
zalijó z Milostjo naše srcé,
da se kot sneg pobelé
madeži našega škrlata –
qui tollis peccata –
2520 miserere!

...

2539 Izmij grehe rojakom mojim
in vsem, ki so z nami okrog tega oltarja:
naj z njihovih rok zasije bela zarja
src, očiščenih s krvavim potokom Tvojim,
naj dvignejo molitev bele svite
kot Angele, ki prosijo za naše pobite,
poklekajoč pred Tvojo Knjigo sveto,
kjer je biló samo Tebi razodeto
tedaj, ko Si trgalo skrivnost pečata,
kako bo Zate ubit brat od brata...
Zavoljo njih nas obleci v čistost srca –
Jagnje Božje, ki odjemlješ grehe sveta –
2551 qui tollis mundi peccata!

XIV.

REQUIESCANT
IN PACE!

2993 Naj v miru počivajo duše v žaru nebeške palače
kamor jih dvignil je Kristus sam v naročje,
z Lučjo presijal jih, kot zvezde postavil na desno stran,
na zelenih palm mučeniško pobočje,
kjer čakajo v angelski godbi nebes
svojih poveličanih teles
na sodni dan.

Njih trupla pa leže v naročju zemlje domače,
kamor in kakor so padla pred Smrti očesom:
pod udarcem se tkivo brezmočno sesedlo je pod drevesom,
ali – še živo – spreverglo čez rob se v prepad
kotalec se po steni, kjer so trgale ga veje štrleče,
natikajoč si ga na trne kot cvetove krvavordeče

3006 za svoj najbolj trpek sad...

...

3589 Benedicat Vos – Blagoslovi vas
BOG OČE, BOG SIN, BOG SVETI DUH!
da vas pot okrog svetóv,
čez proge Oceana,
čez polja tuja
in njih kamen
pripelje domov
v rodno vas
v krog dobrih sosedov,
kjer vas na mizi dedov
čakata, z ljubeznijo podana
sol
in domači kruh!

Amen!

Aleluja

ITE MISSA EST! – MAŠA JE KONČANA.

3605 BOGU HVALA! – DEO GRATIAS!

LAUDATE DOMINUM
HVALITE GOSPODA

XV.

Pomašna molitev v zakristiji

KOT ANTIGONA SMO VRGLI PRST
KNA NAŠE GROBE –

3606 Naj v blagoslovljenem miru počiva naš brat za zadnji dan!

...

3680 V tesnem prostoru naj brezmejnost čuti

Tvoje Svobode in Tvoje Prostosti,
Moč Tvoje Ljubezni in Silo Zaščite,
s katero ravnaš nam našo usodo!

Naj čutimo, da iz nevarnosti skrite
nas vodiš v Slovenijo in nje svobodo!
In dalje: k sebi v nebeško višavo,
k našim mučencem, ki nam Te večno slavé,
slavljenci Tvoji z nebeško slavo.

Naj v njihov spev poje naš duh in srcé:

Slavimo Gospoda v Njegovem Blišču!
Slavimo Ga v naše barke svetišču!
Slavimo Ga v naše burje vrišču!

Slavimo Ga v našem upu in pričakovanju!
Slavimo ga v našem obupu in jokánju!

Slavimo Ga v nenehnem obiskovanju
naših vojščakov in Slovencev pobitih,
da nekoč z njimi v nebeških svitih
dvignemo svoje glasove krilate
v slavospeve silovite,
v Boga čaščeč Plamen,
nesoč se v viharju k Središču nebeškega svoda:

DEUM LAUDATE!

HVALIMO GOSPODA!

VSE STVARI GA SLAVITE!

3705

AMEN.

Bara Remec, Dekle ob grobu, risba, 1947/48

Zorko Simčič

PESNITEV O TRPLJENJU NAŠEGA NARODA

Velika Črna maša za pobite Slovence. Pesnitev Jeremija Kalina, kakor je napisano na prvi strani knjige. Tine Debeljak, 'naš bard, sodobni bard', kakor smo mu rekli, je pel o usodi slovenskega naroda, pravi sodobni lik starozaveznega preroka Jeremija. Res je, da Debeljak ni pel »v sužnosti železni Jeremij žalost globoko« kakor bi dejal Prešern, toda četudi v tujini nismo živeli v sužnosti, pa vendar nismo bili 'doma'. Debeljak je čutil nujo, da postane pevec žalostink in usode izgnanih ljudi daleč od doma, daleč od svojih ljudi, daleč od domačih rek, gora, vsakega od njih s svojim trpljenjem v srcu.

Gre za prvo slovensko leposlovno knjigo, izdano v begunstvu, v brezdomstvu. Skupaj z umetnico, akademsko slikarko K. Mirtič (pseudonim Bare Remec) sta ustvarila delo, ki presega zgolj literarno področje. Barini lesorezi, tiskani iz izvirnika, dajejo knjigi še posebno vrednost, Je dokument dobe. Da je morala, čeprav petnajst tisoč kilometrov od domovine, iziti pod pseudonimom pesnika (žena in otroci so ostali v Ljubljani), kakor slikarke, pač doda svoje ... Morda kaže na tem mestu poudariti še nekaj: čeprav je Debeljak napisal vrsto pesmi, globokih poezij, se ob pisanju Črne maše, kakor je sam dejal, ni čutil pesnika po 'milosti božji', ampak kot ponižen, preprost ljudski pevec, ki poje o tragični usodi svojega naroda. Kronist svoje dobe. In vendar bo to delo ostalo za vedno v analih naše literarne zgodovine.

Leta 1946 sem se vrnil iz Rima v Trst. Tako kot Tine kakor Bara sta, čeprav živeča v begunskem taborišču na jugu Italije, sodelovala s tržaško revijo Mlada setev. V njej je bila tudi objavljena pozneje tolikokrat in po raznih celinah objavljena risba klečečega dekleta ob grobu: ob strti roži.

Moralo je biti leta 1947, ko je Debeljak prišel iz begunskega taborišča Servigliano za nekaj dni v Trst. V tistih dneh smo se zvečer večkrat dobili: Tine, Vinko Beličič, Jože Peterlin, Martin Jevnikar, obujali spomine na nekdanja ljubljanska srečanja, predvsem pa govorili o naših ljudeh po taboriščih in negotovi usodi nas vseh. Še zdaj vidim prizor s prvega večera: sedimo pri mizici pred kavarno, ko Tine odpre zajetno aktovko, potegne iz nje šop papirjev in začne prebirati odlomke iz deloma že ustvarjenega načrta. 'Velika črna maša za od nacizma, fašizma in komunizma pobite Slovence.' Prvi verzi, je pravil, so se mu porodili leto prej ob

obisku Rima. Pesnitev o trpljenju našega naroda, črna maša, »vsega slovenskega begunskega občestva za mrtve in žive, ki so dotrpeli in še trpijo pod zmedenimi znamenji našega po Hudobiji vélikega Časa.« Kdo bi si takrat mislil – o Argentini takrat še nismo nič vedeli – da bo komaj dve leti zatem pesnitev zagledala luč sveta prav tam pod Južnim križem. Črna maša – pesnitev, katere verzi so bili v zadnjih šestdesetih letih neštetokrat citirani.

Ob vrnitvi v domovino sem seveda svoj izvod Črne maše prinesel s seboj. Platnice so hudo zdelane, razpadajoče, listi porumeneli. Žal to niso bili časi, ko bi si založba Svobodne Slovenije mogla privoščiti kaj boljšega. Mi pa celo to govori o dvojem: o minljivosti vsega materialnega, a o trajnosti umetnikovega duha. In ponovno se zavem, kako resnično je odkritje, da »Smrt je premagala življenje, toda spomin je premagal smrt.«

Dr. Tine Debeljak in Zorko Simčič v petdesetih letih dvajsetega stoletja v Buenos Airesu

Prva izdaja Velike črne maše za pobite Slovence,
Založba Svobodne Slovenije, Buenos Aires, 1949

Marija Stanonik

SLOVENSKI PASIJON 1941–1945 IN JEREMIJEVE ŽALOSTINKE

Kruh in sol za Tineta Debeljaka

Uvod

V prvem razdelku so v kolikor mogočo smiselno celoto spleteni pasijonski motivi iz korpusa Slovensko narodnoosvobodilno pesništvo 1941–1945, ki so ga pod vodstvom univ. prof. dr. Borisa Paternuja zbirali študentje takratne ljubljanske slavistike, začevši leta 1970. Drugo stran zastopajo le besedila iz antologije *Most* (2000). Malo jih je, a z duhovno razsežnostjo značilno mehčajo kruto realnost.

Sveti maši, ki je po teološki opredelitvi nekrvavo ponavzočenje Jezusove daritve na križu za odrešitev sveta in za kristjane najsvetejše opravilo na zemlji, je posvečen drugi razdelek z dvema ustreznima primeroma, medtem ko je pri tretjem ostala le lupina, ki na nekaterih mestih meji na blasfemijo.

Tretji razdelek tematizira slovensko tragedijo po koncu II. svetovne vojne, kakor jo je doživljal v njej sam udeleženi Tine Debeljak, slavist, kritik, pesnik, pisatelj, prevajalec, urednik, velik človek in Slovenec (Janežič 2009: 210–214) in objokuje »vse pobite Slovence«, za katere je upesnil znamenito *Črno mašo*. Ta vsestransko večplastna pesnitev je v slovenski književnosti zagotovo največji in najpomembnejši tekst na témo II. svetovne vojne. Pojem se navezuje na krščansko liturgijo, ki je bila v navadi do novih sprejetih cerkvenih dokumentov o preureditvi liturgije na II. vatikanskem koncilu. Po II. vatikanskem koncilu 1962–1963 je črno barvo liturgičnih oblačil nadomestila vijolična in libere po mašah za rajne oz. pokojne niso več v navadi.¹ Delo je bogato ilustrirano z lesorezi Bare Remec, ki se je tedaj skrila pod ime K. Mirtiča.² Njeni osnutki zanje so Tineta Debeljaka tako presunili, da je leta 1955 pripravil iz njih za objavo likovni album z naslovom *Kyrie eleison / Slovenski veliki teden* in jih opremil z lastnimi pripisi v verzih.

¹ Danes ima črna maša popolnoma drugačen pomen: »glavni ritual satanističnih skupnosti in privržencev satanizma.« *Šplohni religijski leksikon*, Modrijan, Ljubljana 2007, 217.

² Ali je zgolj naključje, da v prvem delu izpisanega imena preberemo: mir?

I. Kalvarija

Milka Hartman je napisala pesem *Veliki petek*, v kateri tematizira svojo stisko ob krivični razdelitvi slovenskega ozemlja po prvi svetovni vojni. Oblikovana je kot molitev – meditacija ob Kristusovem trpljenju, vendar tako, da sta njen začetek in konec spojena z usodo njenega naroda: »*Krist, na križ so Te pribili, / plašč pa Tvoj / so si rablji razdelili / med seboj. // Te na križu sramotili – / si molčal... / V grob Te temni položili / Ti si vstal! // Gledamo Te, Vsemogočni – / Ti naš čas... / v jutra zor velikonočni / zbudi nas!*« (Stanonik³ 1973 >⁴: 2422).

Podatkov o nastanku Pogovora s Križanim Jožeta Šerjaka ni. Objavljen je bil v Salezijanskem vestniku aprila leta 1941. V tistem času strašna vojna še ni pokazala pravega obraza. Omenjeni pogovor deluje nekako abstraktno, še brez prave osebne prizadetosti izjavnega subjekta, kakor je razumeti iz besed Križanega: »*Glej, kako trpim! / Kaj sem ljudstvu storil, / da na križ me je pribilo / in roke, noge mi z ostrimi žebli ranilo, / te moje usmiljene roke, / ki z njimi hotel sem ves svet objeti / in na vroče bratovsko srce prižeti?*« (Stanonik 2000: 159).

V bogati pasijonski motiviki mladoletna izgnanka Uršula Tomše zasluži ime ne le religiozne pesnice rustikalnega tipa, ampak tudi laične misijonarke v izgnanstvu. Njene pesmi zvesto sledijo dogajanju cerkvenega leta tako, da se sicer spominja ustreznega ravnanja doma, hkrati pa daje primerne spodbude v duhu krščanske vere sotrpinkam v izgnanstvu (Stanonik 1993: 232). Prav tako je izgnanka Kristina Makuc leta 1944 v Sarajevu zmogla doživeti velikonočno veselje: »*Krist je vstal!*« sporočajo »*sonček*«, »*ptiček mal*«, »*potoka bistri val*«, »*ponižna vijolica*« // *Raduj se zdaj, / grešni človek, tudi ti, / odrešen si, / saj: 'Krist je vstal!'*« (Stanonik 2000: 164).

Vsa druga besedila upesnjujejo posamezne dele iz Kristusove kalvarijske daritve le metaforično – za čim večjo nazornost človekovega trpljenja med drugo svetovno vojno. Bolniško sestro iz partizanskih vrst doživlja duhovnik, ki so ji ga poklicali pred ustrelitvijo, »*kot Kristus / a / pred Pilatom*« (Žabkar 1981: 33). »... *iz trnja ste nam venec spleli ... / in zmerjali Sciavi ribelli*« (Stanonik 1973 >: 1533) se pritožuje primorski Slovenec. Bolj razširjena je primera trpečega Kristusa, ko se nanaša na izgnance. Mati toži za njimi: »*Šest sinov je v svet odšlo, / ... šest trnov se zabodlo je v srce / šest težkih muk na dušo palo*« (Ocepek 1979: 446). Tako je tešil lastno bolečino izgnani duhovnik Joža Vovk: »*Vam, bratje in sestre izgnani, / ki vas težijo okovi, / ki so vas bili v obraz, / ki so vam pljuvali v*

³ V oklepajih so navedena nahajališča, od koder so izbrana besedila, medtem ko so njihovi razpoznanji avtorji praviloma omenjeni v obravnavi. Veliko pa jih je seveda popolnoma neznanih.

⁴ Puščičasto znamenje pomeni, da je avtorica gradivo zbirala še naprej, po dokončani diplomski nalogi, vse do oddaje doktorske disertacije *Kontekstualnost in žanrski sistem slovenskega odporniškega pesništva 1941–1945* leta 1991.

lice, /.../ ki so vas do nagega slekli... / vam, bratje in sestre v trpljenju in upanju, / naj bo posvečena ta pesem!« (Stanonik 1973 >: 2249). Podobno oblikuje ta motiv drug avtor: »... Strgali raz vas obleko, / teptali, bičali telo...« (Troha 1974: 155), le da se nanaša na padle partizane na Golobarju. Za talce, ki so jih gnali na Ulako, je Magda Stražišar-Magduška našla podobo: »... Kot Kristus na Oljsko goro / po bregu so speli molče« (Razdrih 1973: 147). Sledi peta postaja križevega pota, ko Slovenec v italijanski vojski zve, da sta »dva brata mrtva, dom gori / ...« in zapiše v svoj verzificirani dnevnik: »Kot Simon vzamem križ na rame / neploden zdi se mi obup...« (Lorger 1991: 73). Izgnani sin pa prosi za mater: »Pomagaj, poprimi Cirenc, da malo počila in svoje bi umirila zlato srce« (Kostevšek 1972: 192). Golgota je primera za usodo slovenske matere sploh (Stanonik 1973 >: 1391). Še celo sodelavci partizanov v zaledju so si pridobili priznanje: »Kot KRISTUS trpijo terenci sedaj...« (Božič 1976: 290). Večkrat se pojavi zveza »nositi križ« (Troha 1976: 93, 105), seveda v različnih glagolskih oblikah. Ob križevem potu pa imata dva koroška Slovenca dva izvirna domisleka. Prvi vabi gosposvetki zvon, naj zvoni k upanju, »da križev pot naš kmalu bo končan« (Stanonik 1973 >: 2488), in pri tem stoično ugotavlja: »Res težav je polna usoda ta, / ki nam je zdaj naložena. / Da moramo jo tu nositi, / križev pot za dom hoditi.« (Stanonik 1973 >: 2439). Drugi koroški Slovenec, mobiliziran v nemško vojsko, na mrzlem severu doživlja vojne pohode kot »mrtvaški sprevod brez krste«. To je »Naš križev pot, človeških zmot!...« (Stanonik 1973 >: 2457). »Ni prav nakladat drugim žrtve / ... // Prav bi bilo križa se otresti / saj težko je bit' tujcu vdan, / pa luža se ne da prebresti, / zastonj načrt je vsak kovan,« tuhta v podobno brezupnem položaju primorski Slovenec v italijanski vojski (Lorger 1991: 88). Jetniku v Mauthausnu polaga avtor v usta jobovsko tožbo: »... polno telo zgnojenih uljes ... // ... zbit in ubit, / saj nosil težek sem kamen, / kakor Krist križ, / le da breme mojih se ramen / ponavljalo je petdeset viž« (Stanonik 1973 >: 1346). Očitno je, da je pesem, iz katere je tukajšnji odlomek, pisana kot vložnica, saj nabrekli slog dokazuje, da doživljanje izjavnega subjekta v njej ni pristno, je pa seveda zunanje učinkovito in sugestivno.

Že Otona Župančiča (Smolej 1971: 130–131) je presunila gotska podoba za ranjence: »Mama, glej ga, Kristusa, / za nas izkrvavelega!« (Pestelj 1974: 146). Vinko Šumrada je kot vložnico napisal pesem v spomin devetih otrok očetu, ki je šel kositi travo za živino, da bi najmlajši imel mleko. Pri tem so ga prestregli Italijani in doživel je strašno smrt: »Pismarjev drhal na križ raztegnila je / Kristu telo, / a meni pravica je rimska zabila / žebelj v glavo« (Stepančič 1973: 46). Na Marijo pod križem spominja motiv užaloščene matere ob sinovem grobu: »In tedaj sem zopet pred križem obstala, / 'saj ni mi žal,' sem šepetala, / 'ni mi žal, da sem tebe / sin edini žrtvovala'« (Razdrih 1973: 35). *Pieta* (Kostevšek 1972: 159) pa

je naslovil Dušan Mevlja pesem, v kateri prvoosebni izjavni subjekt drži v naročju umirajočega tovariša.

Mlada Vida Brest se ob smrti talcev prav tako navdihuje ob Kalvariji: »*Nikomur niso nič storili, / le dom ljubili so gorke, / pa vendarle so jih umorili, / kot Krista farizeji so*« (Stanonik 1973 >: 406); »*kri jagnjet je zemljo pojila*« (Stanonik 1973 >: 288), je zaječalo neko drugo srce. Kdor ve, da je Kristus najčistejše žrtveno jagnje za rešitev človeka in človeštva (Strle 1988, Balthasar 1986), razume tudi visokost pravkaršnje podobe. Padlim tovarišem je preprosta kmečka roka med druge vsakdanje verze vkovala naslednji diamant: »*S srcem smo vam mi zvonili, / s solzami vam mi kropili, / zemljo ste vi blagoslovili, / ker ste krvavi pot potili... / Saj križan tudi ti si bil / odrešenik sveta, nedolžen grenki kelih pil, / trpljenja in gorja*« (Stanonik 1973 > 642).

Veliki petek in njegova liturgika sta v slovenskem narodnoosvobodilnem pesništvu 1941–1945 odmevna tudi v usodi celotnega naroda. V čem je pravzaprav jedro vseh stisk, nedvoumno razkrije naslednja misel: »*Kakor da čas na razpelo razpet je / in ni roke, ki bi ga snela*« (Stanonik 1973 >: 1018) – »*svet*« je »*mučeniško razpet / na kljukast križ*« (Stanonik 1973 >: 526). Če je ta podoba morda za koga preabstraktna, je naslednja bližje Bogu, a hkrati ljudem, čeprav je izrečena v seliškarjevsko ekspresionističnem stilu: »*Nekdo je roke na križ razprostrl, / sredi Evrope je Krist spet umrl / ... / Sredi Evrope stoje strašna vešala / za človeško pravico in dobre ljudi... / na teh naših križih še Bog se solzi* (Stepančič 1973: 44). Miha Klinar je v dno duše zaskrbljen: »*Kakšen bo konec / imel tale začetek: / na črni in žalostni / veliki petek / so našo besedo / na smrt obsodili, / na črni in žalostni / veliki petek / so kot božjega sina / na križ jo pribili, / na črni in žalostni / veliki petek / smo s križa jo sneli / in v srca jo skrili*« (Stanonik 1973 >: 284). In nadaljujejo se personifikacije, ker pa je Jezus tudi božji sin, hkrati pobožanstvenje. Zelo lep primer te vrste je: »*Domovina, ves krvav, opljuvan je tvoj sveti obraz*« (Božič 1976: 370).

»*Venec trnja jo opleta*« (Božič 1976: 541) je podobno motiviran verz, ki se vsebinsko morda nanaša na bodečo žico ob meji ali okoli okupirane Ljubljane, pri tem pa obzirno zbuja asociacijo na Kristusovo trnjevo krono. Na njenem križevem potu ni domovini – Kristusu prihranjeno ničesar: »*O, domovina moja, kdo te na križ je razpel? / ... / O, domovina moja, na križu razpeta*« (Razdrih 1973: 94) se trgajo kriki Marički Žnidaršič.

Na drugi strani se brez zadrege prepletata judovsko-krščanska in komunistična motivika: »*Bičan in opljuvan ves / slovenski narod dvigne / k puntu trdo pest*« (Stanonik 1973 >: 18). Tudi on prestaja svojo Golgoto (Razdrih 1973: 176): »*Že nekdanj je slovenski narod padal, / padal, pa je zopet vstal / in velike žrtve krvaveče / na oltar svobode je dajal*« (Šerak 1974: 12).

Ob šmarnici zasanja primorsko dekle, ki je že dolgo prestajalo fašizem na lastnih tleh: »*Ponesla narodu trpečemu / bi beli cvet, / ki bičan je, izmozgan, / do krvi izžet. // Da zbrisan bil bi težki greh, / da bi po temnih suženjskih nočeh / moj narod vstal k soncu in lepoti, / v življenje novo / svobodi naproti*« (Samoiniciativno, Leban 1974 >: 25).

Smiljan Samec najprej potoži nad človeka ne vrednimi razmerami v koncentracijskem taborišču na Rabu, potem z bridko ironijo pokaže na vzroke tamkajšnjega životarjenja: »*O, slepi rod človeški, ki v veljavi / ter dostojanstvu si do dna ponižan / in v žalostni usodi dvakrat križan! / Ne le, da tujec klet s peto te davi, / še lastni brat po krvi in jeziku / za kost plačila izdaja te krvniku!*« (Stanonik 1973 >: 1431).

Drug avtor se ob refleksiji o svojem narodu sprašuje: »*Mar nisi še do vrha Golgote prispel, / se nisi bičal, postil, bil in končno križal? / Se morda nisi bil dovolj ponižal, / da po vstajenju hrepeneti bi ne smel?*« (Stepančič 1973: 195). »*Kar gledam po ječah, / to krik je strahote. / Tu narod je bičan... / ... ej, to so strahote, / ko vedno mu smrtna tam sapica piha. // Mi svet se usmili teh ran bolečine, / Slovencem priznaj že pravico življenja*« (Pestelj 1974: 55) skuša prebuditi vest okolja ogorčeno pero. »... naš narod – kot Krist na razpelu – / še niže sklonil je glavo v boli neskončni« (Stanonik 1974 > : 925). Ema Muser je v koncentracijskem taborišču Ravensbrück oblikovala epsko pesnitev Kalvarija. V njej so posebno ekspresivni naslednji odlomki. Za vasjo tri mogočne lipe, a danes so spremenjene v križe: »*Postave tri / bičane, opljuvane, / z bodečim trnjem kronane / na križih zdaj vise. / V sredini pa na križ pribit / visi ubogi narod moj, / ki izdajalcev kruti roj / za Judeževe srebrnike / je tiranu ga prodal, / ga bičal, pljuval in teptal. / Na levo mu pravico so pribili, / na desni resnico sveto so umorili. / ... / v satanskem triumfu zdaj se vesele, / plešejo, divjajo, pojejo, kriče, / da greh bi svoj prevpili. / Naj se rogajo, se vesele, / saj kmalu bo končalo se / peklenško to veselje. / Zakaj s križanjem končano je trpljenje, muke, bičanje, / ki ga moral je prestat / ... / zakaj križ najlepši je porok, / da sledilo bo vstajenje, / ... / Vstal preroben bo narod moj, / vstali v veličini vsej / tudi zvezdici vodnici, / pravica in nje sestra resnica, / ... / Že trga se oblakov težkih stena, / veliki petek jemlje že slovo, / slovenska duša vstaja prerोजना, / ponosno dviga narod moj glavo*« (Tropenauer 1976: 142). Res prihaja olajšanje: »*Kalvarijo svojo narod naš je imel / in dneve prebridkega trpljenja. / A zdaj mu rešitve je žar zažarel, / napočil mu dan je vstajenja*« (Pestelj 1974: 294). V pokrajino je zarisana večna podoba trpljenja (Smolej 1971: 207): »*Ob poti križ visi / med cvetjem počrnel in tih,*« je motiv iz Minattijeve pesmi Tovarišu-talcu. »*Sredi tožne Benečije*« pa je Leva Svetka-Zorina navdihnilo *Znamenje ob cesti*: »*Žalostnih oči negibno / na ljudi mimoidoče / Križani strmi. / Krona trnova pokriva / nagnjeno glavo; glej, kako so dolgi žebli / neusmiljeno prebili*

/ belo mu roko! / K nogam nepoznana roka / mu spoštljivo položila poljskih je cvetov / s plaho se, pobožno kretnjo / mu odkrivajo vaščani / z njiv hiteč domov« (Smolej 1977: 306).

Manj neposredno, umetniško pa morda celo bolj učinkovito je kalvarijska motivika predstavljena v obliki tihožitja in žanrske pesmi: »*Vse, kar je od vasi in ljudi ostalo, / je črn križ in bog z odstreljeno roko*« (Stanonik 1973 >: 1286). »*Glej čevlja kos, / nekdo je bos. / Glej, lonec zbit, / v kamenje skrit. / In Krist ožgan, / v pepel steptan. / Pa mati sedem žalosti, / plameni so jo zlizali*« (Stanonik 1973 >: 2116). Od vsega hudega se pojavita dvom, nevera: »*Poslednjikrat družina dom zdaj gleda, / zaman ozira mati se v razpelo, / a Krist je mrtev, njegova lica bleda / izražajo srce okamenelo... / Slovensko ljudstvo s svoje zemlje mora, / pravici zanj na svetu ni prostora*« (Stanonik 1973 >: 842). Toda ali ne trpi enako kot ljudje tudi On: »*sovražnik zažiga slovensko vas. / V krikih pokolja ni slišati zvona, / le vpitje vojakov: / Porco Slovena, porca Madona! / Kristus na steni se je snel z žeblja, / zlomljen je utonil v krvava tla. // Dina, dona, dina don, / joče kliče viški zvon... / Ljudje izpod Rima, sosedje Boga / pijejo, pojejo okoli gorja*« (Primožič 1991: 132). Da je še vedno eno s trpečimi, nam zagotavlja naslednji odlomek: »*Na griču je križ in Krist na njem / še vedno visi zablodlim ljudem. / ... / In z nami gre Krist in nam šepeta, / kdaj čaša trpljenja bo spita do dna. / Sramotno mi je na križu viset / in biti le tarča zlorab in zmed. // Mi sneli te bomo s križa, naš brat. / Z nami korakal boš v našo pomlad. / Le naprej skozi blato, dež in temo, / saj kmalu bo jutro svetlo prišlo*« (Kostevšek 1972: 298).

II. Maša

Uršula Tomše je v zboru tukajšnjih avtorjev neprekosljiva v izražanju ljubezni do doma, slovenskega jezika in Tistega, ki nam, po krščanskem verovanju, podarja vse, kar imamo. Le s tega vidika je mogoče prav zaslutiti, kaj so ji, po dolgem času, pomenile pobožnosti v materinščini in predvsem maša (Stanonik 1973 >: 1954–1956).

Da ni bila le ona prikrajšana zanjo, je mogoče sklepati po ravnanju Hansa Ogriša, ki je leta 1943 sestavil *Mašno pesem* (Stanonik 1973 >: 2441–2442). Gre za besedilo z vsemi predpisanimi mašnimi deli: *Vstop, Slava, Vera, Darovanje, Svet, Po povzdigovanju, Obhajilo, Konec*. Kot izgnanec je najbrž tudi on pogrešal svete daritve in jo v z omenjeno pesmijo duhu ponavzočil tako, da je imel pred očmi predvsem prošnjo za zunanji in notranji mir in lastni narod. Žlahtna hvalnica Bogu Očetu se izteče v sklep: »*O neizmerna sreča ta, / ko sprejme duša Jezusa. / Pomlajena in pokrepčana / ter z božjo milostjo obdana. / Mirno med vabljeni stopa svet, / v zavesti, da je božja spet! // Glej Gospod premilostljivo / na to ljudstvo*

zaupljivo, / ki tu po rokah svečenika / zdaj darovalo ti je Sina. / Daj še blagoslov sedaj nam svoj / da le vedno bli bi narod Tvoj!« (Stanonik 1973 >: 2442).

Obliko maše je sprejel za zgled ciklu svojih pesmi France Klinar-Kladivar. Morda je delavsko okolje Jesenic, kjer je prebival, vplivalo, da se je bolj kot drugi avtorji iz opusa slovenskega narodnoosvobodilnega pesništva 1941–1945 ukvarjal z vprašanjem razrednega boja, vendar precej samosvoje. Filozofijo zgodovine in upora povezuje s še skoraj mračno erotiko. Njegovo izražanje je pogosto čitalniško nabreklo in hkrati ekspresionistično razviharjeno. S tem se loči od tedanje splošne poetike, ki je zahtevala hitro pisanje in še hitrejše umevanje. Pesmi z naslovi *Veliko opravilo, Vstopil sem... Pristopil sem... Moj greh ... Hvalnico pojem... Beseda, Verujem... Darujem... Povzdigovanje... Vigilije, Poročni psalm* v avtorjevi tipkopisni zbirki niso razporejene po tem vrstnem redu, kot da bi avtor hotel zatajiti alegorijo, s katero razvija lastno odločitev za narodnoosvobodilno gibanje, ker da je njegov smisel človekovo preoblikovanje iz individualne kategorije »jaz« v skupnostno kategorijo »mi«. Ta alegorija naj bi bila *Veliko opravilo* – maša – na kar napeljuje tudi besedišče iz tega cerkvenega obreda v naštetih pesmih. Sveže deluje že s predstavljeno zamisljivo in metaforiko; kdaj pa mu oblikovalna moč popolnoma popusti. Izjavni subjekt v pesmih si je privzel vlogo duhovnika in govori v svojem imenu in imenu množice: »*Pristopil sem pred daritve oltar, ki jo mašuje ubogi narod moj*« (Stanonik 1973 >: 143). Največji greh, ki se ga je treba izpovedati, je izdajstvo, katerega je kriva sebičnost. Nato poje hvalnico smrti iskanja jaza pri ljudeh, ker ga je z velikimi žrtvami nadomestila zavest skupnosti, »mi«. V *Besedi* sporoča, kakšen bo evangelij v novem času. Govoril bo o zgodovini trpljenja in upora človeka. V *Veri* izpoveduje svoj življenjski in svetovni nazor. Veruje v moč duha in dela, zaveda se »*prerojevanja*« in »*presnavljanja*«. Pri morali je odločilna sodba skupnosti. Pri *Daritvi* daruje kelih neizmerne trpljenja in gorja v dar Skupnosti. »*Kri v množicah prelita je temelj življenja, neusahljivi vir za velikega sožitja mir.*« (Stanonik 1973 >: 304). Iz tega sledi *Povzdigovanje*, ki je jarko ogledalo človekovega napuha: »*Glejte, naše Vstajenje je vzžarelo v škrlatu krvi, / na darovanju žrtev tisočih Golgot smo vstali mi, / vstala Beseda človeka pesti*« (Stanonik 143). Kot da bi pred sabo ugledali tisto značilno Leninovo fotografijo. Avtor zapoje tudi *Poročni psalm*, ki je zanosni spev svobodi in narodu. Za njegovo osvobojenje uporabi motiv svatbe. »*Prisluhnite vriskom svatov zelenih gozdov! / prisluhnite petju veselja in godbi mogočni! / v živem zelenju in bajnem okitju cvetov / bliža spreved se poročni, //... moj dom na stežaj je odprt in vanj lije maj ves dehteč in cvetoč; o nocoj praznoval svojo poročno bom noč. // ... Nevesta prišla je...*« (Stanonik 1973 >: 870). Svatje so partizani, poročni spreved njihove čete, ženin je narod in nevesta svoboda. Z dekletovim hrepenenjem po poroki smo

začeli tale razdelek, s poroko – na metaforični ravni – ga končujemo (Stanonik 1993: 253–254).

III. Neutešeno hrepenenje Tineta Debeljaka

(Škofja Loka 1903 – Buenos Aires, Argentina 1989)

*V meni je Samo. Izdan.
V meni je Trubar. Pregnan.
V meni je ves bataljon
Vetrinjskih vojakov
Čez mejo v jame poslan.
Zorko Simčič⁵*

Tine Debeljak je bil leta 1937 poleg Pavleta Blaznika in Franceta Planine glavni pobudnik za ustanovitev Muzejskega društva in Muzeja v Škofji Loki. Predvsem po zaslugi Alojzija Pavla Florjančiča in mag. Aleksandra Igljarja, zadnjih dveh predsednikov omenjenega društva, zdaj ta dolgo zamolčani vsestranski slovenski kulturni delavec in ustvarjalec prihaja vedno bolj v ospredje slovenske zavesti. Njegov življenjepis je tenkočutno in z občutkom za bistveno opisala Helena Janežič (Debeljak 2009: 210–214), medtem ko se je Rozina Švent poglobila v njegovo obsežno bibliografijo (Debeljak 2009: 113–208).

Imenitni literarni zgodovinar Ivan Prijatelj bi imel na ljubljanski Filozofski fakulteti vrednega naslednika, ko bi bile obema zvezde mile. Nenadna profesorjeva smrt leta 1937 je mlademu slavistu popolnoma prekrizala načrte in II. svetovna vojna je tako zavozlala njegovo življenjsko pot, da se je s tistimi rojaki, ki jih je zdravnik dr. Valentin Meršol v pozni pomladi leta 1945 v Vetrinju rešil gotove smrti, odpravil v Argentino. V dokaz, da ločen od žene stalno misli nanjo, je nastala pesniška zbirka *Poljub* (1951): »*Ne vem, če Ti bo všeč, ker ljubezen ne spada v javnost, toda kako naj Ti povem preko oceanov svojo ljubezen, ko nimam besed za čez, kakor da jih zrimam v pesmi...*« (Debeljak 2003: 12/7/51). Njen poljub ob slovesu ga teši in krepi »*v blodnjah sveta*« [...] *Najbolj boli ta cvet... cvet... slast edina, / v pasijonki ustnic mojih – Tvoj poljub*« (Debeljak 2003: 192). S tremi otroki se mu je po posredovanju rdečega križa mogla pridružiti šele po »*devetih letih in pol*«. Tega se je zelo veselil, saj se mu ne bo več treba zagrinjati v neznanca in trepetati zanje: »... *zdaj bom spet lahko postal vedno in povsod to kar sem, ker*

⁵ 18. januarja 2015 sem s sopotniki, ki so že obiskali naše rojake v Argentini, prvič sodoživljala usodo tistih Slovencev, ki so se pred 70. leti znašli na Vetrinjskem polju in potem, ko so ugotovili, da so strahotno izigrani, iskali tolažbo v Marijini cerkvi nad njim. Zvečer sem odprla knjigo *Cvetoči klas pelina*, o slovenskih beguncih v Avstriji po letu 1945 (Družina, Ljubljana 2014) in v njej na prvem mestu naletela na Simčičeve verze: prav za uvod v drugi del tukajšnje obravnave.

ne bom imel občutka, da imam doma štiri talce... katerih usoda odvisi od mojega dela. Zdaj bomo vsi lahko delali za kaj višjega, tudi za osvoboditev Domovine, če bo to kaj odvisno od nas» (Debeljak 2003: 24. 8. 1954).

Letos, leta 2015, ko se na ulicah Škofje Loke spet odvija znameniti Škofjeloški pasijon, ki ga je leta 1721 sestavil kapucin Romuald Marušič, je prav spomniti, da ga je pred skoraj osemdesetimi leti, leta 1936 po več kot 150-letnem mrtvilu obudil in postavil na oder prav Tine Debeljak. Kot da bi s tem anticipiral pasijon lastnega življenja. Ali je zaradi krute usode črna barva res postala Debeljakov atribut? Vse tri njegove knjige, ki so doslej izšle v Sloveniji, so oblečene v črno. O njegovem hrepenenju po domačih pričajo pisma in pesmi v pretresljivi knjigi *Črni Kamnitnik / Loma Negra* (2003), že leta 1949 pa je izšla njegova *Velika črna maša / za pobite Slovence s psevdonomimom Jeremija Kalin*. *Kalina* omenja Prešernov (1962: 51, 52) *orglarček* kot zgled za učljivost, vendar je bolj verjetno ime nastalo kot nekakšen rebus iz imena in priimka *Tine Debelja*K.

In zakaj Jeremija? V danih okoliščinah se razgledanemu slavistu in prepričanemu kristjanu ni bilo težko poistovetiti z enim od največjih starozaveznih prerokov: velik samotar, na robu družbe. Od začetka nerazumljen in preganjan. Trpinčen in zaprt. Na silo odpeljan v daljni Egipt, ne da bi se kdaj izvedelo za njegov grob (Sve-to pismo 1997: 541). Če o tem zadnjem zase še ni mogel vedeti, pa je to veljalo za njegove številne rojake. Kaj mu je v resnici pomenilo biti Jeremija, najlepše pojasni Debeljakova (2003: 228) *Prošnja pesem za vrnitev*.

Da je bila njegova izbira imena premišljena, pričajo med mašni hvalospev skrite vrstice: »*Tam vidim svojega patrona / svetega Jeremijo, ki včasih žalostinke izgnancev pel je, / zdaj pa se v pevanju hvalospevov razvnel je, / kot da nikdar ni bil ob vodah Babilóna – / njegova harfa je v en sam veseli glas ubrana: / Hosana!*« (Debeljak 1949: 110). V pesniško zamišljeno evharistično molitev pred povzdigovanjem avtor zajame bolečino žena – ki ob odsotnosti pobeglih mož, da so si rešili golo življenje, same skrbijo za osirotele otroke – in se osebno izpostavi: žena je »*je levinja, ki mladiče hrani, / pa je pelikan, ki sebe trga, da otroke hrani, / ne joka – poje, ko vije otrokom usodne povesmí / z glasom moža iz tujine, ki toži v Jeremijevi pesmi*« (Debeljak 1949: 131).⁶

1. Slovenski veliki teden

Zunanji povod za izid likovnega albuma *Kyrie Eleison / Slovenski veliki teden* (1955)⁷ je bila desetletnica spominjanja na »*najstrahotnejše slovenske usodnosti v Vetrinju*«, ko se je tamkajšnji ostanek slovenskih beguncev po II. svetovni vojni odločil posloviti od domovine. Posvečen je spominu

⁶ Oba navedka utemeljujeta naslov tukajšnje obravnave.

⁷ Izdana je bila v 300 oštevilčenih izvodih.

- »vseh nasilnih žrtev, zadanih nam od okupatorjev na slovenski zemlji
- kakor tudi v [koncentracijskih in drugih] taboriščih na njihovih tleh;
- vseh od domačih prevratnikov v času najglobljega ponižanja domovine pobitih,
- po vojni v množicah zaklanih,
- od sodišč slovenske nečasti na smrt obsojenih,
- in skozi temnice jetnišnic in prisiljenega robstva v umiranje pahnjenih;
- vseh, daleč v tujinah od bolečin domotožja umrlih;
- še posebej vseh mučenih smrti slovensko ustvarjajočih kulturnih delavcev iz našega duha«,

pri čemer je posebej omenjen pisatelj Narte Velikonja, ki je bil obsojen na smrt z ustrelitvijo 25. junija 1945 (Remec / Debeljak 1955: Posvetilo⁸).

Tine Debeljak v spremni besedi k izrecno poudarja, da prva pozornost v njej velja »izredno ekspresivnim« »risarskim zasnutkom« Bare Remec. To želi poudariti tudi naslov, ki je na preprosto vezanih platnicah natiskan črno, kakor so znotraj tudi vse njene risbe.⁹ Za njihovo skrbno komponirano »književno razstavo« jih je izbranih enajst (1 + 3 + 3 + 3 + 1), katerim je dodano prav toliko skrbno strukturiranih pesmi. Izhodiščna na prvem mestu s samostojnim naslovom *Veliki petek 1941* je dvokitična (4 + 3 vrstice) s prošnjo v latinščini: *Kyrie eleison!* [Gospod usmili se] / *Christe eleison!* [*Kristus usmili se*] / *Kyrie eleison!* [Gospod usmili se] in se konča z vabilom: *Molimo!* Enako zunanjo zgradbo ima zadnja pesem v ciklu z odrešenim naslovom *Vstajenjska nedelja*, le da se namesto klica k molitvi konča vzhičeno: *Aleluja!* Okvir iz obeh omenjenih pesmi oklepa notranjih devet pesmi, ki so vse dvodelne: 4 + 2 vrstici. Razdeljene so v tri cikle, katerih naslovi so zaporedne prošnje, znane iz uvodne pesmi:

Kyrie eleison!
Christe eleison!
Kyrie eleison!

Pri vsaki od treh pesmi v posameznem ciklu se konča s tisto prošnjo, s katero je naslovljen cikel. Tako dobimo izjemno premišljeno prepleten venec, ki ga ni mogoče imenovati sonetni, toda vsaka od njih se ponovi petkrat in njihov seštevek dá število sonetov v sonetnem vencu.

Za naslov uvodne pesmi *Veliki petek 1941* je izbran dan, ko je Hitlerjeva Nemčija napadla prvo Jugoslavijo. Križani je prispodoba za Slovenijo, slovenski narod: »*Eli! Eli lama sabaktani!*¹⁰ / *Žolča, kisa nič več ne izpljune.* / *Sulica ga skoz srce presune.* / *Pade glava mu k odprti rani.* // *Sonce trešči v zemljo.* *Ubiti zvon.* / *Pod*

⁸ V skladu z zamisljivo, da gre za likovni album, strani v publikaciji niso oštevilčene.

⁹ Medtem ko so Debeljakovi verzi z velikimi tiskanimi črkami tokrat v rdeči barvi.

¹⁰ Avtorjeva opomba: »Eli, Eli... – Gospod, Gospod, zakaj si me zapustil!«

Slovenijo gre votel don. / Odpira grob se? – čez previs visimo! // Kyrie eleison! / Christe eleison! / Kyrie eleison! // Molimo!« Umetelnost zunanje zgradbe kdaj pretehta njeno izrazno moč.

Naslov prvega cikla treh pesmi je znova prošnja: *Kyrie eleison / Gospod usmili se*. Prva pesem tematizira okupacijo slovenskega ozemlja iz zraka in izza sosednjih držav, le da madžarski okupator ni neposredno omenjen: »*Sonce razleti se. Smrti seje. / Mesta rušijo ujede iz zraka. / Na kolena vrglo je vojaka. / Hudourni vdor raztrgal meje. // S tankom gazi sveta tla Tevton. / Zad se plazi rimski legijon. / Kyrie eleison!*« Druga pesem se osredotoča na grozodejstva italijanskih fašistov in otok Rab, ki »je bil najstrahotnejše italijansko taborišče za Slovence, kjer so v stotinah umirali dnevno od gladu« (Debeljak 1955): »*Požarov vrisk: Eviva Mussolini! / Obešajo živ sad na hrastov kljuko. / Debla ovita so v človeške muke. / Vrste vdov – stebri solzni v črnini. // Pograde rabske prazni glad – ciklon¹¹ iz krčem pleše laški gramofon. / Kyrie eleison!*« Še hujša so nemška koncentracijska taborišča, razčlovečena do skrajnosti in v njih smrt neusmiljeno kosi: »*Heil Hitler! – krik, ki strelja nas iz gnusa, / selijo vasi se v žic ograde. / Pada trup čez trup na trupov sklade - / čeznje gre krvavi škorenj Prusa. // Matere vpijo iz smrtnih zon: / vseh ras podčlovek! Biblijski škorpijon! // Kyrie eleison!*«

Naslov drugega razdelka je *Christe eleison! / Kristus usmili se*. Že prva pesem v njem se nanaša na povojne poboje in se začne zelo realistično, naturalistično: »*Roka k roki, noga k nogi speta – / goni jih hudič kot polh v dupla. / Trnov cvet pokrila bo trhla trupla. / Kri njih src – gor naših vrela sveta. // Slednji v breznu trup – laokoon.¹² / Slednji v domu up – vdih kot z ikon.¹³ // Christe eleison!*« V pesmi omenjena dupla so pač brezna in »laokoon« prispodoba iz grške mitologije za nagneten mrtva telesa v jamah. Naslednji pesmi se že soočata s posmrtnimi ostanki po slovenskih gozdovih: »*O lobanje, preko host razsute, / z bratsko stisnjeno pestjo razbite! / Le zvonite nam, ne odzvonite / preko vseh celin obe polute! // Praprot žanji odkrit: kaj veš, kdo vzgon / je silni rasti? Šipkom beli vonj? // Christe eleison!*« Kaj se ve, katera praprot je križ človeškemu telesu, ki gnoji njene korenine. In med, ki ga nabirajo čebele na tako zraslem cvetju?! »*Šipkov beli vonj po domovini, / praprot silna – križ jim na grobove. / Sladek plod čebelam za medove. / Grenek up brezupancem edini. // Angel – sel, ki ga pošilja O n, / v večno luč jim vžiga nebosklon. // Christe eleison!*«

Za tretji cikel spet mašna prošnja pri nekdanji latinski maši: *Kyrie eleison / Gospod usmili se*. Zadnje tri pesmi avtor posveča lastni in usodi številnih slovenskih

¹¹ Avtorjeva opomba: »Ciklon = vihar«.

¹² Avtorjeva opomba: »Laokoon = antična oseba, znana po kiparski skupini, predstavljajoča ga z vso družino v mrzlem objemu kačjih repov, stiskajočih jo do smrti.«

¹³ Avtorjeva opomba: »Ikona = bizantinska sveta hišna podoba.«

beguncev. Vsak s svojo bolečino se odpravlja v svet – pogorišča, propadle ljubezni, dete ne bo nikdar deležno materinega mleka: »*Moj svet kot dom moj – kup pepela. / Ubit je ljubi moj, moč mojih sil! / Preden grem, naj objamem še to bilj: / ona – jaz – ne bova več cvetela! // Grud boli me... vrč, nalit zastonj: / nikdar dete ne bo seglo ponj. // Kyrie eleison.*« Zgarane kmečke matere, ki so se kdaj odpravile le na romanje, si te poti ne zmorejo predstavljati drugače: »*Mati naša – težke ji stopinjne: / v srcu ogljenine sina, doma, / v culi z grunta prst – gre kot da roma / čez Ljubelj¹⁴ k vseh Materi v Vetrinje.¹⁵ // Mi za njo: ugrabljenci treh con.¹⁶ / Rožni venec – tajnost mrtvih spon. // Kyrie eleison.*« Zanje ni srečne zvezde in »sovražna sreča« (Prešeren 1962: 87) jih priganja k slovesu od stare celine. Ali je Vladimir Truhlar tu dobil navdih za naslov zbirke *V dnevih šumi Ocean* (1969)? »*Svet se odpira nam kot ocean. / Vali žit nam bodo – vod valovi. / V zemlji trdno ostali so grobovi – / mi pa z doma v svet... še v svet naprej... Cigani. // Brod nas trese kakor prej kamijón. / Naših zvezd ni v zvezdah milijon. // Kyrie eleison!*«

Debeljakova vera je neizmerna. Kljub vsem preizkušnjam *Vélikega tedna* zaupa in čaka na *Vstajenjsko nedeljo*. Poroštvo zanjo so številni padli. Iz njihovih strtih src klije cvetje, ki bo ozdravilo strahotne rane: »*Naših zvezd na nebu ni tujine. / Ne v temi, ki je čez dom razpeta. / V grob poglej: iz ran kosti že vzcveta / cvet pri cvetu v goščah domovine! // Triglavska roža!¹⁷ Ubityh src zagon: / Krist je vstal! – velikonočni zvon / domov nas kliče že čez morja tuja: // Kyrie eleison / Christe eleison / Kyrie eleison // Aleluja!*«¹⁸ Ali je ta »triglavska roža« Marija, Roža Marija?!

2. Velika črna maša za pobite Slovence

Zaradi črnega mašnega plašča, v katerem je duhovnik na željo pokojnikovih svojcev 7. ali 30. dan po smrti ali po pogrebu ali ob letu v črnem mašnem plašču opravil mašo za rajnega, se je zanje med ljudmi udomačilo ime »črna maša«. Liturgika¹⁹ je ne pozna, pač pa *Rimski misal*²⁰ v slovenščini v smislu dvojnice: *Maša za rajne / Tudi črne maše.*²¹ Kadar je bila maša z libero, so bile po maši še dodatne molitve: psalm 50 (51) in prošnje za rajnega: ob velikem črnem prtju, pogrtnem

¹⁴ Avtorjeva opomba: »Ljubelj = prelaz iz Kranjske na Koroško, čez katerega so bežali izseljenci.«

¹⁵ Avtorjeva opomba: »Vetrinje = koroška Marijina božja pot, kjer so taborili domobranci, preden so jih Angleži pognali v smrt v domovino.«

¹⁶ Avtorjeva opomba: »Tri cone – angleške, ameriške in francoske zasedbene oblasti v premagani Italiji, Avstriji in Nemčiji.«

¹⁷ Avtorjeva opomba: »Triglavska roža – po slovenski veri izleči tudi smrtno rano.«

¹⁸ Pojasnila nekaterih besed, predvsem za manj razgledane bralce in otroke, rojene v tujem svetu.

¹⁹ Marijan Smolik, *Liturgika*, Mohorjeva družba, Celje 1995.

²⁰ *Rimski misal*, s sodelavci priredil dr. p. Metod Turnšek, Družba sv. Mohorja, Celovec 1961,²29, 30, 31.

²¹ *Rimski misal*, s sodelavci priredil dr. p. Metod Turnšek, Družba sv. Mohorja, Celovec 1961,²29.

na tla. Nanj so položili mrtvaško glavo in v obliki Andrejevega križa položeni dolgi (stegnjeni?) kosti.

Tine Debeljak si je pesnitev *Velika črna maša za pobite Slovence* zamislil v času begunstva na jugu Italije, ko je na veliki teden leta 1946 prišel v Rim. Kakor piše v tokratnih *Pasijonskih doneskih* pisatelj, pesnik in dramatik Zorko Simčič, so za njeno nastajanje prvi izvedeli poleg njega še pesnik Vinko Beličič in raziskovalca besedne umetnosti Jože Peterlin in Martin Jevnikar leta 1947 v Trstu. Izšla je kot prvo leposlovno delo v Argentini pri založbi Svobodna Slovenija leta 1949 v Buenos Airesu.

Za naslovom *Velika črna maša za pobite Slovence* sledi spremna beseda, nato še beseda nepodpisanega založnika,²² ki je nato prevedena v španščino (Debeljak 1990: [5–6, 7–9]). Sledi z velikimi tiskanimi črkami zapisan odlomek iz pastirskega pisma 1943 o slovenskih mučencih tedanjega ljubljanskega škofa Gregorija Rožmana (Debeljak 1990: [10]). Zadaj so najprej strnjeno, na dveh straneh in pol (Debeljak 1990: 213–215) predstavljeni vzrok in povod ter okoliščine za nastanek pesnitve. Slovencem jih ni bilo treba razlagati, saj so jih doživljali na lastni koži. Zakaj torej samo v angleščini? Najbrž kot tih očitek, kaj so storili in zakaj?! Argentincev pa se ta plat slovenske tragedije ni tikala, zato je omenjeni kontekst pesnitve v španščini izostal. Vse druge spremne besede so brez naslova. Nato sledijo Pojasnila, za katera avtor v predzadnjem odstavku spremne besede priporoča bralcu, naj jih prebere prej, preden se poglobi v pesnitev.

Pred II. vatikanskim koncilom je potekala maša nekoliko drugače od današnje. Predvsem pa je bila, razen besednega bogoslužja (berila, evangelij, pridiga), v celoti v latinščini. To dejstvo pesnik izključuje z latinskimi mednaslovi, naslovi njenih delov in posameznimi vrsticami, ki se pojavijo v latinščini hkrati s slovenskimi ali malo pred njimi. Pomenljivo je nadaljevanje naslova: ... *za pobite Slovence*. Maša je namenjena vsem rajnim oz. pokojnim, ne le enostransko tistim, ki jim je avtor pripadal po kakršnem koli merilu že. Duhovnik jo daruje za vse pobite Slovence. To je res »*maša sprave*«,²³ kakor je Marko Jenšterle naslovil spremno besedo k njeni prvi izdaji v Sloveniji leta 1990; žal eno leto prepozno, da bi dobil z njo vsaj malo zadoščenja njen avtor, ki ga je bila zaradi nje lastna domovina tako prezirala, da ni bilo dovoljeno vedeti zanj niti v njegovem rojstnem mestu. Zakaj?!

Po poemi ali epu *Velika črna maša za pobite Slovence* (1949) in ciklu pesmi v likovnem albumu Bare Remec *Kyrie eleison* (1955) sodeč je bil Tine Debeljak

²² Po podatkih v *Enciklopediji Slovenije* (1998: 277, 411) sodeč je bil to Miloš Stare.

²³ Do danes je »sprava« izgubila tisti čist, prvotni pomen, kakor ga je imela leta 1990, ko se je zdelo, da se bo po spravi slovesnosti 8. VII. 1990 v Kočevskem Rogu mogoče odkrito pogovarjati o tragičnih medvojnih delitvah. (*Slovenska kronika ...* 1996: 440–441). Da se ponatis neposredno povezuje s to priložnostjo, potrjuje članek v *Književnih listih* (Pibernik 1990: 5).

politično trezen, uravnovešen in daljnoviden. Čeprav se je odločil za begunstvo zaradi pretečega komunizma in mu je zaradi bridke osebne izkušnje z njim seveda najbolj gorak, ni kritičen zgolj do njega, temveč hkrati in enako obsoja vse tri politične sisteme konkretno: fašizem, nacizem in komunizem, ki so jih za totalitarizme začeli razglašati šele veliko pozneje. Šele Resolucija Evropske unije z dne 2. aprila 2009 je izenačila vse tri totalitarizme,²⁴ katerih izkušnjo je²⁵ na lastnem ozemlju doživela edino Slovenija.

Popolnoma razumljivo je, da taka kot je, v tedanji Jugoslaviji pesnitev ni mogla v javnost, saj neprizanesljivo žigosa vrhovnega komandanta jugoslovanske vojske in samega predsednika Jugoslavije (Debeljak 1949: 14). Brez zgodovinskega zaledja in avtorjeve begunske usode takšne pesnitve pač ne bi bilo. Danes mu je treba priznati, da je politično daleč prehiteval.

Izjavni subjekt v njej je praviloma duhovnik, ki na plovbi pod južni križ opravlja mašo »za Slovence, krvavo pobite, / v to barko zgnetene in doma brez zaščite – / Veliko Črno Mašo...« (Debeljak 1949: 22). S tem je nakazano, da je druga, že z naslovom nakazana zelo pomembna sestavina pesnitve, njena religiozna plast, ki ji ne manjka teološkega zaledja, vendar je v ospredju njena liturgična razsežnost, ki se izkazuje s svetopisemskim izrazjem in tedaj še samoumevno latinščino. O avtorjevi intelektualni podkovanosti pa priča tudi poznavanje antike, ki je tudi v pomoč pri posredovanju etičnih meril.

Z domačijo povezanemu bralcu so blizu etnološki in folklorni motivi, sicer pa narodno istovetnost krepi predvsem jezik. Umetnostno razgledani bralec odkriva veliko medbesedilnih sestavin, ki se navezujejo na antiko, Sveto pismo in slovensko literarno klasiko (France Prešeren, Oton Župančič). Motivna pestrost, gibka oblikovna struktura besedila in mestoma epska širina dokazujejo zgledno ustvarjalno moč, ki jo potrjuje izmenjava različnih pesniških oblik in njim ustreznih verzni vzorcev. Od stilnih postopkov so pogosti naštevanje, anaforično ponavljanje in stopnjevanje. Stilni učinek želi doseči tudi z grafično obliko črk in (mogoče že kar pretirano) rabo velike začetnice. Vsekakor je opazna barvna simbolika.

Rima je praviloma navzoča, pri kitičnosti pa preseneča popolna odsotnost štirivrstičnice, ki je najbolj priljubljena in udomačena v slovenski poeziji. Kompozicija pesnitve je res v obliki mašnih delov, toda na nekaterih mestih avtor kot da pozabi na vlogo duhovnika in zdrkne v prvoosebno izpoved. Za boljšo predstavo sledi na naslednji strani kompozicijska preglednica pesnitve.

²⁴ Ne da bi fašizem v njej posebej imenovala.

²⁵ poleg Hrvaške.

KOMPOZICIJSKA PREGLEDNICA PESNITVE

TO DARITEV IN PROŠNJO PRINAŠAM K TEBI, O GOSPOD. SPREJMI JO ZA DUŠE, KI SE JIH SPOMINJAM PRI TEM BRANJU IN KATERIH IMENA VPISUJEM NA TO STRAN KOT NA SPOMENIK (Debeljak 1949: 11).

[Brez naslova:] Véliki teden. V večnem Rimu (Debeljak 1949: 13).

Priprava v zakristiji: DE PROFUNDIS / IZ GLOBOČINE (Debeljak 1949: 17).

Vetrinjski psalm pred katafal kom: ASPERGES ME HYSOPO / POŠKROPI ME S HISOPOM (Debeljak 1949: 29).

ČRNA MAŠA / MISSA PRO DEFUNCTIS (Debeljak 1949: 35).

IN NOMINE PATRIS ET FILII ET SPIRITUS SANCTI [**VSTOP.**] (Debeljak 1949: 39) (*mašnik + strežnik*)

DIES IRAE, /DIES ILLA [**DAN JEZE, DAN KESANJA**] (Debeljak 1949: 49).

Glas Boga; Glas Kajna (Debeljak 1949: 54).

Prošnja (Debeljak 1949: 55).

Iz martirologija: Recitativ zgodopisca [**BERILA**] (Debeljak 1949: 55).

V vrtincu neurij (Debeljak 1949: 59).

Vprašanja (Debeljak 1949: 60).

Razdrti okopi (Debeljak 1949: 63).

Jesenski ogenj (Debeljak 1949: 67).

Pod slavolokom (Debeljak 1949: 68).

Koščena piščal (Debeljak 1949: 73).

Mrtvaški pohod (Debeljak 1949: 74).

V breznu (Debeljak 1949: 80).

Polifoni koral (Debeljak 1949: 87).

IN TEMPORE ILLO SCRIPSIT SANCTUS JOANNES – [**RAZODETJE**] (Debeljak 1949: 88).

SEQUENTIA SANCTI EVANGELII MATHÆI [**EVANGELIJ**] (Debeljak 1949: 91).

CREDO IN UNUM DEUM [**VERA**] (Debeljak 1949: 92).

Mašnik + Zbor (Debeljak 1949: 98–99).

SUSCIPIAT DOMINE / HANC IMMACULATAM HOSTIAM

[**DAROVANJE**] - (Debeljak 1949: 100).

Mašnik (Debeljak 1949: 107).

SANCTUS, SANCTUS, SANCTUS, DEUS SABAOTH! [**SVET, SVET, SVET, GOSPOD ...**] (Debeljak 1949: 109).

Mašnik + strežnik (Debeljak 1949: 113).

Recitativ Videnja (Debeljak 1949: 113).

Mašnik + vsi (Debeljak 1949: 120).

TE IGITUR PATER CLEMENTISSIME [**EVHARISTIČNA MOLITEV**]

(Debeljak 1949: 122).

Povzdigovanje (Debeljak 1949: 133).

Mašnik v sebi (Debeljak 1949: 134).

PATER NOSTER [**OČE NAŠ**] (Debeljak 1949: 139).

AGNUS DEI / QUI TOLLI PECCATA – MISERERE MEI! [**JAGNJE BOŽJE, ...**]
(Debeljak 1949: 153).

Prošnja + Zbor (Debeljak 1949: 167).

Predobhajilno koprnenje (Debeljak 1949: 171).

Obhajilo (Debeljak 1949: 173).

REQUIESCANT IN PACE! [**NAJ POČIVAJO V MIRU**] (Debeljak 1949: 175).

Gora lobanj (Debeljak 1949: 177).

Balada o materi (Debeljak 1949: 180).

Kapelica v gozdu (Debeljak 1949: 187).

JAZ, / KI SEM KRST / IN KRI / IN DUH, / BESEDA, POSLANJE /
IN VEČNO KRALJEVANJE ... (Debeljak 1949: 201).

[Brez naslova:] Skozi Hram gre klic, ki slednjega prebuja: Aleluja! [...]
(Debeljak 1949: 201).

Zadnji blagoslov [**ODSLOVITEV**] (Debeljak 1949: 202).

P o m a š n a m o l i t e v v z a k r i s t i j i : LAUDATE DOMINUM /
HVALITE GOSPODA (Debeljak 1949: 205).

KOT ANTIGONA SMO VRGLI PRST / NA NAŠE GROBE (Debeljak 1949: 60).

Op.: **Na pobudo Muzejskega društva Škofja Loka bo Založba Družina
maja 2015 ob 70. letnici konca II. svetovne vojne in povojnih pobojev
ponatisnila Veliko črno mašo za pobite Slovence (pripomba urednika).**

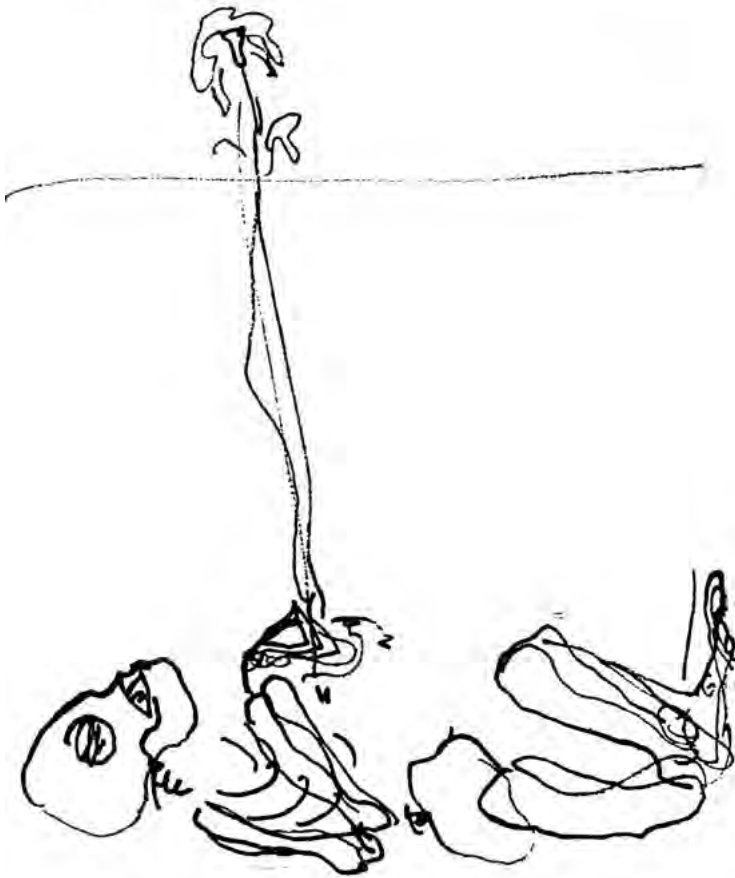
Sklep

Slovenski Jeremija blagoslovi in odslovi vernike: ITE MISSA EST! – MAŠA JE KONČANA – z zaupanjem, da bo prišel dan, ko jih bodo rojaki doma – kakor so nekdanji naši predniki ljube goste – pričakali s slovansko dobrodošlico.²⁶ Za živa se trpečemu pesniku to hrepenenje ni izpolnilo. Naj bo ta prispevek tisto zrno soli in grizljaj kruha, s katerim ga domovina ljubeče sprejema medse!

Viri in literatura

- Balthasar, Hans Urs von, *Živeti iz poslednjih globin*, Ognjišče, Koper 1986.
- Cajnkari, Stanko, *Očenaš / Potopljeni svet*, Mohorjeva družba, Celje 1990.
- Debeljak, Tine = Jeremija Kalin, *Črna maša / za pobite Slovence*, z uvodom in pojasnili založnik ... , z lesorezi in linorezi K. Mirtiča tiskanimi z izvorniki, Svobodna Slovenija, Buenos Aires, 1949, 220 strani. Dodatno besedilo: Marko Jenšterle; ponatis SZS Karantanija, Ljubljana 1990.
- Tine Debeljak, *Črni Kamnitnik / Loma Negra*, Družina, Ljubljana 2003.
- Enciklopedija Slovenije* 12, Mladinska knjiga, Ljubljana 1998.
- Pibernik, France, Debeljakova Črna maša kot pesnitev izjemnih razsežnosti, *Delo / Književni listi*, 2. 8. 1990.
- Pibernik, France (ur.) *Jutro pozabljenih*, Mohorjeva, Celje 1991, 51–53.
- Pahor, Boris, *Knjiga o Radi* (Dnevnik 2009–2011), Cankarjeva založba, Ljubljana 2012, 166–169.
- Prešeren, Francè, *Pesnitve in pisma* (Kondor 25 in 35), Mladinska knjiga, Ljubljana 1962.
- Remec, Bara / Tine Debeljak, *Kyrie eleison / Slovenski veliki teden*, Slovenska kulturna akcija, Buenos Aires 1955.
- Rozman, Francè, *Konkordanca Nove zaveze*, DZS, Ljubljana 1997.
- Slovenska kronika XX. stoletja 1941–1995*, Nova revija, Ljubljana 1996.
- Smolej, Viktor, *Slovstvo v letih vojne 1941–1945*, Slovenska matica, Ljubljana 1971.
- Smolej, Viktor, Iz vere v življenje, *Znamenje* VII, 1977, 308.
- Stanonik, Marija, Krščanska motivika v slovenskem narodnoosvobodilnem pesništvu 1941–1945 in izpoved vere slovenskih talcev (Poezija konteksta II), »*Na tleh leže slovenstva stebri stari*«, Ljubljana 1993, 277–309 = *Borec / revija za zgodovino, literaturo in antropologijo* XLV, št. 8-9-10, Ljubljana 1993, 1095–1177.
- Stanonik, Marija (ur.) *Most* Antologija pesmi iz druge svetovne vojne, ne glede na to, na kateri strani so se znašli njihovi avtorji, Dolenjska založba, Novo mesto, Ljubljana 2000.
- Strle, Anton, *Vem, komu sem veroval*, Družina, Ljubljana 1988.
- Sveto pismo* Stare in Nove zaveze / slovenski standardni prevod, Svetopisemska družba Slovenije, Ljubljana 1997.
- Wierzyński, Kazimierz, *Olimpijski venec*, prevod in uvod Tine Debeljak, Bibliografije pomembnih osebnosti s Škofjeloškega 3; Loški razgledi (Doneski 20), Škofja Loka 2009.
- Žabkar, Lojze Jože, *Brevir moj v travi*, Mladinska knjiga, Partizanska knjiga, Ljubljana 1981.

²⁶ S tem slovanskim pozdravom Tine Debeljak (1949: 204) v poanti pesnitve nekako oživi svojo slavistično identiteto.

Bara Remec, Iz Kyrie eleison, risba, 1955

Jernej Antolin Oman

BIBLIOGRAFSKO KAZALO ZBORNIKOV ŠKOFJELOŠKI PASIJON IN PASIJONSKI DONESKI 2006–2015

UVOD

Objava bibliografije zbornikov Škofjeloški pasijon (2006–2009) in Pasijonski doneski (2010–2015) sledi tradiciji objavljanja bibliografije Loških razgledov. Leta 1963 je Janko Krek v 10. številki LR prvič objavil bibliografijo za prvo desetletje LR. Nato je bibliografija izšla za vsako desetletje v pripravi Janka Kreka (1973), Ludvika Kaluže (1983, 1993), Mire Kalan in Igorja Kraševca (2003). Leta 2008 je izšla celotna bibliografija 50. letnikov LR v samostojni publikaciji.¹

Zbornik Škofjeloški pasijon je prvič izšel leta 2006 kot katalog k razstavi Škofjeloški pasijon, ki je obeležila 300-letnico prihoda kapucinov v Škofjo Loko ter načrtovano ponovno uprizoritev. V letih 2007–2009 je izšel pod istim naslovom, v letu 2007 je imel podnaslov Katalog k pasijonski izmenjavi Muzejskega društva Škofja Loka in Pasijske baštine Zagreb (v kolofonu), leta 2009 je imel podnaslov Zbornik prispevkov ob uprizoritvi Škofjeloške pasijonske procesije v letu 2009. To leto so bili v zborniku uvedeni posamezni tematski oddelki (npr. Pasijonski doneski, Pasijonski razgledi).

V letu 2010 dobi 5. zbornik nov naslov Pasijonski doneski, ki izraža vsebinsko pestrost prispevkov v zborniku. PD 6/2011 izidejo kot zbornik pasijonskega simpozija Pasijoni v Evropi – bogata dediščina za prihodnost.

Zbornik izdaja Muzejsko društvo Škofja Loka, leta 2008 v sodelovanju z Župnijskim zavodom sv. Jurija, od leta 2010 do 2015 pa s starološkim Kulturno-zgodovinskim društvom Lonka Stara Loka. Že od prve številke dalje je uvrščen v zbirko MD Loški razgledi. Doneski. Leta 2008 in od leta 2010 dalje pa še v Lonkino zbirko Memorabilia Locopolitana.

Vseh 10 zbornikov je uredil in oblikoval Alojzij Pavel Florjančič. Leta 2009 so bili poleg njega v uredniškem odboru še Romana Bohinc, Aleksander Igličar in

¹ Ferle M., Janežič H.: *Bibliografija Loških razgledov : 1/1954–50/2003*. Škofja Loka: Muzejsko društvo, 2008. Doneski 19.

Jurij Svolfšak. Leta 2011 pa Metod Benedik, Marta Gartner, Aleksander Igličar in Andreja Ravnihar Megušar.

Lektorji so bili Ludvik Kaluža (2006, 2010–2013), Ana Florjančič (2007, 2009) in Ana Pavlin (2014–2015). Likovna oprema zbornika je delo: Neve Grce (2012), p. Janeza Hollensteina (2014), Alekse Ivanc–Olivieri (2013), Mateja Metlikoviča (2012), Janeza Plestenjaka (2009–2010), Bare Remec (2015), Jožeta Tisnikarja (2013) in drugih. Fotografije so iz raznih arhivov in zasebnih zbirk. Največ so jih prispevali Alojzij Pavel Florjančič, Aleksander Igličar, Peter Pokorn, Jure Nastran, Tomaž Lunder, Zvone Pelko ...

Tabela: Pregled obsega, števila prispevkov in avtorjev

Leto	Obseg (str.)	Prispevkov	Avtorjev ²
2006	135	13	14
2007	69	12	9
2008	103	13	10
2009	183	24	21
2010	211 (+5) ³	18	15
2011	168	31	19
2012	184 (+16)	16	14
2013	136	17	16
2014	198	18	17
2015	264	26	23
Skupaj	1387 (+21)	188	104

Bibliografsko kazalo je razdeljeno na dva dela. Prvi del je abecedno kazalo avtorjev z njihovimi prispevki. Avtorjevo ime je zapisano v največkrat uporabljeni oz. v uradni obliki. Anonimna dela so v kazalo uvrščena po začetku naslova.

Drugi del bibliografije je vsebinsko kazalo. Zaradi zelo ozke (pasijonske) tematike, ni razvrščeno po načelih univerzalne decimalne klasifikacije (UDK), ampak so uvedeni bolj primerni oddelki:

- I. Pasijon (o pasijonih na splošno)
- II. Škofjeloški pasijon (študije o ŠP, uprizoritve)
- III. Pasijonska glasba (tudi o glasbi ŠP)
- IV. Pasijoni drugod (poročila o pasijonih in pasijonskih uprizoritvah na Slovenskem in drugod)

² Šteti so različni avtorji.

³ Str. brez paginacije.

- V. Pasijonska združenja (Europassion, Skupina za pasijon, Slovenski pasijonski kraji)
- VI. Pasijonska romanja
- VII. Verstvo/teologija
- VIII. Umetnost
- IX. Književnost/nabožna književnost
- X. Zgodovina
- XI. Drobtinice (uvodi, nagovori, kratka poročila)
- XII. Bibliografije

Znotraj posameznih oddelkov so prispevki urejeni po abecedi avtorjev. V primeru, da je prispevek napisalo več avtorjev, je prispevek v kazalo uvrščen pod več avtorskih značnic.

ABECEDNO KAZALO AVTORJEV Z NJIHOVIMI PRISPEVKI

A

- Andres Rok. Igra o svetu, PD 10/2015, str. 49–60.
Antolin Oman Jernej. Bibliografsko kazalo zbornikov Škofjeloški pasijon in Pasijonski doneski 2006–2015, PD 10/2015, str. 243.

B

- Beguš Nada. Barok in Škofjeloški pasijon na Gimnaziji Škofja Loka, ŠP 2008, str. 103.
Benedik Metod [et al.]. Fotografška monografija Škofjeloškega pasijona 2009, PD 10/2015, str. 160–173.
Benedik Metod. Izhodišča Škofjeloškega pasijona, ŠP 2006, str. 25–35.
Benedik Metod. Kristusovo trpljenje v kapucinski duhovnosti, PD 10/2015, str. 35–42.
Benedik Metod. Ozadja Škofjeloškega pasijona, PD 6/2011, str. 63–79.
Benedik Metod. Ozadja Škofjeloškega pasijona : povzetek = Hintergründe der Passion von Škofja Loka : Zusammenfassung, PD 6/2011, str. 40–41.
Bertoncel Mojca. Skrivnost trpljenja Jezusa Kristusa po Luku, ŠP 2007, str. 41–55.
Bogataj Jože. S Škofjeloškim pasijonom v UNESCOvih šolah : Gimnazija Škofja Loka je posvojila Škofjeloški pasijon, PD 9/2014, str. 166–167.
Bohinc Romana. Pasijonska hiša : projekt Škofjeloški pasijon 2009, ŠP 2009, str. 105–109.
Bohinc Romana, Paulus Tomaž. Zaključno poročilo projekta Škofjeloški pasijon 2009, PD 5/2010, str. 183–211.
Brezovar Tomo, Gržan Karel. Razborski pasijon, PD 9/2014, str. 133–152.

C

- Cantalamesa Raniero. Were you there, were you there : Iz 50,4–7; Flp 2,6–11; Mt 26,14–27,66, ŠP 2009, str. 31–34. Prevedel Štefan Kožuh.
- Capuder Andrej. Pasijon ubogih : izbor, PD 7/2012, str. [I]-XIII [i. e. [3]-[15]].

Č

- Čikeš Jozo. Nekoliko riječi o Pasijskoj baštini Zagreb, ŠP 2007, str. 21–23.
- Čikeš Jozo. O Pasijskoj baštini, PD 6/2011, str. 56–59.

D

- Dalmatin Jurij. Pasijonska pesnitev, PD 9/2014, str. [9]–71. Prepis in kritični prepis Ludvik Kaluža.
- Dalmatin Jurij, Misson Andrej. Pasijonska pesem [Notno gradivo], PD 9/2014, str. 75–87.
- Debeljak Majda. Poljanski pasijon, ŠP 2008, str. 33–41.
- Debeljak Tine. Škofjeloška pasijonska procesija in razvoj pasijonskih iger sploh, ŠP 2009, str. 95–100. Fotostatični ponatis iz: Škofja Loka in njen okraj v luči gospodarskih in kulturnih prizadevanj, 1936.
- Debeljak Tine. Velika črna maša za pobite Slovence : izbor, PD 10/2015, str. 187–217.
- Demšar Andrej. Pasijonski dnevnik, ŠP 2006, str. 133–135. Pesem.
- Demšar Vincencij. Matere božje pasjon, PD 5/2010, str. 157–158.
- Doblehar Andrej, Metlikovič Matej. Passio amoris, PD 7/2012, [16] str. Katalog slikarske razstave M. Metlikoviča, uvezan na koncu.
- Dogodki v minulem pasijonskem letu, ŠP 2008, str. 6–7.
- Dopolnila in popravki, PD 6/2011, str. 162–163.
- Draksler Igor. Leto pasijona 2009, ŠP 2009, str. 10–11.
- Draksler Igor, Hawlina Peter. Škofji Loki ob sedemdesetletnici Muzejskega društva Škofja Loka, ŠP 2007, str. [6].

E

- Europassion 2007 – Wintrich (Nemčija): poročilo o zboru članic – 18. 5. 2007, ŠP 2008, str. 15–21. Prevedel Peter Hawlina.

F

- Faganel Jože. Škofjeloški pasijon – od rokopisa do uprizoritve, ŠP 2009, str. 39–47.
- Faganel Tomaž. Golgota, pasijonski oratorij Franka Martina prvič pri nas, PD 10/2015, str. 175–176.
- Feigel Miklavž. Charfreitag, PD 5/2010, str. 159–160.
- Ferdinand Ljubljanski, Ogrin Matija. Pridiga p. Ferdinanda Ljubljanskega na veliki petek 1722 v Škofji Loki, PD 9/2014, str. [94]–108.

- Ferle Mojca. Pasijonski spominki in kulinarika na Škofjeloškem pasijonu 2009, ŠP 2009, str. 133–136.
- Finžgar Franc Saleški. Pasijon : trpljenje in smrt Jezusa Kristusa, PD 6/2011, str. 99–131. Posnel A. P. Florjančič, pretipkala Tanja Jenko.
- Florjančič Alojzij Pavel. Bogata dediščina za prihodnost = Reiches Erbe für die Zukunft, PD 6/2011, str. [8]–[9].
- Florjančič Alojzij Pavel. Dalmatinov pasijon 1576, PD 9/2014, str. 89–93.
- Florjančič Alojzij Pavel, Kartin Monika. Damijan Močnik: Pasijon po Janezu, PD 8/2013, str. 111–115.
- Florjančič Alojzij Pavel. Dnevi Škofjeloškega pasijona 2013, PD 9/2014, str. 154.
- Florjančič Alojzij Pavel. Drugo srečanje slovenskih pasijonskih krajev, Škofja Loka 2012, PD 8/2013, str. 89.
- Florjančič Alojzij Pavel. Europassion 2011 : „La Turba“ v Cantianu in pasijonska renesansa v Sloveniji, PD 7/2012, str. 170–175.
- Florjančič Alojzij Pavel, Svoljšak Jurij, Štibelj Klemen. Evropasijon 2009, PD 5/2010, str. 165–167.
- Florjančič Alojzij Pavel. Finžgarjev Pasijon in duhovna drama pri Slovencih v 19. stoletju, PD 6/2011, str. 133–142.
- Florjančič Alojzij Pavel. Gregorin-Tominčev pasijon in duhovna drama pri Slovencih v 20. stoletju, PD 7/2012, str. 109–133.
- Florjančič Alojzij Pavel. Kuretov Slovenski pasijon, PD 8/2013, str. 77–87.
- Florjančič Alojzij Pavel. Leto Škofjeloškega pasijona 2015, PD 10/2015, str. 7.
- Florjančič Alojzij Pavel. Loka in Evropasijon, ŠP 2007, str. 13–19.
- Florjančič Alojzij Pavel. Novejše pasijonske uprizoritve na Slovenskem, PD 5/2010, str. 69–88.
- Florjančič Alojzij Pavel. Od pasijona v Ledinicah do koncerta v Sokolskem domu, PD 7/2012, str. 180.
- Florjančič Alojzij Pavel. Pasijon 2009 v uredniški besedi, ŠP 2009, str. 21–26.
- Florjančič Alojzij Pavel. Pasijon iz Ospa, PD 5/2010, str. 155–156.
- Florjančič Alojzij Pavel. Pasijonska kronika 2008/2009, ŠP 2009, str. 137–140.
- Florjančič Alojzij Pavel. Pasijonske raziskave, PD 7/2012, str. 23.
- Florjančič Alojzij Pavel. Pasijonskim doneskom v letu 2010 na pot, PD 5/2010, str. 9.
- Florjančič Alojzij Pavel. Pozabljena in vnovič odkrita „prva“ omemba Evropasijona, PD 7/2012, str. 180.
- Florjančič Alojzij Pavel. Processio Locopolitana, signum temporis, A. D. MMVI, ŠP 2006, str. 13–20.
- Florjančič Alojzij Pavel. (Slovenski) evropski pasijonski krog, ŠP 2007, str. 12.
- Florjančič Alojzij Pavel. Spremljevalna razstava Škofjeloški pasijon : Zagreb 2007, ŠP 2007, str. 69.

- Florjančič Alojzij Pavel. Srečanje s Ludolfom Saškim, PD 10/2015, str. 95–102.
 Florjančič Alojzij Pavel. Škofjeloški pasijon 1941–1945, ŠP 2008, str. 83–101.
 Florjančič Alojzij Pavel. Škofjeloški pasijon 2015 je pred vrati, PD 9/2014, str. 6–7.
 Florjančič Alojzij Pavel. Škofjeloški pasijon 2008 : kot uvod pred uprizoritvijo
 Škofjeloškega pasijona leta 2009, ŠP 2008, str. 11–13.
 Florjančič Urška. Pasijonski večer v Stari Loki 2012, PD 8/2013, str. 117–118.
 Florjančič Urška. Pasijonski večer v Stari Loki 2013 : Križev pot Daneta Zajca,
 PD 9/2014, str. 157–158.
 Florjančič Urška. Pasijonski večer v Stari Loki 2014, PD 10/2015, str. 138–139.

G

- Gabršček Silvester. Tolminski punt in Škofjeloški pasijon, PD 8/2013, str. 23–25.
 Gartner Borut. Komu in zakaj pasijoni danes in jutri : Škofjeloški pasijon 2009 =
 Für wen und wozu die Passionen heute und morgen : die Passion von Škofja
 Loka 2009, PD 6/2011, str. 46–49.
 Gartner Borut. Komu in zakaj pasijoni danes?, PD 8/2013, str. 92–94.
 Gartner Borut. Pasijonska konjenica, biser Škofjeloškega pasijona, PD 10/2015,
 str. 105–130.
 Gartner Borut. Pasijonu na rob, PD 5/2010, str. 147–151.
 Gartner Borut. Romualdov Škofjeloški pasijon 2009, PD 5/2010, str. 93–144.
 Gartner Borut. Verjeti v moč nekoga in iti za njim, ŠP 2009, str. 27–29, 110–112,
 132.
 Gartner Marta. Razstava Processio Locopolitana, PD 8/2013, str. 105–109.
 Gartner Marta, Ravnihar Megušar Andreja. Skupina za pasijon, PD 6/2011, str.
 145–147.
 Grdina Igor. Kakšno vednost podarja Škofjeloški pasijon?, PD 8/2013, str. 29–41.
 Gregorin Edvard, Tominec Roman (Tomaž). I. N. R. I. : Iezus Nazarenus Rex Iu-
 daeorum : jeruzalemski dogodki v velikonočnih dneh leta 33 po Kr. : drama
 v treh delih – 14. slikah, PD 7/2012, str. 49–108. Pretipkala Tanja Jenko.
 Gržan Karel, Brezovar Tomo. Razborski pasijon, PD 9/2014, str. 133–152.
 Gržan Karel. Škofjeloški pasijon po 260. letih od nastanka ponovno uprizorjen,
 PD 9/2014, str. 175–177.

H

- Hawlina Peter, Draksler Igor. Škofji Loki ob sedemdesetletnici Muzejskega
 društva Škofja Loka, ŠP 2007, str. [6].
 Horvat Igor. Virski pasijon 2011, PD 7/2012, str. 145–162.

I

- Igličar Aleksander. Kapucin br. Štefan Kožuh ..., PD 8/2013, str. 91.
 Igličar Aleksander. Oberammergau 2010, PD 6/2011, str. 155–156.

- Igličar Aleksander. Ogledali smo si Ribniški pasijon, PD 7/2012, str. 178.
Igličar Aleksander. Pasijon v kraju St. Margarethen v Avstriji, PD 7/2012, str. 177–178.
Igličar Aleksander. Pasijon v Ledincah na avstrijskem Koroškem, PD 6/2011, str. 151–153.
Igličar Aleksander. Pasijonski duh v Škofji Loki = Passionsgeist in Škofja Loka, PD 6/2011, str. 30–33.
Igličar Aleksander. Spoštovani ljubitelji Škofjeloškega pasijona!, ŠP 2009, str. 14–15.
Igličar Aleksander. Spoštovani Ločani, prijatelji in obiskovalci Škofje Loke!, ŠP 2009, str. [178].
Igličar Aleksander. Škofjeloški pasijon in UNESCO, PD 10/2015, str. 181–183.
Igličar Aleksander. Škofljica, PD 6/2011, str. 151.
Ilc Nejc. Čemu Ribniški pasijon, PD 8/2013, str. 95–97.
Izkusite mistično doživetje Škofjeloškega pasijona, PD 10/2015, str. [6].

J

- Janez Plestenjak, Risbe s pasijona, PD 5/2010, str. 173.
Jarm Stane. Križev pot Slovencev, PD 10/2015, str. 187–216.
Jenko Tanja. Približajmo si Škofjeloški pasijon : domoznanski projekt Knjižnice Ivana Tavčarja Škofja Loka, PD 9/2014, str. 168–169.
Jenko Tanja. Škofjeloški pasijon na okrogli mizi v sosednji Italiji, PD 9/2014, str. 164–165.
Jesenko Filipič Bernarda. O izvoru Poljanskega pasijona, ŠP 2008, str. 23–31.
Ješe Miha. Beseda – podoba – gesta – odprte svetu = Wort – Sinnbild – Geste – offen für die Welt, PD 6/2011, str. 24–29.
Ješe Miha, Ravnihar Megušar Andreja. Medpasijonski čas na Loškem, PD 7/2012, str. 181–184.

K

- Kaluža Ludvik. Škofjeloški pasijon kot govorno dejanje, PD 9/2014, str. 109–131.
Karlin Klemen. Škofjeloški pasijon od Stare Loke do Lonke, PD 10/2015, str. 136–137.
Kartin Monika, Florjančič Alojzij Pavel. Damijan Močnik: Pasijon po Janezu, PD 8/2013, str. 111–115.
Kartuzijan, Pelko Zvone. Zakovan v pasijonski križ, PD 9/2014, str. 179–198.
Kokalj Marjan, Mohorčič Vinko. Vinko Mohorčič – Pasijon, ŠP 2006, str. 77–79.
Kožuš Štefan. Kopernikanski preobrat, PD 8/2013, str. 90.
Kožuš Štefan. [Uvodni nagovor], ŠP 2006, str. 11.
Krajnc Silvin. P. Roman Tominec, PD 7/2012, str. 114–116. Sestavni del članka:

- Florjančič A. P.: Gregorin-Tominčev pasijon in duhovna drama pri Sloven-
cih v 20. stoletju.
- Krajnik Martin, Žnidaršič Jožica, Urh Janez. Pasijonsko romanje na Štajersko in
v Prekmurje, ŠP 2009, str. 125–131.
- Kralj Angel (Bogomir). Iz loškega samostanskega arhiva, PD 5/2010, str. 161.
- Kravos Bogomila. Tržaška uprizoritev Škofjeloškega pasijona leta 1965, ŠP 2006,
str. 45–56.
- Krečič Slejko Irma. Pasijonska igra in Božična zgodba v Vipavskem Križu, PD
8/2013, str. 98–100.
- Krečič Slejko Irma. Pasijonska igra mladih v Vipavskem Križu, leta 2009, PD
6/2011, str. 147–150.
- Krevs Matej. Pasijon inu smert nashiga Gospoda Iesusa Christusa : [pesemski
križev pot], PD 10/2015, str. [9]–25.
- Križnar Andreja, Ravnihar Megušar Andreja. Pasijonska skupina Škofja Loka,
PD 5/2010, str. 171–172.
- Križnar Franc. Genealogija glasbene dramaturgije Škofjeloškega pasijona, PD
5/2010, str. 179–180.
- Križnar Franc. Glasba Škofjeloškega pasijona, ŠP 2006, str. 57–71.
- Križnar Franc. Glasba Škofjeloškega pasijona in poskus njene primerjave z neka-
terimi drugimi pasijoni, PD 6/2011, str. 81–96.
- Križnar Franc. Glasba Škofjeloškega pasijona in poskus njene primerjave z ne-
katerimi drugimi pasijoni : izvleček = Musik in der Passion von Škofja Loka
und ein vergleichsversuch mit der Musik in einigen anderen Passionen :
Zusammenfassung, PD 6/2011, str. 42–43.
- Križnar Franc. Glazbeno-scenski prikaz : Gregorijanski koral, Škofjeloški pasijon
[avtor glasbe] Tone Potočnik ... : ponedeljak, 2. travnja 2007, u 20.00 sati:
crkva sv. Katarine, Katarinin trg, Zagreb, ŠP 2007, str. [63]–66. Ponatis kon-
certnega lista. Vsebuje tudi: Gregorijanski koral ; Koralni zbor Akademije za
glasbo v Ljubljani / Franc Križnar.
- Križnar Franc, Penzar Mario. Koncert: Martina Borse ... Jelena Kordić ... Mario
Penzar ... : sobota, 31. marec 2007 ob 20.00 uri: župnijska serkev [i. e. cer-
kev] sv. Jurija v Stari Loki (pri Škofji Loki), ŠP 2007, str. [57]–61. Ponatis
koncertnega lista. Vsebuje tudi: O sporedu / Mario Penzar, prevedel Franc
Križnar ; O izvajalcih / Franc Križnar.
- Križnar Franc. Nova glasba v Škofjeloškem pasijonu 1999–2000 dr. Andreja Mis-
sona in Toneta Potočnika, ŠP 2007, str. 35–38.
- Križnar Franc. Pasijonsko leto v avstrijskem Erlu 2013, PD 9/2014, str. 162–163.
- Kuret Niko. Slovenski pasijon, PD 8/2013, str. 42–75. Pretipkala Tanja Jenko.

L

Lang Josef. Evropasijon : enaka vera, enak ideal --- = Europassion : der gleiche Glaube, das gleiche Ideal ---, PD 6/2011, str. 34–35.

Listina o vpisu Škofjeloškega pasijona v register žive dediščine, ŠP 2009, str. 175.
Ludolf Saški. Passio Christi, PD 10/2015, str. 89–94.

M

Maček Srečko. Laški pasijon 2014 : misterij odrešenske drame Kristusovega trpljenja in vstajenja, PD 10/2015, str. 177.

Marin Marko. Evropske pasijonske igre med Čedadom in Škofjo Loko, ŠP 2006, str. 37–43.

Marin Marko. Pasijonske igre – sopotnice Škofjeloškega pasijona, PD 10/2015, str. 43–48.

Megušar Andreja gl. Ravnihar Megušar Andreja

Metlikovič Matej, Doblehar Andrej. Passio amoris, PD 7/2012, [16] str. Katalog slikarske razstave M. Metlikoviča, uvezan na koncu.

Miehl Franz. Pasijonske igre St. Margarethen = Passionsspiele St. Margarethen, PD 6/2011, str. [54]–55.

Misson Andrej. Glasbeni zapisi iz zadnje uprizoritve Loškega pasijona, ŠP 2006, str. 73–74.

Misson Andrej, Dalmatin Jurij. Pasijonska pesem [Notno gradivo], PD 9/2014, str. 75–87.

Mlakar Jana. Škofja Loka, čas pasijona, PD 10/2015, str. 178.

Mohorčič Vinko, Kokalj Marjan. Vinko Mohorčič – Pasijon, ŠP 2006, str. 77–79.

N

Neubauer Henrik. Procesija svete krvi v belgijskem Bruggeu, PD 8/2013, str. 119–121.

O

Odlok o gledaliških prireditvah Škofjeloškega pasijona, ŠP 2009, str. 176–177.

Ogrin Matija. Misli o besedilni tradiciji Škofjeloškega pasijona = Gedanken über die Texttradition in der Passion von Škofja Loka, PD 6/2011, str. 44–45.

Ogrin Matija. O pasijonskih igrah in procesijah na Slovenskem, 1967, PD 5/2010, str. 53–55.

Ogrin Matija, Ferdinand Ljubljanski. Pridiga p. Ferdinanda Ljubljanskega na veliki petek 1722 v Škofji Loki, PD 9/2014, str. [94]–108.

Ogrin Matija. Tradicija in datacija Škofjeloškega pasijona, ŠP 2009, str. 49–68.

P

Pasijoni v Evropi – bogata dediščina za prihodnost : mednarodni znanstveni simpozij, Škofja Loka, 17.–20. marec 2011 = Passionen in Europa – reiches Erbe für die Zukunft : internationales Wissenschaftssymposium, Škofja

- Loka, 17.–20. März 2011, PD 6/2011, str. 12–23. Program simpozija.
- Pasijonski doneski 2012/7, popravki, PD 8/2013, str. 101.
- Paulus Tomaž. Pasijoni v Evropi, PD 7/2012, str. 164–169.
- Paulus Tomaž. Pasijonski tabor, ŠP 2009, str. 113–116.
- Paulus Tomaž, Bohinc Romana. Zaključno poročilo projekta Škofjeloški pasijon 2009, PD 5/2010, str. 183–211.
- Pelko Zvone, Kartuzijan. Zakovan v pasijonski križ, PD 9/2014, str. 179–198.
- Penzar Mario, Križnar Franc. Koncert: Martina Borse ... Jelena Kordić ... Mario Penzar ... : sobota, 31. marec 2007 ob 20.00 uri: župnijska serkev [i. e. cerkev] sv. Jurija v Stari Loki (pri Škofji Loki), ŠP 2007, str. [57]–61. Ponatis koncertnega lista. Vsebuje tudi: O sporedu / Mario Penzar, prevedel Franc Križnar ; O izvajalcih / Franc Križnar.
- Peter Pokorn : fotograf pasijona, občinski lavreat, PD 5/2010, str. 169.
- Podgoršek Robert. Ne samo paša za oči, za dušo tudi ---, ŠP 2009, str. 17.
- Podgoršek Robert. O pasijonskih igrah in procesijah na Slovenskem, PD 5/2010, str. 13–52.
- Popit Ilija. Pasijoni pri nas že pred letom 1584, PD 5/2010, str. 57–66.
- Potočnik Marjan. Duhovna misel ob dnevih Škofjeloškega pasijona 2013 : „Zgodi se mi po tvoji besedi.“ Lk 1,38, PD 9/2014, str. 155–156.
- Potočnik Tone. Vokalna skladba Škofjeloškega pasijona 1999/2000, ŠP 2006, str. 75–76.
- Pretnar Tone. O rimi v besedilu Maruščevega Škofjeloškega pasijona, ŠP 2007, str. 25–32.
- Primožič Tadeja. Potujoča razstava Škofjeloški pasijon, ŠP 2006, str. 21–23.
- Primožič Tadeja. Projekt Škofjeloški pasijon 2006, ŠP 2006, str. 97–131.

R

- Ravnihar Megušar Andreja. Europassion 2007–2009, ŠP 2009, str. 141–145.
- Ravnihar Megušar Andreja. Europassion na Portugalskem, 30. april–2. maj 2010 : mednarodni kongres evropskega združenja pasijonskih mest, PD 6/2011, str. 156–158.
- Ravnihar Megušar Andreja. Informacija o postopku priprave dokumentov za kandidaturu enote Škofjeloški pasijon na UNESCO reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva, PD 6/2011, str. 167–168.
- Ravnihar Megušar Andreja, Ješe Miha. Medpasijonski čas na Loškem, PD 7/2012, str. 181–184.
- Ravnihar Megušar Andreja, Križnar Andreja. Pasijonska skupina Škofja Loka, PD 5/2010, str. 171–172.
- Ravnihar Megušar Andreja. Pomen ohranjanja evropske kulturne dediščine za krepitev evropske identitete = Die Bedeutung der Verbindung europäischer

Partnerstädte für die festigung der europäischen Identität, PD 6/2011, str. 36–39.

Ravnihar Megušar Andreja. Rosnerjev pasijon v pobratenem mestu Freising, 18. marca 2010, PD 6/2011, str. 154–155.

Ravnihar Megušar Andreja, Gartner Marta. Skupina za pasijon, PD 6/2011, str. 145–147.

Ruhdorfer Luise Maria. Koroški pasijoni : Moj Bog, zakaj si me zapustil?, PD 7/2012, str. 27–48.

S

Sever Borut. Pasijonska igra v Velikem Gabru, PD 6/2011, str. 150–151.

Simčič Zorko. Pesnitev o trpljenju našega naroda, PD 10/2015, str. 219–220.

Smukavec Jožko. Mladi in pasijon, PD 10/2015, str. 133–135.

Stanonik Marija. Slovenski pasijon 1941–1945 in Jeremijeve žalostinke : kruh in sol za Tineta Debeljaka, PD 10/2015, str. .

Svoljšak Jurij, Štibelj Klemen, Florjančič Alojzij Pavel. Evropasijon 2009, PD 5/2010, str. 165–167.

Svoljšak Jurij. Moj medpasijonski čas, ŠP 2009, str. 147–170.

Svoljšak Jurij. Svetloba v temi, ŠP 2006, str. 81–96.

Š

Škulj Edo. Tomčeve kantate, ŠP 2008, str. 67–75.

Škofjeloški pasijon 2007 : program prireditev v sezoni 2006/2007, ŠP 2007, str. [9].

Štibelj Klemen, Florjančič Alojzij Pavel, Svolsjšak Jurij. Evropasijon 2009, PD 5/2010, str. 165–167.

Štibelj Klemen. [Nagovor], ŠP 2009, str. 13.

Štibelj Klemen. Poročilo s skupščine Europassion, PD 9/2014, str. 160–161.

Štibelj Klemen. Škofjeloški pasijon ponovno leta 2009, ŠP 2007, str. [7].

Štibelj Klemen. [Uvodna beseda], ŠP 2008, str. 9.

T

Taufer Vida. Križev pot, ŠP 2008, str. 77–[79].

Temelj Franc. Pasijonsko romanje v Štandrež, ŠP 2009, str. 117–122.

Temelj Franc. Romualdova pot, PD 10/2015, str. 141–149.

Temelj Franc. Veliki teden 1925 v Ilustriranem Slovencu 1926, PD 9/2014, str. [172]–[173].

Terpin Miha. Višnjegorski pasijon : Glejte ceno našega rešenja!, PD 7/2012, str. 137–143.

Thaler Darja. Škofjeloški pasijon in njegov pomen za identiteto Škofjeločanov, ŠP 2009, str. 69–93.

Tisnikar Jože, Zlatar Milena. Tisnikarjev pasijon ali premišljevanje o življenju,

PD 8/2013, str. 125–136.

Tomaž Lunder, Izza pasijona, PD 5/2010, str. 175–177.

Tomc Matija. Križev pot : uvodni tekst partiture, ŠP 2008, str. 65–66.

Tominec Roman (Tomaž), Gregorin Edvard. I. N. R. I. : Iezus Nazarenus Rex Iudaeorum : jeruzalemski dogodki v velikonočnih dneh leta 33 po Kr. : drama v treh delih – 14. slikah, PD 7/2012, str. 49–108. Pretipkala Tanja Jenko.

Tradicija in naloga : pasijon v Auersmacherju = Tradition und Aufgabe, PD 6/2011, str. 50–51.

Türk Danilo. [Nagovor], ŠP 2009, str. 9.

U

Urh Janez, Krajnik Martin, Žnidaršič Jožica. Pasijonsko romanje na Štajersko in v Prekmurje, ŠP 2009, str. 125–131.

Urh Janez. Ribnica pred Ribnico, PD 10/2015, str. 150–158.

Urh Tomaž. Turistični potencial Škofje Loke na primeru Škofjeloškega pasijona : povzetek, PD 6/2011, str. 158–161. Povzetek diplomskega dela v slov. in ang.

V

Vengust Monika. Križev pot po Mariboru, PD 6/2011, str. 150.

Vombergar Jure. Živi križev pot v Argentini, PD 6/2011, str. 153–154.

W

Widmann Rupret. Rosnerjev pasijon [v] Freisingu 1998, 2000, 2010 = Die Rosner-Passion in Freising 1998, 2000, 2010, PD 6/2011, str. 52–53.

Z

Zajc Dane. Križev pot, PD 8/2013, str. [3]–[17].

Zlatar Milena, Tisnikar Jože. Tisnikarjev pasijon ali premišljevanje o življenju, PD 8/2013, str. 125–136.

Ž

Žagar Andrej. Tomčev Križev pot in zbor Lubnik, ŠP 2008, str. 81.

Žakelj Janez. Pasijon po Jobu, ŠP 2008, str. 43–62.

Žakelj Janez. Vsebina Škofjeloškega pasijona – liturgično-duhovne drame, PD 10/2015, str. 61–87.

Žerjal Pavlin Vita. Pesemski križev pot sodobnih slovenskih pesnikov, PD 10/2015, str. 26–32.

Žnidaršič Jožica, Krajnik Martin, Urh Janez. Pasijonsko romanje na Štajersko in v Prekmurje, ŠP 2009, str. 125–131.

Žnidaršič Jožica. Pasijonsko romanje v novomeško škofijo, ŠP 2009, str. 123–[124].

VSEBINSKO KAZALO

I. Pasijon

- Florjančič Alojzij Pavel. Novejše pasijonske uprizoritve na Slovenskem, PD 5/2010, str. 69–88.
- Marin Marko. Evropske pasijonske igre med Čedadom in Škofjo Loko, ŠP 2006, str. 37–43.
- Marin Marko. Pasijonske igre – sopotnice Škofjeloškega pasijona, PD 10/2015, str. 43–48.
- Ogrin Matija. O pasijonskih igrah in procesijah na Slovenskem, 1967, PD 5/2010, str. 53–55.
- Podgoršek Robert. O pasijonskih igrah in procesijah na Slovenskem, PD 5/2010, str. 13–52.
- Popit Ilija. Pasijoni pri nas že pred letom 1584, PD 5/2010, str. 57–66.
- Ruhdorfer Luise Maria. Koroški pasijoni : Moj Bog, zakaj si me zapustil?, PD 7/2012, str. 27–48.

II. Škofjeloški pasijon

- Andres Rok. Igra o svetu, PD 10/2015, str. 49–60.
- Benedik Metod [et al.]. Fotografška monografija Škofjeloškega pasijona 2009, PD 10/2015, str. 160–173.
- Benedik Metod. Izhodišča Škofjeloškega pasijona, ŠP 2006, str. 25–35.
- Benedik Metod. Ozadja Škofjeloškega pasijona, PD 6/2011, str. 63–79.
- Benedik Metod. Ozadja Škofjeloškega pasijona : povzetek = Hintergründe der Passion von Škofja Loka : Zusammenfassung, PD 6/2011, str. 40–41.
- Bogataj Jože. S Škofjeloškim pasijonom v UNESCOvih šolah : Gimnazija Škofja Loka je posvojila Škofjeloški pasijon, PD 9/2014, str. 166–167.
- Bohinc Romana. Pasijonska hiša : projekt Škofjeloški pasijon 2009, ŠP 2009, str. 105–109.
- Bohinc Romana, Paulus Tomaž. Zaključno poročilo projekta Škofjeloški pasijon 2009, PD 5/2010, str. 183–211.
- Debeljak Tine. Škofjeloška pasijonska procesija in razvoj pasijonskih iger sploh, ŠP 2009, str. 95–100. Fotostatični ponatis iz: Škofja Loka in njen okraj v luči gospodarskih in kulturnih prizadevanj, 1936.
- Faganel Jože. Škofjeloški pasijon – od rokopisa do uprizoritve, ŠP 2009, str. 39–47.
- Ferle Mojca. Pasijonski spominki in kulinarika na Škofjeloškem pasijonu 2009, ŠP 2009, str. 133–136.
- Florjančič Alojzij Pavel. Pasijonska kronika 2008/2009, ŠP 2009, str. 137–140.
- Florjančič Alojzij Pavel. Processio Locopolitana, signum temporis, A. D. MMVI, ŠP 2006, str. 13–20.

- Gabršček Silvester. Tolminski punt in Škofjeloški pasijon, PD 8/2013, str. 23–25.
- Gartner Borut. Komu in zakaj pasijoni danes in jutri : Škofjeloški pasijon 2009 = Für wen und wozu die Passionen heute und morgen : die Passion von Škofja Loka 2009, PD 6/2011, str. 46–49.
- Gartner Borut. Komu in zakaj pasijoni danes?, PD 8/2013, str. 92–94.
- Gartner Borut. Pasijonska konjenica, biser Škofjeloškega pasijona, PD 10/2015, str. 105–130.
- Gartner Borut. Pasijonu na rob, PD 5/2010, str. 147–151.
- Gartner Borut. Romualdov Škofjeloški pasijon 2009, PD 5/2010, str. 93–144.
- Gartner Marta. Razstava Processio Locopolitana, PD 8/2013, str. 105–109.
- Grdina Igor. Kakšno vednost podarja Škofjeloški pasijon?, PD 8/2013, str. 29–41.
- Gržan Karel. Škofjeloški pasijon po 260. letih od nastanka ponovno uprizorjen, PD 9/2014, str. 175–177.
- Igličar Aleksander. Škofjeloški pasijon in UNESCO, PD 10/2015, str. 181–183.
- Jenko Tanja. Približajmo si Škofjeloški pasijon : domoznanski projekt Knjižnice Ivana Tavčarja Škofja Loka, PD 9/2014, str. 168–169.
- Jenko Tanja. Škofjeloški pasijon na okrogli mizi v sosednji Italiji, PD 9/2014, str. 164–165.
- Ješe Miha, Ravnihar Megušar Andreja. Medpasijonski čas na Loškem, PD 7/2012, str. 181–184.
- Kaluža Ludvik. Škofjeloški pasijon kot govorno dejanje, PD 9/2014, str. 109–131.
- Karlin Klemen. Škofjeloški pasijon od Stare Loke do Lonke, PD 10/2015, str. 136–137.
- Kravos Bogomila. Tržaška uprizoritev Škofjeloškega pasijona leta 1965, ŠP 2006, str. 45–56.
- Listina o vpisu Škofjeloškega pasijona v register žive dediščine, ŠP 2009, str. 175.
- Odllok o gledaliških prireditvah Škofjeloškega pasijona, ŠP 2009, str. 176–177.
- Ogrin Matija. Misli o besedilni tradiciji Škofjeloškega pasijona = Gedanken über die Texttradition in der Passion von Škofja Loka, PD 6/2011, str. 44–45.
- Ogrin Matija. Tradicija in datacija Škofjeloškega pasijona, ŠP 2009, str. 49–68.
- Paulus Tomaž. Pasijonski tabor, ŠP 2009, str. 113–116.
- Paulus Tomaž, Bohinc Romana. Zaključno poročilo projekta Škofjeloški pasijon 2009, PD 5/2010, str. 183–211.
- Pretnar Tone. O rimi v besedilu Maruščevega Škofjeloškega pasijona, ŠP 2007, str. 25–32.
- Primožič Tadeja. Potujoča razstava Škofjeloški pasijon, ŠP 2006, str. 21–23.
- Primožič Tadeja. Projekt Škofjeloški pasijon 2006, ŠP 2006, str. 97–131.
- Ravnihar Megušar Andreja. Informacija o postopku priprave dokumentov za kandidaturo enote Škofjeloški pasijon na UNESCO reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva, PD 6/2011, str. 167–168.

- Ravnihar Megušar Andreja, Ješe Miha. Medpasijonski čas na Loškem, PD 7/2012, str. 181–184.
- Smukavec Jožko. Mladi in pasijon, PD 10/2015, str. 133–135.
- Svoljšak Jurij. Moj medpasijonski čas, ŠP 2009, str. 147–170.
- Svoljšak Jurij. Svetloba v temi, ŠP 2006, str. 81–96.
- Thaler Darja. Škofjeloški pasijon in njegov pomen za identiteto Škofjeločanov, ŠP 2009, str. 69–93.
- Urh Tomaž. Turistični potencial Škofje Loke na primeru Škofjeloškega pasijona : povzetek, PD 6/2011, str. 158–161. Povzetek diplomskega dela v slov. in ang.
- Žakelj Janez. Vsebina Škofjeloškega pasijona – liturgično-duhovne drame, PD 10/2015, str. 61–87.

III. Pasijonska glasba

- Dalmatin Jurij, Misson Andrej. Pasijonska pesem [Notno gradivo], PD 9/2014, str. 75–87.
- Faganel Tomaž. Golgota, pasijonski oratorij Franka Martina prvič pri nas, PD 10/2015, str. 175–176.
- Florjančič Alojzij Pavel, Kartin Monika. Damijan Močnik: Pasijon po Janezu, PD 8/2013, str. 111–115.
- Kartin Monika, Florjančič Alojzij Pavel. Damijan Močnik: Pasijon po Janezu, PD 8/2013, str. 111–115.
- Križnar Franc. Genealogija glasbene dramaturgije Škofjeloškega pasijona, PD 5/2010, str. 179–180.
- Križnar Franc. Glasba Škofjeloškega pasijona, ŠP 2006, str. 57–71.
- Križnar Franc. Glasba Škofjeloškega pasijona in poskus njene primerjave z nekaterimi drugimi pasijoni, PD 6/2011, str. 81–96.
- Križnar Franc. Glasba Škofjeloškega pasijona in poskus njene primerjave z nekaterimi drugimi pasijoni : izvleček = Musik in der Passion von Škofja Loka und ein vergleichsversuch mit der Musik in einigen anderen Passionen : Zusammenfassung, PD 6/2011, str. 42–43.
- Križnar Franc. Glazbeno-scenski prikaz : Gregorijanski koral, Škofjeloški pasijon [avtor glasbe] Tone Potočnik ...: ponedeljak, 2. travnja 2007, u 20.00 sati: crkva sv. Katarine, Katarinin trg, Zagreb, ŠP 2007, str. [63]–66. Ponatis koncertnega lista. Vsebuje tudi: Gregorijanski koral ; Koralni zbor Akademije za glasbo v Ljubljani / Franc Križnar.
- Križnar Franc, Penzar Mario. Koncert: Martina Borse ... Jelena Kordić ... Mario Penzar ... : sobota, 31. marec 2007 ob 20.00 uri: župnijska serkev [i. e. cerkev] sv. Jurija v Stari Loki (pri Škofji Loki), ŠP 2007, str. [57]–61. Ponatis koncertnega lista. Vsebuje tudi: O sporedu / Mario Penzar, prevedel Franc Križnar ; O izvajalcih / Franc Križnar.

- Križnar Franc. Nova glasba v Škofjeloškem pasijonu 1999–2000 dr. Andreja Missona in Toneta Potočnika, ŠP 2007, str. 35–38.
- Misson Andrej. Glasbeni zapisi iz zadnje uprizoritve Loškega pasijona, ŠP 2006, str. 73–74.
- Misson Andrej, Dalmatin Jurij. Pasijonska pesem [Notno gradivo], PD 9/2014, str. 75–87.
- Penzar Mario, Križnar Franc. Koncert: Martina Borse ... Jelena Kordić ... Mario Penzar ... : sobota, 31. marec 2007 ob 20.00 uri: župnijska serkev [i. e. cerkev] sv. Jurija v Stari Loki (pri Škofji Loki), ŠP 2007, str. [57]–61. Ponatis koncertnega lista. Vsebuje tudi: O sporedu / Mario Penzar, prevedel Franc Križnar ; O izvajalcih / Franc Križnar.
- Potočnik Tone. Vokalna skladba Škofjeloškega pasijona 1999/2000, ŠP 2006, str. 75–76.
- Škulj Edo. Tomčeve kantate, ŠP 2008, str. 67–75.
- Tomc Matija. Križev pot : uvodni tekst partiture, ŠP 2008, str. 65–66.
- Žagar Andrej. Tomčev Križev pot in zbor Lubnik, ŠP 2008, str. 81.

IV. Pasijoni drugod

- Brezovar Tomo, Gržan Karel. Razborski pasijon, PD 9/2014, str. 133–152.
- Debeljak Majda. Poljanski pasijon, ŠP 2008, str. 33–41.
- Demšar Vincencij. Matere božje pasjon, PD 5/2010, str. 157–158.
- Feigel Miklavž. Charfreitag, PD 5/2010, str. 159–160.
- Florjančič Alojzij Pavel. Pasijon iz Ospa, PD 5/2010, str. 155–156.
- Gržan Karel, Brezovar Tomo. Razborski pasijon, PD 9/2014, str. 133–152.
- Horvat Igor. Virski pasijon 2011, PD 7/2012, str. 145–162.
- Igličar Aleksander. Oberammergau 2010, PD 6/2011, str. 155–156.
- Igličar Aleksander. Ogleдали smo si Ribniški pasijon, PD 7/2012, str. 178.
- Igličar Aleksander. Pasijon v kraju St. Margarethen v Avstriji, PD 7/2012, str. 177–178.
- Igličar Aleksander. Pasijon v Ledincah na avstrijskem Koroškem, PD 6/2011, str. 151–153.
- Igličar Aleksander. Škofljica, PD 6/2011, str. 151.
- Ilc Nejc. Čemu Ribniški pasijon, PD 8/2013, str. 95–97.
- Jesenko Filipič Bernarda. O izvoru Poljanskega pasijona, ŠP 2008, str. 23–31.
- Krečič Slejko Irma. Pasijonska igra in Božična zgodba v Vipavskem Križu, PD 8/2013, str. 98–100.
- Krečič Slejko Irma. Pasijonska igra mladih v Vipavskem Križu, leta 2009, PD 6/2011, str. 147–150.
- Križnar Franc. Pasijonsko leto v avstrijskem Erlu 2013, PD 9/2014, str. 162–163.
- Maček Srečko. Laški pasijon 2014 : misterij odrešenske drame Kristusovega trpljenja in vstajenja, PD 10/2015, str. 177.

- Miehl Franz. Pasijonske igre St. Margarethen = Passionsspiele St. Margarethen, PD 6/2011, str. [54]–55.
- Neubauer Henrik. Procesija svete krvi v belgijskem Bruggeu, PD 8/2013, str. 119–121.
- Paulus Tomaž. Pasijoni v Evropi, PD 7/2012, str. 164–169.
- Ravnihar Megušar Andreja. Rosnerjev pasijon v pobratenem mestu Freising, 18. marca 2010, PD 6/2011, str. 154–155.
- Sever Borut. Pasijonska igra v Velikem Gabru, PD 6/2011, str. 150–151.
- Terpin Miha. Višnjegorski pasijon : Glejte ceno našega rešenja!, PD 7/2012, str. 137–143.
- Tradicija in naloga : pasijon v Auersmacherju = Tradition und Aufgabe, PD 6/2011, str. 50–51.
- Vengust Monika. Križev pot po Mariboru, PD 6/2011, str. 150.
- Vombergar Jure. Živi križev pot v Argentini, PD 6/2011, str. 153–154.
- Widmann Rupret. Rosnerjev pasijon [v] Freisingu 1998, 2000, 2010 = Die Rosner-Passion in Freising 1998, 2000, 2010, PD 6/2011, str. 52–53.

V. Pasijonska združenja

- Čikeš Jozo. Nekoliko riječi o Pasijskoj baštini Zagreb, ŠP 2007, str. 21–23.
- Čikeš Jozo. O Pasijskoj baštini, PD 6/2011, str. 56–59.
- Europassion 2007 – Wintrich (Nemčija): poročilo o zboru članic – 18. 5. 2007, ŠP 2008, str. 15–21. Prevedel Peter Hawlina.
- Florjančič Alojzij Pavel. Drugo srečanje slovenskih pasijonskih krajev, Škofja Loka 2012, PD 8/2013, str. 89.
- Florjančič Alojzij Pavel. Europassion 2011 : „La Turba“ v Cantianu in pasijonska renesansa v Sloveniji, PD 7/2012, str. 170–175.
- Florjančič Alojzij Pavel, Svobljak Jurij, Štibelj Klemen. Evropasijon 2009, PD 5/2010, str. 165–167.
- Florjančič Alojzij Pavel. Loka in Evropasijon, ŠP 2007, str. 13–19.
- Florjančič Alojzij Pavel. Pozabljena in vnovič odkrita „prva“ omemba Evropasijona, PD 7/2012, str. 180.
- Gartner Marta, Ravnihar Megušar Andreja. Skupina za pasijon, PD 6/2011, str. 145–147.
- Križnar Andreja, Ravnihar Megušar Andreja. Pasijonska skupina Škofja Loka, PD 5/2010, str. 171–172.
- Ravnihar Megušar Andreja. Europassion 2007–2009, ŠP 2009, str. 141–145.
- Ravnihar Megušar Andreja. Europassion na Portugalskem, 30. april–2. maj 2010 : mednarodni kongres evropskega združenja pasijonskih mest, PD 6/2011, str. 156–158.
- Ravnihar Megušar Andreja, Križnar Andreja. Pasijonska skupina Škofja Loka, PD 5/2010, str. 171–172.

Ravnihar Megušar Andreja, Gartner Marta. Skupina za pasijon, PD 6/2011, str. 145–147.

Svoljšak Jurij, Štibelj Klemen, Florjančič Alojzij Pavel. Evropasijon 2009, PD 5/2010, str. 165–167.

Štibelj Klemen, Florjančič Alojzij Pavel, Svolfjšak Jurij. Evropasijon 2009, PD 5/2010, str. 165–167.

Štibelj Klemen. Poročilo s skupščine Europassion, PD 9/2014, str. 160–161.

VI. Pasijonska romanja

Krajnik Martin, Žnidaršič Jožica, Urh Janez. Pasijonsko romanje na Štajersko in v Prekmurje, ŠP 2009, str. 125–131.

Temelj Franc. Pasijonsko romanje v Štandrež, ŠP 2009, str. 117–122.

Temelj Franc. Romualdova pot, PD 10/2015, str. 141–149.

Urh Janez, Krajnik Martin, Žnidaršič Jožica. Pasijonsko romanje na Štajersko in v Prekmurje, ŠP 2009, str. 125–131.

Urh Janez. Ribnica pred Ribnico, PD 10/2015, str. 150–158.

Žnidaršič Jožica, Krajnik Martin, Urh Janez. Pasijonsko romanje na Štajersko in v Prekmurje, ŠP 2009, str. 125–131.

Žnidaršič Jožica. Pasijonsko romanje v novomeško škofijo, ŠP 2009, str. 123–[124].

VII. Verstvo/ teologija

Benedik Metod. Kristusovo trpljenje v kapucinski duhovnosti, PD 10/2015, str. 35–42.

Bertoncel Mojca. Skrivnost trpljenja Jezusa Kristusa po Luku, ŠP 2007, str. 41–55.

Cantalamesa Raniero. Were you there, were you there : Iz 50,4–7; Flp 2,6–11; Mt 26,14–27,66, ŠP 2009, str. 31–34. Prevedel Štefan Kožuh.

Ferdinand Ljubljanski, Ogrin Matija. Pridiga p. Ferdinanda Ljubljanskega na veliki petek 1722 v Škofji Loki, PD 9/2014, str. [94]–108.

Florjančič Alojzij Pavel. Srečanje s Ludolfom Saškim, PD 10/2015, str. 95–102.

Kožuh Štefan. Kopernikanski preobrat, PD 8/2013, str. 90.

Ludolf Saški. Passio Christi, PD 10/2015, str. 89–94.

Ogrin Matija, Ferdinand Ljubljanski. Pridiga p. Ferdinanda Ljubljanskega na veliki petek 1722 v Škofji Loki, PD 9/2014, str. [94]–108.

Potočnik Marjan. Duhovna misel ob dnevih Škofjeloškega pasijona 2013 : „Zgodi se mi po tvoji besedi.“ Lk 1,38, PD 9/2014, str. 155–156.

Žakelj Janez. Pasijon po Jobu, ŠP 2008, str. 43–62.

VIII. Umetnost

Doblehar Andrej, Metlikovič Matej. Passio amoris, PD 7/2012, [16] str. Katalog slikarske razstave M. Metlikoviča, uvezan na koncu.

- Jarm Stane. Križev pot Slovencev, PD 10/2015, str. 187–216.
- Kartuzijan, Pelko Zvone. Zakovan v pasijonski križ, PD 9/2014, str. 179–198.
- Kokalj Marjan, Mohorčič Vinko. Vinko Mohorčič – Pasijon, ŠP 2006, str. 77–79.
- Metlikovič Matej, Doblehar Andrej. Passio amoris, PD 7/2012, [16] str. Katalog slikarske razstave M. Metlikoviča, uvezan na koncu.
- Mohorčič Vinko, Kokalj Marjan. Vinko Mohorčič – Pasijon, ŠP 2006, str. 77–79.
- Pelko Zvone, Kartuzijan. Zakovan v pasijonski križ, PD 9/2014, str. 179–198.
- Tisnikar Jože, Zlatar Milena. Tisnikarjev pasijon ali preišljevanje o življenju, PD 8/2013, str. 125–136.
- Zlatar Milena, Tisnikar Jože. Tisnikarjev pasijon ali preišljevanje o življenju, PD 8/2013, str. 125–136.

IX. Književnost/ nabožna književnost

- Capuder Andrej. Pasijon ubogih : izbor, PD 7/2012, str. [I]-XIII [i. e. [3]-[15]].
- Dalmatin Jurij. Pasijonska pesnitev, PD 9/2014, str. [9]–71. Prepis in kritični prepis Ludvik Kaluža.
- Debeljak Tine. Velika črna maša za pobite Slovence : izbor, PD 10/2015, str. 187–217.
- Demšar Andrej. Pasijonski dnevnik, ŠP 2006, str. 133–135. Pesem.
- Finžgar Franc Saleški. Pasijon : trpljenje in smrt Jezusa Kristusa, PD 6/2011, str. 99–131. Posnel A. P. Florjančič, pretipkala Tanja Jenko.
- Florjančič Alojzij Pavel. Dalmatinov pasijon 1576, PD 9/2014, str. 89–93.
- Florjančič Alojzij Pavel. Finžgarjev Pasijon in duhovna drama pri Slovencih v 19. stoletju, PD 6/2011, str. 133–142.
- Florjančič Alojzij Pavel. Gregorin-Tominčev pasijon in duhovna drama pri Slovencih v 20. stoletju, PD 7/2012, str. 109–133.
- Florjančič Alojzij Pavel. Kuretov Slovenski pasijon, PD 8/2013, str. 77–87.
- Gregorin Edvard, Tominec Roman (Tomaž). I. N. R. I. : Iezus Nazarenus Rex Iudaeorum : jeruzalemski dogodki v velikonočnih dneh leta 33 po Kr. : drama v treh delih – 14. slikah, PD 7/2012, str. 49–108. Pretipkala Tanja Jenko.
- Krevs Matej. Pasijon inu smert nashiga Gospoda Iesusa Christusa : [pesemski križev pot], PD 10/2015, str. [9]–25.
- Kuret Niko. Slovenski pasijon, PD 8/2013, str. 42–75. Pretipkala Tanja Jenko.
- Simčič Zorko. Pesnitev o trpljenju našega naroda, PD 10/2015, str. 219–220.
- Stanonik Marija. Slovenski pasijon 1941–1945 in Jeremijeve žalostinke : kruh in sol za Tineta Debeljaka, PD 10/2015, str. .
- Taufer Vida. Križev pot, ŠP 2008, str. 77–[79].
- Tominec Roman (Tomaž), Gregorin Edvard. I. N. R. I. : Iezus Nazarenus Rex Iudaeorum : jeruzalemski dogodki v velikonočnih dneh leta 33 po Kr. : drama v treh delih – 14. slikah, PD 7/2012, str. 49–108. Pretipkala Tanja Jenko.

Zajc Dane. Križev pot, PD 8/2013, str. [3]–[17].

Žerjal Pavlin Vita. Pesemski križev pot sodobnih slovenskih pesnikov, PD 10/2015, str. 26–32.

X. Zgodovina

Florjančič Alojzij Pavel. Škofjeloški pasijon 1941–1945, ŠP 2008, str. 83–101.

XI. Drobtinice

Beguš Nada. Barok in Škofjeloški pasijon na Gimnaziji Škofja Loka, ŠP 2008, str. 103.

Dogodki v minulem pasijonskem letu, ŠP 2008, str. 6–7.

Dopolnila in popravki, PD 6/2011, str. 162–163.

Draksler Igor. Leto pasijona 2009, ŠP 2009, str. 10–11.

Draksler Igor, Hawlina Peter. Škofji Loki ob sedemdesetletnici Muzejskega društva Škofja Loka, ŠP 2007, str. [6].

Florjančič Alojzij Pavel. Bogata dediščina za prihodnost = Reiches Erbe für die Zukunft, PD 6/2011, str. [8]–[9].

Florjančič Alojzij Pavel. Dnevi Škofjeloškega pasijona 2013, PD 9/2014, str. 154.

Florjančič Alojzij Pavel. Leto Škofjeloškega pasijona 2015, PD 10/2015, str. 7.

Florjančič Alojzij Pavel. Od pasijona v Ledinicah do koncerta v Sokolskem domu, PD 7/2012, str. 180.

Florjančič Alojzij Pavel. Pasijon 2009 v uredniški besedi, ŠP 2009, str. 21–26.

Florjančič Alojzij Pavel. Pasijonske raziskave, PD 7/2012, str. 23.

Florjančič Alojzij Pavel. Pasijonskim doneskom v letu 2010 na pot, PD 5/2010, str. 9.

Florjančič Alojzij Pavel. (Slovenski) evropski pasijonski krog, ŠP 2007, str. 12.

Florjančič Alojzij Pavel. Spremljevalna razstava Škofjeloški pasijon : Zagreb 2007, ŠP 2007, str. 69.

Florjančič Alojzij Pavel. Škofjeloški pasijon 2008 : kot uvod pred uprizoritvijo Škofjeloškega pasijona leta 2009, ŠP 2008, str. 11–13.

Florjančič Alojzij Pavel. Škofjeloški pasijon 2015 je pred vrati, PD 9/2014, str. 6–7.

Florjančič Urška. Pasijonski večer v Stari Loki 2012, PD 8/2013, str. 117–118.

Florjančič Urška. Pasijonski večer v Stari Loki 2013 : Križev pot Daneta Zajca, PD 9/2014, str. 157–158.

Florjančič Urška. Pasijonski večer v Stari Loki 2014, PD 10/2015, str. 138–139.

Gartner Borut. Verjeti v moč nekoga in iti za njim, ŠP 2009, str. 27–29, 110–112, 132.

Hawlina Peter, Draksler Igor. Škofji Loki ob sedemdesetletnici Muzejskega društva Škofja Loka, ŠP 2007, str. [6].

Igličar Aleksander. Kapucin br. Štefan Kožuh ..., PD 8/2013, str. 91.

- Igličar Aleksander. Pasijonski duh v Škofji Loki = Passionsgeist in Škofja Loka, PD 6/2011, str. 30–33.
- Igličar Aleksander. Spoštovani ljubitelji Škofjeloškega pasijona!, ŠP 2009, str. 14–15.
- Igličar Aleksander. Spoštovani Ločani, prijatelji in obiskovalci Škofje Loke!, ŠP 2009, str. [178].
- Izkusite mistično doživetje Škofjeloškega pasijona, PD 10/2015, str. [6].
- Janez Plestenjak, Risbe s pasijona, PD 5/2010, str. 173.
- Ješe Miha. Beseda – podoba – gesta – odprte svetu = Wort – Sinnbild – Geste – offen für die Welt, PD 6/2011, str. 24–29.
- Kožuh Štefan. [Uvodni nagovor], ŠP 2006, str. 11.
- Krajnc Silvin. P. Roman Tominec, PD 7/2012, str. 114–116. Sestavni del članka: Florjančič A. P.: Gregorin-Tominčev pasijon in duhovna drama pri Sloven- cih v 20. stoletju.
- Kralj Angel (Bogomir). Iz loškega samostanskega arhiva, PD 5/2010, str. 161.
- Lang Josef. Evropasijon : enaka vera, enak ideal --- = Europassion : der gleiche Glaube, das gleiche Ideal ---, PD 6/2011, str. 34–35.
- Mlakar Jana. Škofja Loka, čas pasijona, PD 10/2015, str. 178.
- Pasijoni v Evropi – bogata dediščina za prihodnost : mednarodni znanstveni simpozij, Škofja Loka, 17.–20. marec 2011 = Passionen in Europa – reiches Erbe für die Zukunft : internationales Wissenschaftssymposium, Škofja Loka, 17.–20. März 2011, PD 6/2011, str. 12–23. Program simpozija.
- Pasijonski doneski 2012/7, popravki, PD 8/2013, str. 101.
- Peter Pokorn : fotograf pasijona, občinski lavreat, PD 5/2010, str. 169.
- Podgoršek Robert. Ne samo paša za oči, za dušo tudi ---, ŠP 2009, str. 17.
- Ravnihar Megušar Andreja. Pomen ohranjanja evropske kulturne dediščine za krepitev evropske identitete = Die Bedeutung der Verbindung europäischer Partnerstädte für die Festigung der europäischen Identität, PD 6/2011, str. 36–39.
- Škofjeloški pasijon 2007 : program prireditev v sezoni 2006/2007, ŠP 2007, str. [9].
- Štibelj Klemen. [Nagovor], ŠP 2009, str. 13.
- Štibelj Klemen. Škofjeloški pasijon ponovno leta 2009, ŠP 2007, str. [7].
- Štibelj Klemen. [Uvodna beseda], ŠP 2008, str. 9.
- Temelj Franc. Veliki teden 1925 v Ilustriranem Slovencu 1926, PD 9/2014, str. [172]–[173].
- Tomaž Lunder, Izza pasijona, PD 5/2010, str. 175–177.
- Türk Danilo. [Nagovor], ŠP 2009, str. 9.

XII. Bibliografije

Antolin Oman Jernej. Bibliografsko kazalo zbornikov Škofjeloški pasijon in Pasijonski doneski 2006–2015, PD 10/2015, str. 243.

NEKAJ POPRAVKOV V DOSEDANJIH ŠTEVILKAH

Pasijonski doneski 1/2006

- Stran 133, avtor Pasijonskega dnevnika ni Andrej Demšar, pač pa je prigodnica nastala okoli skupine pasijoncev, Marjana Kokalja, Tine Oblak, Klemena Štibelja in drugih.

Pasijonski doneski 5/2010

- Stran 14, v šesti vrstici, namesto: ... leta 1955, pravilno: ... leta 955;
- stran 170, pod zgornjo sliko namesto ... škofjeloškega Zavoda..., pravilno: ... škofjeloškega Zavoda O...

Pasijonski doneski 6/2011

- Strani 50 in 51, sliki pripadata Rosnerjevem pasijonu na straneh 52 in 53.

Pasijonski doneski 7/2012

- Prispevek Luise Marie Ruhdorfer, vse številke pripomb v tekstu bi morale biti zapisane eksponentno (dvignjeno in z manjšo velikostjo);
- strani 45, 46 in 48, vse letnice 2011 v Opombah in v Literaturi spremeniti v 2012;
- stran 112, Edvard Gregorin se je rodil leta 1897, ne 1997, kot je zapisano;
- stran 123, v prvi vrstici besedno zvezo: to Kuretovo priredbo, nadomestiti s: Škofjeloški pasijon.

Matej Krevs

Pasion inu smert

Metod Benedik

Kristusovo trpljenje
v kapucinski
duhovnosti

Marko Marin

Pasijonske
igre sopotnice
Škofjeloškega
pasijona

PASIJONSKI DONESKI

Rok Anders

Igra o svetu

Janez Žakelj

Vsebina
Škofjeloškega
pasijona

Ludolf Saški

Passio Christi

SKUPINA
ZA
PASIJON

PI

Stane Jarm
Križev pot Slovencev

Tine Debeljak
Velika črna maša
za pobite Slovence

Zorko Simčič
Pesnitev o trpljenju
našega naroda

Marija Stanonik
Slovenski pasijon 1941 - 1945

Od 21. marca
do 12. aprila

2015

škofjeloški pasijon
PROCESSIO LOGOPOLITANA
1721-1999

Vita Žerjal Pavlin
Pesemski križev pot
sodobnih slovenskih pesnikov

Alozij Pavel Florjančič
Srečanje z Ludolfom Saškim

Borut Gartner
Pasijonska konjenica
biser Škofjeloškega pasijona

Aleksander Igličar
Škofjeloški pasijon in Unesco

Jernej Antolin Oman
Bibliografija

PASIJONSKI DONESKI
2015 | 10

PRILOGA

Popravljen in dopolnjen prispevek:

**BIBLIOGRAFSKO KAZALO ZBORNIKOV ŠKOFJELOŠKI
PASIJON IN PASIJONSKI DONESKI 2006–2015**

Muzejsko društvo Škofja Loka
&
Kulturno-zgodovinsko društvo Lonka Stara Loka

Škofja Loka, Stara Loka 2015

Jernej Antolin Oman

BIBLIOGRAFSKO KAZALO ZBORNIKOV ŠKOFJELOŠKI PASIJON IN PASIJONSKI DONESKI 2006–2015

UVOD

Objava bibliografije zbornikov *Škofjeloški pasijon* (2006–2009) in *Pasijonski doneski* (2010–2015) sledi tradiciji objavljanja bibliografije *Loških razgledov*. Leta 1963 je Janko Krek v 10. številki *LR* prvič objavil bibliografijo za prvo desetletje. Nato je bibliografija izšla na vsakih deset let v pripravi Janka Kreka (1973), Ludvika Kaluže (1983, 1993), Mire Kalan in Igorja Kraševca (2003). Leta 2008 je izšla celotna bibliografija 50. letnikov *LR* v samostojni publikaciji.¹

Zbornik *Škofjeloški pasijon* je prvič izšel leta 2006 kot katalog k razstavi Škofjeloški pasijon, ki je obeležila 300-letnico prihoda kapucinov v Škofjo Loko ter načrtovano ponovno uprizoritev. V letih 2007–2009 je izšel pod istim naslovom, v letu 2007 je imel podnaslov *Katalog k pasijonski izmenjavi Muzejskega društva Škofja Loka in Pasijske baštine Zagreb* (v kolofonu), leta 2009 je imel podnaslov *Zbornik prispevkov ob uprizoriti Škofjeloške pasijonske procesije v letu 2009*. To leto so bili v zbornik uvedeni posamezni tematski oddelki (npr. Pasijonski doneski, Pasijonski razgledi).

V letu 2010 dobi 5. zbornik nov naslov *Pasijonski doneski*, ki predstavlja vsebinsko pestrost prispevkov v zborniku, ki se nikakor ne nanašajo samo na Škofjeloški pasijon. *PD* 6/2011 izidejo kot zbornik pasijonskega simpozija *Pasijoni v Evropi – bogata dediščina za prihodnost*.

Zbornik izdaja Muzejsko društvo Škofja Loka, leta 2008 v sodelovanju z Župnijskim zavodom sv. Jurija, od leta 2010 do 2015 pa s starološkim društvom Kulturno-zgodovinskim društvom Lonka Stara Loka. Že od prve številke dalje je uvrščen v zbirko *MD Loški razgledi, Doneski*. Leta 2008 in od leta 2010 dalje pa še v Lonkino zbirko *Memorabilia Locopolitana*.

¹ Ferle M., Janežič H.: *Bibliografija Loških razgledov : 1/1954–50/2003*. Škofja Loka: Muzejsko društvo, 2008. Doneski 19.

Vseh 10 zbornikov je uredil in oblikoval Alojzij Pavel Florjančič. Leta 2009 so bili poleg njega v uredniškem odboru še Romana Bohinc, Aleksander Igljučar in Jurij Svoljšak. Leta 2011 pa Metod Benedik, Marta Gartner, Aleksander Igljučar in Andreja Ravnihar Megušar.

Lektorji so bili Ludvik Kaluža (2006, 2010–2013), Ana Florjančič (2007, 2009) in Ana Pavlin (2014–2015). Likovna oprema zbornika je delo: Neve Grce (2012), p. Janeza Hollensteina (2014), Alekse Ivanc-Olivieri (2013), Matjeja Metlikoviča (2012), Janeza Plestenjaka (2009–2010), Bare Remec (2015), Jožeta Tisnikarja (2013) in drugih. Fotografije so iz raznih arhivov in zasebnih zbirk. Največ so jih prispevali Alojzij Pavel Florjančič, Aleksander Igljučar, Peter Pokorn, Jure Nastran, Tomaž Lunder, Zvone Pelko ...

Tabela: Pregled obsega, števila prispevkov in avtorjev

Leto	Obseg (str.)	Prispevkov	Avtorjev ²
2006	135	13	14
2007	69	12	9
2008	103	13	10
2009	183	24	21
2010	211(+5) ³	18	15
2011	168	31	19
2012	184(+16)	16	14
2013	136	17	16
2014	198	18	17
2015	263 (+1)	27	23
Skupaj	1650 (+22)	189	104

Bibliografsko kazalo je razdeljeno na dva dela. Prvi del je abecedno kazalo avtorjev z njihovimi prispevki. Avtorjevo ime je zapisano v največkrat uporabljeni oz. v uradni obliki. Anonimna dela so v kazalo uvrščena po začetku naslova.

Drugi del bibliografije je vsebinsko kazalo. Zaradi zelo ozke (pasijonske) tematike, ni razvrščeno po načelih univerzalne decimalne klasifikacije (UDK), ampak so uvedeni bolj primerni oddelki:

- I. Pasijon (o pasijonih na splošno)
- II. Škofjeloški pasijon (študije o ŠP, uprizoritve)
- III. Pasijonska glasba (tudi o glasbi ŠP)

² Šteti so različni avtorji.

³ Strani brez paginacije.

- IV. Pasijoni drugod (poročila o pasijonih in pasijonskih uprizoritvah na Slovenskem in drugod)
- V. Pasijonska združenja (Europassion, Skupina za pasijon, Slovenski pasijonski kraji)
- VI. Pasijonska romanja
- VII. Verstvo/teologija
- VIII. Umetnost
- IX. Književnost/nabožna književnost
- X. Zgodovina
- XI. Drobтинice (uvodi, nagovori, kratka poročila)
- XII. Bibliografije

Znotraj posameznih oddelkov so prispevki urejeni po abecedi avtorjev. V primeru, da je prispevek napisalo več avtorjev, je prispevek v kazalo uvrščen pod več avtorskih značnic.

Kratice:

PD – Pasijonski doneski

ŠP – Škofjeloški pasijon

str. – strani

et al. – in drugi

i. e. – pravilno

[ ] – besedilo v oglatih oklepajih je dodal avtor bibliografije oz. str. ni paginirana

ABECEDNO KAZALO AVTORJEV Z NJIHOVIMI PRISPEVKI

A

Andres Rok. Igra o svetu, PD 10/2015, str. 49–60.

Antolin Oman Jernej. Bibliografsko kazalo zbornikov Škofjeloški pasijon in Pasijonski doneski : 2006–2015, PD 10/2015, str. 243–263.

B

Beguš Nada. Barok in Škofjeloški pasijon na Gimnaziji Škofja Loka, ŠP 2008, str. 103.

Benedik Metod [et al.]. Fotografska monografija Škofjeloškega pasijona 2009, PD 10/2015, str. 160–175.

- Benedik Metod. Izhodišča Škofjeloškega pasijona, ŠP 2006, str. 25–35.
- Benedik Metod. Kristusovo trpljenje v kapucinski duhovnosti, PD 10/2015, str. 35–42.
- Benedik Metod. Ozadja Škofjeloškega pasijona, PD 6/2011, str. 63–79.
- Benedik Metod. Ozadja Škofjeloškega pasijona : povzetek = Hintergründe der Passion von Škofja Loka : Zusammenfassung, PD 6/2011, str. 40–41.
- Bertoncel Mojca. Skrivnost trpljenja Jezusa Kristusa po Luku, ŠP 2007, str. 41–55.
- Bogataj Jože. S Škofjeloškim pasijonom v UNESCOvih šolah : Gimnazija Škofja Loka je posvojila Škofjeloški pasijon, PD 9/2014, str. 166–167.
- Bohinc Romana. Pasijonska hiša : projekt Škofjeloški pasijon 2009, ŠP 2009, str. 105–109.
- Bohinc Romana, Paulus Tomaž. Zaključno poročilo projekta Škofjeloški pasijon 2009, PD 5/2010, str. 183–211.
- Brezovar Tomo, Gržan Karel. Razborski pasijon, PD 9/2014, str. 133–152.

C

- Cantalamesa Raniero. Were you there, were you there : Iz 50,4–7; Flp 2,6–11; Mt 26,14–27,66, ŠP 2009, str. 31–34. Prevedel Štefan Kožuh.
- Capuder Andrej. Pasijon ubogih : izbor, PD 7/2012, str. [I]-XIII [i. e. [3]-[15]].

Č

- Čikeš Jozo. Nekoliko riječi o Pasionskoj baštini Zagreb, ŠP 2007, str. 21–23.
- Čikeš Jozo. O Pasionskoj baštini, PD 6/2011, str. 56–59.

D

- Dalmatin Jurij. Pasijonska pesnitev, PD 9/2014, str. [9]–71. Prepis in kritični prepis Ludvik Kaluža.
- Dalmatin Jurij, Misson Andrej. Pasijonska pesem [Notno gradivo], PD 9/2014, str. 75–87.
- Debeljak Majda. Poljanski pasijon, ŠP 2008, str. 33–41.
- Debeljak Tine. Škofjeloška pasijonska procesija in razvoj pasijonskih iger sploh, ŠP 2009, str. 95–100. Fotostatični ponatis iz: Škofja Loka in njen okraj v luči gospodarskih in kulturnih prizadevanj, 1936.
- Debeljak Tine. Velika črna maša za pobite Slovence : (izbor), PD 10/2015, str. 189–219.
- Demšar Andrej [i. e. Kokalj Marjan [et al.]⁴]. Pasijonski dnevnik, ŠP 2006, str. 133–135. Pesem.

⁴ Avtorji so Marjan Kokalj, Tine Oblak, Klemen Štibelj in drugi (PD 10/2015, str. [264]).

- Demšar Vincencij. Matere božje pasjon, PD 5/2010, str. 157–158.
- Doblehar Andrej, Metlikovič Matej. Passio amoris, PD 7/2012, [16] str. Katalog slikarske razstave M. Metlikoviča, uvezan na koncu.
- Dogodki v minulem pasijonskem letu, ŠP 2008, str. 6–7.
- Dopolnila in popravki, PD 6/2011, str. 162–163.
- Draksler Igor. Leto pasijona 2009, ŠP 2009, str. 10–11.
- Draksler Igor, Hawlina Peter. Škofji Loki ob sedemdesetletnici Muzejskega društva Škofja Loka, ŠP 2007, str. [6].

E

- Europassion 2007 – Wintrich (Nemčija): poročilo o zboru članic – 18. 5. 2007, ŠP 2008, str. 15–21. Prevedel Peter Hawlina.

F

- Faganel Jože. Škofjeloški pasijon – od rokopisa do uprizoritve, ŠP 2009, str. 39–47.
- Faganel Tomaž. Golgota, pasijonski oratorij Franka Martina prvič pri nas, PD 10/2015, str. 177–178.
- Feigel Miklavž. Charfreitag, PD 5/2010, str. 159–160.
- Ferdinand Ljubljanski, Ogrin Matija. Pridiga p. Ferdinanda Ljubljanskega na veliki petek 1722 v Škofji Loki, PD 9/2014, str. [94]–108.
- Ferle Mojca. Pasijonski spominki in kulinarika na Škofjeloškem pasijonu 2009, ŠP 2009, str. 133–136.
- Finžgar Franc Saleški. Pasijon : trpljenje in smrt Jezusa Kristusa, PD 6/2011, str. 99–131. Posnel A. P. Florjančič, pretipkala Tanja Jenko.
- Florjančič Alojzij Pavel. Bogata dediščina za prihodnost = Reiches Erbe für die Zukunft, PD 6/2011, str. [8]–[9].
- Florjančič Alojzij Pavel. Dalmatinov pasijon 1576, PD 9/2014, str. 89–93.
- Florjančič Alojzij Pavel, Kartin Monika. Damijan Močnik: Pasijon po Janezu, PD 8/2013, str. 111–115.
- Florjančič Alojzij Pavel. Dnevi Škofjeloškega pasijona 2013, PD 9/2014, str. 154.
- Florjančič Alojzij Pavel. Drugo srečanje slovenskih pasijonskih krajev, Škofja Loka 2012, PD 8/2013, str. 89.
- Florjančič Alojzij Pavel. Europassion 2011 : »La Turba« v Cantianu in pasijonska renesansa v Sloveniji, PD 7/2012, str. 170–175.
- Florjančič Alojzij Pavel, Svobljšek Jurij, Štibelj Klemen. Evropasijon 2009, PD 5/2010, str. 165–167.

- Florjančič Alojzij Pavel. Finžgarjev Pasijon in duhovna drama pri Slovencih v 19. stoletju, PD 6/2011, str. 133–142.
- Florjančič Alojzij Pavel. Gregorin-Tominčev pasijon in duhovna drama pri Slovencih v 20. stoletju, PD 7/2012, str. 109–133.
- Florjančič Alojzij Pavel. Kuretov Slovenski pasijon, PD 8/2013, str. 77–87.
- Florjančič Alojzij Pavel. Leto Škofjeloškega pasijona 2015 : [uvodnik], PD 10/2015, str. 7.
- Florjančič Alojzij Pavel. Loka in Evropasijon, ŠP 2007, str. 13–19.
- Florjančič Alojzij Pavel. Novejše pasijonske uprizoritve na Slovenskem, PD 5/2010, str. 69–88.
- Florjančič Alojzij Pavel. Od pasijona v Ledinicah do koncerta v Sokolskem domu, PD 7/2012, str. 180.
- Florjančič Alojzij Pavel. Pasijon 2009 v uredniški besedi, ŠP 2009, str. 21–26.
- Florjančič Alojzij Pavel. Pasijon iz Ospa, PD 5/2010, str. 155–156.
- Florjančič Alojzij Pavel. Pasijonska kronika 2008/2009, ŠP 2009, str. 137–140.
- Florjančič Alojzij Pavel. Pasijonske raziskave, PD 7/2012, str. 23.
- Florjančič Alojzij Pavel. Pasijonskim doneskom v letu 2010 na pot, PD 5/2010, str. 9.
- Florjančič Alojzij Pavel. Pozabljena in vnovič odkrita »prva« omemba Evropasijona, PD 7/2012, str. 180.
- Florjančič Alojzij Pavel. Processio Locopolitana, signum temporis, A. D. MMVI, ŠP 2006, str. 13–20.
- Florjančič Alojzij Pavel. (Slovenski) evropski pasijonski krog, ŠP 2007, str. 12.
- Florjančič Alojzij Pavel. Spremljevalna razstava Škofjeloški pasijon : Zagreb 2007, ŠP 2007, str. 69.
- Florjančič Alojzij Pavel. Srečanje z Ludolfom Saškim, PD 10/2015, str. 95–102.
- Florjančič Alojzij Pavel. Škofjeloški pasijon 1941–1945, ŠP 2008, str. 83–101.
- Florjančič Alojzij Pavel. Škofjeloški pasijon 2015 je pred vrati, PD 9/2014, str. 6–7.
- Florjančič Alojzij Pavel. Škofjeloški pasijon 2008 : kot uvod pred uprizoritvijo Škofjeloškega pasijona leta 2009, ŠP 2008, str. 11–13.
- Florjančič Urška. Pasijonski večer 2014 v Stari Loki : pasijonska pesnitev Juri-ja Dalmatina, PD 10/2015, str. 138–139.
- Florjančič Urška. Pasijonski večer v Stari Loki 2012, PD 8/2013, str. 117–118.
- Florjančič Urška. Pasijonski večer v Stari Loki 2013 : Križev pot Daneta Zaj-ca, PD 9/2014, str. 157–158.

G

- Gabršček Silvester. Tolminski punt in Škofjeloški pasijon, PD 8/2013, str. 23–25.
- Gartner Borut. Komu in zakaj pasijoni danes in jutri : Škofjeloški pasijon 2009 = Für wen und wozu die Passionen heute und morgen : die Passion von Škofja Loka 2009, PD 6/2011, str. 46–49.
- Gartner Borut. Komu in zakaj pasijoni danes?, PD 8/2013, str. 92–94.
- Gartner Borut. Pasijonska konjenica, biser Škofjeloškega pasijona, PD 10/2015, str. 105–130.
- Gartner Borut. Pasijonu na rob, PD 5/2010, str. 147–151.
- Gartner Borut. Romualdov Škofjeloški pasijon 2009, PD 5/2010, str. 93–144.
- Gartner Borut. Verjeti v moč nekoga in iti za njim, ŠP 2009, str. 27–29, 110–112, 132.
- Gartner Marta. Razstava Processio Locopolitana, PD 8/2013, str. 105–109.
- Gartner Marta, Ravnihar Megušar Andreja. Skupina za pasijon, PD 6/2011, str. 145–147.
- Grdina Igor. Kakšno vednost podarja Škofjeloški pasijon?, PD 8/2013, str. 29–41.
- Gregorin Edvard, Tominec Roman (Tomaž). I. N. R. I. : Iezus Nazarenus Rex Iudaeorum : jeruzalemski dogodki v velikonočnih dneh leta 33 po Kr. : drama v treh delih – 14. slikah, PD 7/2012, str. 49–108. Pretipkala Tanja Jenko.
- Gržan Karel, Brezovar Tomo. Razborski pasijon, PD 9/2014, str. 133–152.
- Gržan Karel. Škofjeloški pasijon po 260. letih od nastanka ponovno uprizorjen, PD 9/2014, str. 175–177.

H

- Hawlina Peter, Draksler Igor. Škofji Loki ob sedemdesetletnici Muzejskega društva Škofja Loka, ŠP 2007, str. [6].
- Horvat Igor. Virski pasijon 2011, PD 7/2012, str. 145–162.

I

- Igličar Aleksander. Kapucin br. Štefan Kožuh ..., PD 8/2013, str. 91.
- Igličar Aleksander. Oberammergau 2010, PD 6/2011, str. 155–156.
- Igličar Aleksander. Ogedali smo si Ribniški pasijon, PD 7/2012, str. 178.
- Igličar Aleksander. Pasijon v kraju St. Margarethen v Avstriji, PD 7/2012, str. 177–178.
- Igličar Aleksander. Pasijon v Ledincih na avstrijskem Koroškem, PD 6/2011, str. 151–153.

- Igličar Aleksander. Pasijonski duh v Škofji Loki = Passionsgeist in Škofja Loka, PD 6/2011, str. 30–33.
- Igličar Aleksander. Spoštovani ljubitelji Škofjeloškega pasijona!, ŠP 2009, str. 14–15.
- Igličar Aleksander. Spoštovani Ločani, prijatelji in obiskovalci Škofje Loke!, ŠP 2009, str. [178].
- Igličar Aleksander. Škofjeloški pasijon in UNESCO, PD 10/2015, str. 183–185.
- Igličar Aleksander. Škofljica, PD 6/2011, str. 151.
- Ilc Nejc. Čemu Ribniški pasijon, PD 8/2013, str. 95–97.
- Izkusite mistično doživetje Škofjeloškega pasijona, PD 10/2015, str. [6].

J

- Janez Plestenjak, Risbe s pasijona, PD 5/2010, str. 173.
- Jarm Stane. Križev pot Slovencev v Kočevskem rogu, PD 10/2015, str. 189–[218].
- Jenko Tanja. Približajmo si Škofjeloški pasijon : domoznanski projekt Knjižnice Ivana Tavčarja Škofja Loka, PD 9/2014, str. 168–169.
- Jenko Tanja. Škofjeloški pasijon na okrogli mizi v sosednji Italiji, PD 9/2014, str. 164–165.
- Jesenko Filipič Bernarda. O izvoru Poljanskega pasijona, ŠP 2008, str. 23–31.
- Ješe Miha. Beseda – podoba – gesta – odprte svetu = Wort – Sinnbild – Geste – offen für die Welt, PD 6/2011, str. 24–29.
- Ješe Miha, Ravnihar Megušar Andreja. Medpasijonski čas na Loškem, PD 7/2012, str. 181–184.

K

- Kaluža Ludvik. Škofjeloški pasijon kot govorno dejanje, PD 9/2014, str. 109–131.
- Karlin Klemen. Škofjeloški pasijon od Stare Loke do Lonke : nagovor predsednika Kulturno-zgodovinskega društva Lonka Stara Loka ob predstavitvi Pasijonskih doneskov 9/2014 v petek, 21. marca 2014, v Kristalni dvorani Sokolskega doma v Škofji Loki, PD 10/2015, str. 136–137.
- Kartin Monika, Florjančič Alojzij Pavel. Damijan Močnik: Pasijon po Janezu, PD 8/2013, str. 111–115.
- Kartuzijan, Pelko Zvone. Zakovan v pasijonski križ, PD 9/2014, str. 179–198.
- Kokalj Marjan [et al.]. Pasijonski dnevnik, ŠP 2006, str. 133–135. Pesem, avtorstvo popravljen v PD 10/2015, str. [264].
- Kokalj Marjan, Mohorčič Vinko. Vinko Mohorčič – Pasijon, ŠP 2006, str. 77–79.

- Kožuh Štefan. Kopernikanski preobrat, PD 8/2013, str. 90.
- Kožuh Štefan. [Uvodni nagovor], ŠP 2006, str. 11.
- Krajnc Silvin. P. Roman Tominec, PD 7/2012, str. 114–116. Sestavni del članka: Florjančič A. P.: Gregorin-Tominčev pasijon in duhovna drama pri Slovencih v 20. stoletju.
- Krajnik Martin, Žnidaršič Jožica, Urh Janez. Pasijonsko romanje na Štajersko in v Prekmurje, ŠP 2009, str. 125–131.
- Kralj Angel (Bogomir). Iz loškega samostanskega arhiva, PD 5/2010, str. 161.
- Kravos Bogomila. Tržaška uprizoritev Škofjeloškega pasijona leta 1965, ŠP 2006, str. 45–56.
- Krečič Slejko Irma. Pasijonska igra in Božična zgodba v Vipavskem Križu, PD 8/2013, str. 98–100.
- Krečič Slejko Irma. Pasijonska igra mladih v Vipavskem Križu, leta 2009, PD 6/2011, str. 147–150.
- Krevs Matej. Pasion inu smert nashiga Gospuda Iesususa Christusa : [pesemski križev pot], PD 10/2015, str. [9]–25.
- Križnar Andreja, Ravnihar Megušar Andreja. Pasijonska skupina Škofja Loka, PD 5/2010, str. 171–172.
- Križnar Franc. Genealogija glasbene dramaturgije Škofjeloškega pasijona, PD 5/2010, str. 179–180.
- Križnar Franc. Glasba Škofjeloškega pasijona, ŠP 2006, str. 57–71.
- Križnar Franc. Glasba Škofjeloškega pasijona in poskus njene primerjave z nekaterimi drugimi pasijoni, PD 6/2011, str. 81–96.
- Križnar Franc. Glasba Škofjeloškega pasijona in poskus njene primerjave z nekaterimi drugimi pasijoni : izvleček = Musik in der Passion von Škofja Loka und ein vergleichsversuch mit der Musik in einigen anderen Passionen : Zusammenfassung, PD 6/2011, str. 42–43.
- Križnar Franc. Glazbeno-scenski prikaz : Gregorijanski koral, Škofjeloški pasijon [avtor glasbe] Tone Potočnik ...: ponedeljak, 2. travnja 2007, u 20.00 sati: crkva sv. Katarine, Katarinin trg, Zagreb, ŠP 2007, str. [63]–66. Ponatis koncertnega lista. Vsebuje tudi: Gregorijanski koral ; Koralni zbor Akademije za glasbo v Ljubljani / Franc Križnar.
- Križnar Franc, Penzar Mario. Koncert: Martina Borse ... Jelena Kordić ... Mario Penzar ... : sobota, 31. marec 2007 ob 20.00 uri: župnijska serkev [i. e. cerkev] sv. Jurija v Stari Loki (pri Škofji Loki), ŠP 2007, str. [57]–61. Ponatis koncertnega lista. Vsebuje tudi: O sporedu / Mario Penzar, prevedel Franc Križnar ; O izvajalcih / Franc Križnar.

Križnar Franc. Nova glasba v Škofjeloškem pasijonu 1999–2000 dr. Andreja Missona in Toneta Potočnika, ŠP 2007, str. 35–38.

Križnar Franc. Pasijonsko leto v avstrijskem Erlu 2013, PD 9/2014, str. 162–163.

Kuret Niko. Slovenski pasijon, PD 8/2013, str. 42–75. Pretipkala Tanja Jenko.

L

Lang Josef. Evropasijon : enaka vera, enak ideal --- = Europassion : der gleiche Glaube, das gleiche Ideal ---, PD 6/2011, str. 34–35.

Listina o vpisu Škofjeloškega pasijona v register žive dediščine, ŠP 2009, str. 175.

Ludolf Saški. Passio Christi, PD 10/2015, str. 89–94.

M

Maček Srečko. Laški pasijon 2014 : misterij odrešenske drame Kristusovega trpljenja in vstajenja, PD 10/2015, str. 179.

Marin Marko. Evropske pasijonske igre med Čedadom in Škofjo Loko, ŠP 2006, str. 37–43.

Marin Marko. Pasijonske igre – sopotnice Škofjeloškega pasijona, PD 10/2015, str. 43–48.

Megušar Andreja gl. Ravnihar Megušar Andreja

Metlikovič Matej, Doblehar Andrej. Passio amoris, PD 7/2012, [16] str. Katalog slikarske razstave M. Metlikoviča, uvezan na koncu.

Miehl Franz. Pasijonske igre St. Margarethen = Passionsspiele St. Margarethen, PD 6/2011, str. [54]–55.

Misson Andrej. Glasbeni zapisi iz zadnje uprizoritve Loškega pasijona, ŠP 2006, str. 73–74.

Misson Andrej, Dalmatin Jurij. Pasijonska pesem [Notno gradivo], PD 9/2014, str. 75–87.

Mlakar Jana. Škofja Loka, čas pasijona, PD 10/2015, str. 181.

Mohorčič Vinko, Kokalj Marjan. Vinko Mohorčič – Pasijon, ŠP 2006, str. 77–79.

N

Nekaj popravkov v dosedanjih številkah, PD 10/2015, str. [264].

Neubauer Henrik. Procesija svete krvi v belgijskem Bruggeu, PD 8/2013, str. 119–121.

O

Odllok o gledaliških prireditvah Škofjeloškega pasijona, ŠP 2009, str. 176–177.

Ogrin Matija. Misli o besedilni tradiciji Škofjeloškega pasijona = Gedanken über die Texttradition in der Passion von Škofja Loka, PD 6/2011, str. 44–45.

- Ogrin Matija. O pasijonskih igrah in procesijah na Slovenskem, 1967, PD 5/2010, str. 53–55.
- Ogrin Matija, Ferdinand Ljubljanski. Pridiga p. Ferdinanda Ljubljanskega na veliki petek 1722 v Škofji Loki, PD 9/2014, str. [94]–108.
- Ogrin Matija. Tradicija in datacija Škofjeloškega pasijona, ŠP 2009, str. 49–68.

P

- Pasijoni v Evropi – bogata dediščina za prihodnost : mednarodni znanstveni simpozij, Škofja Loka, 17.–20. marec 2011 = Passionen in Europa – reiches Erbe für die Zukunft : internationales Wissenschaftssymposium, Škofja Loka, 17.–20. März 2011, PD 6/2011, str. 12–23. Program simpozija.
- Pasijonski doneski 2012/7, popravki, PD 8/2013, str. 101.
- Paulus Tomaž. Pasijoni v Evropi, PD 7/2012, str. 164–169.
- Paulus Tomaž. Pasijonski tabor, ŠP 2009, str. 113–116.
- Paulus Tomaž, Bohinc Romana. Zaključno poročilo projekta Škofjeloški pasijon 2009, PD 5/2010, str. 183–211.
- Pelko Zvone, Kartuzijan. Zakovan v pasijonski križ, PD 9/2014, str. 179–198.
- Penzar Mario, Križnar Franc. Koncert: Martina Borse ... Jelena Kordić ... Mario Penzar ... : sobota, 31. marec 2007 ob 20.00 uri: župnijska serkev [i. e. cerkev] sv. Jurija v Stari Loki (pri Škofji Loki), ŠP 2007, str. [57]–61. Ponatis koncertnega lista. Vsebuje tudi: O sporedu / Mario Penzar, prevedel Franc Križnar ; O izvajalcih / Franc Križnar.
- Peter Pokorn : fotograf pasijona, občinski lavreat, PD 5/2010, str. 169.
- Podgoršek Robert. Ne samo paša za oči, za dušo tudi ---, ŠP 2009, str. 17.
- Podgoršek Robert. O pasijonskih igrah in procesijah na Slovenskem, PD 5/2010, str. 13–52.
- Popit Ilija. Pasijoni pri nas že pred letom 1584, PD 5/2010, str. 57–66.
- Potočnik Marjan. Duhovna misel ob dnevih Škofjeloškega pasijona 2013 : »Zgodi se mi po tvoji besedi.« Lk 1,38, PD 9/2014, str. 155–156.
- Potočnik Tone. Vokalna skladba Škofjeloškega pasijona 1999/2000, ŠP 2006, str. 75–76.
- Pretnar Tone. O rimi v besedilu Maruščevega Škofjeloškega pasijona, ŠP 2007, str. 25–32.
- Primožič Tadeja. Potujoča razstava Škofjeloški pasijon, ŠP 2006, str. 21–23.
- Primožič Tadeja. Projekt Škofjeloški pasijon 2006, ŠP 2006, str. 97–131.

R

- Ravnihar Megušar Andreja. Europassion 2007–2009, ŠP 2009, str. 141–145.

- Ravnihar Megušar Andreja. Europassion na Portugalskem, 30. april–2. maj 2010 : mednarodni kongres evropskega združenja pasijonskih mest, PD 6/2011, str. 156–158.
- Ravnihar Megušar Andreja. Informacija o postopku priprave dokumentov za kandidaturo enote Škofjeloški pasijon na UNESCO reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva, PD 6/2011, str. 167–168.
- Ravnihar Megušar Andreja, Ješe Miha. Medpasijonski čas na Loškem, PD 7/2012, str. 181–184.
- Ravnihar Megušar Andreja, Križnar Andreja. Pasijonska skupina Škofja Loka, PD 5/2010, str. 171–172.
- Ravnihar Megušar Andreja. Pomen ohranjanja evropske kulturne dediščine za krepitev evropske identitete = Die Bedeutung der Verbindung europäischer Partnerstädte für die Festigung der europäischen Identität, PD 6/2011, str. 36–39.
- Ravnihar Megušar Andreja. Rosnerjev pasijon v pobratenem mestu Freising, 18. marca 2010, PD 6/2011, str. 154–155.
- Ravnihar Megušar Andreja, Gartner Marta. Skupina za pasijon, PD 6/2011, str. 145–147.
- Ruhdorfer Luise Maria. Koroški pasijoni : Moj Bog, zakaj si me zapustil?, PD 7/2012, str. 27–48.

S

- Sever Borut. Pasijonska igra v Velikem Gabru, PD 6/2011, str. 150–151.
- Simčič Zorko. Pesnitev o trpljenju našega naroda, PD 10/2015, str. 221–222.
- Smukavec Jožko. Mladi in pasijon, PD 10/2015, str. 133–135.
- Stanonik Marija. Slovenski pasijon 1941–1945 in Jeremijeve žalostinke : kruh in sol za Tineta Debeljaka, PD 10/2015, str. 224–240.
- Svoljšak Jurij, Štibelj Klemen, Florjančič Alojzij Pavel. Evropasijon 2009, PD 5/2010, str. 165–167.
- Svoljšak Jurij. Moj medpasijonski čas, ŠP 2009, str. 147–170.
- Svoljšak Jurij. Svetloba v temi, ŠP 2006, str. 81–96.

Š

- Škulj Edo. Tomčeve kantate, ŠP 2008, str. 67–75.
- Škofjeloški pasijon 2007 : program prireditev v sezoni 2006/2007, ŠP 2007, str. [9].
- Štibelj Klemen, Florjančič Alojzij Pavel, Svolsjšak Jurij. Evropasijon 2009, PD 5/2010, str. 165–167.

Štibelj Klemen. [Nagovor], ŠP 2009, str. 13.

Štibelj Klemen. Poročilo s skupščine Europassion, PD 9/2014, str. 160–161.

Štibelj Klemen. Škofjeloški pasijon ponovno leta 2009, ŠP 2007, str. [7].

Štibelj Klemen. [Uvodna beseda], ŠP 2008, str. 9.

T

Taufer Vida. Križev pot, ŠP 2008, str. 77–[79].

Temelj Franc. Pasijonsko romanje v Štandrež, ŠP 2009, str. 117–122.

Temelj Franc. Romualdova pot, PD 10/2015, str. 141–148.

Temelj Franc. Veliki teden 1925 v Ilustriranem Slovencu 1926, PD 9/2014, str. [172]–[173].

Terpin Miha. Višnjegorski pasijon : Glejte ceno našega rešenja!, PD 7/2012, str. 137–143.

Thaler Darja. Škofjeloški pasijon in njegov pomen za identiteto Škofjeločanov, ŠP 2009, str. 69–93.

Tisnikar Jože, Zlatar Milena. Tisnikarjev pasijon ali premišljevanje o življenju, PD 8/2013, str. 125–136.

Tomaž Lunder, Izza pasijona, PD 5/2010, str. 175–177.

Tomc Matija. Križev pot : uvodni tekst partiture, ŠP 2008, str. 65–66.

Tominec Roman (Tomaž), Gregorin Edvard. I. N. R. I. : Iezus Nazarenus Rex Iudaeorum : jeruzalemski dogodki v velikonočnih dneh leta 33 po Kr. : drama v treh delih – 14. slikah, PD 7/2012, str. 49–108. Pretipkala Tanja Jenko.

Tradicija in naloga : pasijon v Auersmacherju = Tradition und Aufgabe, PD 6/2011, str. 50–51.

Türk Danilo. [Nagovor], ŠP 2009, str. 9.

U

Urh Janez, Krajnik Martin, Žnidaršič Jožica. Pasijonsko romanje na Štajersko in v Prekmurje, ŠP 2009, str. 125–131.

Urh Janez. Ribnica pred Ribnico, PD 10/2015, str. 149–157.

Urh Tomaž. Turistični potencial Škofje Loke na primeru Škofjeloškega pasijona : povzetek, PD 6/2011, str. 158–161. Povzetek diplomskega dela v slov. in ang.

V

Vengust Monika. Križev pot po Mariboru, PD 6/2011, str. 150.

Vombergar Jure. Živi križev pot v Argentini, PD 6/2011, str. 153–154.

W

Widmann Rupret. Rosnerjev pasijon [v] Freisingu 1998, 2000, 2010 = Die Rosner-Passion in Freising 1998, 2000, 2010, PD 6/2011, str. 52–53.

Z

Zajc Dane. Križev pot, PD 8/2013, str. [3]–[17].

Zlatar Milena, Tisnikar Jože. Tisnikarjev pasijon ali premišljevanje o življenju, PD 8/2013, str. 125–136.

Ž

Žagar Andrej. Tomčev Križev pot in zbor Lubnik, ŠP 2008, str. 81.

Žakelj Janez. Pasijon po Jobu, ŠP 2008, str. 43–62.

Žakelj Janez. Vsebina Škofjeloškega pasijona – liturgično-duhovne drame, PD 10/2015, str. 61–87.

Žerjal Pavlin Vita. Pesemski križev pot sodobnih slovenskih pesnikov, PD 10/2015, str. 26–32.

Žnidaršič Jožica, Krajnik Martin, Urh Janez. Pasijonsko romanje na Štajersko in v Prekmurje, ŠP 2009, str. 125–131.

Žnidaršič Jožica. Pasijonsko romanje v novomeško škofijo, ŠP 2009, str. 123–[124].

VSEBINSKO KAZALO**I. Pasijon**

Florjančič Alojzij Pavel. Novejše pasijonske uprizoritve na Slovenskem, PD 5/2010, str. 69–88.

Marin Marko. Evropske pasijonske igre med Čedadom in Škofjo Loko, ŠP 2006, str. 37–43.

Marin Marko. Pasijonske igre – sopotnice Škofjeloškega pasijona, PD 10/2015, str. 43–48.

Ogrin Matija. O pasijonskih igrah in procesijah na Slovenskem, 1967, PD 5/2010, str. 53–55.

Podgoršek Robert. O pasijonskih igrah in procesijah na Slovenskem, PD 5/2010, str. 13–52.

Popit Ilija. Pasijoni pri nas že pred letom 1584, PD 5/2010, str. 57–66.

Ruhdorfer Luise Maria. Koroški pasijoni : Moj Bog, zakaj si me zapustil?, PD 7/2012, str. 27–48.

II. Škofjeloški pasijon

- Andres Rok. Igra o svetu, PD 10/2015, str. 49–60.
- Benedik Metod [et al.]. Fotografiska monografija Škofjeloškega pasijona 2009, PD 10/2015, str. 160–175.
- Benedik Metod. Izhodišča Škofjeloškega pasijona, ŠP 2006, str. 25–35.
- Benedik Metod. Ozadja Škofjeloškega pasijona, PD 6/2011, str. 63–79.
- Benedik Metod. Ozadja Škofjeloškega pasijona : povzetek = Hintergründe der Passion von Škofja Loka : Zusammenfassung, PD 6/2011, str. 40–41.
- Bogataj Jože. S Škofjeloškim pasijonom v UNESCOvih šolah : Gimnazija Škofja Loka je posvojila Škofjeloški pasijon, PD 9/2014, str. 166–167.
- Bohinc Romana. Pasijonska hiša : projekt Škofjeloški pasijon 2009, ŠP 2009, str. 105–109.
- Bohinc Romana, Paulus Tomaž. Zaključno poročilo projekta Škofjeloški pasijon 2009, PD 5/2010, str. 183–211.
- Debeljak Tine. Škofjeloška pasijonska procesija in razvoj pasijonskih iger sploh, ŠP 2009, str. 95–100. Fotostatični ponatis iz: Škofja Loka in njen okraj v luči gospodarskih in kulturnih prizadevanj, 1936.
- Faganel Jože. Škofjeloški pasijon – od rokopisa do uprizoritve, ŠP 2009, str. 39–47.
- Ferle Mojca. Pasijonski spominki in kulinarika na Škofjeloškem pasijonu 2009, ŠP 2009, str. 133–136.
- Florjančič Alojzij Pavel. Pasijonska kronika 2008/2009, ŠP 2009, str. 137–140.
- Florjančič Alojzij Pavel. Processio Locopolitana, signum temporis, A. D. MMVI, ŠP 2006, str. 13–20.
- Gabršček Silvester. Tolminski punt in Škofjeloški pasijon, PD 8/2013, str. 23–25.
- Gartner Borut. Komu in zakaj pasijoni danes in jutri : Škofjeloški pasijon 2009 = Für wen und wozu die Passionen heute und morgen : die Passion von Škofja Loka 2009, PD 6/2011, str. 46–49.
- Gartner Borut. Komu in zakaj pasijoni danes?, PD 8/2013, str. 92–94.
- Gartner Borut. Pasijonska konjenica, biser Škofjeloškega pasijona, PD 10/2015, str. 105–130.
- Gartner Borut. Pasijonu na rob, PD 5/2010, str. 147–151.
- Gartner Borut. Romualdov Škofjeloški pasijon 2009, PD 5/2010, str. 93–144.
- Gartner Marta. Razstava Processio Locopolitana, PD 8/2013, str. 105–109.
- Grdina Igor. Kakšno vednost podarja Škofjeloški pasijon?, PD 8/2013, str. 29–41.

- Gržan Karel. Škofjeloški pasijon po 260. letih od nastanka ponovno uprizorjen, PD 9/2014, str. 175–177.
- Igličar Aleksander. Škofjeloški pasijon in UNESCO, PD 10/2015, str. 183–185.
- Jenko Tanja. Približajmo si Škofjeloški pasijon : domoznanski projekt Knjižnice Ivana Tavčarja Škofja Loka, PD 9/2014, str. 168–169.
- Jenko Tanja. Škofjeloški pasijon na okrogli mizi v sosednji Italiji, PD 9/2014, str. 164–165.
- Ješe Miha, Ravnihar Megušar Andreja. Medpasijonski čas na Loškem, PD 7/2012, str. 181–184.
- Kaluža Ludvik. Škofjeloški pasijon kot govorno dejanje, PD 9/2014, str. 109–131.
- Karlin Klemen. Škofjeloški pasijon od Stare Loke do Lonke : nagovor predsednika Kulturno-zgodovinskega društva Lonka Stara Loka ob predstavitvi Pasijonskih doneskov 9/2014 v petek, 21. marca 2014, v Kristalni dvorani Sokolskega doma v Škofji Loki, PD 10/2015, str. 136–137.
- Kravos Bogomila. Tržaška uprizoritev Škofjeloškega pasijona leta 1965, ŠP 2006, str. 45–56.
- Listina o vpisu Škofjeloškega pasijona v register žive dediščine, ŠP 2009, str. 175.
- Odlok o gledaliških prireditvah Škofjeloškega pasijona, ŠP 2009, str. 176–177.
- Ogrin Matija. Misli o besedilni tradiciji Škofjeloškega pasijona = Gedanken über die Texttradition in der Passion von Škofja Loka, PD 6/2011, str. 44–45.
- Ogrin Matija. Tradicija in datacija Škofjeloškega pasijona, ŠP 2009, str. 49–68.
- Paulus Tomaž. Pasijonski tabor, ŠP 2009, str. 113–116.
- Paulus Tomaž, Bohinc Romana. Zaključno poročilo projekta Škofjeloški pasijon 2009, PD 5/2010, str. 183–211.
- Pretnar Tone. O rimi v besedilu Maruščevega Škofjeloškega pasijona, ŠP 2007, str. 25–32.
- Primožič Tadeja. Potujoča razstava Škofjeloški pasijon, ŠP 2006, str. 21–23.
- Primožič Tadeja. Projekt Škofjeloški pasijon 2006, ŠP 2006, str. 97–131.
- Ravnihar Megušar Andreja. Informacija o postopku priprave dokumentov za kandidaturo enote Škofjeloški pasijon na UNESCO reprezentativni seznam nesovne kulturne dediščine človeštva, PD 6/2011, str. 167–168.
- Ravnihar Megušar Andreja, Ješe Miha. Medpasijonski čas na Loškem, PD 7/2012, str. 181–184.
- Smukavec Jožko. Mladi in pasijon, PD 10/2015, str. 133–135.

- Svoljšak Jurij. Moj medpasijonski čas, ŠP 2009, str. 147–170.
- Svoljšak Jurij. Svetloba v temi, ŠP 2006, str. 81–96.
- Thaler Darja. Škofjeloški pasijon in njegov pomen za identiteto Škofjeločanov, ŠP 2009, str. 69–93.
- Urh Tomaž. Turistični potencial Škofje Loke na primeru Škofjeloškega pasijona : povzetek, PD 6/2011, str. 158–161. Povzetek diplomskega dela v slov. in ang.
- Žakelj Janez. Vsebina Škofjeloškega pasijona – liturgično-duhovne drame, PD 10/2015, str. 61–87.

III. Pasijonska glasba

- Dalmatin Jurij, Misson Andrej. Pasijonska pesem [Notno gradivo], PD 9/2014, str. 75–87.
- Faganel Tomaž. Golgota, pasijonski oratorij Franka Martina prvič pri nas, PD 10/2015, str. 177–178.
- Florjančič Alojzij Pavel, Kartin Monika. Damijan Močnik: Pasijon po Janezu, PD 8/2013, str. 111–115.
- Kartin Monika, Florjančič Alojzij Pavel. Damijan Močnik: Pasijon po Janezu, PD 8/2013, str. 111–115.
- Križnar Franc. Genealogija glasbene dramaturgije Škofjeloškega pasijona, PD 5/2010, str. 179–180.
- Križnar Franc. Glasba Škofjeloškega pasijona, ŠP 2006, str. 57–71.
- Križnar Franc. Glasba Škofjeloškega pasijona in poskus njene primerjave z nekaterimi drugimi pasijoni, PD 6/2011, str. 81–96.
- Križnar Franc. Glasba Škofjeloškega pasijona in poskus njene primerjave z nekaterimi drugimi pasijoni : izvleček = Musik in der Passion von Škofja Loka und ein vergleichsversuch mit der Musik in einigen anderen Passionen : Zusammenfassung, PD 6/2011, str. 42–43.
- Križnar Franc. Glazbeno-scenski prikaz : Gregorijanski koral, Škofjeloški pasijon [avtor glasbe] Tone Potočnik ... : ponedeljak, 2. travnja 2007, u 20.00 sati: crkva sv. Katarine, Katarinin trg, Zagreb, ŠP 2007, str. [63]–66. Ponatis koncertnega lista. Vsebuje tudi: Gregorijanski koral ; Koralni zbor Akademije za glasbo v Ljubljani / Franc Križnar.
- Križnar Franc, Penzar Mario. Koncert: Martina Borse ... Jelena Kordić ... Mario Penzar ... : sobota, 31. marec 2007 ob 20.00 uri: župnijska serkev [i. e. cerkev] sv. Jurija v Stari Loki (pri Škofji Loki), ŠP 2007, str. [57]–61. Ponatis koncertnega lista. Vsebuje tudi: O sporedu / Mario Penzar, prevedel Franc Križnar ; O izvajalcih / Franc Križnar.

Križnar Franc. Nova glasba v Škofjeloškem pasijonu 1999–2000 dr. Andreja Missona in Toneta Potočnika, ŠP 2007, str. 35–38.

Misson Andrej. Glasbeni zapisi iz zadnje uprizoritve Loškega pasijona, ŠP 2006, str. 73–74.

Misson Andrej, Dalmatin Jurij. Pasijonska pesem [Notno gradivo], PD 9/2014, str. 75–87.

Penzar Mario, Križnar Franc. Koncert: Martina Borse ... Jelena Kordić ... Mario Penzar ... : sobota, 31. marec 2007 ob 20.00 uri: župnijska serkev [i. e. cerkev] sv. Jurija v Stari Loki (pri Škofji Loki), ŠP 2007, str. [57]–61. Ponatis koncertnega lista. Vsebuje tudi: O sporedu / Mario Penzar, prevedel Franc Križnar ; O izvajalcih / Franc Križnar.

Potočnik Tone. Vokalna skladba Škofjeloškega pasijona 1999/2000, ŠP 2006, str. 75–76.

Škulj Edo. Tomčeve kantate, ŠP 2008, str. 67–75.

Tomc Matija. Križev pot : uvodni tekst partiture, ŠP 2008, str. 65–66.

Žagar Andrej. Tomčev Križev pot in zbor Lubnik, ŠP 2008, str. 81.

IV. Pasijoni drugod

Brezovar Tomo, Gržan Karel. Razborski pasijon, PD 9/2014, str. 133–152.

Debeljak Majda. Poljanski pasijon, ŠP 2008, str. 33–41.

Demšar Vincencij. Matere božje pasjon, PD 5/2010, str. 157–158.

Feigel Miklavž. Charfreitag, PD 5/2010, str. 159–160.

Florjančič Alojzij Pavel. Pasijon iz Ospa, PD 5/2010, str. 155–156.

Gržan Karel, Brezovar Tomo. Razborski pasijon, PD 9/2014, str. 133–152.

Horvat Igor. Virski pasijon 2011, PD 7/2012, str. 145–162.

Igličar Aleksander. Oberammergau 2010, PD 6/2011, str. 155–156.

Igličar Aleksander. Ogledali smo si Ribniški pasijon, PD 7/2012, str. 178.

Igličar Aleksander. Pasijon v kraju St. Margarethen v Avstriji, PD 7/2012, str. 177–178.

Igličar Aleksander. Pasijon v Ledincah na avstrijskem Koroškem, PD 6/2011, str. 151–153.

Igličar Aleksander. Škofljica, PD 6/2011, str. 151.

Ilc Nejc. Čemu Ribniški pasijon, PD 8/2013, str. 95–97.

Jesenko Filipič Bernarda. O izvoru Poljanskega pasijona, ŠP 2008, str. 23–31.

Krečič Slejko Irma. Pasijonska igra in Božična zgodba v Vipavskem Križu, PD 8/2013, str. 98–100.

Krečič Slejko Irma. Pasijonska igra mladih v Vipavskem Križu, leta 2009, PD 6/2011, str. 147–150.

- Križnar Franc. Pasijonsko leto v avstrijskem Erlu 2013, PD 9/2014, str. 162–163.
- Maček Srečko. Laški pasijon 2014 : misterij odrešenske drame Kristusovega trpljenja in vstajenja, PD 10/2015, str. 179.
- Miehl Franz. Pasijonske igre St. Margarethen = Passionsspiele St. Margarethen, PD 6/2011, str. [54]–55.
- Neubauer Henrik. Procesija svete krvi v belgijskem Bruggeu, PD 8/2013, str. 119–121.
- Paulus Tomaž. Pasijoni v Evropi, PD 7/2012, str. 164–169.
- Ravnihar Megušar Andreja. Rosnerjev pasijon v pobratenem mestu Freising, 18. marca 2010, PD 6/2011, str. 154–155.
- Sever Borut. Pasijonska igra v Velikem Gabru, PD 6/2011, str. 150–151.
- Terpin Miha. Višnjegorski pasijon : Glejte ceno našega rešenja!, PD 7/2012, str. 137–143.
- Tradicija in naloga : pasijon v Auersmacherju = Tradition und Aufgabe, PD 6/2011, str. 50–51.
- Vengust Monika. Križev pot po Mariboru, PD 6/2011, str. 150.
- Vomberger Jure. Živi križev pot v Argentini, PD 6/2011, str. 153–154.
- Widmann Rupret. Rosnerjev pasijon [v] Freisingu 1998, 2000, 2010 = Die Rosner-Passion in Freising 1998, 2000, 2010, PD 6/2011, str. 52–53.

V. Pasijonska združenja

- Čikeš Jozo. Nekoliko riječi o Pasionsoj baštini Zagreb, ŠP 2007, str. 21–23.
- Čikeš Jozo. O Pasionsoj baštini, PD 6/2011, str. 56–59.
- Europassion 2007 – Wintrich (Nemčija): poročilo o zboru članic – 18. 5. 2007, ŠP 2008, str. 15–21. Prevedel Peter Hawlina.
- Florjančič Alojzij Pavel. Drugo srečanje slovenskih pasijonskih krajev, Škofja Loka 2012, PD 8/2013, str. 89.
- Florjančič Alojzij Pavel. Europassion 2011 : »La Turba« v Cantianu in pasijonska renesansa v Sloveniji, PD 7/2012, str. 170–175.
- Florjančič Alojzij Pavel, Svoljšak Jurij, Štibelj Klemen. Evropasijon 2009, PD 5/2010, str. 165–167.
- Florjančič Alojzij Pavel. Loka in Evropasijon, ŠP 2007, str. 13–19.
- Florjančič Alojzij Pavel. Pozabljena in vnovič odkrita »prva« omemba Evropasijona, PD 7/2012, str. 180.
- Gartner Marta, Ravnihar Megušar Andreja. Skupina za pasijon, PD 6/2011, str. 145–147.
- Križnar Andreja, Ravnihar Megušar Andreja. Pasijonska skupina Škofja Loka, PD 5/2010, str. 171–172.

- Ravnihar Megušar Andreja. Europassion 2007–2009, ŠP 2009, str. 141–145.
- Ravnihar Megušar Andreja. Europassion na Portugalskem, 30. april–2. maj 2010 : mednarodni kongres evropskega združenja pasijonskih mest, PD 6/2011, str. 156–158.
- Ravnihar Megušar Andreja, Križnar Andreja. Pasijonska skupina Škofja Loka, PD 5/2010, str. 171–172.
- Ravnihar Megušar Andreja, Gartner Marta. Skupina za pasijon, PD 6/2011, str. 145–147.
- Svoljšak Jurij, Štibelj Klemen, Florjančič Alojzij Pavel. Evropasijon 2009, PD 5/2010, str. 165–167.
- Štibelj Klemen, Florjančič Alojzij Pavel, Svolsjak Jurij. Evropasijon 2009, PD 5/2010, str. 165–167.
- Štibelj Klemen. Poročilo s skupščine Europassion, PD 9/2014, str. 160–161.

VI. Pasijonska romanja

- Krajnik Martin, Žnidaršič Jožica, Urh Janez. Pasijonsko romanje na Štajersko in v Prekmurje, ŠP 2009, str. 125–131.
- Temelj Franc. Pasijonsko romanje v Štandrež, ŠP 2009, str. 117–122.
- Temelj Franc. Romualdova pot, PD 10/2015, str. 141–148.
- Urh Janez, Krajnik Martin, Žnidaršič Jožica. Pasijonsko romanje na Štajersko in v Prekmurje, ŠP 2009, str. 125–131.
- Urh Janez. Ribnica pred Ribnico, PD 10/2015, str. 149–157.
- Žnidaršič Jožica, Krajnik Martin, Urh Janez. Pasijonsko romanje na Štajersko in v Prekmurje, ŠP 2009, str. 125–131.
- Žnidaršič Jožica. Pasijonsko romanje v novomeško škofijo, ŠP 2009, str. 123–[124].

VII. Verstvo/ teologija

- Benedik Metod. Kristusovo trpljenje v kapucinski duhovnosti, PD 10/2015, str. 35–42.
- Bertoncel Mojca. Skrivnost trpljenja Jezusa Kristusa po Luku, ŠP 2007, str. 41–55.
- Cantalamesa Raniero. Were you there, were you there : Iz 50,4–7; Flp 2,6–11; Mt 26,14–27,66, ŠP 2009, str. 31–34. Prevedel Štefan Kožuh.
- Ferdinand Ljubljanski, Ogrin Matija. Pridiga p. Ferdinanda Ljubljanskega na veliki petek 1722 v Škofji Loki, PD 9/2014, str. [94]–108.
- Florjančič Alojzij Pavel. Srečanje z Ludolfom Saškim, PD 10/2015, str. 95–102.

- Kožuh Štefan. Kopernikanski preobrat, PD 8/2013, str. 90.
Ludolf Saški. Passio Christi, PD 10/2015, str. 89–94.
Ogrin Matija, Ferdinand Ljubljanski. Pridiga p. Ferdinanda Ljubljanskega na veliki petek 1722 v Škofji Loki, PD 9/2014, str. [94]–108.
Potočnik Marjan. Duhovna misel ob dnevih Škofjeloškega pasijona 2013 : »Zgodi se mi po tvoji besedi.« Lk 1,38, PD 9/2014, str. 155–156.
Žakelj Janez. Pasijon po Jobu, ŠP 2008, str. 43–62.

VIII. Umetnost

- Doblehar Andrej, Metlikovič Matej. Passio amoris, PD 7/2012, [16] str. Katalog slikarske razstave M. Metlikoviča, uvezan na koncu.
Jarm Stane. Križev pot Slovencev v Kočevskem rogu, PD 10/2015, str. 189–[218].
Kartuzijan, Pelko Zvone. Zakovan v pasijonski križ, PD 9/2014, str. 179–198.
Kokalj Marjan, Mohorčič Vinko. Vinko Mohorčič – Pasijon, ŠP 2006, str. 77–79.
Metlikovič Matej, Doblehar Andrej. Passio amoris, PD 7/2012, [16] str. Katalog slikarske razstave M. Metlikoviča, uvezan na koncu.
Mohorčič Vinko, Kokalj Marjan. Vinko Mohorčič – Pasijon, ŠP 2006, str. 77–79.
Pelko Zvone, Kartuzijan. Zakovan v pasijonski križ, PD 9/2014, str. 179–198.
Tisnikar Jože, Zlatar Milena. Tisnikarjev pasijon ali premišljevanje o življenju, PD 8/2013, str. 125–136.
Zlatar Milena, Tisnikar Jože. Tisnikarjev pasijon ali premišljevanje o življenju, PD 8/2013, str. 125–136.

IX. Književnost/ nabožna književnost

- Capuder Andrej. Pasijon ubogih : izbor, PD 7/2012, str. [I]-XIII [i. e. [3]-[15]].
Dalmatin Jurij. Pasijonska pesnitev, PD 9/2014, str. [9]–71. Prepis in kritični prepis Ludvik Kaluža.
Debeljak Tine. Velika črna maša za pobite Slovence : (izbor), PD 10/2015, str. 189–219.
Demšar Andrej [i. e. Kokalj Marjan [et al.]⁵]. Pasijonski dnevnik, ŠP 2006, str. 133–135. Pesem.
Finžgar Franc Saleški. Pasijon : trpljenje in smrt Jezusa Kristusa, PD 6/2011, str. 99–131. Posnel A. P. Florjančič, pretipkala Tanja Jenko.
Florjančič Alojzij Pavel. Dalmatinov pasijon 1576, PD 9/2014, str. 89–93.

⁵ Avtorji so Marjan Kokalj, Tine Oblak, Klemen Štibelj in drugi (PD 10/2015, str. [264]).

- Florjančič Alojzij Pavel. Finžgarjev Pasijon in duhovna drama pri Slovencih v 19. stoletju, PD 6/2011, str. 133–142.
- Florjančič Alojzij Pavel. Gregorin-Tominčev pasijon in duhovna drama pri Slovencih v 20. stoletju, PD 7/2012, str. 109–133.
- Florjančič Alojzij Pavel. Kuretov Slovenski pasijon, PD 8/2013, str. 77–87.
- Gregorin Edvard, Tominec Roman (Tomaž). I. N. R. I. : Iezus Nazarenus Rex Iudaeorum : jeruzalemski dogodki v velikonočnih dneh leta 33 po Kr. : drama v treh delih – 14. slikah, PD 7/2012, str. 49–108. Pretipkala Tanja Jenko.
- Kokalj Marjan [et al.]. Pasijonski dnevnik, ŠP 2006, str. 133–135. Pesem, avtorstvo popravljen v PD 10/2015, str. [264].
- Krevs Matej. Pasion inu smert nashiga Gospuda Iesusa Christusa : [pesemski križev pot], PD 10/2015, str. [9]–25.
- Kuret Niko. Slovenski pasijon, PD 8/2013, str. 42–75. Pretipkala Tanja Jenko.
- Simčič Zorko. Pesnitev o trpljenju našega naroda, PD 10/2015, str. 221–222.
- Stanonik Marija. Slovenski pasijon 1941–1945 in Jeremijeve žalostinke : kruh in sol za Tineta Debeljaka, PD 10/2015, str. 224–240.
- Taufer Vida. Križev pot, ŠP 2008, str. 77–[79].
- Tominec Roman (Tomaž), Gregorin Edvard. I. N. R. I. : Iezus Nazarenus Rex Iudaeorum : jeruzalemski dogodki v velikonočnih dneh leta 33 po Kr. : drama v treh delih – 14. slikah, PD 7/2012, str. 49–108. Pretipkala Tanja Jenko.
- Zajc Dane. Križev pot, PD 8/2013, str. [3]–[17].
- Žerjal Pavlin Vita. Pesemski križev pot sodobnih slovenskih pesnikov, PD 10/2015, str. 26–32.

X. Zgodovina

Florjančič Alojzij Pavel. Škofjeloški pasijon 1941–1945, ŠP 2008, str. 83–101.

XI. Drobtnice

- Beguš Nada. Barok in Škofjeloški pasijon na Gimnaziji Škofja Loka, ŠP 2008, str. 103.
- Dogodki v minulem pasijonskem letu, ŠP 2008, str. 6–7.
- Dopolnila in popravki, PD 6/2011, str. 162–163.
- Draksler Igor. Leto pasijona 2009, ŠP 2009, str. 10–11.
- Draksler Igor, Hawlina Peter. Škofji Loki ob sedemdesetletnici Muzejskega društva Škofja Loka, ŠP 2007, str. [6].
- Florjančič Alojzij Pavel. Bogata dediščina za prihodnost = Reiches Erbe für die Zukunft, PD 6/2011, str. [8]–[9].

- Florjančič Alojzij Pavel. Dnevi Škofjeloškega pasijona 2013, PD 9/2014, str. 154.
- Florjančič Alojzij Pavel. Leto Škofjeloškega pasijona 2015 : [uvodnik], PD 10/2015, str. 7.
- Florjančič Alojzij Pavel. Od pasijona v Ledinicah do koncerta v Sokolskem domu, PD 7/2012, str. 180.
- Florjančič Alojzij Pavel. Pasijon 2009 v uredniški besedi, ŠP 2009, str. 21–26.
- Florjančič Alojzij Pavel. Pasijonske raziskave, PD 7/2012, str. 23.
- Florjančič Alojzij Pavel. Pasijonskim doneskom v letu 2010 na pot, PD 5/2010, str. 9.
- Florjančič Alojzij Pavel. (Slovenski) evropski pasijonski krog, ŠP 2007, str. 12.
- Florjančič Alojzij Pavel. Spremljevalna razstava Škofjeloški pasijon : Zagreb 2007, ŠP 2007, str. 69.
- Florjančič Alojzij Pavel. Škofjeloški pasijon 2008 : kot uvod pred uprizoritvijo Škofjeloškega pasijona leta 2009, ŠP 2008, str. 11–13.
- Florjančič Alojzij Pavel. Škofjeloški pasijon 2015 je pred vrati, PD 9/2014, str. 6–7.
- Florjančič Urška. Pasijonski večer 2014 v Stari Loki : pasijonska pesnitev Juri-ja Dalmatina, PD 10/2015, str. 138–139.
- Florjančič Urška. Pasijonski večer v Stari Loki 2012, PD 8/2013, str. 117–118.
- Florjančič Urška. Pasijonski večer v Stari Loki 2013 : Križev pot Daneta Zajca, PD 9/2014, str. 157–158.
- Gartner Borut. Verjeti v moč nekoga in iti za njim, ŠP 2009, str. 27–29, 110–112, 132.
- Hawlina Peter, Draksler Igor. Škofji Loki ob sedemdesetletnici Muzejskega društva Škofja Loka, ŠP 2007, str. [6].
- Igličar Aleksander. Kapucin br. Štefan Kožuh ..., PD 8/2013, str. 91.
- Igličar Aleksander. Pasijonski duh v Škofji Loki = Passionsgeist in Škofja Loka, PD 6/2011, str. 30–33.
- Igličar Aleksander. Spoštovani ljubitelji Škofjeloškega pasijona!, ŠP 2009, str. 14–15.
- Igličar Aleksander. Spoštovani Ločani, prijatelji in obiskovalci Škofje Loke!, ŠP 2009, str. [178].
- Izkusite mistično doživetje Škofjeloškega pasijona, PD 10/2015, str. [6].
- Janez Plestenjak, Risbe s pasijona, PD 5/2010, str. 173.
- Ješe Miha. Beseda – podoba – gesta – odprte svetu = Wort – Sinnbild – Ge-ste – offen für die Welt, PD 6/2011, str. 24–29.

- Kožuh Štefan. [Uvodni nagovor], ŠP 2006, str. 11.
- Krajnc Silvin. P. Roman Tominec, PD 7/2012, str. 114–116. Sestavni del članka: Florjančič A. P.: Gregorin-Tominčev pasijon in duhovna drama pri Slovencih v 20. stoletju.
- Kralj Angel (Bogomir). Iz loškega samostanskega arhiva, PD 5/2010, str. 161.
- Lang Josef. Evropasijon : enaka vera, enak ideal --- = Europassion : der gleiche Glaube, das gleiche Ideal ---, PD 6/2011, str. 34–35.
- Mlakar Jana. Škofja Loka, čas pasijona, PD 10/2015, str. 181.
- Nekaj popravkov v dosedanjih številkah, PD 10/2015, str. [264].
- Pasijoni v Evropi – bogata dediščina za prihodnost : mednarodni znanstveni simpozij, Škofja Loka, 17.–20. marec 2011 = Passionen in Europa – reiches Erbe für die Zukunft : internationales Wissenschaftssymposium, Škofja Loka, 17.–20. März 2011, PD 6/2011, str. 12–23. Program simpozija.
- Pasijonski doneski 2012/7, popravki, PD 8/2013, str. 101.
- Peter Pokorn : fotograf pasijona, občinski lavreat, PD 5/2010, str. 169.
- Podgoršek Robert. Ne samo paša za oči, za dušo tudi ---, ŠP 2009, str. 17.
- Ravnihar Megušar Andreja. Pomen ohranjanja evropske kulturne dediščine za krepitev evropske identitete = Die Bedeutung der Verbindung europäischer Partnerstädte für die Festigung der europäischen Identität, PD 6/2011, str. 36–39.
- Škofjeloški pasijon 2007 : program prireditev v sezoni 2006/2007, ŠP 2007, str. [9].
- Štibelj Klemen. [Nagovor], ŠP 2009, str. 13.
- Štibelj Klemen. Škofjeloški pasijon ponovno leta 2009, ŠP 2007, str. [7].
- Štibelj Klemen. [Uvodna beseda], ŠP 2008, str. 9.
- Temelj Franc. Veliki teden 1925 v Ilustriranem Slovencu 1926, PD 9/2014, str. [172]–[173].
- Tomaž Lunder, Izza pasijona, PD 5/2010, str. 175–177.
- Türk Danilo. [Nagovor], ŠP 2009, str. 9.

XII. Bibliografije

- Antolin Oman Jernej. Bibliografsko kazalo zbornikov Škofjeloški pasijon in Pasijonski doneski : 2006–2015, PD 10/2015, str. 243–263.

